

Here comes the sun?

An analysis of the factors that may affect the level of social acceptance of large ground mounted solar PV projects among local stakeholders

Master thesis Sustainable Development

Author:

L.E.Schreurs (student number 3682684)

Track:

Earth System Governance

Faculty:

Faculty of Geosciences

Thesis supervisor:

Dr. Carel Dieperink

Date:

05-02-2019

Acknowledgements

During the long and challenging process of writing this Master Thesis, I was supported by a number of people to whom I would like to express my gratitude. Firstly I thank Dr. Carel Dieperink for his supervision, good advices and flexibility over the past months. Secondly I would like to thank Prof. dr. Peter Driessen, who supported me during the design of the research proposal.

Furthermore, this research project would not have been possible without the people that were so kind to take part in the interviews. I would like to express my gratitude for their time and their willingness to participate.

Last but not least, I wish to thank my family and my girlfriend for their faith in me and all their support in the last years. I thank my father for proofreading this thesis and for all his time, effort and good advice during my studies.

Summary

A complete decarbonisation of the Dutch energy system is required to fulfil the Paris agreement climate targets. However, the Netherlands are lagging behind with their renewable energy development. Social acceptance by local stakeholders often poses a barrier for the development of renewable energy projects. Knowledge on the social acceptance processes of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders is lacking, especially in the Netherlands. Therefore, this research project aims to provide insight in the factors that may affect the level of social acceptance of large ground mounted solar PV projects among local stakeholders. The practical aim is to produce concrete and applicable knowledge for key actors who are involved in these type of projects. Therefore the main research question guiding the project is: *“Which factors affect the extent to which large scale ground mounted solar PV projects are accepted by local stakeholders in the Netherlands?”*.

To answer this question, first a theoretical framework is designed of factors from the social acceptance literature on NIMBY (not in my back yard) and Community energy. This framework is examined in the Dutch practice to find out which factors affect the level of acceptance of large ground mounted solar PV projects among local stakeholders. The assessment is performed by means of a comparative case study design in which in-depth interviews with key actors are executed. Additionally, surveys are distributed among key actors involved in other large ground mounted solar PV projects in the Netherlands.

This has resulted in an empirically tested set of factors that may contribute to social acceptance of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the Netherlands. Finally, these findings are converted into a list of recommendations for project managers, local governments, renewable energy developing companies and other key actors.

Key words:

- *Solar PV projects – Social acceptance – The Netherlands – Local stakeholders – Success factors – Renewable energy*

Table of contents

I	Acknowledgements.....	3
II	Summary.....	5
III	Table of contents.....	7
1.	Introduction.....	9
1.1	Towards a decarbonisation of the energy system.....	9
1.2	Problem definition.....	9
1.3	Large ground mounted solar PV projects.....	9
1.4	Knowledge gap.....	11
1.5	Research objective.....	12
1.6	Research framework.....	12
1.7	Research questions.....	13
1.8	Thesis outline.....	13
2.	Review of the social acceptance literature.....	15
2.1	Introduction.....	15
2.2	Social acceptance of renewable energy innovations.....	15
2.3	Social acceptance of renewable energy projects.....	16
2.4	Theoretical factors influencing social acceptance.....	17
2.5	Conceptual model.....	21
2.6	Concluding remarks.....	22
3.	Methodology.....	23
3.1	Introduction.....	23
3.2	Comparative case study analysis.....	23
3.2.1	Key characteristics of ‘de Griene Greide’.....	24
3.2.2	Key characteristics of the Wirdum & Wytgaard projects.....	25
3.3	Collecting case study data.....	26
3.4	Survey.....	28
3.5	Scoring system.....	31
3.6	Concluding remarks.....	32
4.	Social acceptance of ‘de Griene Greide’.....	35
4.1	Introduction.....	35
4.2	Overview of factors affecting social acceptance by local stakeholders.....	35
4.3	Analysis of factors affecting social acceptance by local stakeholders.....	36
4.3.1	Social factors.....	36
4.3.2	Physical factors.....	37
4.3.3	Site selection factors.....	38
4.3.4	Process factors.....	40
4.4	Concluding remarks.....	44
5.	Social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects.....	45
5.1	Introduction.....	45
5.2	Overview of factors affecting social acceptance by local stakeholders.....	45
5.3	Analysis of factors affecting social acceptance by local stakeholders.....	46

5.3.1	Social factors.....	46
5.3.2	Physical factors.....	47
5.3.3	Site selection factors.....	48
5.3.4	Process factors.....	50
5.4	Concluding remarks.....	54
6.	Case study comparison and survey outcomes	
6.1	Introduction.....	55
6.2	Comparative analysis of in-depth case study findings.....	55
6.2.1	Similarities between the cases.....	56
6.2.2	Differences between the cases.....	58
6.3	Survey outcomes.....	60
6.3.1	Validation of the comparative case study outcomes.....	61
6.3.2	Differences between the outcomes.....	62
6.4	Concluding remarks.....	63
7.	Discussion, conclusion and recommendations	65
7.1	Introduction.....	65
7.2	Limitations.....	65
7.2.1	Theoretical framework.....	65
7.2.2	Comparative case study design.....	66
7.2.3	Interviews.....	66
7.2.4	Survey.....	67
7.3	Relevance	68
7.4	Main research question.....	70
7.5	Recommendations.....	70
7.5.1	Eight Recommendations for project developing actors.....	70
7.5.2	Recommendations for future research.....	72
	References	73
	Appendix A Interview transcripts	75
	Appendix B Survey questions	255

1. Introduction

1.1 Towards a decarbonisation of the energy system

In November 2016 the Dutch Environmental Assessment Agency (PBL) published its report on the impact of the 2015 Paris Agreement on Dutch long-term climate policy. In their report, the PBL stated that CO₂ emissions in the Netherlands must be reduced by 50% in 2030 in order to keep on track of achieving the formulated climate targets. However, Dutch climate policies until 2017 were steering towards a disappointing emission reduction of about 12% in 2030 (van Vuuren et al., 2016). Moreover, according to the PBL, a complete decarbonisation of the Dutch energy system up to 2050 is required for achieving the targets from the Paris agreement (van Vuuren et al., 2016). A considerable share of total energy system emissions consists of electricity consumption. From the International Energy Agency (IEA) Key World Energy Statistics report 2017, it can be derived that global electricity consumption accounted for around 20% of total global energy consumption in 2015 (IEA, 2017). In the Netherlands, around 80% of the consumed electricity is generated by means of the CO₂ producing fossil fuel sources natural gas and coal (CBS, 2015). The European Union (EU) aims to decarbonise the energy system by striving for an average of 20% renewable energy generation by its member states in 2020 (Renewable Energy Directive 2009/28/EC). The Netherlands had originally committed to contributing to this EU average with 14% renewable energy generation. However, renewable energy generation in the Netherlands has been lagging behind and was still at only 5.8 % in 2015. After Malta and Luxembourg (both 5.0% in 2015) the Netherlands was even the member state with the lowest share of renewable energy generation of the entire EU (Eurostat, 2017). In order to meet EU requirements and to decarbonise the Dutch energy system, there is an urgency for more renewable energy generation in the Netherlands

1.2 Problem definition

The success of national policies on the implementation of renewable energy ultimately depends on the number of successful renewable energy projects. However, renewable energy projects are frequently marked by social controversy and hence many of these projects are stalled or rejected during the planning phase. A striking example is the case of the 1999 wind energy project in Houten, where two wind farms were envisaged for realization before 2005. The project faced heavy opposition from the local community, which eventually resulted in only one wind farm being constructed in 2013 (Harmsen et al., 2015). According to Devine-Wright (2005), *“it is widely recognised that public acceptability often poses a barrier towards renewable energy development”* (p. 125). Social acceptance of renewable energy projects may therefore even become a constraining factor in achieving governmental renewable energy targets (Wüstenhagen et al., 2007). The issue indicates the importance of researching and understanding the processes of social acceptance in the context of renewable energy projects.

1.3 Large ground mounted solar PV projects

One relatively new type of renewable energy project in the Netherlands is large ground mounted solar photovoltaics (PV). These projects have been common practice for a while already in several countries worldwide, but in the Netherlands large ground mounted solar PV projects have become reality only in recent years (RVO, 2015). According to the document ‘Grondgebonden zonneparken’, issued by the Netherlands Enterprise Agency (RVO), ground mounted solar PV projects in the Netherlands may span several dozens of

hectares. Moreover, the electricity yield of these projects per ha is higher than other renewable energy sources such as wind energy and bio-energy production from biomass (RVO, 2015). However, any ground mounted solar PV project with a size exceeding one hectare may already be perceived as 'large-scale' by local citizens (RVO, 2015). For this research project, large is defined as a project exceeding 3 Megawatt (MW) in electric capacity, adhering to the classification by consultancy firm ROM3D in their tool 'zon op kaart' (ROM3D, 2018). The PV panels, which are 'mounted' on special constructions with foundations in the ground, are often positioned south-oriented for optimal solar irradiation and yield. However, east-west positioned systems are also quite common (Figure 1) (RVO, 2015).

Figure 1. Examples of east-west oriented and south oriented large ground mounted solar PV systems.

(Source: ibc-solar.de)

(Source: renewableenergyhub.co.uk)

Moreover, although the panels are usually positioned in rows, any configuration is possible as long as shading of the panels is avoided. Another feature of large ground mounted solar PV projects is that they lend themselves well for combinations with other spatial functions (RVO, 2015). Some examples of functions that may be combined with a large ground mounted solar PV project are: agriculture, recreation, education & mobility. Visual examples of large ground mounted solar PV projects combined with mobility and agriculture are provided in Figures 2 and 3.

Figure 2. Example of a large ground mounted solar PV project combined with mobility.

(Source: gotpowered.com)

Figure 3. Example of a large ground mounted solar PV project combined with agriculture.

(Source: yealmcommunityenergy.org)

1.4 Knowledge gap

The number of studies in the research field of social acceptance of renewable energy is substantial, among them a broad range of publications with a variety of approaches and methodologies, focusing on the relationship between renewable energy developments and host communities (Upham et al., 2015). Within the research field of social acceptance of renewable energy there exist two specific bodies of literature that are particularly relevant for this research project. These are the bodies of literature on NIMBY (not in my back yard) and on community energy.

Articles within the literature body on NIMBY focus on the features of renewable energy projects that shape the attitudes of people in the host communities. Both physical project features and process features are analysed with the aim of explaining why many renewable energy projects fail regardless of general public support for renewable energy technologies (Wolsink, 2000; Devine-Wright, 2005; Bell et al., 2005; Wolsink, 2007). The literature body on community energy instead addresses processes within the host communities. Specifically, focus is on the relationships between people and organisations in the community and the social arrangements under which renewable energy projects are developed there (Wüstenhagen et al., 2007; Walker et al., 2010, Toke et al., 2008).

However, Gaede & Rowlands (2018) demonstrate that research of wind energy generation and wind farms represent the largest theme in the entire social acceptance of energy knowledge domain. Brewer et al. (2015) suggest that this is because wind energy development is the most prevalent around the world. A considerable amount of social acceptance literature has been written as well on solar energy, but it has mainly *“tended to focus on support for solar as a technology and at the national level”* (Brewer et al., 2015, p. 831). Significantly less social acceptance literature has been written on support for solar PV infrastructure at the local level, because wide spread large ground mounted solar PV development is still a rather new phenomenon (Brewer et al., 2015). Large ground mounted solar PV systems are especially a new phenomenon in the Netherlands, where only a limited number of them have been realized here thus far. As a result, hardly any academic articles have been written on this type of renewable energy projects in the Dutch context. Therefore, empirical evidence on policy for the enhancement of local social acceptance of large ground

mounted solar PV projects in the Netherlands is lacking.

1.5 Research objective

This study's objective is to provide insight in the factors that may influence the level of social acceptance of large ground mounted solar PV projects among local stakeholders in the Netherlands. For this purpose, a theoretical framework of renewable energy project related factors is created and examined through case studies and surveys in the Netherlands. Thus, the primary unit of analysis are the local communities in which large ground mounted solar PV projects are being developed and their level of social acceptance. The theoretical aim of the research project is to contribute to the research field on social acceptance of renewable energy by filling the knowledge gap on social acceptance of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the Netherlands.

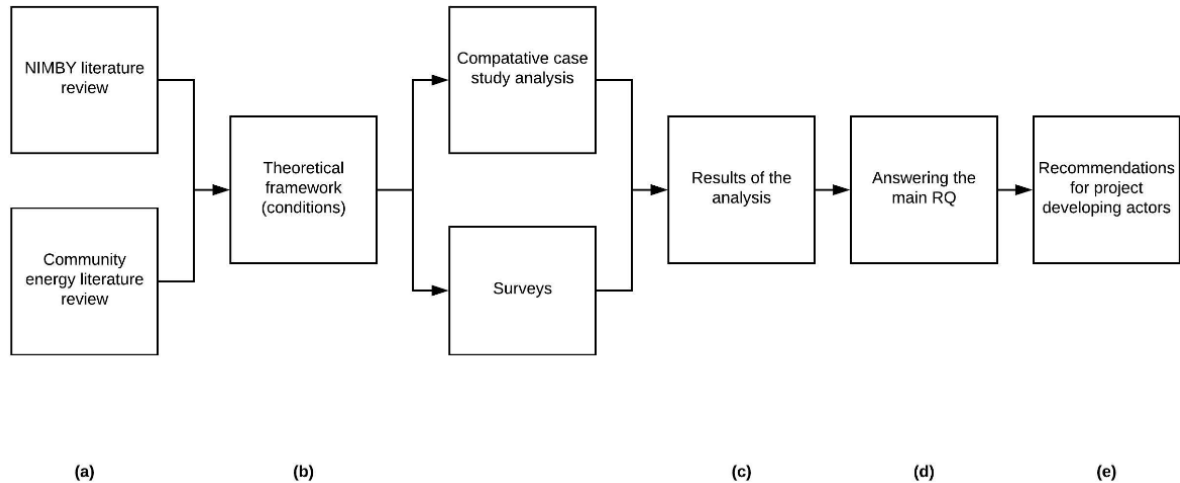
However, besides its theoretical value, social acceptance is also considered "*one of the most policy-relevant social science concepts in the field of energy technologies*" (Upham et al., 2015 p. 101). This is especially true for large ground mounted solar PV projects in the Netherlands since the development of many more of these projects is expected here in the near future. Government entities are increasingly realising that all of the available techniques must be utilised to fulfil renewable energy targets (van Vuuren et al., 2016). Furthermore, uncertainty about alterations of the Dutch renewable energy subsidy scheme is expected to lead to an increase in large ground mounted solar PV projects on the short term. For this reason, there is an urgent need for knowledge on policy for social acceptance of large ground mounted solar PV projects in the Netherlands and specifically on the project related factors that may affect the level of local acceptance. These 'factors' refer to the various project features that are manageable by policy actors such as local governments and project managers. Consequently, the practical aim is to enhance the body of knowledge available for policy actors involved in these Dutch solar PV projects, by generating a set of policy recommendations for enhancing the level of social acceptance.

These aims are fulfilled by answering the main question guiding this research project: *Which factors affect the extent to which large scale ground mounted solar PV projects are accepted by local stakeholders in the Netherlands?*

1.6 Research framework

This research project is designed to provide insight in the factors that may influence the level of social acceptance of large ground mounted solar PV projects among local stakeholders. Consequently, the starting point of the research is a review of the concept social acceptance in the context of renewable energy projects. This is achieved by means of a literature review of the relevant bodies of literature on, respectively, NIMBY and community energy. Next, a theoretical framework of project related factors is derived from these bodies of literature. This framework is used to identify which factors are relevant in the Dutch context by executing two case studies of large ground mounted solar PV projects in the Netherlands. Additionally, the framework is converted into a survey that is distributed among key actors involved in other large ground mounted solar PV projects in the Netherlands. This design of the research results in a set of specific policy recommendations for actors that aim to promote large ground mounted solar PV projects in the Netherlands. A visualisation of this project's research framework, categorised into steps a, b, c, d and e, is presented in figure 1.

Figure 4. Research framework.

1.7 Research questions

The subsequent steps a-d of the research framework are reflected in this project's research (sub) questions:

SQ1: What is social acceptance of renewable energy projects? (a)

SQ2: Which theoretical factors affect the extent to which renewable energy projects are accepted by local stakeholders according to the social acceptance literature on NIMBY and community energy? (b)

SQ3: Which factors for large ground mounted solar PV projects have affected the level of social acceptance by local stakeholders in two case studies in the Netherlands? (c)

SQ4: Which factors have affected the level of social acceptance by local stakeholders according to survey results from other large ground mounted solar PV projects in the Netherlands? (d)

From the results of sub questions 1-4 it becomes possible to answer the main research question guiding this research project, reflecting step d from the research framework.

MRQ: Which factors affect the extent to which large ground mounted solar PV projects are accepted by local stakeholders in the Netherlands? (d)

Finally, the outcomes of the main research question are converted into a set of concrete and applicable recommendations for project developing actors. (e)

1.8 Thesis outline

In chapter 2 the concept of social acceptance in the context of renewable energy is analysed, addressing the first sub question. Subsequently, also in chapter 2, the second sub question is answered through a review of the theoretical factors that may affect the level of social acceptance of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders. Then, in chapter 3, it is explained how the empirical part of the research project is organised. In

chapters 4, 5 and 6, the outcomes of the research are analysed and sub questions three and four are addressed and answered. As a result of this outline it becomes possible to answer the main question guiding the research project in chapter 7.

2. Review of the social acceptance literature

2.1 Introduction

The focus of this chapter is on reviewing the literature on social acceptance of renewable energy, to address sub questions one and two of this research project. Sub question one, “*What is social acceptance of renewable energy projects?*”, is answered in paragraph 2.3. Sub question two, “*Which theoretical factors affect the extent to which renewable energy projects are accepted by local stakeholders according to the social acceptance literature on NIMBY and community energy?*”, is subsequently answered in paragraph 2.4.

Firstly, in paragraph 2.2, the literature on NIMBY and community energy is discussed to come to a broad conceptualisation of social acceptance of renewable energy innovations. In paragraph 2.3 is, based on the same literature bodies on NIMBY and community energy, established more specifically the concept of social acceptance in relation to renewable energy projects, thus answering sub question one.

To answer the second sub question, the theoretical factors that may affect social acceptance are extracted from the NIMBY and community energy literature and are introduced in 2.4. Specifically they are extracted from articles that are based on research into renewable energy projects in the Netherlands and in other countries. Most of these articles are focussed on wind energy projects. No articles are used that focus solely on social acceptance of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the Netherlands, because these hardly exist yet (as discussed in paragraph 1.5, Knowledge gap). The proposed theoretical factors have been identified in the articles on the basis of the following criterion: The factors affecting the level of acceptance must be manageable by project managers, local governments, renewable energy developing companies and other key actors. Finally, in paragraph 2.5, the identified theoretical factors are synthesised into a conceptual model that visualises their effect on social acceptance of large ground mounted solar PV projects by stakeholders in the local communities in the Netherlands.

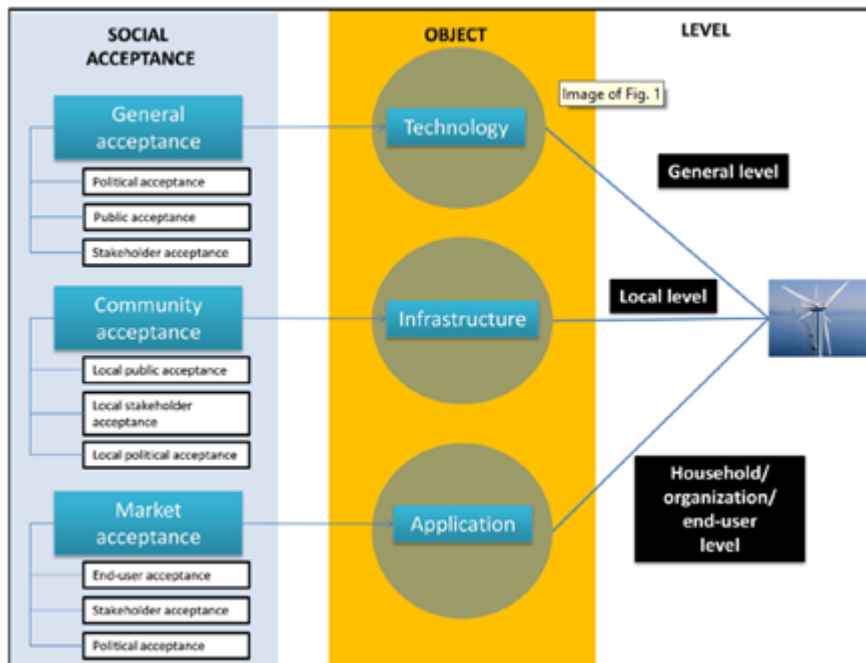
2.2 Social acceptance of renewable energy innovations

The research field that is central to this research project is referred to as ‘the knowledge domain for the social acceptance of energy technology and fuels’ by Gaede & Rowlands (2018), who published a review article on it. Broadly speaking, the interest of this knowledge domain is in understanding and explaining the social acceptance of technologies and fuels (Gaede & Rowlands, 2018). These authors have referred to Upham et al. (2015) for the following definition of acceptance: “*a favourable or positive response (including intention, behaviour and where appropriate use) relating to a proposed or in situ technology or socio-technical system, by members of a given social unit (country or region, community or town and household, organization)*” (p. 103).

One of the most influential publications in this knowledge domain is the article on social acceptance of renewable energy innovations by Wüstenhagen et al. (2007). Wüstenhagen et al. (2007) distinguish three dimensions of social acceptance: socio-political acceptance, community acceptance and market acceptance. Socio-political acceptance is considered acceptance on the broadest and most general level, regarding both policy and technology. Market acceptance on the other hand is referred to by Wüstenhagen et al. (2007) as the market adoption of renewable energy innovations, as well as consumer decisions. The focus of this research project is on the community acceptance dimension, which refers to the acceptance of specific projects by local stakeholders.

Upham et al. (2015) adhere to the three dimensions proposed by Wüstenhagen et al. (2007) and argue that they reflect macro, meso and micro levels of social acceptance analysis. Upham et al. (2015) have integrated these classifications of types of energy technology acceptance in a comprehensive and clarifying conceptual framework (Figure 5). This framework of social acceptance is considered the most representative for the current configuration of the social acceptance literature (Gaede & Rowland, 2018).

Figure 5. Classification of types of energy technology acceptance (source: Upham et al., 2015)

2.3 Social acceptance of renewable energy projects

Another highly influential publication in the social acceptance knowledge domain is the review article on perceptions on wind power research by Devine-Wright (2005). Devine-Wright (2005), as well as Wüstenhagen et al. (2007), have observed “*the apparent contradiction between general public support for renewable energy innovation and the difficult realisation of specific projects*” (Wüstenhagen et al., 2007, p. 2683). According to Devine-Wright (2005), this “*juxtaposition of high and stable levels of general public support with frequent local opposition to actual development*” (p. 125) is what differentiates controversy over renewable energy development from that over other energy resources such as nuclear energy and fossil fuels (Devine-Wright, 2005).

A closer consideration of certain key differences between the conventional fossil- and nuclear fuelled energy system and renewable energy projects may help to illustrate why community social acceptance has become such an important issue. Firstly, renewable energy plants tend to be smaller-scale than conventional fossil (or nuclear) power plants and consequently, more siting decisions need to be taken (Wüstenhagen et al., 2007). Furthermore, renewable energy conversion is characterised by lower energy densities and therefore the relative visual impact per MWh output tends to be higher (Wüstenhagen et al., 2007). A centralised fossil (or nuclear) energy infrastructure deliberately creates a spatial and psychological distance between energy generation and energy consumption (Devine-Wright, 2005b). As a result, the increasing, decentralised prevalence of smaller-scale

renewable power systems using local energy resources is *“resulting in a greater importance associated with non-technical, specifically social and psychological aspects, of energy generation, supply and consumption”* (Devine-Wright, 2005b, p. 59).

Due to the high levels of general support for renewable energy technologies, the issue of local project acceptance remained largely neglected in the 1980s, when most renewable energy policy programs started, as well as during the 1990s (Wüstenhagen et al., 2007). However, during the 2000s it increasingly became recognised that social acceptance by local communities often poses a barrier towards renewable energy projects (Devine-Wright, 2005; Wüstenhagen et al., 2007). As a result, Upham et al. (2015) argue, energy infrastructure and *“Related public opinion, perceptions, acceptance, attitudes, behaviour, values and practices have all become matters of importance for governments, the energy industry and academics alike”* (p. 100).

According to Upham et al. (2015), community acceptance of renewable energy infrastructure is the reaction of local politics, local public and local stakeholders towards a particular proposed energy infrastructure at the meso level of a local community, such as a city or a small town (Figure 5). Their view is in line with Wüstenhagen et al. (2007), who define community acceptance of renewable energy projects as the *“specific acceptance of siting decisions and renewable energy projects by local stakeholders, particularly residents and local authorities”* (p. 2685).

2.4 Theoretical factors influencing social acceptance

Upham et al. (2015) noticed that some renewable energy projects have met serious opposition from local communities, whereas others seem to coexist harmoniously with local communities. This has, in particular, contributed to an increasing interest in the factors driving social acceptance of renewable energy projects (Upham et al., 2015).

Authors such as Wüstenhagen et al. (2007), have suggested that the level of community acceptance can be influenced by certain project related factors. This implies that project developing parties may be able to increase the level of community social acceptance by ensuring that the right factors are present in the project. In the following sections 17 factors are introduced from the NIMBY and community energy literature bodies, that may affect social acceptance by local stakeholders in theory. These theoretical factors are categorised as social factors, physical factors, site selection factors and process factors.

Social factors

The first category of project features regard the social characteristics of renewable energy projects. Wüstenhagen et al. (2007) argues that the social characteristics immediately become crucial in all types of renewable energy applications. Is the investor an outsider? Is the initiator an actor from within the community? These are among the relevant questions for social acceptance according to Wüstenhagen et al. (2007). Toke (2008) explains that the investors originating from outside the local community is a driver of mistrust and therefore of low acceptance levels.

Physical factors

The physical characteristics of a renewable energy project are an important example of a set of factors that may affect the level of social acceptance by the local community. In the review article by Devine-Wright (2005), project size, project shape, turbine size, turbine colour, and interference are suggested as physical factors that are frequently reported as reasons for local opposition of a project in wind energy perceptions literature. With regard to project size and shape, acceptance has been found to be highest for smaller wind projects and people prefer clusters of turbines over both scattered single turbines and larger arrays. (Devine-Wright, 2005). Moreover, the size and colour of turbines have been found to shape local perceptions of a project's impact (Devine-Wright, 2005). Research in Ireland indicated, for example, that smaller numbers of large turbines are considered preferable over larger numbers of smaller turbines (Devine-Wright, 2005). Obviously, the physical characteristics of wind farms differ from large ground mounted solar PV projects. Therefore, in this research framework, the PV module rows size and the PV modules type and colour are included instead of turbine size and turbine colour. Finally, the interference factor is suggested by Wolsink (2000) and refers to project related noise, light, and flicker, impact on humans, impact on wildlife and impact on nature.

Site selection factors

The perceived impact of a renewable energy project is not solely determined by its physical characteristics. In fact, many authors would argue that the selection of a specific site for the project is actually the most important determinant of local acceptance or resistance. Wolsink (2000), for example, argues that the landscape characteristics of the site selected are crucial for the attitudes that people develop since the *"decision to support or oppose such a project will depend primarily on the visual quality of the site"* (p. 51). Devine-Wright (2005) adheres to this view and mentions the negative evaluation of the impact of an array of turbines in a specific landscape context as one of the most frequently reported problems in wind energy perceptions research. The importance of this 'landscape context' is moreover supported by the analysis of stakeholders' positions to the implementation of wind farms in the Dutch Waddensea area by Wolsink (2007). He found that these stakeholders would *"simply assess the applicability and acceptability of wind turbines in terms of visual intrusion, landscape quality and the consequences for the chosen location"* (p. 1195). The landscape values of a site are, according to Toke et al. (2008), also viewed as economic resources such as living space or tourism. The site specific landscape values are therefore often competing with renewable energy projects for land use.

Connection to the local place identity is another site-selection factor, that may influence whether a project is accepted or not. Devine-Wright (2005) states that *"different constructions of new development, when purposefully linked with aspects of place identification processes such as continuity with the past, can shape how wind farms are perceived"* (p.129).

Process factors

According to Wolsink (2007), acceptance should be examined by analysing the actual local decision making processes for individual renewable energy projects. Therefore, eight proces

scharacteristics have been identified in the relevant bodies of literature that may affect social acceptance of these projects by local stakeholders in theory. These are, information provision, labelling/ framing, procedural justice, trust, distributional justice, compensation, local social-psychological involvement and leadership.

Firstly, information provision or 'education' for local stakeholders should be an important part of the project development process according to Bell et al. (2005). The aim of such a strategy is to provide stakeholders with science based information that they can take into account in their opinion of the project. However, some limitations of information provision are identified in the literature. Bell et al. (2005) state that the information must be comprehensible, accessible and grounded in a relationship of two-way communication and trust in order to succeed.

Furthermore, a strategy related to the provision of information regards the labelling, or framing, of a project and its features to enhance its acceptance among local stakeholders. Walker et al. (2010), describe how some renewable energy projects are labelled as a 'community project', enabling multiple interests, most importantly local community members, to associate with it. Another framing approach is the 'highlighting' of the community benefits of a project to gain more support (Walker et al., 2014)

The study by Wolsink (2007) establishes the strong impact of the phase of the decision making process on the level of acceptance or resistance and points out the importance of fairness. Wolsink (2007) argues that an inclination to resist a project may develop when these processes are perceived as unfair by local residents. The importance of a fair (decision-making) process is reflected in the concepts of procedural justice, trust and distributional justice which are proposed by Wüstenhagen et al. (2007) as a conceptualisation of their community acceptance dimension. It was found in a wind farm pilot study in Australia that fairness can be evaluated using these kind of environmental justice principles (Wüstenhagen et al., 2007). According to the procedural justice principle, which regards a key dimension of dimension of community renewable energy, the decision making process should be fair in the sense that all relevant stakeholders in the community can participate (Wüstenhagen et al., 2007; Musall & Kuik, 2011). Devine-Wright (2005) supports the importance of such community participation and refers to this phenomenon as 'local political involvement', whereas Bell et al. (2005) and Wolsink (2007) also recognise it as a 'collaborative approach' as opposed to conventional top-down decision making by planners and government entities. According to Toke et al. (2008), *"When higher tiers of government try to site wind power facilities without involving local communities, they may easily create mistrust and the process can be perceived as unfair"* (p.1136).

One very important aspect of such community participation, according to several authors, is that the local community should be included in the site selection for the project (Wolsink, 2007; Bell et al., 2005; Wüstenhagen et al., 2007). According to Bell et al. (2005) a participatory process that begins before potential developers make any siting decisions is essential. Wolsink (2007) argues that several different sites should be developed before a choice is made.

Trust refers to trust in the developers, facility owners, authorities and fellow community members. It is an important element of perceived process fairness and damaged

relationships (Wüstenhagen et al., 2007; Bell et al., 2005; Walker et al., 2010). Trust is needed in the aims, attitudes and competences of investors and facility owners in defining potential risks, producing information about those risks and management of the risks (Wüstenhagen et al., 2007). However, according to Bell et al. (2005), it is *“widely recognised that the public do not trust politicians, developers or even experts”* (p.470). Moreover, this issue of mistrust becomes even more of a problem when it investors and facility owners are from outside the community (Wüstenhagen et al., 2007). Still, Walker et al. (2010) argues that interpersonal trust among members of the community is also necessary for the success and acceptance of a project.

Establishing trust in the information provision is considered particularly important by Bell et al. (2005), since the information from developers and local government will always be considered ‘suspect’ in such a climate of mistrust. According to these authors a relationship of trust is established by means of a participatory process.

The distributional justice principle, the third concept proposed by Wüstenhagen et al. (2007), refers to a fair or equitable appropriation of the costs and benefits of a renewable energy project (Wüstenhagen et al., 2007). The concept reflects another key dimension of community renewable energy according to Musall & Kuik (2011). Interference of a project with local wildlife, or visual impact of a project on the landscape values can, for example, be considered as costs for local stakeholders. One of the most important potential benefits concerns local community (co-) ownership of the project by offering local stakeholders the opportunity to buy shares in the project (Bell et al., 2005; Wüstenhagen et al., 2007; Musall & Kuik, 2011). Most research into this type of economic involvement has been executed in Denmark, where local community ownership is traditionally a more common type of renewable energy project development. According to Devine-Wright (2005), *“the Danish studies suggest that economic involvement in wind energy development as shareholders can have a positive influence upon attitudes to wind farms”* (p. 133). Another example of a project benefit is the local use of generated sustainable electricity from the project.

Increasing the benefits that stakeholders will receive from a renewable energy project is suggested by Bell et al. (2005) as the compensation strategy. It is related to the distributional justice principle in the sense that it aims to offset the costs of the project by offering certain compensation measures. One type of compensation that has become very popular is financial compensation for residents living in the near vicinity of a project. However, the financial compensation strategy is also very dangerous since it may be perceived as bribery and alienate local stakeholders (Bell et al., 2005). In addition, there is a risk that the ‘asking price’ of local residents is not affordable for the project developing parties. Non-monetary, non-individual compensation is another type of compensation strategy in which the developers agree to support local community purposes from the project’s income (Toke et al, 2008). Possible examples of such compensation are the creation of dedicated wildlife habitats or support of community projects (Rand, 2017).

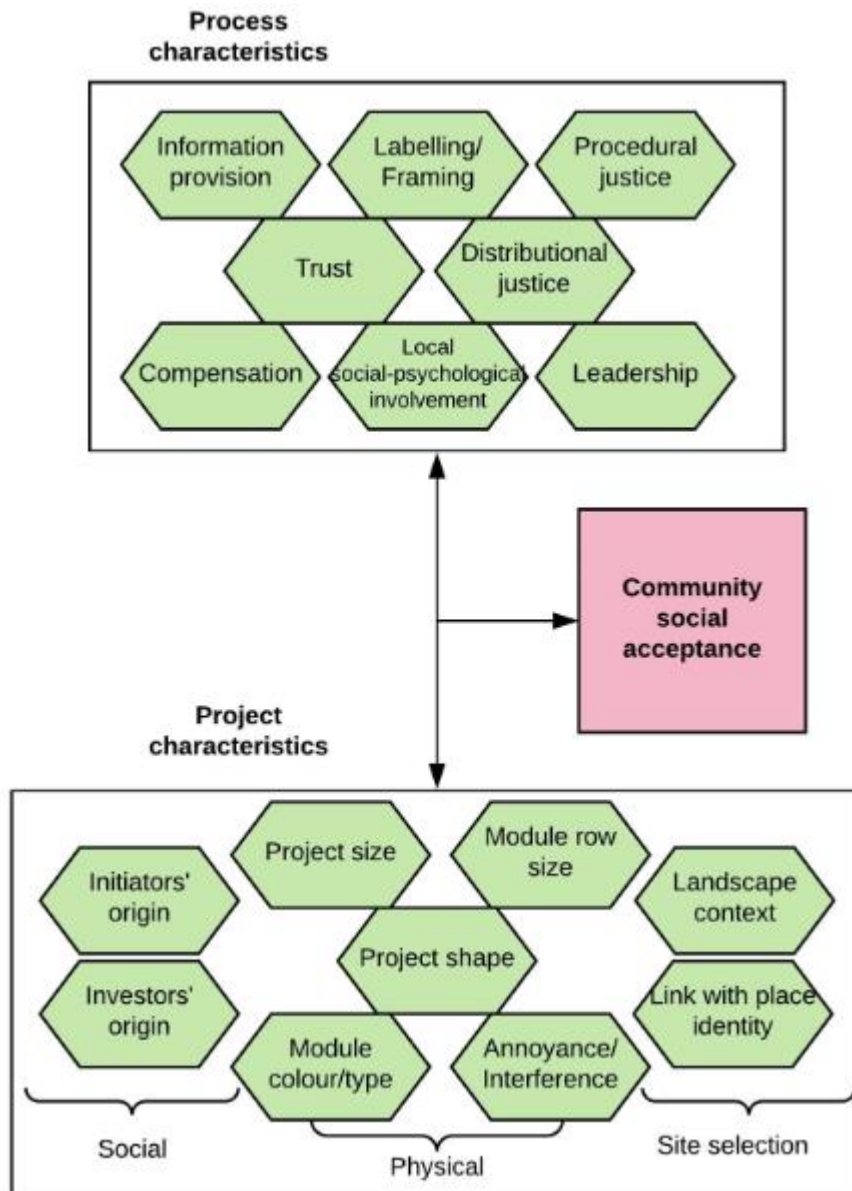
Another process characteristic that studies have focused on is local social-psychological involvement (Devine-Wright, 2005). According to Wüstenhagen et al. (2007) this refers to the extent that local (tacit) knowledge is used in the project decision making. One example of such involvement is the adoption of local perceptions of how the benefits of renewable energy projects should be shared in the locality (Devine-Wright, 2005).

Finally, research into community energy projects has revealed that leadership can be another decisive factor for community acceptance of a renewable energy project. Such leadership regards the active involvement and dedication of locally trusted actors, such as local council members, in endorsing a specific project. Musall & Kuik (2011) found, in a case study of a wind energy project in southeast Germany, that the project could not have been realised without the consistent efforts of the mayor and his supporters to promote the project and convince the local council. Moreover, in their assessment of a successful geothermal heat pump project in a village in the United Kingdom, Walker et al. (2010) concluded that *“An identical project (in technical terms) in another place might not be as successful if either the competencies and cohesiveness of the leading group are weaker”* (p. 2661).

2.5 Conceptual model

In the previous paragraph, a broad framework of theoretical factors from the NIMBY and community energy literature bodies has been discussed. Summarising, it can be stated that the level of social acceptance of renewable energy projects by local communities is strongly determined by project characteristics (physical, social and site-selection) as well as process characteristics. However, in the end it is the perceptions of these characteristics by local residents, stakeholder groups and local politicians that shape the actual level of social acceptance. It should be noted that, as it always comes down to the perceptions of individuals, these may not be expected to be objective or reflect the proposed factors completely. Moreover, they are influenced by exposure to local media sources and opinions of family and friends (Wolsink, 2000; Devine-Wright, 2005; Wolsink, 2007). The factors and their conceptual relationships with regard to the level of social acceptance by stakeholders in the local community are visualised in Figure 6.

Figure 6. Conceptual model of the factors that may affect social acceptance of large ground mounted solar projects by local stakeholders in the Netherlands.

2.6 Concluding remarks

In this chapter a theoretical framework has been discussed and visualised in a conceptual model (Figure 6). This theoretical framework can be examined in Dutch practice to provide new empirical knowledge on the factors that may affect social acceptance of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the Netherlands. In chapter 3 the research methods that are used to test this theoretical framework in Dutch practice are explained into detail.

3. Methodology

3.1 Introduction

In order to assess the relevance of the theoretical factors discerned in chapter 2, empirical research has been organised. The empirical research is based on a comparative case study design and a survey. Furthermore a scoring system was designed for analysis of the collected data.

3.2 Comparative case study analysis

The case study research is a strategy that fits a qualitative research approach and is practice oriented (Verschuren & Doorewaard, 2010). As a result, case study outcomes are identifiable and relatively easily accepted by local stakeholders. It aims to gain in-depth knowledge of a relatively small number of research units, or cases, on the premise that this may provide a profound insight in a larger object or process (Verschuren & Doorewaard, 2010). However, a feature of case study research is that due to the unique context of all cases, the external validity of one case is limited (Verschuren & Doorewaard, 2010). To make this study's results more generalizable for the Netherlands, two separate cases are selected for analysis by means of strategic sampling. The sampling strategy for this research is described by Verschuren & Doorewaard as the use of: *"cases that show a great number of differences in certain aspects that have been carefully selected by the researcher, and are similar in the remaining aspects."* (p. 180). Assessing the outcomes of cases with some differences in comparison limits the influence of some context specific factors on the results.

The strategic sample of two cases was selected by means of the difference criterion that a successful project case and a failed project case were to be analysed in comparison of each other. This strategy is based on the notion that examination of a socially accepted project and a project that failed due low levels of social acceptance, will produce the most profound insight in the specific factors affecting social acceptance. In the remaining aspects the selected cases were to be similar: Both project cases were situated in the same geographical area, relatively close to inhabited areas and villages and the projects sizes are 3MW or larger.

Based on the *'Top 25 solar PV projects in the Netherlands'* overview by Solar Plaza, initially the Woldjerspoor project in Groningen was selected as a successful case for the comparative analysis (Solarplaza, 2018). However, during one of the initial conversations with an expert in this project, it was pointed out that a particular solar project in the Friesland province would be substantially more relevant for analysis of a project with high levels of social acceptance (M. de Groot, personal communication, July 17, 2017). Some further online examination of this project located near the village of Garyp, solar park 'de Griene Greide', confirmed that it is a textbook example of local social acceptance of large ground mounted solar PV projects. Consequently, it was decided to select solar park 'de Griene Greide' as a successful case for this research project's analysis. The second case for the comparative analysis was identified during the key actor interview with the former councilwoman who had been involved in the solar park at Garyp. During this interview, failed projects near the villages of Wirdum and Wytgaard, located only 10-15 km from Garyp, were mentioned to have caused somewhat of a 'revolt' among the local stakeholders (Appendix a11).

The substantial difference in the social acceptance of these respective projects in combination with the remaining aspects of these projects being relatively similar, makes them ideal for this research project's comparative case study analysis. This is even more so due to the uniqueness of both cases in their success and their failure, which is illustrated in the following sections.

3.2.1 Key characteristics of 'de Griene Greide'

Solar park 'de Griene Greide' is a ground mounted solar PV project located in between the Frisian villages of Garyp and Sumar, in the Tytsjerksteradiel municipality. The project is situated on top of a former provincial landfilling site and has been operating since May 2017. The project's 27.060 PV modules span approximately 6 hectares and its 7 MW capacity generates enough electricity to power over 1700 households. The project was initiated, financed and co-developed by the local 'village interests' stakeholder association (*vereniging van dorpsbelangen*), which is a stakeholder association of villagers who are committed to managing and improving the village's interests. Already in 2014, these villagers founded an energy cooperative for Garyp, as part of their ambition to make their village's energy use more sustainable. Villagers who join this cooperative, can consume electricity generated by the project against favourable tariffs with its origin guaranteed through licences. Moreover the project's financial revenues from electricity generation flow back into the local community's clubs and society life to enhance social sustainability in Garyp. The former landfill site is rented at a minimum, breakeven, price from the family that exploited it for over thirty years and now wanted to "*Do something for the local community*" (Appendix a8). An experienced and local solar developing company, Groenleven, was involved in the design, the subsidy application and the development stages of the project.

'De Griene Greide' is a remarkable project by members of the local community that is intended for the benefit of that community. Opposition against this project in the local community was non-existent and community members are happy with and proud of it. This is illustrated by the words of project manager at Groenleven van der Veen: "*We have done many other things since that, but we have never again experienced so much appreciation*" (Appendix a13.).

Moreover, the project serves as a textbook example and has helped to create policy and guidelines for organisations in Friesland that focus on the development of ground mounted solar PV projects.

Figure 7. Aerial photograph of solar park 'de Griene Greide' at Garyp.

(Source: omropfryslan.nl)

3.2.2 Key characteristics of the Wirdum & Wytgaard projects

Wirdum and Wytgaard are two Frisian villages within the Leeuwarden municipality, situated just south of the provincial capital city Leeuwarden. These villages are geographically separated from the city outskirts by a broad corridor of N31 highways called 'de haak' and have a rural and rustic character (Figure 8). The green and open lands in between the N31 infrastructure and the built-up areas of Wirdum and Wytgaard is cultivated by farmers, some of them having their homesteads in this area. It was for these specific areas that, in early 2017, solar developing companies Kronos Solar and Groenleven submitted permit applications for substantial ground mounted solar PV projects spanning approximately 40 and 30 hectares. A recent renewal of the zoning plan, in the light of the city's ambition to increase its solar PV capacity, had made projects of these sizes a real possibility.

As soon as they learned of the project proposals, the local 'village interests' stakeholder associations of Wirdum and Wytgaard, as well as the residents who founded an action committee, united and extensively sought media attention. The solar PV projects thus gained substantial negative publicity locally but also nationally and the local municipal authorities had to go to Wirdum in an attempt to temper rising tensions and frustrations. Developing companies Kronos Solar and Groenleven made an attempt to establish a dialogue with the local communities, but by that time these stakeholders were no longer willing to discuss the issue. In the end, the issue resulted not only in the withdrawal of the project plans by Kronos Solar and Groenleven, but also in a legal procedure at the Dutch Council of state court of appeal. This court decided that the new zoning plan (Plan voor de Zon) would no longer be valid for the Wirdum and Wytgaard area.

These projects have proven to be an exemplary case of low social acceptance for specific ground mounted solar PV projects. Moreover there has been a negative impact on the solar energy and renewable energy capacity in general, due to the events creating an enormous negative sentiment in this region against ground mounted solar PV projects of various sizes.

Figure 8. Satellite image of the Wirdum and Wytgaard area.

(Source: Google maps)

Figure 9. Photograph of the site selected for the projects just north of Wirdum.

(Source: wirdum-swichum.nl)

3.3 Collecting case study data

Semi-structured interviewing is the data collection method that is used in this study to gain qualitative and in-depth knowledge from key actors of both cases. All of the key-actor interviews in this research project have been structured in the following fashion:

Firstly, the actors are informally introduced with the researcher, the research aims and the concept of community acceptance as established in this the theoretical chapters of this research project. Secondly, the semi-structured interview takes place, loosely guided by open questions on all of the theoretical factors that may potentially affect social acceptance. Finally, at the conclusion of the interview or later via email, the actor is asked explicitly to point out which of the factors discussed have been important and which of them have been essential for the level of social acceptance in their case. For this purpose, the key actor is provided with a schematic overview of all the theoretical factors that may potentially affect social acceptance.

The open questions of the semi-structured interview are intended to collect in-depth information on the various theoretical factors. Specifically they are meant to produce detailed insight into whether or not a factor was present in the project and, if so, how exactly the factor was organised in the project. The open questions might be considered as a form of operationalisation of the theoretical factors. However, for each interview these open questions were adjusted and formulated differently to be applicable to the specifics of the particular case and the key actor's involvement in the project. Furthermore, the open questions were continuously being fine-tuned, to integrate new knowledge about the cases gained along the way. An example of such a question is the one asking about the process factor procedural justice in the interview with Sybrand Frietema de Vries: *"To what extent was the community, in the case of Garyp, allowed to co-decide or contribute to the project? Was a consultation process organised and were specific project features perhaps negotiable?"* (Appendix A6).

Some of the key actor interviews in this research project are taken face-to-face but mostly they have been taken over the telephone due to practical reasons such as key actor availability and time scope limitations. Due to the semi-structured nature of the key-actor interviews, their duration varied from 40 to 100 minutes. However, mostly they had a duration just well over one hour.

Some key actors for the initial in depth interviews per case were identified and selected through desk research. Additionally, a snowballing sampling method was applied by asking key actors at the end of an interview, whether he or she could think of another key actor to the project. These methods have resulted in the identification of fourteen key actors for interviews, that are listed in Table 1.

Table 1. Key actors identified for interviews.

Case	Key actor	Involvement
Solar park 'de Griene Greide'	Gjalt Benedictus	Initiator and chairman of the Garyp energy cooperative
	Richtsje van Berkum	Project manager solar energy at Friesland province
	Sybrand Frietema de Vries	Member of the Energiewerkplaats Friesland

	Ytje Hiemstra	Sustainability program coordinator at Tytsjerksteradiel municipality
	Jaap Holwerda	Land owner at former landfilling site
	Houkje Rijpstra	Former Councilwoman Tytsjerksteradiel municipality
	Harm van der Veen	Project manager at Groenleven
Wirdum & Wytgaard	Richtsje van Berkum	Project manager solar energy at Friesland province
	Roelof Burghoorn	Board member of the Wytgaard 'village interests' stakeholder association
	Feitze Cnossen	Farmer and land owner at Wirdum
	Henk Deinum	Councilman Leeuwarden municipality
	Johan Kruijer	Chairman of the Wirdum 'village interests' stakeholder association
	Michiel Mosterman	Manager at Groenleven
	Peter Smit	Resident and spokesperson residents' action committee
	Jacob van der Weij	Farmer and land owner at Wirdum and Wytgaard

Due to its geographical scale, there were more key actors involved in the Wirdum & Wytgaard case than in the Garyp case. Furthermore, one of the interviewees (Richtsje van Berkum) is considered a key actor for both cases, as she was involved in both projects as project manager solar energy at Friesland province. Consequently, during this interview, all the questions were directed at both the Garyp solar project and the proposed projects at Wirdum & Wytgaard. Finally, the head of the German solar developer Kronos solar was also invited for a key actor interview, but unfortunately he, nor any of his colleagues, was willing to participate. Therefore a key actor from this party is not included in Table 1 and in the key actor interviews.

3.4 Survey

In order to gain more generalizable results, the outcomes of the in-depth case studies are also verified through a survey. This survey is designed on the basis of this research project's theoretical framework. More specifically, the 17 theoretical factors from this research

project's conceptual model (figure 6) are presented to the respondents in the survey, along with the request to indicate which factors have been important for acceptance within the local community.

The survey is designed by means of the online tool 'SurveyMonkey' and consists of 4 questions addressing: 1) the key actor's involvement in the project; 2) the project's current status (is the solar park operational?); 3) the importance of the project factors for social acceptance by local stakeholders; and 4) the relative importance of the project factors for social acceptance by local stakeholders (Appendix B). An example of one of the survey questions is shown in Figure 10.

Figure 10. Survey question #3 on the importance of the various project factors for social acceptance by local stakeholders.

3. Welke van de kenmerken op de bijgevoegde afbeelding zijn volgens u allemaal belangrijk voor het draagvlak voor het zonnepark binnen de lokale gemeenschap?

☐ Herkomst investeerders	☐ Informatievoorziening (communicatie)
☐ Herkomst initiatiefnemers	☐ Informatiestrategie (benadrukken positieve kenmerken)
☐ Omvang van het project	☐ Participatie in de besluitvorming
☐ Oriëntatie van de panelen en de configuratie ervan in het landschap	☐ Vertrouwensrelatie
☐ Hoogte van, breedte van en ruimte onder de rijen panelen	☐ Eerlijke verdeling van de baten en de lasten
☐ Kleur en type panelen	☐ Compensatie voor de gemeenschap
☐ Irritatie/interferentie met natuur, wildlife en mensen	☐ Ruimte voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis en tradities
☐ Landschapscontext	☐ Leiderschap
☐ Link met de identiteit van de locatie	
☐ Overige (kenmerken die niet op de afbeelding staan, maar die volgens u wel belangrijk zijn voor het draagvlak voor het zonnepark binnen de lokale gemeenschap)	

For the distribution of the survey, firstly key parties involved in ten large ground mounted solar PV projects in the Netherlands were identified and selected through desk research. This selection was guided by the 'Top 25 solar PV projects in The Netherlands' overview designed by Solarplaza International BV (Solarplaza, 2018).

Subsequently, 21 individual key actors to the ten projects were identified through desk research. In addition, four organisations were identified that have been a key party to three of these projects, but for which no individual actor could be identified. These key actors have been involved in the realisation of large ground mounted solar PV projects as initiators, project leaders, developers at solar developing companies, municipal councilman, chairmen of local energy cooperatives, et cetera. The projects, the individual key actors and the four additional organisations that have been invited to participate in the survey are shown in Table 2. The survey invitation has been distributed among these actors through email.

Table 2. Projects and key actors selected to participate in the survey.

Project location	Project name	Key actors	Involvement
Ameland	Zonnepark Ameland	Luc van Tiggelen	Sustainability coordinator Ameland municipality
		Johan Kiewiet	Chairman of the Ameland Energy Cooperative
		Michiel van Beek	Director of solar park Ameland at Solar Century
Apeldoorn	Zonnepark Apeldoorn	Mark Sandmann	Councilman Ameland municipality
		Erik Tissingh	Consultant and owner at Over Morgen
		*	Zonnepark Apeldoorn
Assen	Zonnepark XXL, TT Circuit Assen	Peter Oosterbaan	Director at TT Circuit Assen
Azewijn	Solarpark Azewijn	Fons van Pul	Director at Pfixx solar
		Oscar van Leeuwen	Councilman Azewijn municipality
		*	Montferland municipality
Delfzijl	Sunport Delfzijl	Hans Hoven	Director at Sunport Delfzijl
		Ijzebrand Rijzebol	Councilman Delfzijl municipality
Emmen	Zonnepark Lange Runde	Rene van der Weide	Councilman Emmen municipality
		Marc van Velzen	General director at SolarEnergyWorks
		Marco Blok	Project manager at SolarEnergyWorks

Geldermalsen	Zonnepark Avri Solar	Ronald van Meygaarden	Former councilman Geldermalsen municipality
		*	Geldermalsen municipality
		*	Solarfields
Hengelo	Solar park de Kwekerij	Jan Engels	Councilman Bronckhorst municipality
		Willem de Lint	Director and initiator at Sunwatt and Stichting Solarlandschapspark De Kwekerij
		Lars Grims	Project manager at NLGreenlabel
Hoofddorp	Zonnepark Groene Hoek	John Nederstigt	Councilman Haarlemmermeer municipality
		Harm de Boer	Project manager at SADC
Woldjerspoor	Zonnepark Woldjerspoor	Mattias Gijsbertsen	Councilman Groningen municipality

*= For this organisation no individual key actor could be identified. The survey was sent to an organisation's non-personal email address (info@) with the request to forward it to the colleague that was most closely involved in the project, preferably a project manager.

3.5 Scoring system

In paragraph 3.3 is explained that at the conclusion of each interview, every key actor was asked explicitly to point out which of the factors discussed have been important and which of them have been essential for the level of social acceptance in their case. A scoring system is designed in which the outcomes of the case studies per factor and per key actor are translated into 'important' scores (+) and 'essential' scores (++) for the social acceptance of large ground mounted solar PV projects. Furthermore, one additional column is added to the scoring tables in which the overall score per factor is presented. The scoring system is presented in Table 3. A similar scoring system is applied to the survey results too.

Table 3. Scoring system for in-depth case study and survey results.

<i>key actors/ factors</i>	Key actor #1	Key actor #2	Key actor #3	Key actor #4	Key actor #5	Key actor #6	Key actor #7	Overall score
Factor #1	+	+	++	++	++	+	++	Crucial
Factor #2								Not important at all
Factor #3		+	+		+	+		Important

- 0= factor is not considered important for social acceptance by local stakeholders
- += factor is considered important for social acceptance by local stakeholders
- ++= factor is considered crucial for social acceptance by local stakeholders

The overall score per factor per case is established by dividing the number of ‘important’ and ‘essential’ scores by the number of key actors interviewed in that case. In this division, one ‘essential’ score (++) is assigned twice the weight of one ‘important’ score (+) resulting in the overall scores ranging from 0.0 to 2.0. Finally, these overall scores are translated into categories on a 4 point scale, to establish whether a factor has been ‘crucial’, ‘important’, ‘of limited importance’ or ‘not important at all’ in affecting local social acceptance. A simple scoring metric for categorisation and interpretation of these overall scores is provided in Table 4. This categorisation and interpretation of the scores is designed on the premise that a factor is important in affecting local social acceptance when more than half of the key actors interviewed consider it important.

Table 4. Overall score categorisation and interpretation.

Overall score categories	Interpretation
1.01-2.00	Crucial
0.51-1.00	Important
0-0.50	Of limited importance
0	Not important at all

Furthermore, the data collected from the key actor interviews is analysed thoroughly per case and per factor, to gain an in-depth perspective of the effects and to illustrate the scores per factor. Finally, a comparative analysis of the findings of both cases is executed to identify key similarities and differences in the scores of both in depth cases.

3.6 Concluding remarks

In this chapter the empirical research has been described, which is based on a comparative case study analysis and a survey. The selection of the two cases, as well as their key characteristics have been explained. Furthermore has been illustrated in detail how the data in this research is collected and how it is scored. In the following chapters, the outcomes of

the in-depth case studies and the survey are analysed in comparison and presented.

4. Social acceptance of ‘de Griene Greide’

4.1 Introduction

In this chapter, the findings from key-actor interviews about the successful ‘de Griene Greide’ case are presented and analysed, addressing sub question three of this research project: “Which factors for large ground mounted solar PV projects have affected the level of social acceptance by local stakeholders in two case studies in the Netherlands?”. The chapter starts with an overview of the factors affecting social acceptance by local stakeholders in the ‘de Griene Greide’ case in paragraph 4.2. This is followed by a thorough qualitative analysis in paragraph 4.3 to provide a broad insight in the factors that have affected social acceptance by local stakeholders in this case.

4.2 Overview of the factors affecting social acceptance by local stakeholders

As was discussed in paragraph 3.3 Collecting case study data, the key actors have been asked explicitly during the interview to point out which of the factors discussed have been important and which of them have been essential for the level of social acceptance in their case. These findings from the interviews with key actors about the ‘de Griene Greide’ case have been presented in Table 5.

Table 5. Importance of factors based on ‘de Griene Greide’ case study outcomes.

<i>key actors/ factors</i>	Gjalt Benedictus	Richtsje van Berkum	Sybrand Frietema de Vries	Yfje Hiemstra	Jaap Holwerda	Houkje Rijpstra	Harm van der Veen	Overall score
Initiators’ origin	+	++	+	++	+	++	++	Crucial
Investors’ origin								Not important at all
Project size		+	+		+	+		Important
Module row size								Not important at all
Project shape			+					Of limited importance
Module colour/type								Not important at all
Annoyance/ interference								Not important at all
Landscape context	+	+		++		+	++	Important
Link with place identity			+			+		Of limited importance
Information provision	+	+	+		++	++	+	Crucial
Labelling/ framing						+		Of limited importance
Procedural	+		+	+		+		Important

justice								
Trust	++		+			+	+	Important
Distributional justice		+	+	+				Of limited importance
Compensation				+	++	+		Important
Local social-psychological involvement				+			+	Of limited importance
Leadership	++					+		Of limited importance

4.3 Analysis of factors affecting social acceptance by local stakeholders

The outcomes presented in Table 5 are illustrated in this paragraph through analysis and description of the key actor interviews about the 'de Griene Greide' case. Through this analysis, detailed knowledge is obtained about the project factors' (social, physical and site-selection) and the process factors' effect on social acceptance in the 'de Griene Greide' case.

4.3.1 Social factors

From the interviews becomes very clear that social factors can have a crucial effect on social acceptance of large ground mounted solar PV projects among local stakeholders. 'De Griene Greide' is exemplary of a project which social characteristics, specifically the origin of its initiators, are among the main drivers behind social acceptance.

Initiators' origin

The initiators' origin is found to be crucial for the local social acceptance of 'de Griene Greide', according to the case study outcomes. According to provincial project manager solar energy Berkum, social acceptance of a large ground mounted solar PV project depends quite a lot on who the initiators of the project are (Appendix a2). The starting point of this specific project was not an initiative by the municipal or provincial government, neither was it an initiative from an energy developing company. In fact, the starting point was a citizens' initiative by a group of volunteering residents from the local community that decided to found a local energy cooperative. These volunteers had originally acted as an advisory panel for sustainability that was appointed by the local 'village interests' stakeholder association (Appendix a1). According to initiator Benedictus, the central individual actor in the project, their origin from the local community added a '*personal note*' to the project which positively contributed to trust and acceptance among stakeholders (Appendix a1). This view is supported by project leader van der Veen from Groenleven who argues that the initiators' local origin created a significant bond with the local stakeholders. He illustrates this perspective by describing how "*The local energy cooperative chairman (Gjalt Benedictus) can simply ride his bicycle, so to speak, to see the municipal government*" (Appendix a13).

Municipal sustainability coordinator Hiemstra praises the achievements of the local initiators of the project. She considers it almost 'unprecedented' that a group of volunteers successfully founds and manages such a professional project and states that the

municipality very much admires it (Appendix a7). Even more impressive, according to Frietema de Vries from the Energiewerkplaats Friesland, is that the volunteer initiators hardly even required any professional support in the project (Appendix a6). Hiemstra is convinced that the initiators origin from the local community has resulted in high levels of social acceptance and specifically that the admiration for the project led to a positive drive within municipal government to support it (Appendix a7).

Former local councilwoman Rijpstra even considers it “ *a textbook example of how a citizens’ initiative should work*” and states that the initiators originating from the community was the single most important factor behind social acceptance among local stakeholders (Appendix a11). Frietema de Vries draws a broader conclusion by stating that every successful ground mounted solar PV project he was ever involved in enjoyed high levels of social acceptance by local stakeholders due to the local origin of the initiators (Appendix a6).

Investors’ origin

The investors’ origin is found to be not important at all for the local social acceptance of ‘de Griene Greide’, according to the case study outcomes. None of the key-actors indicated explicitly that the investors’ origin had been important. This may have been partly due to the fact that the direct investors were the volunteer initiators from the local energy cooperative themselves. Consequently, key-actors may naturally have considered more the importance of their origin for social acceptance. This issue is further explained in the discussion section of this research project.

However, although the initiators’ energy cooperative is officially 100% owner of the project, they in turn obtained their funding from external investors such as the local Rabobank and the FFSE fund for clean energy in the Friesland province. When asked whether these external investors’ origin had been important for social acceptance, van der Veen responded: “*No, actually I think not*” (Appendix a13).

3.3.2 Physical factors

Except for a project’s size, the physical characteristics of ‘de Griene Greide’ seem to have influenced social acceptance among local stakeholders only to a limited extent. Key-actors indicated no real negative effect of physical project characteristics on social acceptance in their case, but they did suggest some positive influences.

Project size

The project’s size is found to be important for the local social acceptance of ‘de Griene Greide’, according to the case study outcomes. This is illustrated by some remarks made by key-actors on the project’s size. The importance of a projects size is first underscored by van Berkum, who recognises it as one of the drivers of social acceptance. With regard to this specific project she argued that, although the project was large, “*it does match with (the size of) the village*” (Appendix a2).

According to Benedictus, the magnitude of the project is visible from the road, but it does not predominate the landscape at all. The projects size only becomes predominating when viewed from above (Appendix a1). Moreover, when asked about the project’s size, Hiemstra

responded: “ *Yes, beautiful isn’t it? There have been no objections*” (Appendix a7).

Project shape

The project’s shape is found to be of limited importance for the local social acceptance of ‘de Griene Greide’, according to the case study outcomes. In fact only one of the key actors indicated that this factor was important (Table 5)

Module row size, module colour/type and annoyance/interference

The factors module row size, project shape, module colour/type and annoyance/interference are found to be not important at all for the local social acceptance of ‘de Griene Greide’, according to the case study outcomes.

For the annoyance/interference factor, this was illustrated by the remarks made by Holwerda and Benedictus in the interviews. When asked whether the annoyance /interference factor has had a negative impact on social acceptance, Holwerda answered: “*No, I can’t imagine it has (...) during construction there is always nuisance. But after that it has only gotten better, the place has become much more neatly*” (Appendix a8). Furthermore he stresses that he has never heard of anyone who is annoyed by the project and that, on the contrary, everyone likes it.

Currently, the energy cooperative is in the process of planting bushes and grasses on the project site that stimulate biodiversity improvement such as attraction of bees and butterflies (Appendix a1). Chairman of the cooperative Gjalt Benedictus explains how the only time they received remarks by local stakeholders was when the poplar trees surrounding the landfilling site were dug up. However, no more complaints were heard after the initiators explained what would come in return (Appendix a1).

3.3.3 Site selection factors

The limited influence of most physical project characteristics on social acceptance by local stakeholders may be explained to some extent by factors related to site-selection for the Garyp case.

Landscape context

The Landscape context factor is found to be important for the local social acceptance of ‘de Griene Greide’, according to the case study outcomes. This reflected in the comments made on this factor during the key-actor interviews. Although good-looking in terms of design, the project does not necessarily ‘fit’ within in the landscape according to van Berkum. However, she claims this is not really a problem in this specific case, because: “*the landfilling site was already an unnatural object in the landscape*” (Appendix a2). In fact, several of the key actors interviewed described the former landfilling site as a ‘*rotten spot*’ or, ‘*rotten tooth*’ in the landscape (Appendix a1; Appendix a11). However, Holwerda explains, it used to be a meadow before it became a landfilling site and that was ‘obviously’ most attractive (Appendix a8). Municipal sustainability coordinator Hiemstra believes that this is the exact reason why she never heard any negative remarks from local stakeholders. She imagines that there would have been substantially more resistance if a nature area or agricultural lands had

been selected for the project (Appendix a7). Compared to the former landfilling site, she argues that: *"the place has gained much more potential, it now has economic value too"* (Appendix a7).

These arguments are supported by van der Veen, who argues that the selection of the landfilling site for the project was crucial for social acceptance among local stakeholders. He stresses that the project has made the site much more attractive and, like Hiemstra, he points out that it would have been much more difficult to realise the project on agricultural lands. Social acceptance is not so problematic when a polluted site is turned into something attractive. But, he explains: *"Had it been, in Garyp, on a piece of agricultural land, then the land would be owned by only one farmer who is paid rent and profits alone from the project. You would immediately have less acceptance"* (Appendix a13).

With regard to the integration of the project in the landscape, initiator Benedictus explains that the height of the former landfilling site is the only feature that makes the project stand out. Benedictus points out that the project's name de 'Griene Greide' is Frisian for 'Green Meadow' and he is *"more than 100%"* sure that the project fits within the surrounding Frisian landscape (Appendix a1). He strongly believes that the project cannot be considered a visual intrusion, and his conviction is shared by local councilwoman Rijpstra (Appendix a1; Appendix a11). *"It is beautifully integrated in the landscape. I have never heard any criticism about it from anyone"*, she argues (Appendix a11). The green has been integrated in the project on all sides and sheep are walking in between the panels. According to her, the project is so harmoniously integrated in the landscape that: *"everyone thinks that the project is carried out the way it should be."*(Appendix a11). Holwerda adheres to this view and states that the location is extremely suitable for a large ground mounted solar PV project. He argues that it is a logical site for the project and great solution for the old landfilling site (Appendix a8). What used to be an 'eyesore' for the villagers, has now gained a useful function and Frietema de Vries suggests that this has contributed to social acceptance among them (Appendix a6).

Frietema de Vries' argument is particularly important for social acceptance among local stakeholders because options for giving a landfilling site new purpose are limited (Appendix a7). According to Rijpstra and van Berkum, this has even been one of the main factors behind social acceptance in the local community (Appendix a11; Appendix a2). It is not possible to build on a former landfilling site, let alone live on it (Appendix a11). As a result, according to van der Veen, ever since the landfilling site was no longer operational *"it just laid there covered with weeds"* (Appendix a13). Consequently, during the project construction phase, local stakeholders were all extremely positive about the new destination for a landfill that had been a nuisance to them for over 30 years. Van der Veen recalls one villager strikingly stating that: *"now it (the landfilling site) hasn't all been for nothing"* (Appendix a13). Thus, the local community considers this sustainable project as the perfect solution for an otherwise problematic site (Appendix a11; Appendix a7). Or, in the words of van der Veen: *"creating something good, something that is sustainable and generates energy on top of something as negative as a landfill. That was really widely supported in the village, I am sure of that"* (Appendix a13).

Link with place identity

The link with place identity is found to be of limited importance only for the local social acceptance of 'de Griene Greide', according to the case study outcomes. Only two of the key-actors considered this factor of importance for social acceptance of the project (Table 5). Their view might be due to the physical appearance of the project that consists of 6 long and broad rows of east-west oriented panels. Benedictus explains how this appearance looks very similar to roofs from local intensive livestock farms, which are usually also just long roofs that are not too high with chickens and pigs inside (Appendix a1). Van der Veen states that, during the construction phase, he quite often heard from local stakeholders that the project looked a bit 'barn-like'. In fact, one of the comments he received with regard to the barnish, farm-like appearance was that it: *"makes it fit well into the surrounding area"* (Appendix a13).

3.3.4 Process factors

The key actor interview data reveals that, in the 'de Griene Greide' project, various aspects of the decision making process have affected social acceptance among local stakeholders a great deal. Rijpstra suggests that the process has been among the driving factors behind the high acceptance in the community (Appendix a11). Provincial sustainability coordinator van Berkum shares this view and states that social acceptance is *"really dependent of the way that the process is shaped"* (Appendix a2).

According to Frietema de Vries, the 'de Griene Greide' project was a forerunner in the sense that there was broad consensus in the Friesland province about the process that shaped this project, before these kind of processes were ever even written down or institutionalised. The lessons learned from the process of 'de Griene Greide' are now in fact applied by Frietema de Vries and his colleagues when they support new large ground mounted solar PV projects in Friesland. He considers this project, together with some other projects, as: *"an exemplary project that has positively raised the bar for socially accepted projects"* (Appendix a6).

Information provision

The information provision is found to be crucial for the local social acceptance of 'de Griene Greide', according to the case study outcomes. Van Berkum explains why, according to her, information provision was *"much more natural"* (Appendix a2) in the case of 'de Griene Greide'. Since the volunteer initiators were themselves part of the local community, she argues, they would naturally engage in dialogue with fellow villagers about the project much sooner (Appendix a2). Rijpstra confirms that the initiators engaged in extensive communication and consultation with the local community, prior to the project and also during every step in the process (Appendix a11). Moreover, information provision did not end when the project was realised but up until today information provision and guided tours are organised by initiator Benedictus on the project terrain and in a farm adjacent to it (Appendix a8). In addition to the project being a textbook example for citizens initiatives, Rijpstra believes that *"it is also a textbook example of communication with the local community"* and she claims it to have been one of the most important factors behind social acceptance as well (Appendix a11).

This view is supported by initiator Benedictus who argues that it is 'essential' to include local stakeholders in the communication about the project from the earliest moment on. He

underscores his argument by comparing the project with their most recent sustainable initiative, shutting of a neighbourhood from natural gas, in which they could not provide information until late in the process due to a confidentiality obligation. He explains: *"If we had done that with the solar park, it would not have gone well"* (Appendix a1).

The positive influence of information provision is also illustrated by van der Veen's recollection of the projects' opening ceremony, where a montage movie was displayed for the local stakeholders to see. In this movie, the project's progress during the construction phase was shown. Van der Veen describes how well the movie was received by the audience and that people were actually applauding afterwards (Appendix a13).

Labelling/Framing

The labelling/ framing factor is found to be of limited importance for the local social acceptance of 'de Griene Greide', according to the case study outcomes. When asked about the use of labelling, or framing, in the provision of information, Benedictus states that they did not deem it necessary to do so actively. Instead their focus was on continuously communicating their goal, their 'spot on the horizon', and the progress towards that goal by including the local community in various meetings and sharing publications and other information (Appendix a1). It seems that active labelling or framing to emphasise a positive feature of the project is indeed unnecessary for social acceptance when a project is truly in the interest of the local community.

Procedural justice

Procedural justice is found to be important for the local social acceptance of 'de Griene Greide', according to the case study outcomes. The high level of procedural justice in 'de Griene Greide' and the importance of this factor for social acceptance, was frequently emphasised by the key-actors. During the interviews, they were asked if the project's initiators had offered opportunities for participation in the decision making process to the local community. In response, Hiemstra argued that the questioning was wrong because the initiators were themselves part of the community: *"No, the project is developed by the village"* (Appendix a7). Therefore, she claims, participation was already high by default. Nonetheless, she added that for people who wanted to be involved, there was the opportunity (Appendix a7).

This is explained in detail by Benedictus who describes how, 10 years ago, the Tytsjerksteradiel municipality, through the local 'village interests' stakeholder association, surveyed among its residents what they wanted for future developments in their community. A desire for sustainable energy was one of the main survey outcomes and in response the local residents were surveyed again to see whether founding a local energy cooperative would be supported by local stakeholders. After that, the community was formally consulted at least three more times before project realisation: once to ask the cooperatives local members permission for undertaking the project and twice by means of participative evening sessions for the whole community. According to Benedictus, certain project characteristics were open for negotiation during these participative events and, specifically, the distribution of project revenues was shaped successfully by local stakeholder participation (Appendix a1). His account is supported by the Vries who states that local stakeholders were invited to

discuss *“the way that the project organisation was shaped”*(Appendix a6). Summarizing, Benedictus suggests: *“ The sergeant should not walk too far ahead of the troops, for he will lose contact with his men. The same applies here”* (Appendix a1).

Benedictus believes that the participation process as described by him has laid the foundations for high levels of social acceptance of their project. He argues: *“A lot of initiatives are lacking this kind of discussion and start by instantly founding an energy cooperative. That does not work. You need to mobilise the basis and enter discussion”* (Appendix a1). Both Hiemstra and Frietema de Vries adhere to this view and the former is convinced that participation was one of the drivers of successful acceptance of the project (Appendix a7; Appendix a6). Frietema de Vries furthermore suggests that it was particularly important that the town of Garyp recorded sustainable energy as a priority for future community developments (Appendix a6). The importance of participation is demonstrated by van der Veen who remembers: *“Everybody talked about ‘their solar park’. They really did. And these were people that really had nothing to do with it, but this is how it was seen”* (Appendix a13).

Trust

Trust too is found to be important for the local social acceptance of ‘de Griene Greide’, according to the case study outcomes. With regard to trust, Rijpstra states that she experienced a relationship of great trust between the project initiators and her municipal organisation. Moreover, she suggests that the other local stakeholders in the Garyp area also very much trusted that the project initiators ambitions were in the interest of the community. She considers trust as one of the factors that is important for social acceptance among local stakeholders and has the potential to: *“change society’s view of such a project completely”* (Appendix a11). From the interviews becomes clear that various other key actors share this view. Hiemstra suggests that it would not have been possible to realise such a project without trust (Appendix a7). Frietema de Vries too argues that trust was important for social acceptance and claims that relationships among developing parties and with the community were based on trust rather than written business agreements (Appendix a6). This is described as: *“A man a man, a word a word”* by initiator Benedictus, who strongly agrees that social acceptance was positively affected by the fact that he, and the other initiators in the cooperative, enjoy the confidence of most part of the community (Appendix a1). He explains: *“I think, if a slick guy with a shiny suit and pretty shoes would have taken the stage, the local people would immediately become hesitant”* (Appendix a1). Moreover, he stresses that trust from the local community, once it is gained, provides a permanent basis for social acceptance of all future initiatives (Appendix a1).

Distributional justice

Distributional justice is found to be of limited importance for the local social acceptance of ‘de Griene Greide’, according to the case study outcomes. This score is found because only three out of the seven key-actors interviewed explicitly indicated that this factor was important in this case (Table 5). One of these three actors, Frietema de Vries, suggests this factor’s importance through the example of generated electricity distribution locally. He argues that a binding affinity with the project may come to exist among local stakeholders as a result (Appendix a6). Van Berkum, who also scored this factor to be important, adheres to

this view. Furthermore, she argues that, although the distribution of project benefits took the project initiators a lot of time and effort, it now brings them a lot of good too (Appendix a2). The limited importance of this factor is striking since it becomes clear from the interviews that a high degree of distributional justice was achieved in the 'de Griene Greide' case. The 'de Griene Greide' project entails no real costs for the local community, which is largely due to the landscape context and the absence of interference as is described in the sections on site selection and physical factors. However, van der Veen argues that one might consider the presence of the landfilling site for 30-40 years as a cost. In this view, it is only fair that *"30-40 years later it (the site) is finally returned"* to the community as a project with a broad variety of benefits that lie almost entirely with local stakeholders (Appendix a13).

It is remarkable that the initiators themselves are volunteers who, regardless of the countless hours and effort they invested, have not profited financially from the project (Appendix a13). The Holwerda family too, who owns the site has stated from the beginning that they had no intention to profit from the project financially (Appendix a13). Moreover, even Groenleven, a commercial project developer has, according to van der Veen, constructed the project at a price below their usual profit margin (Appendix a13). Instead, financial profits from project are used entirely to support clubs, associations, social utilities and social entrepreneurs in the local community that are economically struggling (Appendix a1; Appendix a11; Appendix a8). In addition the electricity generated by the project is distributed locally against a financial discount for individual residents who choose to consume it through the local cooperative (Appendix a1; Appendix a11). Another benefit of the project is that local entrepreneurs and contractors were involved as much as possible during the project development, to maximise the economic stimulus for the community. Furthermore, the local town hall profited, from all the meetings and information events, as did a local foundation that supports unemployed and troubled youth who were contracted for maintenance of the project (Appendix a1; Appendix a13; Appendix a11). Finally, several key actors indicated that local stakeholders feel pride about the fact that they have the project in their community, which might be considered a psychological benefit (Appendix a11; Appendix a8; Appendix a13).

Compensation

Compensation is found to be important for the local social acceptance of 'de Griene Greide', according to the case study outcomes. Some of the benefits of the project that have been described in the previous section could also be interpreted as a form of financial compensation for the community. These are, for example, the non-individual use of project revenues to support financially local associations and utilities and the distribution of generated electricity locally against a financial discount (Appendix a13). In addition, some non-financial compensation measures have been taken at the project site, including the creation of a pond, a watch tower, a beekeeping zone and a visitor centre at an adjacent farm (Appendix a13). These measures could be, as is indicated by van der Veen in the previous section, considered as compensation for the fact that the community endured 30-40 years of nuisance from the landfilling site (Appendix a13; Appendix a8). This view is strongly supported by land owner Holwerda, who considers the project as compensation for the landfilling site, as an essential factor for social acceptance among local stakeholders. He remembers his family's intention in finding a new function for the old landfilling site: *"We really wanted to do something back for the village. (...) That is how my father always wanted it."* (Appendix a8).

Local social-psychological involvement

Local social-psychological involvement is found to be of limited importance for the local social acceptance of 'de Griene Greide', according to the case study outcomes. Only two key actors explicitly indicated the importance of this factor (Table 5). One of these actors, van der Veen, stresses the importance of including local knowledge and labour for social acceptance of a project. The project is described by him as a 'Frisian affair', where Frisian was the working language and local Frisian parties, entrepreneurs and contractors were almost exclusively involved. He explains about other solar energy developers: "*What you see at our colleagues, they employ lots of Romanians. They work really hard for their money. But their projects are less accepted.*"(Appendix a13).

Leadership

Finally, leadership is found to be of limited importance as well for the local social acceptance of 'de Griene Greide', according to the case study outcomes. Only two of the key-actors considered this factor important or essential for social acceptance of the project (Table 5). One of these actors is Rijpstra, who argues that Benedictus is an 'inexhaustible protagonist', whose leadership was important for social acceptance among local stakeholders. In particular, she argues, it helped that he used his connections in the financial and the political domain and that he was well known and approachable as the central figure in the project (Appendix a11). Benedictus himself acknowledges that leadership, from his colleagues at the local energy cooperative and himself has been crucial for achieving that the project was socially accepted by local stakeholders. He describes their work for the project's realisation as 'pioneering', and explains: "*You need to have a large dose of perseverance. Most directors quit as soon as they encounter the slightest resistance. Well, we did not. We were persistent*" (Appendix a1)

4.4 Concluding remarks

In this chapter an overview has been presented with the scores in importance per factor and per key actor for the 'de Griene Greide' project. As a result it has now become clear which factors have been important for social acceptance by local stakeholders in this case. Furthermore, the scores per factor have been illustrated through an in-depth analysis of the key actor interviews about 'de Griene Greide'. In the next chapter, the findings from the Wirdum & Wytgaard case are presented and analysed in a similar fashion. As a result it is possible in chapter 6 to compare the outcomes from the in-depth case studies and the survey. From such a comparison will become clear which of the factors that have been important for social acceptance of 'de Griene Greide' are also important in the broader Dutch context.

5. Social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects

5.1 Introduction

In this chapter, the findings from key-actor interviews about the failed projects at Wirdum & Wytgaard are presented and analysed, addressing sub question three of this research project: “Which factors for large ground mounted solar PV projects have affected the level of social acceptance by local stakeholders in two case studies in the Netherlands?”. The chapter starts with an overview of the factors affecting social acceptance by local stakeholders in the Wirdum & Wytgaard projects in paragraph 5.2. This is followed by a thorough qualitative analysis in paragraph 5.3 to provide a broad insight in the factors that have affected social acceptance by local stakeholders in this case.

5.2 Overview of factors affecting social acceptance by local stakeholders

As was discussed in paragraph 3.3 Collecting case study data, the key actors have been asked explicitly during the interview to point out which of the factors discussed have been important and which of them have been essential for the level of social acceptance in their case. These findings from the interviews with key actors about the Wirdum & Wytgaard projects have been presented in Table 6.

Table 6. Importance of factors based on Wirdum & Wytgaard case study outcomes.

<i>key actors/ factors</i>	Richtsje van Berkum	Roelof Burghoorn	Feitze Cnossen	Henk Deinum	Johan Kruiger	Michiel Mosterman	Peter Smit	Jacob van der Weij	Overall score
Initiators' origin	+	+		+	+		+		Important
Investors' origin		+		+	+		+		Of limited importance
Project size	++	++	++	+	++		+	+	Crucial
Module row size		+	+				+		Of limited importance
Project shape		+	+				+		Of limited importance
Module colour/type		+	+				+		Of limited importance
Annoyance/ interference		+	+				+		Of limited importance
Landscape context	+	++	++	+	+	+	+		Crucial
Link with place identity		+	+				+		Of limited importance
Information provision	+	+	+	++	++		++	++	Crucial
Labelling/ framing		+	+	+			+		Of limited importance

Procedural justice		+	+	+	+		+		Important
Trust		+	+		+	++	+		Important
Distributional justice	+	+	+	+	+		+		Important
Compensation		+	+	+			+		Of limited importance
Local social-psychological involvement		+	+				+		Of limited importance
Leadership		+				++			Of limited importance

5.3 Analysis of factors affecting social acceptance by local stakeholders

The outcomes presented in Table 6 are illustrated in this paragraph through analysis and description of the key actor interviews about the Wirdum & Wytgaard projects. Through this analysis, detailed knowledge is obtained about the project factors' (social, physical and site-selection) and the process factors' effect on social acceptance in the Wirdum & Wytgaard projects.

5.3.1 Social factors

The key actor interview findings suggest that the initiator's and the investors origin are likely to have affected social acceptance for the projects in the Wirdum & Wytgaard area up to a certain extent.

Initiators' origin

The initiators' origin is found to be important for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. Mosterman, from project developer Groenleven, implies that the initiators' origin can affect social acceptance and he considers it one of the reasons behind the failure of the projects in the Wirdum & Wytgaard area: *"Where it really went wrong, that is a foreign party that acted in a law-abiding fashion but did not know the cultural context and crashed through the china shop"* (Appendix a10). The importance of the initiators' origin is pointed out by provincial project manager for solar energy Berkum as well, who suggests about the project by Kronos Solar that: *"It did not help, and that is maybe the sentiment from former times, that it was a German company"*(Appendix a2). This sentiment is explained further by Kruijer, chairman of the Wirdum-Swichum 'village interests' stakeholder association, who recalls comparisons being made with the WWII invasion of the Netherlands by Germany: *"Of course it is a bit silly, but it did actually feel like it (a raid). Kronos really is an outsider with no links to this area at all, that only sees an opportunity to realise a project here"* (Appendix a9).

According to local councilman Deinum, projects generally have a better chance at success and being socially accepted when they are initiated by local residents who come up with a plan and invite a commercial developer into their project only in a later stage (Appendix a5). This view is supported by former member of the Wytgaard 'village interests' stakeholder

association Roelof Burghoorn and by farmer and land owner Cnossen, who explains: *"Look, here it was the other way around. Here comes the great Kronos and ups-a-daisy here is the solar park. Well, that immediately creates miscommunication"* (Appendix a3; Appendix a4). Residents' spokesperson Peter Smit, who refers to the Wirdum & Wytgaard projects as 'excesses', even claims that these kind of project's initiators should in fact always originate from within the local communities. He argues: *"These kind of excesses, if you leave this to the market it creates so much social agitation. And it gets you in a situation where there is only resistance"* (Appendix a12).

Investors' origin

The investors' origin is found to be of limited importance for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. However, it should be noted that four out of the eight key actors interviewed explicitly indicated that this factor was important, which is almost enough for an important score. A possible explanation for this score is that, in these projects, the project developers Kronos Solar and Groenleven were perceived by local stakeholders to be both initiators and investors. Therefore, the objections of some key actors to the initiators' origin have been directed towards the investors' origin just as much.

5.3.2 Physical factors

From the key actors' accounts it becomes clear that the size of the projects has been particularly important for the lack of social acceptance in this case. Other physical project characteristics may have affected it as well, but to a limited extent only.

Project size

The project's large sizes are found to be crucial for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. This is demonstrated by the statements made by key-actors during the interviews. Berkum, for example, argues that the Kronos project was out of proportion, in relation to the size of the village of Wirdum, and considers it too big with regard to social acceptance (Appendix a2). Moreover, Smit claims that the total surface of the proposed projects would have been larger than the entire built surface of the village itself (Appendix a12). Their views correspond with the experience of Burghoorn who recalls the discussions in the community on the project's size and the consequences for the residents: *"If 40-50- hectare is realised here, you have to cycle through the solar panels all the way to Leeuwarden"* (Appendix a3). Instead, Deinum argues, a project of three to four hectare would be much more appropriate for a village the size of Wirdum. Moreover, according to Deinum the projects proposed by Kronos and, in a later stage, Groenleven were so large-scale that they actually resulted in 'small revolts' in the village Wirdum. He remembers: *"people were wondering what was happening as they felt they were being surrounded by solar parks and losing all of their green space. We actually agreed with the residents, we too thought it was strange, way too large-scale"* (Appendix a5).

Interestingly, Kruiger believes that if Kronos (or Groenleven) had used a different approach, the village of Wirdum would in fact have been interested in having a solar project being realised in their community. However, he argues: *"The scale at which these plans were*

dropped did so much damage, that there was not anyone in the village that wanted to consider the possibilities” (Appendix a9).

Module row size

The module row size is found to be of limited importance for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. Only three key actors explicitly indicated the importance of this factor (Table 6). Two of these, Smit and Kruiger express the concerns in the community about the module row height, by illustrating how bicyclists on the old roads at the projected sites would find their view blocked by panels on either sides (Appendix a9; Appendix a12). However, land owner van der Weij argues that height should not have been such a big problem for the community since he currently grows corn at the site selected, which grows up to 3 meters high (Appendix a14).

Project shape

The projects’ shape is found to be of limited importance for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. In fact, only three of the eight key-actors considered this factor of importance for social acceptance of the project (Table 6). One of these, land owner Cnossen, recalls about the Kronos Solar project shape: *“ Well, two farms would actually be in the centre of it (the project). I told them that they needed to find a solution for that (...) Because for these people I can imagine that it would not be pleasant. I can understand that, it is not nice to live in the centre of a solar park”.*

Module colour/ type

The module colour/ type is found to be of limited importance for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. It should be noted that hardly any details were known about module types and colour. However, for reasons of aesthetics, some concerns were expressed by Smit about the possibility of blue solar panels (Appendix a12).

Annoyance/interference

The annoyance/interference factor is found to be of limited importance for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. Only three out of the eight stakeholders indicated explicitly the importance of this factor. According to one of them, Burghoorn, local stakeholders were concerned that the projects would result in biodiversity loss as meadow birds would no longer come: *“They say so, but at the Garyp project I have not seen any bird so I do not believe that they still come. Because, essentially, in my backyard where there is shadow, nothing can grow” (Appendix a3).*

5.3.3 Site selection factors

The effect on social acceptance of physical project characteristics seems to be closely related to site selection. This is illustrated by the key actor interview findings with regard to site selection. On the one hand, local stakeholders disagree with the project’s size because only a part of the selected locations is considered suitable for the projects from a landscape

perspective. On the other hand, due to characteristics of the selected locations the stakeholders argue that the projects are too big, because they will stand out in the 'flat', 'open' and 'treeless' landscape and come too close to the village border.

Landscape context

The landscape context is found to be crucial for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. These outcomes are illustrated by the various remarks made by key-actors on this factor during the interviews. In general, Deinum explains, the people in Friesland consider their province to be the most beautiful one, among others from landscape perspective. Therefore, selecting locations for these kind of project is always a 'sensitive' subject in the region (Appendix a5). However, Burghoorn points out that, for a more specific reason, the sites selected for the projects resulted in confusion and dissatisfaction. He explains: *"We thought it was strange because, in that area there are bike lanes and everything, that is the recreational area for the residents of Wytgaard. We think they did not consider that at all"* (Appendix a3). Dissatisfaction with the selected location induced residents living on the northern border of Wirdum to organise themselves in an action committee against the project. Kruijer remembers: *"These people were, of course, highly alarmed by the vision they were confronted with. Because due to the flat landscape of Friesland it is impossible to hide these kind of projects at a 180 meter distance to the village. So these people were really not amused"* (Appendix a9).

For social acceptance, Smit argues, it is important start a project by looking at how it can be integrated. However, according to him it is extremely difficult to integrate these kind of projects properly at Wirdum and Wytgaard. He suggests: *"It is an open landscape where you can't hide these solar panels. If you really want to do something with them here, you must do it small"* (Appendix a12). His view is supported by other key actors such as Cnossen, who admits that the Kronos Solar project's size was too large as it came too close to the border of the village. However, he argues that the far north-eastern part of the selected location, against the N31 and N32 highway infrastructure, would have been quite appropriate for the project. The appropriateness of this specific part of the selected locations is indicated by several other actors, such as Burghoorn and van der Weij, of which the latter claims that *"everybody thought so"* (Appendix a3; Appendix a14).

Link with place identity

Link with place identity is found to be of limited importance for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. Three of the key actors interviewed indicated this factor's importance explicitly (Table 6). One of these, Burghoorn, explains his view and states that the character of the Wirdum & Wytgaard region is in fact the landscape of wide open plains. He argues: *"If you realise objects of 2-3 meters there, you could go and surround it with trees but you would lose the open plains. The structure would become totally different"* (Appendix a3). This view is strongly supported by Smit, who considers this factor as important for local social acceptance as well. He explains that Wirdum was originally a so called 'terp village' that is supposed to be surrounded by a flat landscape. *"the whole character of the village would be erased"*, he claims (Appendix 12).

5.3.4 Process factors

According to Berkum, social acceptance by local stakeholders for these kind of projects very much depends on the way that the process is shaped. With regard to the Wirdum & Wytgaard case, she even believes it may have been decisive for the failure of the Groenleven project: *"I think that Groenleven, if they had handled the project differently, might just have made it"* (Appendix a2). Her view is supported by Kruiger, who stresses that a good process is even more important when it concerns a large-scale project (Appendix a9). According to him, the lack of a decent process in the case of Wirdum & Wytgaard has been 'destructive' for acceptance in the community.

Information provision

Information provision is found to be crucial for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. This is demonstrated by the remarks made by key-actors during the interviews. When asked whether information about the project was provided to the community, Smit replied expressively: *"Plan voor de Zon, came completely out of the blue. The municipality simply had not published and communicated properly. The permit application from Kronos Solar came out of the blue and the application from Groenleven came out of the blue as well"* (Appendix a12). His view is supported by Kruiger and Cnossen, of which the former stresses the negative effect that inadequate communication had on social acceptance in this case. He explains that the developing parties only started communicating with the community *"when the damage is already done. So when nobody wants to talk to them anymore"* (Appendix a9). According to Cnossen the people would have had much more trust in the municipality and Kronos solar if they had communicated properly from the start (Appendix a4).

Deinum points out specifically the poor communication with the residents by Kronos Solar and Groenleven at the start of the projects. He argues: *"When they are caught off guard by parties with commercial interests who want to seize the whole area, of course you will have troubles"* (Appendix a5). However, he looks to his own actions too and states that, in hindsight, he should have communicated very clearly to the residents what the new zoning plan entailed and what exactly the criteria for these projects were (Appendix a5).

Contrary to Deinum, both Mosterman and Burghoorn point out the Leeuwarden municipality as the main instigator of problems with social acceptance from poor information provision. When asked about information provision by Kronos Solar and Groenleven Burghoorn replied: *"You bring up the project developing companies, but in my opinion it actually started with Plan voor de Zon from the Leeuwarden municipality, the zoning plan. That was my biggest objection, and also that of the village interests association, that the communication about Plan voor de Zon was not executed right"* (Appendix a3). In addition he stresses that the people in Wytgaard are not against solar energy at all. Like Kruiger and Cnossen, he too believes that local stakeholders might have been more willing and that there could have been more trust if the municipality had communicated better at the start of the project. He argues: *"Then the people would have been open to it. Perhaps not for so large-scale but they would have been for certain areas. And now everyone is suspicious."* (Appendix a3). Interestingly, with regard to project developer Groenleven, Burghoorn states that there was

in fact the intention to communicate open and honestly with the community. According to him it was the community that did not want receive any information from Groenleven because they were no longer willing to discuss the projects at that time (Appendix a3). Mosterman supports this view and even refers to the municipal information provision about the zoning plan as one of the main factors behind the failure of the project. He illustrates how it created a situation where the municipality and the project developing companies had a complete policy framework at their disposal, while the residents and local stakeholder groups did not have any knowledge about these policies. According to him it resulted in: *“an information inequality that is so big that it is impossible to repair”* (Appendix a10).

Labelling/Framing

The labelling/ framing factor is found to be of limited importance for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes.

Nonetheless, Deinum did accuse project developing company Groenleven of trying to sell their project through a beautiful social story, but doing the exact opposite. Moreover, according to him this negatively affected social acceptance: *“ They did the exact opposite. I don’t understand that. I told them: Not only do I think it is very strange what you are doing, but I also think it is very unwise. Because you ensured that everybody is digging in.”* (Appendix a5).

Procedural justice

Procedural justice is found to be important for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. According to Berkum, social acceptance was seriously affected by a lack of procedural justice in the Wirdum & Wytgaard case, as the process was not organised properly by means of dialogue with the community (Appendix a2). She stresses the importance of community consultation and suggests that, had it been organised properly, even the projects’ controversial sizes might have been less of an issue (Appendix a2). This lack of procedural justice is further illustrated by other key actors, such as Burghoorn who states that the approach from the municipality ‘bothers’ him because: *“Basically they used the 1900s approach (..) In this case they just decided top-down that they were going to clear it, give the project developing companies free rein and add a framework to it”* (Appendix a3). He explains that top-down does not work anymore in present times and that when the Leeuwarden municipality tried it anyway it resulted in a failure. With regard to the consequences for social acceptance he emphasises the frustration caused by the municipality’s attitude in the matter: *“When we said something about it (the projects), nothing changed. It just continued...”* *“Take your objections to the Raad van State” they said. In other words: We are right anyway and we will just impose it on you. And there you have lost it. At that point you have really lost any support.”*

Like with the information provision, Deinum points towards the project developing companies, stating that these parties attempted to submit their project designs before even starting discussions with the local community. For socially accepted projects, he argues, Kronos Solar and Groenleven should instead have started with a participation process to eventually co-create a design in cooperation with the community. He explains his concern through a metaphor: *“I have never understood that you come with a design first. If you are*

painting a door, you do not start at the bottom either right? (...) it is the world turned upside down!" (Appendix a5). Both Kruiger and Clossen support this view and the former describes a private consultation event hosted by Groenleven that was open only to a handful of residents and purposefully kept quiet to avoid attraction of a larger number of residents: *"These kind of manoeuvres do not immediately give the idea that we are being helped in a correct fashion"* (Appendix a9). This specific event was in fact suggested by multiple key actors as a source of frustration (Appendix a3; Appendix a12). According to Kruiger, the project developing parties should be reasoning from the viewpoint of the local community and establish a clear participation process with the local stakeholders. He adds to this: *"I can understand that it is a dilemma, because if you do so the land may become more expensive. However, now it has become very clear that a process without involving the community does not lead to success"* (Appendix a9)

Trust

Trust is found to be important for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. From the key actor interviews becomes furthermore clear that dissatisfaction with the process, specifically with the poor information provision and procedural justice, resulted in a serious loss of trust in the parties behind the projects. What really stands out in basically all of the key-actor interviews about the Wirdum & Wytgaard case is the high amount of negativity, frustration and also anger about the events that took place. As described in the previous sections there existed a general resentment among all local stakeholders about the information provision and procedural justice in the project's launched by Kronos Solar and Groenleven. According to legal advisor Swart, who attended the interview with key actor Deinum, stakeholders were particularly agitated by Groenleven for confronting the community with a second project. She recalls the people wondering about Groenleven: *"You know how the other one (Kronos project proposal) ended, so why then would you do that? So the people were really upset with them"* (Appendix a5). Deinum himself felt specifically angry about the motives behind the Kronos Solar project and suggests that their only motivation was to produce enormous financial returns from subsidies. He recalls: *"At a certain point I was not just angry from a professional perspective anymore, but I became genuinely angry with them"* (Appendix a5).

This kind of frustration about the motives of the project developing companies is shared by multiple actors, such as Smit who argues: *"These are business modules that attract developers who act as if they are driven by green motives, but simply aim to obtain great financial returns."*(Appendix a12). According to him, *"all trust is lost from day one and it cannot be repaired"* (Appendix a12) when these project developing companies launch such a plan out of the blue. Kruiger and Burghoorn too state that trust was lost as a result of an inadequate approach, specifically with regard to information provision and procedural justice. Kruiger explains about the approach from Groenleven: *"It sounds really friendly, but we are extremely sceptical about it. Because we have noticed that Groenleven was trying to push their own design anyway and had their own conceptions about participation"* (Appendix a9). Van Weij, who referred to Kronos Solar as 'cowboys' implied that he did not trust Kronos Solar, specifically in their communication and their capabilities regarding his land. He stated: *"They are just cowboys, yes that's how I call them. They just want to grab that land"* (Appendix a12).

It seems that the absence of a trustful relationship between these parties and local stakeholders has substantially affected social acceptance in a negative way. This effect is described by Kruijer who explains that, in a later stage, Kronos Solar and Groenleven did in fact approach the community with information and discussions about participation and compensation. However, according to him, nobody in the community wanted to talk to them anymore (Appendix a9).

Moreover Burghoorn illustrates clearly what happened when more recently a graduate student had a nice initiative for a small project near the highway: *“Soon the people were calling me again, asking: “What is going on there”, “what can we do against it” and “how can we sue them?””* (Appendix a3). According to him, the failure of the Wirdum & Wytgaard case is caused by the ‘false start’ from Kronos, resulting in Groenleven and other future initiators to be ‘2-0 behind’ already (Appendix a3). Interestingly the same sports metaphor was used by van der Weij in discussion on the role played by the project developing companies: *“Basically we were 3-0 behind and Kronos is responsible for that”* (Appendix a14). The lack of trust was crucial according to Mosterman who remembers that nobody in the community was willing to enter a dialogue with them anymore out of fear for becoming known as a supporter. He explains that, in hindsight, they did not stand a chance: *“You can see how important it is. When you are not given the opportunity (..) to tell your side of things because you are not trusted. Then you will really get a good versus bad situation”* (Appendix a10).

Distributional justice

Distributional justice too is found to be important for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. This score is further explained by the key actor interviews. Multiple key actors have indicated in the interviews that the local stakeholders would experience all sorts of costs from the project and little to no benefits. Burghoorn, for example, suggests the loss of nature and recreational areas, Kruijer mentions a negative financial effect on residents’ real estate and both he and Smit emphasise the psychological costs for residents living close to the park (Appendix a3; Appendix a9; Appendix a12). Furthermore most actors consider the visual impact of the project as a substantial cost.

Crossen suggests that local stakeholders wanted their community to benefit from the projects too: *“They have to deal with the view and they want to profit from it as well. They have a point there”* (Appendix a4). Burghoorn explains why, according to him, social acceptance for these projects suffered from a lack of distributional justice: *“We pushed through (with the lawsuit) because (..) basically the profits are for the project developers and the farmers. And nothing else”* (Appendix a4). He stresses that *“eventually everybody felt offended by that”* (Appendix a4), because in the meantime the villagers would have to endure the visual intrusion from the project.

Interestingly, Mosterman and landowner van der Weij paint quite a different picture of the distribution of costs and benefits in this case. According to them local stakeholders would have had every opportunity profit from the Groenleven project through financial participation. Mosterman even states that 100% ownership for the community would have been a possibility. It is therefore difficult to establish objectively how strongly distributional justice

has affected the lack of social acceptance in this case.

Compensation

Compensation is found to be of limited importance for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. This may partially be explained by the fact that the projects in the Wirdum & Wytgaard case never reached the stage in the decision making process where issues such compensation measures could have been discussed freely.

Local social-psychological involvement

Local social-psychological involvement is found to be of limited importance for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. However, here too it must be considered that many project characteristics have never been specified or reached a stage where they could be discussed. Therefore it is difficult to establish a clear effect of local-psychological involvement on social acceptance in this case.

Leadership

Finally, leadership too is found to be of limited importance for the local social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects, according to the case study outcomes. Only two of the key actors interviewed indicated explicitly that a lack of strong leadership has importantly affected social acceptance (Table 6). However, Mosterman, who is one of these actors, believes that the lack of leadership from the Leeuwarden municipality, specifically from Deinum himself, was even essential for the failure of the projects. According to him, the municipal government was simply accusing project developing companies and claiming that they themselves did never mean it to happen. He argues: *“That is just plain populism. This was really just feeding. The leadership style that was demonstrated was to feed the lack of acceptance”* (Appendix a10).

5.4 Concluding remarks

In this chapter an overview has been presented with the scores in importance per factor and per key actor for the Wirdum & Wytgaard projects. As a result it has now become clear which factors have been important for social acceptance by local stakeholders in this case. Furthermore, the scores per factor have been illustrated through an in-depth analysis of the key actor interviews about the Wirdum & Wytgaard projects. In the next chapter, these outcomes may be compared with the outcomes from chapter 4 and with the survey outcomes. From such a comparison will become clear which of the factors that have been important for the lack of social acceptance of the Wirdum & Wytgaard projects are also important in the broader Dutch context.

6. Case study comparison and survey outcomes

6.1 Introduction

In this chapter, the outcomes of the in-depth case studies that have been analysed in chapters 4 and 5 and the survey outcomes are compared to address sub questions three and four of this research project. In paragraph 6.2, the case study outcomes are compared to establish which theoretical factors were scored important in both of the in-depth cases, answering sub question three: “Which factors for large ground mounted solar PV projects have affected the level of social acceptance by local stakeholders in two case studies in the Netherlands?” In paragraph 6.3, the survey outcomes are presented, answering sub question four: “Which factors have affected the level of social acceptance by local stakeholders according to survey results from other large ground mounted solar PV projects in the Netherlands?”. By the end of this chapter it has become clear which of the important factors from the case studies are validated by the survey outcomes and are thus important for social acceptance by local stakeholders in the Netherlands.

6.2 Comparative analysis of in-depth case study findings

Based on the findings in chapters 4 and 5 it is possible to make a comparison of the in-depth case study results. In this paragraph, such a comparison is performed, addressing sub question three of this research project. Firstly, a table is designed to provide an overview of these two cases’ results in comparison:

Table 7. Comparison of in-depth case overall scores.

<i>In-depth cases/ factors</i>	Overall score of ‘de Griene Greide’ case (7 key actors)	Overall score of the Wirdum & Wytgaard case (8 key actors)
Initiator’s origin	Crucial	Important
Investor’s origin	Not important at all	Of limited importance
Project size	Important	Crucial
Module row size	Not important at all	Of limited importance
Project shape	Of limited importance	Of limited importance
Module colour/type	Not important at all	Of limited importance
Annoyance/ interference	Not important at all	Of limited importance
Landscape context	Important	Crucial
Link with place identity	Of limited importance	Of limited importance
Information provision	Crucial	Crucial
Labelling/ framing	Of limited importance	Of limited importance

Procedural justice	Important	Important
Trust	Important	Important
Distributional justice	Of limited importance	Important
Compensation	Important	Of limited importance
Local social-psychological involvement	Of limited importance	Of limited importance
Leadership	Of limited importance	Of limited importance

6.2.1 Similarities between the cases

From Table 7 can easily be derived which factors obtained similar scores in the two in-depth case studies. In this sub paragraph, first the factors are described that are found to be important for social acceptance by local stakeholders in both of the case studies. Secondly, the factors are explained that are found to be of lesser importance for social acceptance by local stakeholders in both of the case studies.

Important factors

From Table 7 becomes clear which factors have scored high in both cases and are therefore likely to have been important drivers of social acceptance among local stakeholders (marked green). From these scores, and from the in-depth analyses in paragraphs 4.3 and 5.3, can be derived that levels of social acceptance may be higher when these specific factors are integrated in the project correctly. This effect is illustrated for these specific scores:

Initiators' origin

Social acceptance by local stakeholders tends to be higher when a project's initiators originate from within the local community itself. This is illustrated, on the one hand, by the fact that this factor was crucial for the high levels of social acceptance in the 'de Griene Greide' case where one of the largest ground mounted solar PV projects in the Netherlands was initiated by local villagers who founded a local energy cooperative to do something for the benefit of their community. On the other hand, the Wirdum & Wytgaard case demonstrates that social acceptance may be negatively affected when a project's initiators are large companies from outside the local community and even outside of the Netherlands.

Project size

It is found that, for local social acceptance, a project's size should be in proportion in relation to the size of the local community. This has been the case in the successful 'de Griene Greide' project at Garyp, where the large size of the project is viewed by local stakeholders as a positive aspect. The Wirdum & Wytgaard case is, on the other hand, a striking example of how a project's size can be a crucial factor behind a lack of social acceptance in the local community. The project by Kronos Solar was intended to encompass over 40 hectare and would have been the single largest solar PV project in the Netherlands. Compared to such a magnitude, the adjacent village of Wirdum, with a population of approximately 1200 people, seems rather small. Furthermore, it should be noted that a project's size seems to be less of

an issue for local social acceptance when the project fits well within the landscape context of the selected location. Thus, a relationship between the effects on social acceptance of size and landscape context is identified, as is further illustrated in the following section.

Landscape context

From the in-depth case studies it is concluded that the landscape context has been crucial for the level of social acceptance by the local communities. Specifically, it seems that local acceptance for these projects is much more likely when a site is selected that is not very suitable for other economic functions and with characteristics that enable aesthetic integration in the landscape. In the successful 'de Griene Greide' project at Garyp for example, it had proved very difficult to find a new function for the polluted old landfilling site, which had been an eyesore for the community for decades. Consequently it was highly appreciated by local stakeholders that, with the project, a new and positive function was found, one with economic potential that produces clean energy for the benefit of the community. In addition, it helped that it was possible to integrate the project in the landscape neatly, due to location characteristics such as vegetation and highway infrastructure. The substantial negative effect on local social acceptance of selecting a suboptimal site for a large ground mounted solar PV project is again demonstrated by the Wirdum & Wytgaard case. Here the project was projected not only on all high quality agricultural land, but also in a landscape with a flat and treeless character, enhancing the risk of visual intrusion. Furthermore, the stakeholders felt that the project was situated too close to the village border, whereas they would have preferred it to be confined to the more appropriate part of the site near the highway infrastructure. Naturally these landscape issues, and also their negative impact on social acceptance by the local community, were further enhanced by the large size of the proposed projects.

Information provision

Adequate information provision about a large ground mounted solar PV project to the local community has been found to be crucial too for social acceptance in the in-depth case studies. Particularly crucial is that the provision of information starts early in the planning stage and well before permit applications are submitted and projects are launched. The 'de Griene Greide' case is a success story in this respect as well, resulting in nothing but positivity and broad support among local stakeholders. The Wirdum & Wytgaard cases may be considered a textbook example of how inadequate information provision results in a lack of social acceptance by local stakeholders and possibly even in the failure of the projects. Any provision of clear information to the local community seems to have been lacking in this case and, as a consequence, local stakeholders did not learn about the projects until the first permit applications were submitted. Moreover, they were not even aware that a new zoning plan had been adopted by the Municipality in which the development of these large projects in the Wirdum & Wytgaard area was encouraged. In a later stage, the parties behind the projects tried to make amends by providing information, but at that point there was no social acceptance left. According to the key actors interviewed, the lack of adequate information provision was in fact the most important factor behind the absence of social acceptance.

Procedural justice

Procedural justice has been an important driver of social acceptance in both of the in-depth case studies of this research project. It is concluded that social acceptance tends to be higher when all of the relevant local stakeholders are included in discussions about project

characteristics, such as location selection, physical characteristics and the distribution of revenues from the project. Furthermore, like with the information provision, it is particularly important that local stakeholders are included in the discussions early in the planning stage, well before the project's design is established. The positive impact of procedural justice on social acceptance by local stakeholders is demonstrated in the 'de Griene Greide' case, where the initiators have started discussions with local stakeholders and consulted them frequently over a long period of time before the launch of the project. In this case, it was even the local stakeholders that decided on how the distribution of the project revenues was to be organised. Of course, it may be not realistic for local stakeholders to decide on all the characteristics of a new large ground mounted solar PV project. Nonetheless, the events at Wirdum & Wytgaard prove that designing a project before inviting local stakeholders to the discussion does not work. Moreover, just like with the information provision, local stakeholders were invited to participate in the decision making process by the project developing companies eventually, but by that time local social acceptance levels were irreparably low.

Trust

From the in-depth case study outcomes can be derived that acceptance of a project is higher when the initiators and the developing parties are trusted by the local stakeholders. A lack of trust, on the other hand, may very well result in the failure of a project as is demonstrated in the Wirdum & Wytgaard case. The reason for this it seems is that trust by local stakeholders, once it is lost, is almost impossible to regain. This is illustrated by the fact that local stakeholders in the Wirdum & Wytgaard area were unwilling to accept any information nor discuss favourable opportunities offered by the parties behind the projects, after trust was lost in an early stage of the project. Furthermore it was found from the interviews that the amount of trust is at least partially dependent of a project's initiators origin, information provision and procedural justice.

Factors of lesser importance

The factors that have scored low in importance in both of the case studies can also be identified from table 7. It seems that the effect of these factors on social acceptance among local stakeholders was limited in these cases. Firstly, the investors' origin was scored of limited importance in the Wirdum & Wytgaard case and was considered not important at all by every key actor interviewed in the 'de Griene Greide' case. Secondly, the physical factors row size, module colour/type and annoyance/interference were of limited importance in the Wirdum & Wytgaard case and were considered not important at all in the 'de Griene Greide' case. The factor project shape was of limited importance for social acceptance by local stakeholders in both of the case studies. Thirdly, the factors link with place identity, labelling/framing, local social-psychological involvement and leadership were of limited importance for social acceptance in both case studies.

6.2.2 Differences between the cases

Finally, there are also some differences in the two cases scores per factor that stand out from Table 7. These are differences with regard to the investors' origin, to most of the physical project factors (project size, row size, module colour/type and annoyance /interference), to distributional justice and to compensation.

Investors' origin

The investors' origin is suggested in 6.2.1 as similar in the sense that the factor was not scored important in both of the case studies. However, a noteworthy difference can be discerned as well between the scores for the investors' origin in both cases. The factor is considered more important for local social acceptance in the Wirdum & Wytgaard case, where it actually scored only slightly lower than the initiators' origin. The explanation for this may very well be that the conceptually clear difference between initiators and investors, is not always so clear in common practice. For example, although the initiators of the 'de Griene Greide' project were technically also the investors, most of their funding was obtained through a loan from the local Rabobank. And with regard to the Kronos Solar project at Wirdum, it is very much a possibility that their funding could have been traced back to large external financiers. On the other hand, it seems that the local Rabobank (and the FFSE provincial fund) were interpreted as the investors by key actors and local stakeholders in the 'de Griene Greide' case as this would explain the extreme contrast here between the scores of the initiators' origin and the investors' origin.

Physical project factors

Just like with the investors' origin, the physical factors, with the exception of project size, are all suggested in 6.2.1 as similar in the sense that they were not scored important in both of the case studies. However, a difference can be identified as well between the scores for most of these physical factors in both cases. From Table 7 can be derived that physical project characteristics were generally considered more important drivers of social acceptance in the Wirdum & Wytgaard case than in the 'de Griene Greide' case. One of the reasons that may partially explain this difference is the large scale of the projects in the Wirdum & Wytgaard area. Obviously, any objection by local stakeholders with regard to the various physical characteristics is only deepened when the projects are of such a large scale. Another potential reason for the difference may be the landscape context of the sites select in the Wirdum and Wytgaard area. As with the size, concerns about the physical project characteristics can only increase when the area is flat with relatively little vegetation, limiting the opportunities for integration in the landscape.

Distributional justice

Thirdly, the contrasting scores for the distributional justice factor stand out from Table 7, especially because its importance was implied frequently during the interviews with key actors from the 'de Griene Greide' case. However, this difference too may partially be explained by issues with conceptualisation and interpretation by key actors and local stakeholders. There seems to exist some conceptual overlap in the distributional justice and the compensation factor, as compensation measures (both financial and non-monetary, non-individual) can easily be interpreted as category of benefits that is appropriated according to the distributional justice principle. Furthermore, in this light it should be noted that, if only one additional key actor had rated its effect on social acceptance as important, the distributional justice factor would have made the 'important' score category. It is therefore possible that Rijpstra or Holwerda for example, who have emphasised the importance of the financial project benefits for the community, has pointed out the compensation factor as important, instead.

Compensation

A similar effect, but this time the other way around, could theoretically also have influenced

the difference in scores on the compensation factor. However, it seems more likely that the contrast in these scores is explained by case specific reasons, also because the difference in the scores between distributional justice and compensation is higher in the Wirdum & Wytgaard case. A case specific explanation for a lower score could be the fact that the projects here never reached the stage where specific compensation measures for local stakeholders could have been discussed.

6.3. Survey outcomes

Finally, in this paragraph the survey results are presented, answering sub question four of this research project. The survey was organised as described in paragraph 3.4 Survey. It was distributed among 25 key actors involved in 10 different projects throughout the Netherlands. 15 out of them have responded to the survey, which is a response of 60%. The survey outcomes are presented in Table 8, in a similar fashion as the outcomes from the two case studies in paragraphs 4.2 and 5.2.

Table 8. Importance of factors based on survey outcomes.

<i>Respondents/ factors</i>	#1	#2	#3	#4	#5	#6	#7	#8	#9	#10	#11	#12	#13	#14	#15	Overall score
Initiator's origin			+	+			+	+	+	+			+	+	++	Important
Investor's origin			+	+			+	+		+			+			Of limited importance
Project size	+	+		+	+		+	+	+	+						Important
Module row size					+			+		+	+		+		+	Of limited importance
Project shape	+		++	++	+			+	++	+	+		+	+	+	Important
Module colour/type	+				+			+								Of limited importance
Annoyance/ interference	+	+	+	+	+		+	+		+			++	+		Important
Landscape context	++	+		+	++	++	+	++	++	++	++	++	+	+		Crucial
Link with place identity	++		+	+			+	++					+			Important
Information provision	+	++	+	++	+	+	++	+	+	++	++		+	+	+	Crucial
Labelling/ framing				+				+	+	+			+			Of limited importance
Procedural justice	+		+	+	+	+	+	++	+			+	+	++	++	Important
Trust		++		+	+	++	+	+		+		++	+	+	++	Important
Distributional justice	+			+			+	+	+	+				++		Important
Compensation	+		++	+		++		++	+				++	+		Important
Local social- psychological	+	+				+	++	++				+	+			Important

involvement																	
Leadership		++		+	+		+	+		+							Of limited importance

6.3.1 Validation of the comparative case study outcomes

The survey results' significance may be restricted by certain limitations of the survey design as is further elaborated on in the discussion chapter. Nonetheless, these outcomes enable an assessment of whether the factors that have been important in affecting social acceptance by local stakeholders according to the survey respondents are the same as the factors from the in-depth case study results

Through such an assessment it is possible to establish the extent to which the outcomes from the two in-depth Frisian cases are representative for, and generalizable to, the broader Dutch context. For this specific purpose, the overall scores of the in-depth cases and the survey are provided in Table 9.

Table 9. Comparison of in-depth case and survey scores.

<i>In-depth cases/ factors</i>	Overall score of 'de Griene Greide' case (7 key actors)	Overall score of the Wirdum & Wytgaard case (8 key actors)	Overall score of the Survey
Initiators' origin	Crucial	Important	Important
Investors' origin	Not important at all	Of limited importance	Of limited importance
Project size	Important	Crucial	Important
Module row size	Not important at all	Of limited importance	Of limited importance
Project shape	Of limited importance	Of limited importance	Important
Module colour/type	Not important at all	Of limited importance	Of limited importance
Annoyance/ interference	Not important at all	Of limited importance	Important
Landscape context	Important	Crucial	Crucial
Link with place identity	Of limited importance	Of limited importance	Important
Information provision	Crucial	Crucial	Crucial
Labelling/ framing	Of limited importance	Of limited importance	Of limited importance
Procedural justice	Important	Important	Important
Trust	Important	Important	Important
Distributional justice	Of limited importance	Important	Important

Compensation	Important	Of limited importance	Important
Local social-psychological involvement	Of limited importance	Of limited importance	Important
Leadership	Of limited importance	Of limited importance	Of limited importance

From this table becomes clear that all of the factors that scored high in importance in both of the in-depth two case studies are also validated by the survey outcomes (marked green). This means that the respondents from ten projects in the Netherlands too consider these factors as important for social acceptance by local stakeholders. These factors are initiators' origin, project size, landscape context, information provision, procedural justice and trust. From this assessment can be concluded that these factors are important in affecting social acceptance for large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the broader Dutch context.

Furthermore, two factors can be identified in Table 9 that have scored high in importance in one of the in-depth cases and in the survey (marked light green). Given the number of cases in the survey, these two factors can be considered important as well for affecting social acceptance for large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the broader Dutch context. These are the factors distributional justice and compensation.

Summarising, it is demonstrated that the outcomes from the two in-depth Frisian cases are representative for, and generalizable to, the broader Dutch context. From Table 9 can be concluded that every factor that scored either important or crucial as the overall score the in-depth case studies, is fact important for social acceptance of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the Netherlands.

6.3.2 Differences between the outcomes

Finally, there are also four noteworthy differences between the in-depth case results and the survey outcomes that require a brief illustration. These are the contrasting overall scores on the factors: project shape, annoyance/interference, link with place identity and local psychological involvement.

The high overall survey score in importance for project shape is striking and it seems evident that this factor might be more important for social acceptance by local stakeholders in the broader Dutch context than is suggested by the in depth case study results. However, there is also another possible explanation, one with regard to interpretation, translation and limitations of the survey design. The project shape factor was translated in Dutch as "The orientation of the panels and their configuration in the landscape", indicating that it regarded the actual physical shape of the project. One can easily imagine that some respondents may have interpreted 'configuration in the landscape' as the project's integration in the landscape. However, in the in-depth case study interviews, a project's integration in the landscape was conveyed to the key actors as a part of the landscape context factor.

The same explanation is applicable to the high survey scores on the importance of the annoyance/interference factor and the link with place identity factor. These two factors too

are conceptually closely related to the landscape context factor, so it is possible that interpretation issues may have affected these results as well. A further illustration of these survey limitations is presented in the next chapter, in the paragraph on limitations.

Lastly, as with the landscape context factor, local social-psychological involvement is a broad concept that is open to multiple interpretations. Hypothetically speaking, this may have affected the high survey score on this specific factor. However, in this case, it seems more likely that local social psychological involvement is simply more important in the broader Dutch practice than was found in the two in-depth case studies. The fact that the key actors interviewed for the Wirdum & Wytgaard case did not consider this factor too important in affecting local social acceptance, may be due to case specific circumstances. The projects in this area never reached the stage in which this type local involvement could have been discussed, let alone organise it, explaining why its effect was perhaps not considered by all key actors. However, given the high score in the survey, it might be possible that the factor would have been considered more important for local social acceptance if specific local psychological involvement measures had been included more prominently in the initial Wirdum & Wytgaard project approaches. With regard to the 'de Griene Greide' case, it seems in the interviews that the key actors did emphasise the positive impact of local social psychological involvement on local social acceptance. However they did not express the factor's importance explicitly, resulting in a low overall score on importance in affecting social acceptance by local stakeholders. This type of inconsistency in between the key actors' explicit scoring and their, sometimes implicit, statements made during the interview, can be observed throughout the in-depth case studies and is discussed further in the next chapter.

6.4 Concluding remarks

In this chapter, the factors have been identified that were important drivers of social acceptance by local stakeholders in both of the Frisian cases. Strikingly, all of the factors that were scored important in the case studies were then validated by the survey outcomes. Therefore, it is now clear which factors are important for social acceptance of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the Netherlands. As a result it has become possible to answer the main research question guiding this research project. This answer is formulated in chapter 7, together with recommendations for project developing actors. Furthermore, some limitations of the case study method and the survey method have come to light that are explained in chapter 7.

7. Discussion, conclusion and recommendations

7.1 Introduction

This chapter starts with a brief recapitulation of the research aims and the steps that have been taken in this research project to fulfill these aims and answer the main research question. Then, in paragraph 7.2, a detailed explanation of the limitations of this research is provided. This is followed by a discussion of the relevance of the results of this research project in paragraph 7.3. In this paragraph the results will be considered in perspective of insights from recent literature. In the fourth paragraph, the main research question guiding this research project is answered on the basis of the outcomes of the previous chapters. Finally, in paragraph 7.5. recommendations are formulated for project developing actors and for future research on social acceptance of large ground mounted solar PV projects.

The objective behind this research project was to provide insight in the factors that may affect the level of social acceptance of large ground mounted solar PV projects among local stakeholders in the Netherlands. The practical aim was to increase the body of knowledge that is available to key actors that are involved in these type of projects. Theoretically, the research project was intended to contribute to filling the knowledge gap on social acceptance of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the Netherlands. For this purpose, a thorough literature review was executed of the concept of social acceptance in the context of renewable energy projects and of the relevant bodies of literature on NIMBY and community energy. From these bodies of literature a theoretical framework was derived that was tested in the Dutch practice by means of a comparative case study analysis. From interviews about two in-depth case studies of large ground mounted solar PV projects in the Dutch province of Friesland, was identified which theoretical factors are important for local social acceptance in the Dutch practice. Finally, all of the factors that were found important in the case studies were validated through a survey with 15 respondents from 10 large ground mounted solar PV projects throughout the Netherlands. As a result it has become possible to answer the main research question guiding this study: *“Which factors affect the extent to which large ground mounted solar PV projects are accepted by local stakeholders in the Netherlands?”*.

7.2 Limitations

This research project is subject to a number of potential limitations with regard to the theoretical framework, the comparative case study design, the interviews and the survey.

7.2.1 Theoretical framework

This research is based on a relatively broad framework of factors, but in future research the focus could be directed towards examining a narrower framework more thoroughly. Furthermore, the conceptual framework of this research project could be more elaborated by mapping the various mutual relationships between the respective factors. For example, from the interview data it becomes clear that good communication and procedural justice can be preconditions for creating trust. In addition to more detailed knowledge about mutual relations between the factors, the research would have benefited from a clearer conceptualisation to illustrate where exactly the theoretical factors overlap with each other. In paragraph 6.2.2 is demonstrated how conceptual overlap between, for example, the factors initiators origin and investors origin or the factors distributional justice and compensation may lead to interpretation issues and consequently to biases.

7.2.2 Comparative case study design

There are some theoretical and practical implications with regard to the results, due to some limitations of the methodological design. Firstly, although a comparative case study design was selected, the external validity of the results is still limited due to the small amount of in-depth cases. Secondly, as one of the selected cases for in-depth analysis is a project that failed due to a lack of social acceptance, one might argue that it is easy to learn from this what went wrong but more difficult to identify exactly how it should be better.

Furthermore there exists another potential implication of the case selection in this research project, the 'de Griene Greide' case is a textbook example of a 'community energy' project while the Wirdum & Wytgaard one is a more conventional project by a project developing company. The theoretical factors that have been derived from the community energy literature are therefore particularly applicable to the 'de Griene Greide' case, whereas the factors from the NIMBY literature are more appropriate for the Wirdum & Wytgaard case. There may exist benefits to such an approach, but ideally the theoretical framework as a whole would be equally applicable to both of the in-depth cases.

In conclusion, as with all qualitative designs, the validity of the results may be limited to some extent by subjectivity and interpretations of the researcher, the key actors interviewed and the survey respondents.

7.2.3 Interviews

The difference in applicability of the factors in the theoretical framework per case selected, as described in the previous section, may also affect their appropriateness for questioning in key actor interviews. This becomes clear when municipal sustainability coordinator Hiemstra is asked about opportunities for participation in the 'de Griene Greide' project to test the procedural justice factor. In response she stated that the question was not applicable for the 'de Griene Greide' project because it is a community project that was initiated bottom-up by community members and therefore participation is already high by default.

Another consequence of the case selection is that it was much more feasible from the interviews to illustrate a general idea of the perceptions of key actors and local stakeholders in the successful 'de Griene Greide' than in the failed Wirdum & Wytgaard case. This is due to the fact that the key actors interviewed for the failed case had much more contrasting views than those in the successful case. Moreover, they even frequently contradicted each other on the way various project characteristics had been organised in the projects. For this reason, in the in-depth analysis of the Wirdum & Wytgaard case (paragraph 5.3) there is less of an emphasis on portraying the general line of perceptions and instead the focus is solely on individual key actors' perceptions of factors' importance in affecting local social acceptance.

Thirdly, key actor interviews may not be the optimal method for identifying exactly which factors have affected social acceptance among local residents. Key actors can provide profound insight in their own perspectives, but their impression of individual local residents' perceptions is of course always shallower. This may even be the case when the key actor is a local resident's representative or spokesperson's. However, due to feasibility constraints of time and scope, it was decided not to organise door-to-door surveys in Garyp, Wirdum &

Wytgaard, which would possibly have been the most optimal method for gaining insight in individual resident's perspectives.

Furthermore, not all of the theoretical factors may be equally applicable for data collection by means of interview questions directed at key actors' perceptions. Framing, for example, may very well have affected social acceptance among local stakeholders without them being aware of it. Consequently, interview outcomes on such a question may only prove that stakeholders did, or did not, experience it and not necessarily whether it affected social acceptance.

Another limitation of the interviews with key actors is that this method is prone to inconsistencies in the statements by interviewees. In several instances a difference was observed between the (whether or not implicit) statements made during the interviews and the explicit scoring of the factors' importance at the conclusion of the interviews, as presented in the scoring tables. On a rare occasion, when a key actor explicitly pointed out the importance of a specific factor during the conversation, but did not do so explicitly at the conclusion of the interview, this factor was scored in the scoring table nonetheless by the researcher. Although this was done with the utmost reservation and prudence, there is always a small risk of a bias from subjectivity of the researcher.

Translation of the respective project features to Dutch terms for the interview questions may also have induced biases in the results because translations are not always 100% accurate. The Dutch term of 'draagvlak' was used, for example, to refer to social acceptance, whereas the concept of social acceptance may have a broader meaning than 'draagvlak'.

Furthermore, the fact that the questions for the (semi-structured) interviews have been adjusted and fine-tuned along the way also may also has a less positive effect, as a bias risk could emerge when the various key actor interviews are guided by different sets of questions.

Another potential issue with regard to the interview method is that different interpretations and intentions may underlie statements made between interviewer and the interviewee. This potential bias may also be reinforced by the fact that most of the in-depth interviews were taken over the telephone. To minimise these potential biases, all of the interviews were recorded and it was attempted to write down the statements made by the key-actors with the highest accuracy.

Finally, in some of the interviews the most important questions, on the importance and relative weight of the factors, were sent by email afterwards for practical reasons. As a result, the difference in the level of 'depth' between the key actor interviews and the surveys may become diminished.

7.2.4 Survey

Evidently, certain methodological limitations of the interview method, such as issues with interpretation and translation, are also relevant for the survey method and arguably even more. This is due to the fact that in the survey there are only limited opportunities for providing context and explaining the conceptual difference between individual project factors to the respondents. As a consequence, the survey results are prone to a relatively high

degree of interpretation by respondents, as is demonstrated in paragraph 6.3.2.

To minimise biases in the results from misinterpretation, a figure was provided to the respondents with a visual representation of the categories of project factors, inspired by the conceptual model from Figure 6 in paragraph 2.5. Furthermore, an additional survey question was included asking the respondents whether they could think of any important or crucial factors for local social acceptance in their projects that were not in the figure. In some instances the factors given by respondents as answers to this questions were nonetheless interpreted by the researcher as one of the factors from the theoretical framework, as they were conceptualised on the basis of the literature in chapter 2. In these instances, the factor that was interpreted by the researcher was scored in the scoring table with survey outcomes (Table 8). However, regardless of these measures, interpretation issues can never be fully excluded from this kind of survey and additionally there is always the risk of a bias from subjectivity of the researcher.

Another limitation of the survey design is that some respondents suggested more than two factors to have been crucial, regardless of the explicit maximum of two being mentioned in the questioning. In these instances, it was decided to include all of the suggested crucial factors in the scoring table with survey outcomes (Table 8), as it is not possible to determine which two factors were considered the most important in hindsight. It should be noted that, as a consequence, overall scores in the table with survey outcomes could potentially be slightly higher than they would have otherwise. Nevertheless, it seems that the scores were not affected significantly.

Finally, the validity of the survey result also depends on the number of projects in the Netherlands that were included in it and the number of respondents. Ten projects in the Netherlands and 15 respondents is sufficient for this research projects, but ideally you would have a greater population in a survey. However, this would pose a problem as the sample of large ground mounted solar PV projects in the Netherlands is, although growing, relatively small.

7.3 Relevance

The research outcomes are particularly relevant because, regardless of this research project's limitations, the results from both of the in-depth cases and from the survey are so strikingly similar. It is quite significant that mostly the same factors are found to be important in affecting local social acceptance in the in two in-depth case studies and that the importance of all of these factors is validated by the survey outcomes.

Interestingly, it seems that the factors that are found to be important in affecting local social acceptance in this research project are also the ones that are most frequently suggested in the relevant bodies of literature on NIMBY and community energy. As is discussed in paragraph 2.1 of this research project, the articles in these bodies of literature focus on acceptance of renewable energy projects in the Netherlands and in other countries, but hardly any articles exist that focus on social acceptance of large ground mounted solar PV projects in the Netherlands. Consequently, one might argue that the outcomes of this research project 'confirm' that these frequently suggested factors are equally valid for large ground mounted solar PV projects in the Netherlands.

Relatively surprising, from an academic perspective, is the extremely high scores found for the information provision factor in the in-depth case studies and the survey. Generally, the landscape context factor is considered as the most important factor for acceptance in the NIMBY literature. However, information provision is the only factor that obtained a 'crucial' score in both of the in-depth cases and in the survey. From this may be derived that information provision is perhaps particularly important for social acceptance of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the Netherlands. Altogether, it is clear that these outcomes contribute substantially to filling the knowledge gap on social acceptance of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the Dutch context.

The relevance of this research project is furthermore supported by recently published literature on the subject. In their article on the role of community acceptance in planning outcomes for onshore wind and solar farms, Roddis et al. (2018) stress that social acceptance research on ground mounted solar PV project is significantly lacking in the existing literature. Consequently, this research project may be considered a valuable contribution to the literature. Moreover, regardless of this lack of articles written on the subject, some of the outcomes of this research project have already been supported by recent publications on local social acceptance of ground mounted solar PV projects. For example, the importance of a project's initiators' origin for local social acceptance is stressed in the research on regional-national power-plays in the German energy transformation by Galvin (2018). Galvin (2018) describes how local acceptance in the Lower Franconia region is lacking due to a neoliberal trend of large external parties increasingly realising new projects instead of local initiators and citizens' cooperatives. Furthermore, the landscape context of the site selected and of the project's size are considered highly significant for local social acceptance and the success or failure of the project according to Roddis et al. (2018)

Furthermore this research project is relevant for other disciplines also, such as communication, spatial planning and conflict management. For example, the in-depth interview data gathered from the Wirdum & Wytgaard case demonstrates clearly how actors from different perspectives, regardless of their common sustainability interest, can end up in conflict over a single spatial planning instance. The interview data holds valuable insights on how inadequate communication in these type of projects can result in the loss of trust from local stakeholders and an absence of social acceptance.

Finally, the practical relevance of the research outcomes are substantial since they are converted into a set of recommendations for project developing actors in paragraph 7.5. Consequently, the research project contributes directly to the Dutch efforts for more renewable energy generation and decarbonisation of the energy system.

7.4 Main research question

Based on the outcomes described in the previous chapters, it has finally become possible to address the main research question guiding this study.

Which factors affect the extent to which large ground mounted solar PV projects are accepted by local stakeholders in the Netherlands?

It is found that the chance that a large ground mounted solar PV project in the Netherlands is socially accepted by local stakeholders is higher when the following factors are integrated in the project correctly:

- Initiators origin
- Project size
- Landscape context
- Information provision
- Procedural justice
- Trust

And to a lesser extent:

- Distributional justice
- Compensation

If these projects are not integrated in a project correctly, chances are higher that this project will fail due to a lack of social acceptance in the local community.

7.5 Recommendations

This research project has resulted in an empirically tested set of factors that contribute to social acceptance of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the Netherlands. As aforementioned, the practical aim of this research project is to enhance the body of knowledge for key actors who are involved in large ground mounted solar PV projects in the Netherlands. For this reason, the factors are converted in this paragraph into a set of recommendations for project managers, local governments, renewable energy developing companies and other key actors that aim to develop a large ground mounted solar PV project in the Netherlands. The recommendations are formulated in a straightforward and practice-oriented manner to serve these actors as management guidelines. It enables them to enhance the chance that a large ground mounted solar PV project in the Netherlands is socially accepted by local stakeholders. Finally, some recommendations are made for future research into social acceptance of large ground mounted solar PV projects.

7.5.1 Eight recommendations for project developing actors

Recommendation 1

Make sure that you are sufficiently embedded in the local community. You should start by engaging in partnerships with local stakeholders who are committed to promoting local sustainability. It can help if a local energy cooperative is involved in the project. The (external) project developing company should not be the sole initiator of a new project.

Recommendation 2

Be cautious with the scale of new projects. Ideally, a ground mounted solar PV project's size is proportional in relation to the size of the local community. So with small communities you should be wary of planning projects that are too large. If you are planning a project that is large scale, make sure that you select an appropriate site for the project.

Recommendation 3

You should select a site for your project that is not suitable for a lot of other functions. Also, it is better if you plan a new project in a remote area and not too close to a the village border. Preferably, the project is realised on a location with trees, height differences or other physical characteristics that make it possible to integrate the project in the landscape neatly. However, if you do select a suboptimal site you should make sure that the planned project is not too large scale.

Recommendation 4

Make sure that you start with information provision to local stakeholders early in the project, so that local stakeholders are aware of the plans. By no means you should wait with this until after the permit application and launch of the project. Communicate clearly what the project entails and keep local stakeholders up to date on new developments. It is best to organise one or more information events for this purpose and these may be combined with opportunities for consultation or participation.

Recommendation 5

You should include all the relevant local stakeholders in the discussions about the project's characteristics. For this purpose you should organise open consultation events and these may be combined with information provision on the project. It is best if local stakeholders are allowed to co-decide on one or more of these project characteristics. By no means should you wait with organising the participative process until after you have established the project's design. Furthermore you should be careful not to invite only a select part of the local stakeholders in the discussions.

Recommendation 6

Be extra carecul in preserving the relationship of trust with the local stakeholders, from early on until the project is realised. Especially with regard to information provision and participation, you must be cautious not to violate local stakeholders' trust and make sure that they feel included in the decision-making process.

Recommendation 7

You must attempt to create as much local employment as possible, by involving local entrepreneurs and hiring local engineers only. You can also make sure that any informative and/or consultative events take place at local venues. Furthermore, it can help a great deal if an arrangement is invented that enables the local stakeholders to consume the generated electricity from the project with certificates that guarantee its local origin. Finally, it is recommended that the local community benefits from the project's financial revenues as well.

Recommendation 8

Ensure that the local community as a whole benefits from the project's financial revenues by means of compensation measures for local stakeholders. Compensation measures may be individual and financial for stakeholders that are seriously affected by the project. But for the general local acceptance of the project you must also include non-individual compensation such as financial contributions to local clubs, utilities and society life. In addition you should consider realising small projects for the benefit of local community

7.5.2 Recommendations for future research

In the process of executing this research project, several areas of attention have come to light for future research on social acceptance of large ground mounted solar PV projects. Three of these are briefly illustrated here.

In this research project, a broad theoretical framework has been analysed to identify the factors that are important in affecting social acceptance of large ground mounted solar PV projects by local stakeholders in the Netherlands. A logical next step for future research would be to further investigate the factors that were identified in this research as important. It could be interesting to investigate potential conceptual relationships between some of these factors. For example between information provision, procedural justice and trust, or the interplay between project size, landscape context and social acceptance. What could also be interesting is in-depth research of the individual factors that were found important in this study. These research directions would contribute to even more insight in social acceptance of large ground mounted solar PV projects. Furthermore they would increase the applicability of these insights for project developing actors in the Netherlands.

As was mentioned in paragraph 2.5, it is suggested in several academic articles from the NIIMBY literature that local stakeholders' perceptions of the various project characteristics are influenced by exposure to local media sources and opinions of family and friends. These social influence processes may limit the project developing actors' ability to enhance the level of social acceptance through their management of the project. It would therefore be interesting to investigate the interplay of project characteristics, social influence processes and local stakeholders' perceptions in the context of social acceptance of large ground mounted solar PV projects in the Netherlands. Such a research could be considered complementary to the findings of this research project.

Finally, the outcomes of this research could be validated further by organising a new research project in the Netherlands in which a large scale analysis is performed of social acceptance of large ground mounted solar PV projects. Instead of focusing on case studies at the spatial scale of the local level, a broader statistical research approach could be applied to assess the factors affecting social acceptance of renewable energy projects, and specifically of large ground mounted solar PV projects, in the Netherlands. A possible method for such a large scale analysis might be to organise a large number of surveys within a large number of communities where large ground mounted solar PV projects have been realised successfully or have failed.

References

- Bell, D., Gray, T. & Haggett, C. (2005). The 'Social Gap' in Wind Farm Siting Decisions: Explanations and Policy Responses. *Environmental Politics*, 14(4), 460 – 477.
- Brewer, J., Ames, D. P., Solan, D., Lee, R. & Carlisle, J. (2015). *Renewable Energy*, 81, 825-836.
- CBS (2015). Elektriciteit in Nederland. Retrieved from: <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2015/07/elektriciteit-in-nederland> [Last visited on: 29-03-2018]
- Devine-Wright, P. (2005). Beyond NIMBYism: towards an Integrated Framework for Understanding Public Perceptions of Wind Energy. *Wind Energy*, 8(2), 125–139.
- Devine-Wright, P. (2005b). Local Aspects of UK Renewable Energy Development: Exploring Public Beliefs and Policy Implications. *Local Environment*, 10(1), 57–69.
- Eurostat (2017). Archive: Energy from renewable sources. Retrieved from: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_from_renewable_sources [Last visited on: 29-03-2018]
- Galvin, R. (2018). 'Them and us': Regional-national power-plays in the German energy transformation: A case study in Lower Franconia. *Energy Policy*, 113, 269-277.
- Gaede, J. & Rowlands, I.H. (2018). Visualizing social acceptance research A bibliometric review of the social acceptance literature for energy technology and fuels. *Energy Research & Social Science*, 40, 142–158.
- Harmen, R., van Rijnsoever, R. & Broecks, K (2015). Evaluatie windpark Houten. Retrieved from: <https://bis.houten.nl/bis/categorie/beleidsnotas/document/bekijk/evaluatierapport-windpark-houten/> [Last visited on: 29-03-2018]
- IEA (2017). Key World Energy Statistics 2017. Retrieved from: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/key-world-energy-statistics.html> [Last visited on: 29-03-2018]
- Musall, F. D. & Kuik, O. (2011). Local acceptance of renewable energy—A case study from southeast Germany. *Energy Policy*, 39, 3252–3260.
- Rand, J. & Hoen, B. (2017). Thirty years of North American wind energy acceptance research: What have we learned? *Energy Research & Social Science*, 29, 135–148.
- Roddis, P., Carver, S., Dallimer, M., Norman, P. & Ziv, G (2018). The role of community acceptance in planning outcomes for onshore wind and solar farms: An energy justice analysis. *Applied Energy*, 226, 353-364.
- ROM3D (2018). Zon op kaart. Retrieved from: <http://www.zonopkaart.nl/> [Last visited on: 03-04-2018]

RVO (2015). Grondgebonden Zonneparken - verkenning afwegingskaders met bijlagen. Retrieved from: <https://www.rvo.nl/file/grondgebonden-zonneparken-verkenning-afwegingskaders-met-bijlagen> [Last visited on: 03-04-2018]

Toke, D., Breukers, S., & Wolsink, M. (2008). Wind power deployment outcomes: how can we account for the differences? *Renewable Sustainable Energy Review*, 12(4), 1129–1147.

Upham, P., Oltra, C. & Boso, A. (2015). Towards a cross-paradigmatic framework of the social acceptance of energy systems. *Energy Research & Social Science*, 8, 100–112.

van Vuuren, D.P, Boot, P., Ros, J., Hof, A. & den Elzen, M. (2016). Wat betekent het parijesakkoord voor het Nederlandse langetermijn-klimaatbeleid. Retrieved from: <http://www.pbl.nl/publicaties/wat-betekent-het-parijesakkoord-voor-het-nederlands-langetermijnklimaatbeleid> [Last visited on: 29-03-2018]

Walker, B.J.A., Wiersma, B. & Bailey, E. (2014). Community benefits, framing and the social acceptance of offshore wind farms: An experimental study in England. *Energy Research & Social Science*, 3, 46-54.

Walker, G., Devine-Wright, P., Hunter, S., High, H. & Evans, B. (2010). Trust and community: exploring the meanings, contexts and dynamics of community renewable energy, *Energy Policy* 38 (6), 2655–2663

Wolsink, M. (2007). Wind power implementation: the nature of public attitudes: equity and fairness instead of backyard motives. *Renewable Sustainable Energy Review*, 11(6), 1188–1207.

Wolsink, M. (2000). Wind power and the NIMBY-myth: institutional capacity and the limited significance of public support. *Renewable Energy*, 21(1), 49–64.

Wüstenhagen, R., Wolsink, M. & Bürer, J. (2007). Social acceptance of renewable energy innovation: An introduction to the concept. *Energy Policy*, 35(5), 2683–2691.

Appendix A. Interview Transcripts

1. Gjalt Benedictus - Initiator and chairman of the Garyp energy cooperative.
2. Richtsje van Berkum - Projectmanager solar energy at Friesland province.
3. Roelof Burghoorn - Chairman of the Wytgaard 'village interests' stakeholder association.
4. Feitze Cnossen - Farmer and landowner at Wirdum.
5. Henk Deinum - Councilman of the Leeuwarden municipality.
6. Sybrand Frietema - Energy Friesland.
7. Ytje Hiemstra - Sustainability program Tytsjerksteradiel municipality.
8. Jaap Holwerda - Land owner former landfilling site in Garyp.
9. Johan Kruiger - Chairman of the Wirdum-Swichum 'village interests' stakeholder association.
10. Michiel Mosterman - Projectmanager at Groenleven.
11. Houkje Rijpstra - Former councilwoman Tytsjerksteradiel municipality.
12. Peter Smit - Resident and spokesperson of the residents' action committee.
13. Harm van der Veen - Projectmanager at Groenleven.
14. Jacob van der Weij - Farmer and landowner at Wirdum & Wytgaard.

1. Interview Transcript Gjalt Benedictus, voorzitter energiecoöperatie Garyp en initiatiefnemer.

@ Telefonisch

10 oktober - aanvullingen later ontvangen per e-mail

LS: Wie ben je precies en in welke functie of hoedanigheid was je betrokken bij het project en de besluitvorming daarover?

GB: Mijn naam is Gjalt Benedictus, een echte Friese naam natuurlijk. Ik ben voorzitter van de energiecoöperatie sinds de oprichting, dat is in 2014 geweest. Alleen dat is niet de basis waarbij dit initiatief is ontstaan. Dat was al veel eerder. ontstaan. Daar was ik ook bij betrokken. Dat heeft ongeveer te maken met 10 jaar terug toen de gemeente Tytsjerksteradiel eigenlijk de bevolking heeft gevraagd, per dorp en per wijk, van: Hoe zien jullie je eigen toekomst, geef nou eens aan wat jullie belangrijk vinden voor jullie omgeving, jullie dorp en jullie wijk. En dat hebben ze neergelegd die vraag bij de vereniging van dorpsbelangen. En dat is, in ieder geval in deze gemeente, een gremium wat enorm aanspreekt. In enkele dorpen is dat iets minder, maar de meeste dorpen hebben hele sterke, betrokken, verenigingen van dorpsbelangen. Die vraag werd dus ook uiteraard in Garyp neergelegd. De vereniging van dorpsbelangen heeft dat, ik denk zo'n 9 of 10 jaar terug, opgepakt. Die heeft in diverse kleinere en grotere bijeenkomsten de bevolking geraadpleegd van: Hoe zien jullie je toekomst en wat vinden jullie belangrijk en waar moet de gemeente meer accenten gaan leggen. Daar kwamen natuurlijk ook heel veel dingen uit als de basale stoeptegels en fietspad of dit of dat. Maar er kwamen eigenlijk 2 heel belangrijke zaken uit die ook met elkaar te maken hebben. Dat is de sociale duurzaamheid en de fysieke duurzaamheid, de energetische duurzaamheid. Dat waren eigenlijk de twee zaken die eruit kwamen en die de vereniging van dorpsbelangen als speerpunten heeft aangemerkt. Op dat moment is in eerste instantie de sociale duurzaamheid aangepakt. Dat heeft te maken met het rijke bedrijfsleven wat we hier hadden maar ook het enorm rijke verenigingsleven, waarvan iedereen vond en ook nog steeds vindt dat het enorm onder druk staat. Dat heeft natuurlijk te maken met de krimp situatie, maar het heeft ook te maken met een maatschappelijke ontwikkeling, de individualisering. Uiteindelijk heeft de dorpsbelangen een klankbordgroep opgericht uit de diverse gelederen van het dorp, die daar iets over zouden kunnen zeggen en hoe lossen we dat op. Hoe kunnen we toch voorkomen dat de dorpen leeglopen en de voorzieningen wegtrekken, dat het slaapdorpen worden. Uiteindelijk heeft men gezegd van: Elke vereniging, elke instelling in zo'n dorp, heeft bepaalde geldstromen, contributie, subsidies of andere bijdragen. En probeer dat nou eens bij elkaar te brengen. Toen is er uiteindelijk besloten om een zogenaamde cluster commissie in het leven te roepen. Clustering van voorzieningen.

LS: En was dit een commissie bij dorpsbelang?

GB: Dat was een commissie onder verantwoordelijkheid van dorpsbelangen. Ik ben toen, in 2012 ofzo denk ik, voorzitter geworden van de cluster commissie waarin mensen uit verschillende gelederen van het dorp zitting in namen. En eigenlijk hebben wij het plan opgevat om een school, een dorps huis, een kerk en een zwembad, een huisarts en nog veel meer voorzieningen, waaronder sportvoorzieningen, om dat onder 1 cluster te brengen. De grootste dragers financieel, qua geldstromen, dat was een supermarkt en dat was een scholengemeenschap. Wij zijn in de gelukkige omstandigheden dat hier altijd één school is

geweest waar zowel christenen als niet christenen als moslims, iedereen is welkom op die school. En het is een vrij grote school dus. Het toeval wil dat die school grotendeels boekhoudkundig was afgeschreven, de supermarkt opnieuw moest gaan investeren en dat het dorpshuis verbouwd moest worden. Dat was ook de insteek en we wilden graag een sporthal, om het rijke sportverenigingsleven ook in stand te houden. Daar zijn we 2 jaar mee bezig geweest. En we zijn er niet in geslaagd om 1 cluster te realiseren, maar wel 2 clusters. 1 cluster is heel bijzonder, dat is een oude zuivelfabriek aan de rand van het dorp, wat een rotte kies was in ons dorp. Er zaten zo nu en dan kleine bedrijfjes in, het is een heel groot complex met nog een mooie schoorsteen. Uiteindelijk heeft een particulier initiatief vanuit onze plannen dat opgepakt en daar zit een huisarts in, er zit wijkverpleging in, er zit een kapper in, er zit een timmerbedrijf in. En later kwamen er zorgappartementen in voor mensen met een handicap of mensen die gewoon hulp nodig hebben, die eigenlijk niet meer alleen thuis kunnen wonen. Die kunnen daar 24/7 hulp krijgen. Het is uiteraard geen verpleeghuis, zo ver zijn we nog niet. Dat complex dat is geslaagd. Een ander complex is ook geslaagd, dat is een groot kantorencomplex geworden, heel mooi ingebed in het dorp en daar zit een groot bedrijf in die hier in Garyp al was. Een kantorencomplex en twee bouwlagen ook met appartementencomplexen. Want daar is in de kleine dorpen de afgelopen decennia niks aan gebeurt. De appartementen en zorgappartementen gingen altijd naar de iets grotere dorpen van 10 duizend, 20 duizend inwoners. Daar concentreerde zich dat. Terwijl die oudere mensen zijn niet allemaal oude mensen, maar oude-re mensen, die toch wel graag in hun eigen vertrouwde omgeving willen blijven. Daar hebben wij een plan voor gemaakt en ook daar is een particulier initiatief uit voortgekomen. Het plan voor het dorpshuis is niet geslaagd, er zijn wel plannen om dat alsnog op te pakken. Maar goed de cluster commissie heeft toen, dat was in 2013, de zaak afgeleverd en we zijn deels geslaagd. Iedereen is op zich best tevreden. Nouja toen is diezelfde commissie, in iets andere samenstelling, gevraagd om ook de duurzaamheidsproblematiek aan te pakken. En dat was in de winter van 2013/2014. Nouja, die heeft eigenlijk ook weer een klankbordgroep opgericht, van: Ja wat willen we nu? Of, wat willen we niet? Hebben wij iets voor ogen? Toen is er uitgesproken door een breed gedragen klankbordgroep, van: We zouden eigenlijk in de toekomst energieneutraal moeten zijn. Toen is dat door een extern bureau, daar moet je je niet teveel bij voorstellen maar dat was een energiedeskundige en die heeft voor de klankbordgroep onderzoek verricht. En dat was meer een technisch onderzoek. De klankbordgroep die heeft meer maatschappelijk onderzoek gedaan, naar behoeftes en dat soort dingen. Maar we wilden ook wel weten van: Wat is mogelijk, wat is niet mogelijk en hoe moeten we het aanpakken? Daar is een klein onderzoek voorgedaan, dat heeft een paar duizend euro gekost. Dat was geld wat we nog over hadden van de cluster commissie. Dus dat is heel goed besteed. Daar kwam eigenlijk uit dat wij eigenlijk projecten zouden kunnen gaan opzetten om men aan de groene stroom te krijgen, aan het groene gas, zonnepanelenacties, isolatie programma's. Alleen hoe organiseer je dat. Toen is vanuit die klankbordgroep duurzaamheid een energiecoöperatie opgericht.

LS: Dus als ik het goed begrijp is na de cluster commissie een commissie duurzaamheid opgericht en die heeft als klankbord gefungeerd en onderzoek laten uitvoeren?

GB: Ja, klankbordgroep duurzaamheid en daar is dus uiteindelijk besloten om een energiecoöperatie op te richten. En daarbij hebben we uiteraard feeling gehouden met de omgeving, van: Is daar draagvlak voor? Want een klankbordgroep wordt op enig moment ook een soort van commissie he, die soms de lijnen met de maatschappij een beetje gaat

verliezen. Dus toen hebben we ook echt gepolst. Nou december 2014 is de energiecoöperatie opgericht en in de statuten staan ook dat we energieneutraal willen worden, dat we zelfvoorzienend willen zijn en dat we ook circulair willen zijn. Dat wij alles wat we doen, dat dat in het teken staat van de circulariteit. Dat ook geldstromen die ontstaan, dat die terugstromen naar onze eigen omgeving. En ook als er zaken moeten gebeuren, zonnepanelen of andere acties, dat dat voor zover mogelijk door plaatselijke aannemers kan gebeuren. Dus uit eigen dorp, uit eigen omgeving, om al die geldstromen die worden gegenereerd zoveel mogelijk neer te laten slaan in de eigen omgeving. Het is misschien egoïstisch, maar het is wel een manier om dit soort maatschappelijke initiatieven te gaan voeden, ook financieel. We hebben gezegd: We zijn een club en wij willen doen. Niet vergaderen, daar hebben we een hekel aan. Je moet wel overleggen dus dat hoort er ook wel bij. Uiteindelijk heeft dat ertoe geleid dat er een paar programma's zijn gestart. Eentje is om groene stroom te verkopen. En 2 is isolatie programma's. En 3 waren zonnepanelen of dat soort zaken. Zonnepanelen vinden we niet zo leuk. Want in een dorp in deze omgeving is ook ooit een hele grote zonnepanelen actie geweest. Die hadden een heel mooi historisch centrum, en als je daar binnenrijdt is het eigenlijk een zonnepanelen terrein. Dat vinden we eigenlijk jammer. Aan de andere kant, we willen dat fenomeen wel ondergeschikt stellen aan de doelstelling, om toch energieneutraal te gaan worden. Het heeft er wel toe geleid dat we met een plaatselijke aannemer heel veel zaken hebben laten beleggen, collectief. Dus ook goedkoper, dat is dan het voordeel van een coöperatie. Je kunt collectief inkopen. Maar op dat moment hebben wij eigenlijk de wens uitgesproken, en dat was bij de oprichting van de coöperatie: Als het aan ons ligt zouden we graag die energieneutraliteit willen bewerkstelligen door centraal te gaan opwekken. Linksom of rechtsom, hoe wisten we niet, maargoed die gedachte is altijd blijven leven. Alleen dan is het een kwestie van geluk, van netwerken, op het juiste moment op de juiste plaats zijn. tot het netwerk zich sloot en wij in staat werden gesteld, of we hebben onszelf in staat gesteld, om een project aan te pakken. Wat uiteindelijk heeft geleid tot het zonnepark.

LS: In de gesprekken die ik heb gevoerd zijn de namen van veel verschillende partijen en groepen voorbij gekomen die betrokken zijn geweest. En het is me tot aan dit gesprek niet echt meegevallen om nou echt een compleet beeld te krijgen van welke partijen nou eigenlijk precies betrokken waren bij het project en in welke rol. Dus ik zou graag deze kans willen aangrijpen om jou als centrale figuur in het project hiernaar te vragen. Ik heb gehoord over de gemeente, Groenleven, de Us Koöperaasje, de familie Holwerda, de Energiewerkplaats.

GB: De rol die bepaalde partijen zichzelf hebben toegedicht in de ondersteuning of de advisering aan ons is zwaar overtrokken. Dat vind ik ook wel wat jammer, vooral de Friese milieufederatie die in de rapportage van rtl eigenlijk de rol naar zich toetrekt. Alsof zij alles op de plank hadden liggen en dat wij daarvan hebben geprofiteerd. Dat vind ik wel wat jammer want dat is een heel verkeerd beeld. Ik zal proberen het juiste beeld te schetsen. Er loopt één hele grote draad, in dit geval groene draad, doorheen. En dat is pionieren. Want wij waren zelf ook aan het pionieren. En op enig moment, en dat is dan toch een kwestie van netwerken en mensen bij elkaar brengen, een medebestuurder in de vereniging van dorpsbelangen van Garyp en het naastgelegen Sumar, die werd benaderd door de familie Holwerda. Die hebben aan de rand van ons dorp een grofvuillocatie 40 jaar geleden bevochten om dat hier te dumpen zegmaar. Dat is bedrijfsafval, maar dan bouwafval. Grofvuil. Puin en balken en rotzooi en er zit misschien ook nog wel andere troep in, dat weet

ik niet. In ieder geval, er was toen vrij wat weerstand 40-50 jaar geleden dat het hier kwam. Inmiddels is de vuilstort vol en is het afgewerkt en zou er eigenlijk een bestemming voor moeten worden gevonden door meneer Holwerda. Alleen het is een besmette plek he, letterlijk en figuurlijk. Nouja meneer Holwerda wilde er toch wel een bepaalde bestemming aan geven. Of een crossbaan of een golfbaan of een festivalterrein, noem het maar op. Nou daar is hij niet in geslaagd. Een soort landschapspark, daar is een hele mooie tekening van gekomen. Hij was wel bereid om daarin te investeren, alleen hij wilde niet de exploitatiekosten voor zijn rekening nemen. Nouja dat vond hij dan ook niet te doen want dan na een paar jaar dan is het gebeurd. Toen heeft hij bij dorpsbelangen 'geleurd' eigenlijk van: Ja, dorpsbelangen Sumar en Garyp, zouden jullie daar een bestemming, een invulling aan willen geven? En: Relateer dat dan maar aan jullie dorp. En ons bestuurslid heeft direct de connectie en relatie gelegd met onze wens van een zonnepark. Dat hebben we toen met het bestuur besproken en hebben we gezegd van: Ja verdorie, dit zou wel eens een win-win situatie kunnen zijn. Want ja, iets heel vervuilends om daar groen op te bouwen dat zou perfect zijn. Maar dat was toch nog een klein beetje dromen, van een bestuur van 5 mensen die dan dat idee heeft, om dat dan groots aan te pakken. De adviseur die voor de klankbordgroep al eens een onderzoek had verricht in het dorp, het technisch onderzoek, die was wat blijven hangen bij ons. En die had een relatie, een zakelijke relatie, met Groenleven. Die heeft gezegd van: Nouja, ik zou jullie wel in relatie kunnen brengen met Groenleven en misschien dat die iets voor jullie zouden kunnen betekenen. En van het een kwam het ander. En die zagen technische mogelijkheden om voor eigen rekening een groot zonnepark te beuren en te exploiteren. En dan zouden wij mogelijkerwijs wel een gedeelte van de opbrengst in de dorpskas mogen vangen. Waarmee wij de vergoedingen die Groenleven dan aan eventueel aan de dorpsbelangen zou vergoeden, of aan de energiecoöperatie, die zouden wij dan in kunnen zetten voor het dorp en de omgeving. Dat was in eerste instantie een beetje het plan, want hij kwam met bedragen van investeringen van 6, 7, 8 miljoen euro. Zowel Groenleven als wij hebben we gezegd van: Ja maarja voor een kleine cooperatie die geen cent heeft is dit gewoon niet te doen. Dus we hebben in eerste instantie gewoon geopteerd dat een derde groenleven in dit geval, daar een park zou gaan neerzetten. Alleen wij waren er dan wel bij betrokken en we zouden er ook bij betrokken blijven. Wij zouden er ook voor zorgen, met Groenleven, dat er een omgevingsvergunning zou komen. Want die was weer nodig voor de SDE+ subsidie. Als je die wilde aanvragen moest daar een omgevingsvergunning bij worden ingeleverd. Nouja goed, wij met de gemeente praten. Die waren behoorlijk enthousiast. En die hebben een omgevingsvergunning afgeleverd binnen 6 weken. Onvoorstelbaar snel. Wel binnen de regels. Ze hebben de regels hier en daar zelfs ook een beetje opgerekt En dat had te maken met de bestemming van het terrein. Want ik denk dat formeel, hadden ze de toenmalige bestemming gecheckt, dat er waarschijnlijk een bestemmingswijziging had moeten plaatsvinden en dan ben je een half jaar verder. Dus ze hebben dat gewoon voor hun rekening genomen dat, met deze bestemming, daar hebben ze een bouwvergunning voor afgegeven. Toen, met die gegevens en technische installaties en tekeningen en begrotingen en voorlopige financiële begroting is de subsidie door Groenleven met ons gezamenlijk aangevraagd. Omdat we er vanuit gingen dat Groenleven eigenaar zou worden van de installatie en ook de exploitatie zou doen, is de SDE+ op Groenleven aangevraagd en beschikt. Alleen we hebben wel gelijk gelegd, en ook vastgelegd met Groenleven, van: Stel je voor dat wij zelf het eigendom willen en het zelf willen gaan exploiteren, dan moet die SDE+ subsidie wel worden overgeschreven en dan worden jullie alleen maar bouwer van het park. Nouja Groenleven durfde dat best aan want wij zouden er toch niet in gaan slagen

om dit op te gaan zetten omdat wij helemaal geen geld hadden. Nou, ik heb de handschoen opgepakt. Ik kwam uit de financiële wereld, ik ben jarenlang directeur geweest van een plaatselijke Rabobank organisatie dus ik had wel enig financieel inzicht. En ik ben aan het rekenen gegaan en op een bepaald moment kwam ik toch tot de conclusie van: Verdorie, ze bieden ons wel wat aan, Groenleven, vanuit de exploitatie die zij dan zouden gaan oppakken, maar ik denk dat het uiteindelijk, over de hele looptijd geredeneerd en berekend dat we het zelf veel beter zouden kunnen gaan doen. Dusja, van het kwam het ander en ik heb met nog iemand van het bestuur, ik ben daar echt weken mee aan het rekenen geweest en gesprekken gevoerd. Omdat ik uit het Rabo nest kom had ik hele goede ingangen bij de Rabo Groenbank in Utrecht. Daar zat een oud collega van mij, die was daar directeur geworden en ik ben een paar keer bij hem op de koffie geweest. De rode draad door dit hele verhaal is pionieren. Dit was de eerste case voor de gemeente, het was de eerste case voor de Rabobank. Maar ik had het wel klaargekregen dat de Rabobank bereid was om 80% te gaan financieren. Dan moesten we die andere 20 % nog zien los te peuteren. Toen hebben we nog overwogen om een crowdfunding actie op te zetten. Tegelijkertijd, de provincie Friesland die heeft een fonds in het leven geroepen een paar jaar terug, die de duurzaamheid in Friesland moet gaan bevorderen, dat is de FSFE. 80-90 miljoen van hun vermogen hebben die afgezonderd en in een soort BV ondergebracht. En de provinciale staten heeft daar voorwaarden bij gezet waaraan het moet voldoen. En het geld mag worden besteed aan projecten die de duurzaamheid bevorderen in Friesland. Geen subsidie, puur financiële ondersteuning in de zin van financiering. Wij hebben daar een aanvraag ingediend. Gezegd dat de Rabobank in principe wel wil, als jullie de andere 20% achtergesteld vermogen er in willen doen. Nouja het heeft heel lang geduurd maar op bepaald moment hebben ze ja gezegd. Toen hadden wij de financiering rond. We hebben toen nog wel overwogen om alsnog crowdfunding te doen, omdat de FSFE in onze ogen een te hoge rente vraagt. Voor jouw beeldvorming, bij de RABO betalen we 1.9-2.0% en bij de FSFE, dan praten we toch over anderhalf tot 2 miljoen euro, betalen we 6.5 %.

LS: En de financiering van de Rabobank, die kwam dus uiteindelijk vanuit de Groenbank in Utrecht?

GB: De Rabo Groenbank. Alleen de RABO Groenbank doet zelf geen financiering. Die regelt dat via een plaatselijke Rabobank en daar had ik de ingangen dus ook. Omdat ik er zelf directeur was geweest. Nouja, toen hadden wij de case in ieder geval rond. We hebben crowdfunding toch nog geprobeerd om ook toch de omgeving erbij te betrekken. Dat we onze leden, onze klanten, onze dorpsgenoten in staat zouden stellen om financieel te gaan participeren. Maar we kwamen er achter, al vrij snel, dat het een enorm lang traject zou gaan worden en een verschrikkelijk duur traject. Want we zouden dan waarschijnlijk wel tegen een veel lagere rentevergoeding geld kunnen aantrekken, alleen dat gaat dan in porties van 100 euro, van 1000 euro en misschien een keer van 5000 euro. Maar dan heb je nog niet direct 2 miljoen bij elkaar. En grote financiers, particulieren, wilden we niet hebben. Want die willen vaak inspraak he, dus dat wilden we niet. En de AFM stelt enorme strenge regels, en dat begrijp ik ook wel. Dus je moest een complete boekhouding bijhouden waaraan je waarschijnlijk een fulltime baan hebt. Dat wilden we niet en dat konden we niet. Het had ook te maken met tijdsdruk. Want wilden we nog opteren voor een hoogwaardige SDE+, moesten we heel snel zijn. Dus we konden daar ook niet op wachten. Uiteindelijk, voordat we ja zeiden, hebben we nog een paar dingen getracht te regelen en dat is niet onbelangrijk voor de business case. Dat is natuurlijk het zoeken van iemand die de stroom

wil opnemen. We zijn met heel veel grote jongens, Eneco, Nuon, vandebron, Greenjoy en nog veel meer, zijn we om tafel geweest om zo'n stroom contract te krijgen. Dat was lastig voor ons, maar we hebben het zelf gedaan. We gingen ook met de gemeente aan de slag, want diezelfde omgevingsvergunning die ik zojuist schetste waar de gemeente heel vlot in was, daar waren ook geen financiële regels voor. Als jij een huis bouwt en je vraagt een omgevingsvergunning aan, is het een percentage van de bouwsom die je betaalt als leges.

LS: Die hebben zij op 200 euro gesteld hoorde ik?

GB: Ja, dat klopt. Eerst zou dat ongeveer 150duizend euro moeten gaan kosten. En hetzelfde geldt voor de ozb. Die is op nul gesteld, dus wij zijn vrijgesteld. Deze beide zaken was, en is nog steeds, een unicum in Nederland. Dat gebeurt nergens. In Leeuwarden bij een project in Westeinde op dit moment, die betalen volgens mij voor de omgevingsvergunning wel 10 tot 20 duizend euro. En die betalen ik denk ook wel 10-15 duizend euro ozb per jaar.

LS: Is er volgens jou leiderschap getoond bij de besluitvorming over dit project?

GB: Ja. Maar wie toonde leiderschap?

LS: Ja, daar ben ik heel benieuwd naar.

GB: De energiecoöperatie heeft de lead genomen, helemaal. Punt. Want als je dan praat over Us koöperaasje en als je dan praat over Energie van ons, onze energieleverancier coöperatief en als praat over de energiewerkplaats en als je praat over de Friese milieufederatie...Er is één persoon geweest binnen de energiecoöperatie, en dat is Sybrand Frietema de Vries, een deskundige, die is 1 keer mee geweest bij de bespreking naar Eneco. Om over de hele GVO, de garantie van oorsprong, en over de stroomprijs te praten. Want de stroomprijs is een hele ingewikkelde wereld. Dus die heeft daar ons wat wegwijs in gemaakt. Voor de rest, durf ik jou eerlijk te zeggen, hebben wij het zelf 100% gedaan. Dus alle praatjes ten spijt, en dat vind ik wel lastig maarja als iemand succes heeft dan wil je daar graag bij horen. Wij hebben de Us koöperaasje heel veel geleerd. En wij hebben de Energiewerkplaats Friesland eigenlijk alles op dit gebied geleerd. Dan vind ik het wel eens wat jammer dat zij met de eer willen gaan strijken. Wij hoeven niet met de eer te gaan strijken, maar als je het hebt over pionieren, wij hebben het wel zelf gedaan. Met ons bestuur, maar met name vanuit de netwerken die wij hebben in het veld, bij banken, bij gemeenten. Ik heb zelf ooit in de raad gezeten in Tytsjerksteradiel, dus ik heb wel ingangen daar. Andere bestuursleden hebben op andere fronten ook ingangen. Breng dat bij elkaar en... Nouja en je moet ook beschikken over een goede portie doorzettingsvermogen he. Want de meeste bestuurders die houden er mee op als ze enig, een klein beetje, weerstand ontvangen. Nou dat hebben wij niet gedaan, dus we waren wel vasthouden. Als je het hebt over leiderschap dan vind ik dat het bestuur volledig...En ja, ik was daarbij voorzitter en ik had er ook iets meer tijd voor, althans dat meende ik, want ik was inmiddels gepensioneerd. Maar ook de andere bestuursleden, die hebben daar veel tijd en energie en kennis ingestoken.

LS: Wat is specifiek de rol geweest van de stichting het Griene nest? Die zijn bij het project betrokken zijn geweest. Maar het is meer zo denk ik dat ze erbij betrokken zijn door jullie.

Die hebben niet zozeer in de besluitvorming over het project zelf een rol gespeeld toch?

GB: Nee die zijn er inderdaad door ons bij betrokken. Dat heeft ermee te maken dat de locatie van het Griene nest ook eigendom is van dezelfde eigenaar van de stortlocatie waar we hebben gebouwd. Op dit moment opereert daar de stichting Niemand aan de zijlijn. En Niemand aan de zijlijn is in relatie tot de gemeente, niet alleen Tytsjerksteradiel maar heel veel gemeenten in Friesland, die mensen, het klinkt wat oneerbiedig, maar meestal jongere mensen die ver van de arbeidsmarkt zijn of zijn geraakt, om die weer in gewone loondienst te krijgen. Die zoeken projecten waarbij zij mensen kunnen inzetten die dan werkervaring opdoen. Wij hebben gezegd van: We wonen naast elkaar, het onderhoud van het park willen we niet doen, daar hebben we geen tijd voor. Willen jullie dat doen? Nouja het is een win-win situatie. Stichting Niemand aan de zijlijn daar hebben wij een onderhoudscontract mee.

LS: Heeft het voor mij, volgens jou, zin om mensen van de Friese milieufederatie, dan wel de Friese energiewerkplaats, dan wel de Us koöperaasje te benaderen? Of zou je zeggen dat zij zo een marginale rol hebben gespeeld dat ik daar niet het perspectief kan krijgen wat ik zoek?

GB: Laat me dit vooropstellen, maar ik laat het helemaal aan jou over, ik durf te stellen dat de Friese milieufederatie nul heeft gedaan. En dat Us koöperaasje ook nul heeft gedaan. Niet dat ze niet wilden, maar zij waren gewoon niet in staat om hier iets te doen. Dit moesten we zelf doen. Ik zou benaderen als ik jou was, want die heeft ook een heel breed inzicht in wat er is gebeurd en wat er nu gebeurt, dat is Sybrand Frietema de Vries. Die heeft ons ook geholpen, met name met de energiemarkt. Want hij is zelf ooit ook directeur geweest van een kleine energiemaatschappij. Die had verstand van zaken wat de energiemarkt betreft. Die heeft ons goed geholpen. Dat zeg ik in alle eerlijkheid, die verdient ook die credits. Die heeft met ons gepioneerd hoe een energiecoöperatie kan onderhandelen met een energiereus als Eneco.

LS: In de literatuur gaat het bij dit soort projecten vaak over de eerlijke verdeling van de kosten en de baten. Hoe zie jij dat in dit project, hoe zijn volgens jou de kosten en de baten verdeeld. Zijn er überhaupt kosten of lasten die de gemeenschap ondervindt?

GB: Ja er zijn natuurlijk wel veel lasten. We hebben ook een hele grote opbrengst, het is een miljoenenbedrijf he. Er gaan jaarlijks miljoenen om in de verkoop van de stroom, met name ook de SDE+ subsidie. Dat zijn onze inkomsten. Maarja de grootste last is de rentelast bij de bank, wij hebben 100% gefinancierd, we hebben tonnen, honderdduizenden euro's, ik denk wel ruim 6 ton aan rentelast elk jaar. We hebben een technisch onderhoudscontract, dat ligt niet bij Niemand aan de zijlijn, dat is meer parkonderhoud. Maar wat ook pionieren was maar wat ook flink geld kost is de verzekering. Want er staat wel voor 8 miljoen aan inventaris. Het was bij Delta Lloyd, een hele grote in Nederland, ook weer via Rabobank had ik daar ingangen. We hebben met Delta Lloyd een hele goede deal kunnen sluiten en wij zijn het eerste park in Nederland dat door Delta Lloyd verzekerd is.

LS: En als je het hebt over niet-financiële kosten en baten. Dus of mensen lasten ondervinden van het park? En ik heb al verschillende manieren gehoord waarop mensen profiteren van het park?

GB: Nouja, mensen profiteren dat heb ik nog niet verteld he. We hadden graag gewild dat de mensen financieel konden participeren, maar dat is gewoon lastig. En om ze toch te betrekken bij het park, wij verkopen onze energie aan Energie van ons. Dat is de leverings organisatie van de 3 noordelijke provincies, van alle coöperaties. Daar zijn wij eigenaar van. Wij verkopen onze stroom van ons park, gekoppeld aan de gvo's van ons park dus dat is echt donkergroen geproduceerde stroom, verkopen wij via Eneco aan Energie van ons. Het is nog een U-bocht constructie. En Energie van ons, onze leden proberen wij daar klant te maken. En de tarieven van Energie van ons worden voor onze leden, onze klanten, betalen wij als energiecoöperatie de vergroening. Dat zie je niet op je elektriciteitsrekening maar als jij groene stroom koopt bij een energiemaatschappij dan bestaat die uit 2 delen. Enerzijds de kale stroomprijs. Plus de vergroening. Als ik jou vertel dat vergroening op dit moment tussen de 5 en 10 euro per duizend kwh is. Dus dat is een voordeel dat onze leden, onze klanten, hebben. Plus, de opbrengsten die worden gegenereerd uit de verkoop van diezelfde stroom. Plus, de opbrengsten die komen uit het park. Die stoppen wij dan in het fonds sociale duurzaamheid in Garyp. We hebben een fonds commissie, we hebben dat buiten de coöperatie gezet. Niet het fonds van de provincie he, dit is ons eigen fonds, fonds voor sociale duurzaamheid. Daar kunnen verenigingen, groepen van mensen, geen individuen, buurten of het hele dorp, dorpsbelangen, die kunnen plannen indienen die voldoen aan de uitgangspunten van dat fonds. En dat moet sociaal en duurzaam zijn. Dus het kan ook sociaal duurzaam zijn of energetisch duurzaam. Ja en die worden dan gehonoreerd. Afgelopen jaar is daar 2 keer 4 duizend euro uitgehaald. We genereren steeds meer middelen. Dus de gemeenschap die krijgt uit het fonds, daar kan iedereen van profiteren als gemeenschap, en individueel kun je dus voordeel halen als je stroom van ons afneemt. Dan wordt de vergroening door ons betaald. Dat zijn de baten voor de omgeving. Voor de individuele mensen en de omgeving. Lasten hebben ze eigenlijk niet. Dat is het voordeel van dit zonnepark. Het was een rotte plek in het landschap. We hebben dus ook bij de omgevingsvergunning geen enkele, geen één tegenstander ontmoet. Nul. Dat is wel bijzonder, maar aan de andere kant, je hebt het dan over Wirdum, dit is natuurlijk een hele andere situatie.

LS: Natuurlijk, alleen al door de locatie.

GB: Ja. De omstandigheden van draagvlak is ook heel anders, dat vind ik ook een pré, maar dat gaat iedereen op enig moment bewerkstelligen als je er de tijd maar voor neemt. Maar we hebben hier met de locatie echt geluk gehad.

LS: Zijn er volgens jou ook nog psychologische baten?

GB: Ja die zijn er wel, en dat heeft te maken met de hele bewustwording. Want toen wij begonnen als energiecoöperatie, dat moet ik eerlijk zeggen, de bewustwording klein. En het is toch een kwestie van herhaling en dingen laten zien. Dat is een punt: heel veel initiatieven blijven hangen in het met elkaar discussiëren. Nou is dat prima en dat moet ook, maar je moet op enig moment wel zeggen van: Wat zijn nou onze conclusies en wat doen we er dan mee? En dat zie ik bij heel veel initiatieven, die blijven in die fase hangen. En dan zullen toch een paar mensen het initiatief moeten nemen. Nouja, ik ben dan met het bestuur één van de initiatiefnemers maar dat is wel te danken aan het hele bestuur. Ik ben daar niet uniek in.

LS: Ik heb vernomen van Houkje Rijpstra dat er ook nog kleine projectjes zijn gerealiseerd voor de gemeenschap. En dan denk ik specifiek aan een imkerij die erbij zit?

GB: Nouja gerealiseerd. Ja mede door ons gerealiseerd, dat is een bijenweide waar dus imkers de kans krijgen om die bijen een goed onderdak te bieden. Het zwembad daar hebben we zaken gerealiseerd. We hebben binnen de kerk energetische zaken gerealiseerd zodat zij financieel verder konden.

LS: Dus eigenlijk is er niet alleen sprake geweest van financiële revenuen die terugkomen bij de gemeenschap, maar ook...

GB: Sociale duurzaamheid vinden we belangrijk. Dus niet alleen fysieke maar ook sociale. Dus we helpen ook vanuit het fonds verenigingen die noodlijdend zijn, maar ze moeten wel een goed plan hebben hoor, we gaan geen geld besteden aan iets wat geen toekomst heeft, ook dat moet duurzaam zijn. Maar dat willen we gewoon stimuleren. Dat heeft ook weer te maken met, en dan kom je weer een beetje terug op die clustering van voorzieningen, wij willen de voorzieningen voor zover mogelijk ook op dat gebied gaan ondersteunen. Daar proberen wij gelden voor te genereren. We vinden ook dat de Nuons en de Eneco's die die grote parken gaan exploiteren, want dat gebeurt op dit moment, alle revenuen die gaan buiten onze regio. Die gaan naar de grootaandeelhouders en die hebben het er goed van. En de omgeving heeft er niets van.

LS: En wat betreft de participatie, je vertelde net dat jullie al in een heel vroeg stadium, nog voordat er een concreet plan was, als paneel onder de mensen hebben gepolst van: Wat willen jullie nou?

GB: Ik denk dat daar de basis is gelegd door ons voor de maatschappelijke discussie en het draagvlak. Heel veel initiatieven die gaan daar mank, die hebben niet die discussie en die gaan gewoon een energiecoöperatie oprichten. En dat werkt niet. Je moet de basis mobiliseren en daar de discussie aangaan op allerlei gebieden. En als je die discussie aangaat dan merk je ook dat alle onderwerpen raakvlakken hebben. En die samenhang, van die discussie, daar komt iets uit. En dan moet je wel een paar dragers hebben, een paar initiatiefnemers die zeggen van: Die handschoen pakken we op.

LS: Pioniers.

GB: Ja pioniers.

LS: En vanaf het moment dat er wel een concreet plan lag, zijn er toen nog inspraakavonden of opengestelde werkgroepen geweest over de kenmerken van het park? Dan denk ik bijvoorbeeld aan de omvang, de hoogte van de panelen of de verdeling van de inkomsten.

GB: Niet specifieke avonden. We hebben wel heel vaak de voortgang gecommuniceerd. Via de website, via de dorpskrant, via huis aan huis blaadjes. We hebben ook wel een paar formele algemene ledenvergaderingen gehad, maar dan bereik je nog maar steeds een klein deel van het dorp, want niet iedereen is al lid. Maar we hebben naast de algemene ledenvergadering, waarin we ook toestemming moesten vragen aan de onze voor onze plannen want wij gingen financiële risico's aan, dus dat hebben we gevraagd en uiteraard

gekregen. Daarnaast hebben we, ik denk 2, inspraakavonden gehad voor het hele dorp waarin we de voortgang van de plannen hebben neergelegd. Er kwam wel een discussie over, dat was een kwestie van de huid al verkopen voordat de beer geschoten is, van: Ja wat gebeurt er met die revenuen, krijgen we daar dan geen ruzie over. Nouja daar uit een van die vergaderingen is eigenlijk ook voortgekomen dat we een deskundigencommissie moesten hebben uit de verschillende geledingen van de dorpsgemeenschap, die de aanvragen voor geld of ondersteuning zouden moeten gaan toetsen. Eigenlijk is er in het begin al naar voren gekomen van: Dit moeten we heel goed doen, anders is er straks misschien veel geld te verdelen in de dorpsgemeenschap en dan krijgen we ruzie om de verdeling. En dat willen we niet. Ik moet ook eerlijk zeggen, dat is gewoon hartstikke goed gegaan op die manier.

LS: Dus eigenlijk zou je kunnen zeggen dat, op dit gebied, het plan ook nog onderhandelbaar was voor de gemeenschap?

GB: Ja.

LS: Is er ruimte geweest in het project voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis en tradities?

GB: We hebben in ieder geval getracht om de cirkel rond te zetten. Dus vanuit de omgeving, en dat is niet alleen maar vanuit het dorp, maar zijn ook de toeleverings gekomen. Groenleven is dan wat verder weg, maar dat is ook vlakbij trouwens. Dat was ook een wens van het bestuur en de algemene ledenvergadering en ook van het dorp: Probeer zoveel als mogelijk lokale aannemers en ondernemers erbij te betrekken. Dat geldt ook voor, we hebben natuurlijk enorm veel bezoek gehad van initiatieven die dan ook graag bij ons wilden komen kijken, nou daar heeft ook het dorps huis van geprofiteerd. Dat we daar de bijeenkomsten houden en dat soort dingen he. Dus het heeft ook niet alleen een sociale spin off maar ook nog een financiële spin off en ook een commerciële spin off. Het is eigenlijk plus plus plus.

LS: Ik was nog benieuwd naar de hoogte van de rijen met panelen, de breedte ervan en de ruimte onder de panelen.

GB: Je moet je voorstellen, je hebt wel eens daken gezien van intensieve veehouderij. Dat zijn vaak lange daken, niet al te hoog. Waar dan de kippen en varkens in zitten. Zo hebben wij op dit terrein 6 van dat soort daken gelegd, in oost-west. Dus gewoon daken. In het midden zijn die daken 225cm hoog en aan de randen, aan de kanten van die daken, varieert het van ongeveer 50 tot 75 cm, variërend met het terrein van de vuilstort waar glooiingen in zitten.

LS: Heeft het project op enige manier nog geïrriteerd met natuur of wildlife?

GB: Nouja dat had te maken met de hoogte. Dat was eigenlijk het enige. En wat verder de natuur wat in het gedrang heeft gebracht. Omdat het een voormalige vuilstort is, als je door Nederland rijdt en je ziet een bepaalde begroeiing van populieren om een veld omzoomd, dan kun je er vanuit gaan dat dat een vuilstort is. Dat was hier ook gebeurt alleen dat was lastig voor ons want die namen de zon weg voor de panelen. Dus wij hebben toestemming

gekregen om die 40 jaar oude populieren die ook aan het eind van hun latijn waren veelal, die konden allemaal worden gerooid. En wij hebben een herplantplicht en daar zijn we mee bezig om daar meer struikgewas, en dat willen we vlinder en bijvriendelijk, aan te leggen. Zodat er veel meer biodiversiteit komt. Nouja we hebben nog overwogen om ook op het terrein zelf een grassoort te planten, die ook de biodiversiteit bevordert. Daar zijn we mee bezig. Voor de rest zijn er geen inbreuken op de natuur of wat dan ook, geen klachten of opmerkingen geweest. Ja we kregen wel opmerkingen over die bomen, van: Hé, jullie zijn toch zo groen, jullie halen een rij bomen weg. Toen hebben we uitgelegd wat de tegenprestatie is en zonder enige wanklank is dat goed gegaan.

LS: Pas volgens jou dit project bij de context van deze locatie?

GB: Ja, 100%. Meer dan honderd procent. We noemen het ook de Griene Greide, de groene weide, daar komt het op neer.

LS: En zou je zeggen dat het zonnepark ook matcht met de identiteit of het karakter van de locatie?

GB: Het is niet storend, je ziet het vanaf de weg amper. Aan de andere kant, we hebben er wel voor gezorgd dat het wel zichtbaar is. We zijn er best trots op en het is vanaf de weg zichtbaar. Dus je kunt de grootsheid van het park zien, maar het is totaal niet overheersend. Het wordt pas overheersend, en dat kun je ook zien op de filmpjes op Youtube, als je het van bovenaf ziet. Dan is het een indrukwekkend park. Nu niet meer de grootste maar daar gaat het ons niet om.

LS: De informatievoorziening is net al een paar keer genoemd en het beeld dat ik ervan krijg is dat jullie echt vanaf het eerste moment, nog voordat er een plan was, gecommuniceerd is, gebeld is, in krantjes, enzovoort. Is dat een correct beeld?

GB: Ja dat is een correct beeld en dat is ook essentieel.

LS: En die informatie kwam met name vanuit de commissies van dorpsbelangen en later ook vanuit de energiecoöperatie?

GB: Ja. Dat is de juiste volgorde.

LS: zou je nog zeggen dat daarbij een specifieke informatiestrategie is gehanteerd? Bijvoorbeeld het benadrukken van bepaalde argumenten of kenmerken.

GB: Nee. Dat vonden we ook niet noodzakelijk. We hebben wel iedere keer geschetst wat onze stip op de horizon is. En de gemeenschap hebben we meegenomen door verschillende publicaties, door andere informatie, door avonden, met de voortgang om te komen tot die stip.

LS: In hoeverre zou je zeggen dat er een vertrouwensrelatie heeft bestaan? Tussen de betrokken partijen? Dus enerzijds tussen de ontwikkelende partijen en de gemeenschap? En anderzijds tussen de ontwikkelende partijen onderling, zoals jullie en Groenleven bijvoorbeeld?

GB: Ja er was inderdaad een vertrouwensrelatie. Er waren ook wel eens wat mondelinge afspraken, met onderaannemers en aannemers, nouja goed dat is dan een man een man een woord een woord he. Je kunt niet alles schriftelijk vastleggen. En ik moet eerlijk zeggen, we hebben tot de dag van vandaag geen enkel probleem gehad. Natuurlijk zijn we wel eens problemen tegengekomen maar dat werd gewoon opgelost. En als we dan praten over de communicatie met het dorp, ook daar moet je ze in meenemen he. Vanaf het begin.

LS: Dan ontstaan volgens jou dat vertrouwen?

GB: Ja maar dat vertrouwen is er al. Het is nu ook iets minder van onderop, met het plan voor de aardgasvrije wijk. Dat is in eerste instantie, toen we daar als energiecoöperatie mee bezig waren, we hadden natuurlijk ook geheimhoudingsplicht dus dat vonden we lastig, maar zodra het mocht hebben we dat naar buiten gebracht. Maar toen waren we al een heel eind op weg. Als we dat hadden gedaan met het zonnepark dan was het niet goed gegaan. Maar dat is nou een bewezen vertrouwen. Een daar kun je mee verder. Dat houdt ook in dat, ook met nieuwe plannen, er ligt al een basis van vertrouwen. Dus waar het bestuur van de energiecoöperatie mee komt, daar kun je op bouwen. En als je dan, als je hen dan meeneemt in dat proces dan kan het eigenlijk al niet meer fout gaan. En natuurlijk kom je overal wat tegen. Ik denk met gasloos, daar komt ook wel weer tegenstand tegen denk ik. Maar goed dat zien we dan wel.

LS: En heeft de lokale media volgens jou nog veel invloed gehad op beeldvorming en het draagvlak voor het project?

GB: Nou de regionale pers wel. De provinciale pers is heel dual. Er staan ook heel vaak negatieve stukken in. We hebben in Friesland 2 bladen, ook de landelijke bladen wel hoor maar die worden wat minder gelezen. Het Friesch dagblad is altijd heel positief over dit soort initiatieven. De Leeuwarder courant is toch wat behoudender, van: Eerst zien, dan geloven. Gemiddeld genomen vind ik dat de pers niet echt optimaal bijgedragen heeft aan de beeldvorming. Ik vind omroep Fryslan wel trouwens, dat is ook een belangrijk medium.

LS: En in hoeverre hebben naasten, collega's vrienden en familie jouw persoonlijke beeldvorming nog beïnvloed en in hoeverre denk je dat naasten beeldvorming en draagvlak in de gemeenschap hebben beïnvloed? Uit een soort solidariteit.

GB: Het heeft ook wel een bepaalde persoonlijke noot natuurlijk. Ik en meerderen van het bestuur genieten wel het vertrouwen van een heel groot gedeelte van het dorp en de omgeving. Dat heeft het wel positief beïnvloed. Als er een gladder jongen met een glad pak en mooie schoenen voor de zaal staat dan denk ik dat men direct al een beetje huiverig wordt.

LS: Wat zou je achteraf beschouwd graag anders hebben gezien aan het project?

GB: Dat weet ik eigenlijk niet. Ik vind dat, door onze vasthoudendheid en ook het vastbijten in de materie, dat we eigenlijk alle betrokken partijen inclusief de bevolking gelijk in een positieve modus hebben kunnen zetten. Nee, ik meen dat oprecht, ik zou het niet weten. Zo ervaren we dat echt. We hebben eigenlijk op ons handelen ook geen echte kritiek gehad.

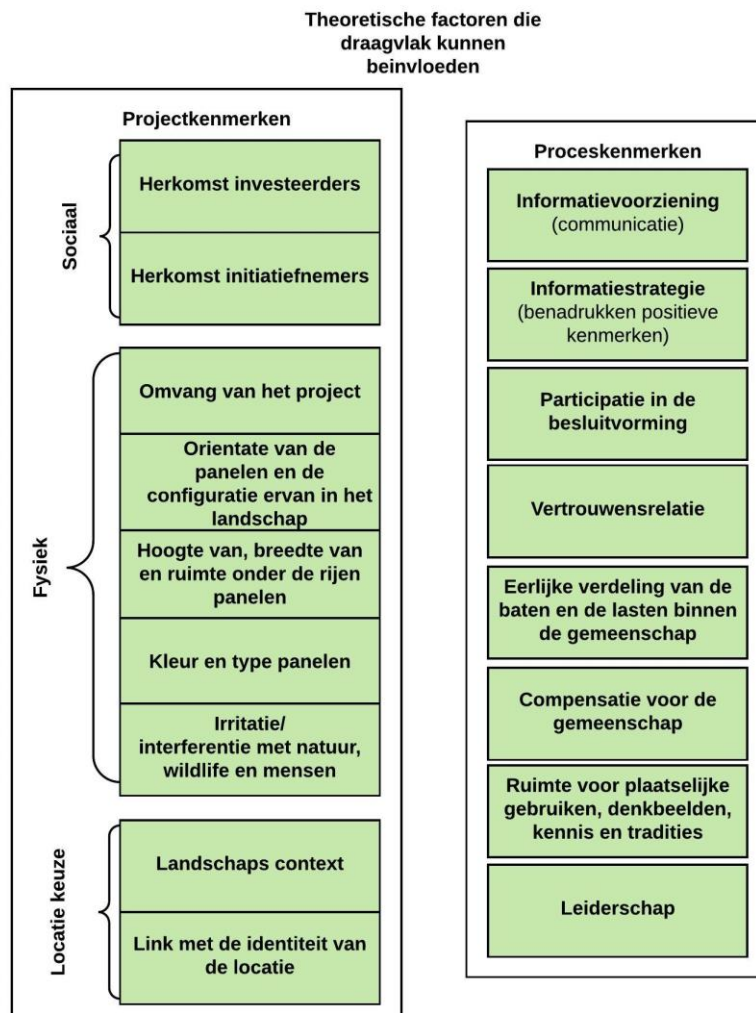
Wel aanvullend opbouwend van: hebben jullie daaraan gedacht. Maar het is eigenlijk een vlekkeloos proces geweest. En nogmaals, ik denk dat we dat te danken hebben aan 10 jaar terug ongeveer toen de basis is gelegd hier. En ik waarschuw ook eigenlijk elk initiatief: Neem de tijd. En je ziet ook, en dat zie je ook in Wirdum, er is al een plan en dan wordt gezegd: Nou ga nou maar gauw een energiecoöperatie oprichten voor draagvlak. Maar zo werkt het niet. Daar gaat jaren overheen. Ik heb ook mensen op visite gehad van het CDA een paar weken terug, daar willen ze de maatschappij mobiliseren. In dit geval graag door middel van de vereniging dorpsbelangen en energiecoöperaties om nu die handschoen op te pakken. Ik zeg: Ja dat kan, en faciliteer dat dan ook, maar ga er vanuit om iets echt gedragen van de grond te krijgen ben je minimaal 5 jaar verder. En dat meen ik oprecht. Want de sergeant moet niet te ver voor de troepen uitlopen, dan raakt hij het contact met de manschappen kwijt. Dat is hier ook zo. Je moet wel voorlopers hebben, maar je moet ook even weer gas terugnemen en de rest meenemen. En ik vind dat de overheden op dit moment te makkelijk de zaak over de schutting gooien van: Richt maar een coöperatie op, belangengroepen en dan komt het wel goed. Ja het komt wel goed maar daar moet je wel de tijd voor nemen. En verwacht niet binnen 2-3 jaar resultaat.

LS: Dus als je dat probeert binnen 2-3 jaar te doen of, zoals je net zo mooi met een metafoor zegt, te ver vooruit loopt dan verlies je het contact met de manschappen, dus dan verlies je het contact met de mensen? Want dan voelt het alsof het niet meer van hun is maar dan wordt het over de schutting gegooid?

GB: Ja. Klopt precies. Dat is eigenlijk mijn verhaal.

LS: Op deze afbeelding staan 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. Het zou voor mij heel waardevol zijn als je de

volgende 3 vragen over deze afbeelding zou willen beantwoorden.

LS: Welke van de kenmerken op deze lijst zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het bevorderen van lokaal draagvlak voor het zonnepark?

GB: Herkomst initiatiefnemers/landschapscontext/informatievoorziening/participatie in de besluitvorming/vertrouwensrelatie/leiderschap

LS: Zijn er wellicht nog andere kenmerken geweest die niet op de lijst staan, maar die volgens jou wel belangrijk zijn geweest voor het bevorderen van lokaal draagvlak voor het zonnepark?

G: Gemeenschapszin-verantwoordelijkheid nemen en dragen.

LS: Als je 1 of 2 factoren zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/het meest essentieel voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

GB: Vertrouwen/ leiderschap.

2. Interview transcript Richtsje van Berkum, Projectmanager zonne-energie Provincie Friesland

@ Telefonisch

30 oktober - aanvullingen later ontvangen per e-mail

LS: Wie ben je precies en in welke functie of hoedanigheid ben je precies betrokken bij het besluitvormingsproces over zonneparken in Friesland, en specifiek bij de genoemde projecten bij Garyp en Wirdum-Wytgaard.

RB: Ik ben Richtsje van Berkum, ik werk dus bij de provincie Fryslan als projectleider/coördinator zonne-energie. Vanuit het team energietransitie. Want de provincie heeft ambities op het gebied van energietransitie en ook specifiek voor zon zijn er Megawatts benoemd. 500 Megawatt piek, dus dat is opgesteld vermogen, in 2020. En 1300 Megawatt piek in 2025. Daarnaast is de energieneutrale ambitie in 2050 zoals veel overheden dat denk ik hebben. Dus daar probeer ik op te sturen. Ik ben dus zowel bezig met zonnedak, maar ook wel met zonnevelden. Maar we hebben natuurlijk ook, ik zit dan bij team energietransitie en we hebben ook team omgevingszaken, waar heel veel dus vanuit de RO, ruimtelijke ordenings kant zonnevelden ook langskomen. Dus omdat wij op 2 manieren op de hoogte zijn van, informatie krijgen over zonnevelden, hebben wij ook gezegd van: Die beide teams zetten wij eens in de 2 weken bij elkaar en dat noemen we dan het Sinne Team. Dat is wel ons intern overleg van: He, wat speelt er nu aan zonnevelden. Wat ook is vanuit RO perspectief, is dat we vastzitten in ons beleid. Dat is eigenlijk ook vaak een toets. En in sommige gevallen gaan we ook samen op gesprek bij ontwikkelaars.

LS: En hoelang ben jij al werkzaam in deze rol? Heb jij deze specifieke projecten ook meegemaakt?

RB: 2 jaar. Ja ik heb beide projecten meegemaakt inderdaad. Garyp dan in de laatste fase, maar daar hebben wij volgens mij als de provincie Friesland ook niet een hele grote rol in gehad. Dat komt ook omdat het passend was binnen ons beleid. Dus het was puur een administratieve handeling zegmaar dat die vergunning afgegeven moest worden. En omdat het heel mooi van onderop georganiseerd werd hebben wij daar als energie team ook geen hand in gehad. We hebben wel gebruik gemaakt van andere faciliteiten, wat wij vanuit de provincie ook subsidiëren. Dat is de FFSE, het fonds voor Fryske schone energie. Misschien wel eens eerder van gehoord?

LS: Ik heb ervan gehoord, dat is het potje wat jullie beschikbaar hebben voor financiering.

RB: Ja, voor leningen. klopt. En dat zijn vaak leningen met hoge risico's. Dus dat noem je dan achtergestelde leningen. Daar zit dus ook een hoog rentepercentage aan vast. Maar dan kunnen ze, Garyp heeft dat volgens mij gebruikt om als eigen vermogen in te zetten, zodat ze de rest van de lening bij een gewone bank kunnen regelen. Want een volledige lening bij de Rabobank lukt dan vaak niet, maar gecombineerd dan vaak weer wel. Dus daar hebben ze gebruik van gemaakt. En nog een ander instrument is de Energiewerkplaats, misschien heb je daar al wel mee gesproken?

LS: Ja, ik heb gesproken met Sybrand Frietema.

RB: Ja. Die helpen, of die ondersteunen, dus lokale initiatieven om projecten op te zetten. Dus met een stukje professionaliteit en deskundigheid proberen ze die te adviseren.

LS: Wat is dan precies de rol van de provincie geweest bij deze projecten? Zijn er naast de twee instrumenten die je net noemt nog meer manieren waarop de provincie een rol heeft gespeeld?

RB: Nou nee, niet anders dan de andere initiatieven. Dus vanuit RO misschien dan nog wel. Maar in eerste instantie ligt dat ook eerst bij de gemeenten want daar moet de vergunning aangevraagd worden. Maar als er een afwijking nodig is in het bestemmingsplan dan moet dat officieel langs de provincie. Maar dat is dan wat de gemeente als proces moet doorlopen om de vergunning af te geven. Dus dat is een formele rol, of een wettelijke rol. Daar hebben we wel aan meegewerkt, maar dat komt ook omdat het dus passend was in ons beleid. Dus dat hadden ze ook mee zegmaar.

LS: en is de provincie op andere manieren nog betrokken geweest bij dat specifieke project bij Garyp?

RB: Nee, we zijn wel bij de opening geweest. Maar het was nog een beetje voor mijn tijd dus misschien dat ik geen volledig beeld heb. Maar volgens mij was het eigenlijk wat ik zei.

LS: Dan ben ik benieuwd naar de rol van de provincie bij de projecten bij Wirdum en Wytgaard. Ik denk dat jullie betrokkenheid daarin groter was?

RB: Ja. En dat was vooral omdat, vanuit ons ruimtelijk beleid gezien vonden wij het niet een goed idee. Dus Kronos solar is ook bij ons op bezoek geweest. Ongeveer gelijktijdig dat ze ook naar de gemeente zouden gaan, misschien dat ze diezelfde middag ok bij de gemeente langs zijn geweest met hun plannen. Zij wilden even peilen hoe we erin stonden. Daar kwamen ze van een koude kermis denk ik een beetje thuis. Ze waren zachts gezegd niet blij met wat wij toen hebben gezegd. Dus ja dat was wel een spannend gesprek toen. Maar die zijn toen dus weer naar de gemeente gegaan, want we zeiden ook van: Ja wij kunnen het wel niks vinden maar als de gemeente het er wel mee eens is dan is de keuze aan de gemeente. Maar ze hebben eigenlijk vanuit Kronos gezocht naar een maasje in het beleid van de gemeente, zo hebben wij het tenminste opgevat, dat je dus net wel aansluit op die Bestaand Stedelijk Gebied lijn. Dat is eigenlijk de lijn waar je ongeveer op moet aansluiten. Het hoeft niet precies aansluitend op de lijn te zijn maar het moet wel aansluiten op het stedelijk weefsel. Als het er maar niet los van ligt zegmaar. Dat plan van Kronos lag aan de overheid van de Haak. Dus dat lag niet meer, vonden wij, aansluitend aan het stedelijk weefsel van Leeuwarden. En met dat argument wilden ze namelijk een park realiseren. Maar omdat het zo'n groot park was, lag het ook aan Wirdum vast. En de verhouding tussen de grootte van het park en het dorp Wirdum vonden wij ook niet goed. Ook niet in verhouding, zo moet ik het zeggen. Dat hebben wij gecommuniceerd.

LS: Bij mij is bekend dat Kronos op gegeven moment een vergunningaanvraag heeft gedaan bij de gemeente. Zijn zij eigenlijk daarvoor of daarna met jullie komen praten?

RB: Daarvoor. Dus ondanks dat ze wisten dat wij er niet voor waren. En de gemeente weet

ik eigenlijk niet eens zo goed meer hoe zij erin stonden. Maarja nadat die vergunning aangevraagd was stond het in de krant en toen kwam er een enorme opstand vanuit Wirdum. En het was duidelijk dat ze dat niet zouden willen. En toen krabbelde de gemeente ook wel terug, of die zeiden toen van: Dan kunnen we die vergunningprocedure beter stopzetten. En toen kwam er overheen ook nog een vergunningaanvraag van Groenleven, omdat die anders dachten dat ze die positie kwijt zouden raken. Zij wilden in ieder geval laten weten dat zij ook met een park bezig waren. Maar dat was dan weer kleiner dan Kronos. Maar daar wisten wij niks van.

LS: Die hebben jullie niet gesproken?

RB: Nee, die hebben wij van tevoren niet specifiek over dat project gesproken.

LS: En die BSG-lijn die je net noemde, het sloot niet meer aan op Leeuwarden, maar het sloot wel aan op Wirdum. Kon het dan niet op die manier worden getypeerd als aansluitend op bewoond gebied?

RB: Ja, dat kan. Maar we vonden dus die verhouding tussen het zonnepark en het dorp niet aan de orde. Dat is nog steeds geïnterpreteerd vanuit ons provinciaal beleid. Het is in eerste instantie aan de gemeente om daar een beslissing over te nemen. Maar wij hebben dat wel gezegd. Kijk de gemeente Leeuwarden heeft ook het bestemmingsplan Nieuw Stromenland. Het is een vrij technisch RO verhaal dit hoor. Maar in het bestemmingsplan kun je eigenlijk door middel van een verkorte procedure een zonneveld vergunning krijgen.

LS: Is een andere aanduiding voor dit plan toevallig Plan voor de Zon?

RB: Ja dat bedoel ik, Plan voor de Zon ja. En daar is een gebied in aangewezen wat ze Nieuw Stromenland noemen. En volgens mij was dit, deze die paste daar dan net weer niet in of net wel, dat weet ik dus niet precies. Maar volgens mij had de gemeente Leeuwarden niet gedacht dat ze met dat Plan voor de Zon, of hun beleid wat ze hadden, ook deze locatie mogelijk konden maken. Dus ze hadden niet door dat ook deze locaties mogelijk waren, dus volgens mij hebben ze ook naar aanleiding van Wirdum het beleid aangepast. Dat ook bij bijvoorbeeld Wytgaard niet zoiets, zo een groot zonnepark, kan ontstaan.

LS: Voor zover ik heb geleerd uit eerdere gesprekken is naar aanleiding van de uitspraak van de Raad van State, dat stukje bij Wirdum en Wytgaard uit het Plan voor de Zon gehaald.

RB: Ja. dat is hem. Kijk het bestemmingsplan heeft ook bij de provincie voorgelegd, voordat er gestemd wordt door de gemeenteraad kijkt de provincie daar ook naar. Of het ook past in ons beleid zegmaar. Dat doen mijn collega's van de RO. Toen hadden zij ook al een opmerking gemaakt die hiermee verband houdt, maar dat heeft de gemeenteraad niet overgenomen dat advies in ieder geval. Daar hebben ze geen aanpassingen gedaan. Maar dat kwam dus later wel uit.

LS: Wat is verder eigenlijk nog de betrokkenheid geweest van de provincie bij deze projecten? Er is daarna natuurlijk nog veel gebeurt, bijvoorbeeld ook dat hele proces van de Raad van State.

RB: Daar waren we in principe geen partij. Dus dat hebben we met belangstelling gevolgd en ik denk dat de Raad van State goed heeft geoordeeld. En ik denk dat men in de dorpen Wirdum en Wytgaard ook heel blij zal zijn met die uitspraken. Maar voor de rest hebben wij daar, ook omdat het natuurlijk niet verder ging, geen rol zozeer meer gehad. Ik weet wel dat vanuit Johan Krugier ook onder andere en Sybrand dat ze daar ook wel, ze waren daar juist zo mooi bezig met duurzame energie en dan komt dit verhaal en dan krijgt het draagvlak voor de energietransitie in algemene zin wel een flinke knauw. En dat ze, door middel van nu weer onderop te beginnen, dat weer een beetje willen herstellen zegmaar.

LS: Hebben jullie eigenlijk verder behalve die keer in het begin nog contact gehad met Kronos solar? En je gaf aan, met Groenleven hebben we in het begin helemaal geen contact gehad, misschien in een later stadium nog wel?

RB: Nee met Kronos volgens mij niet. En Groenleven daar hebben wij dan wel weer met andere projecten contact over. Dus ik heb daar wel eens een keer informeel iemand van Groenleven over gesproken. Maar meer informeel.

LS: Het schiet me zojuist te binnen, dit is even los van mijn vragen hoor, dat ik iemand sprak van Groenleven en die was verbaasd over de reparatie van de provincie aan het bestemmingsplan, dat zonneparken zo dicht bij de woonkernen moesten zitten. Zij hadden het idee dat ze nu dicht bij Wirdum moesten gaan zitten dan ze hadden gewild en dat dit misschien meer last had gegeven voor die gemeenschap

RB: Volgens mij hebben wij als provincie geen reparatie gedaan maar dat heeft de gemeente zelf gedaan. Maar het is wel een veelgehoorde opmerking. Kijk ons beleid is: Sluit zoveel mogelijk aan op die kernen. Wij hebben het bij voorkeur dus niet los in het veld. Dat is voornamelijk landschappelijk en ook door de hele windmolen discussie zijn we hier denk ik wel wat voorzichtiger ook om hele grote zonnenvelden toe te staan. Dus vandaar is die regel er gekomen. Maarja aan de andere kant kun je inderdaad ook zeggen van: Als je zo dicht bij dat dorp moet, dan wil het dorp het natuurlijk niet. Ja, als je het samen met het dorp oppakt kom je vaak wel tot goede oplossingen. Dus ik vind dat nooit echt een heel eerlijk argument. Want je kunt ook zeggen als je bij meer industrie-achtige of bedrijventerrein aansluit dan is niemand er op tegen. Maar bij een woonwijk is dat natuurlijk lastiger, dat is logisch.

LS: Nu ik het zo hoor snap ik wat het idee erachter is.

RB: En kijk als je de ene toestaan dan moeten wij de andere ook, in zo'n zelfde geval, toe gaan staan. En dan krijg je dus dat het niet meer rechtmatig en niet meer gelijkwaardig wordt beoordeeld.

LS: Ik benieuwd naar jullie visie op de fysieke kenmerken van de projecten bij Garyp en Wirdum en Wytgaard. En de mogelijke invloed die de fysieke kenmerken hebben gehad op het draagvlak. Dan denk ik aan omvang, hoogte van de panelen, de oriëntatie en de configuratie in het landschap. Zo gaf je bijvoorbeeld net al aan dat jullie de plannen van Kronos niet in verhouding vonden tot het dorp.

RB: Nouja een visie weet ik niet, maar wat we vaak zien is dat als je draagvlak wilt houden, dan is het vaak een proces van onderop. Of in ieder geval in een goed proces met het dorp.

Dan gaat het vaak om een omvang die passend is bij dat dorp of die stad. Dus Garyp was, ja is, groot. Maar het past wel bij het dorp. En de locatie is dus ook superbelangrijk, want die oude vuilstort lag er ook maar te liggen. Er was het geval van: Nu hebben we toch nog een goede bestemming, want verder mag er toch niet zoveel op die vuilstort. Dus het is heel erg afhankelijk van hoe het proces wordt aangepakt en wie de initiatiefnemer is. En het is dus ook heel erg afhankelijk van de locatie en de omvang. Ja, dat zijn eigenlijk volgens mij de 4 schuif paneeltjes waar je, als je dat goed neerzet dat je wel draagvlak hebt. Dus ik zou ook, Groenleven zou ook als die het anders had aangepakt het misschien wel gered hebben. Denk ik.

LS: Ja, als het niet eerder al, de situatie, zo was opgelaaid.

RB: Ja bijvoorbeeld. Ja dan had Kronos er ook niet moeten zijn eigenlijk. Maar dan had je, als je gewoon een goed proces met het dorp hebt, die wel iets wil. Want wat ik van Johan begreep, die wil wel duurzaam bezig zijn. Dus dan kun je volgens mij best wel veel bereiken. En dat maakt de locatie misschien zelfs minder uit als je het maar in goed overleg hebt gedaan.

LS: Je noemt de 4 schuifjes waar je dan naar kijkt. In het geval van Wirdum en Wytgaard zouden die schuifjes misschien minder goed...

RB: Ja de omvang was te groot en het proces was niet goed georganiseerd in samenspraak met het dorp. En het hielp ook niet mee, en dat is misschien wel het sentiment vanuit vroeger, dat het een Duits bedrijf was.

LS: Oke, dus echt de herkomst van de initiatiefnemer?

RB: Ja. Buitenlands. Ja.

LS: Oke. En je gaf net aan, die vuilstort ligt daar ook maar te liggen. En het is eigenlijk een hele mooie functie zo. Passen de betreffende projecten volgens jou bij de context van het landschap waar ze gerealiseerd zijn of waar ze gerealiseerd zouden worden?

RB: Nouja Kronos vond ik niet. Omdat het om een zo groot iets ging. En het sloot ook volgens mij 1 of 2 boerderijen helemaal omheen. Dat vonden wij niet passend. Op zich kan ik wel, als je hem iets anders had neergezet richting die infrastructuur, zou ik het op zich wel passend vinden in het landschap.

LS: En Garyp? Past het daar sowieso al meer?

RB: Ja, maarja. Ook daar kun je zeggen van: Die vuilstort is ook een rare vorm in het landschap in een keer. Dusja dat was al niet heel erg passend misschien. maar ik vind het wel een mooie locatie in die zin. En je ziet volgens mij vanaf de snelweg ook niet zoveel. En passend, ik vind hem wel goed er uit zien qua ontwerp, maar echt landschappelijk passend qua vorm niet per se. Maarja dat is in dit geval dus minder erg.

LS: Want zou je zeggen dat, omdat het eerst een vuilstort was, het aansluit of matcht met de identiteit of het karakter van die locatie?

RB: Ja, dat wel.

LS: En bij de plannen van Kronos en Groenleven? Daar is het land agrarisch in gebruik. Is het dan een ander verhaal?

RB: Ja. Maar als zij zeggen, bijvoorbeeld aan de andere kant van de Haak, dus aan de Leeuwarden-kant, en dan gekoppeld aan die infra. Dat zou ik wel meer passend vinden. Dan past het nog steeds niet helemaal binnen ons beleid, maar landschappelijk zou ik het passender vinden.

LS: Wat was, voor zover je weet, het startpunt voor de projecten. Was dat een locatie waarvoor een functie moest worden gevonden of een zonnepark waarvoor een locatie moest worden gevonden?

RB: Ik denk dat in Garyp die vragen samen kwamen. En dat is ook het mooiste. Maar heel veel projectontwikkelaars en ook Kronos Solar en Groenleven die willen gewoon een zonneveld realiseren en die zoeken een locatie. En dat is het maar net dat bij Wirdum grond vrijkomt in die zin dat ze daar de mogelijkheid hebben. En dat zien wij heel veel.

LS: En de positie van de provincie is misschien ook, gezien de ambitie, zonneparken waarvoor locaties gevonden moeten worden. Of zie ik dat verkeerd?

RB: Nouja van die ambities die ik noemde willen we het liefst het overgrote deel ook op dak. En dat is ook mogelijk. En zonnenvelden is er wel een groot aandeel in, ik denk ongeveer een derde. Maar het is dus wel heel lastig. Aan de ene kant heb je hoge ambities en wil je die energietransitie. Maar aan de andere kant wil je ook draagvlak houden of draagvlak krijgen van de omgeving voor zulke zonnenvelden en wil je dat het landschappelijk een beetje wordt. En dat botst. Dat krijg je niet altijd voor elkaar. Dus het is nog wel spannend op de langere termijn hoe je de energietransitie gaat realiseren.

LS: Wat is jouw indruk van de informatievoorziening aan de gemeenschap bij deze projecten?

RB: Nouja bij Wirdum zagen we dat als het urgent is en heel actueel, dat de gemeente daar wel goed actie in onderneemt.

LS: Op welke manier dan?

RB: Ja ze hebben volgens mij bewonersavonden gehouden, 1 of 2. Niet dat dat altijd heel soepel verliep, maarja ze organiseren het wel. Ik denk dat de informatie van Kronos en Groenleven richting Wirdum minimaal was. Maar dat kan ik niet goed beoordelen. Maar ik denk dat van Kronos en Groenleven maar heel weinig mensen op de hoogte waren. Gok ik.

RB: En bij Garyp zijn natuurlijk de mensen die de initiatiefnemers waren onderdeel van die gemeenschap. Natuurlijk heb je het er dan over. En ga je veel eerder, waarschijnlijk, met elkaar in gesprek. Van: Hé we willen iets, is een zonneveld dan iets, ja waar zou dat dan kunnen. En zou hou je samen een zoektocht en dan kom je op gegeven moment op een

locatie uit waarover iedereen het eens is. Daar is de informatievoorziening veel natuurlijker.

LS: Zou je zeggen dat er bij de informatievoorziening nog een specifieke strategie is gehanteerd door de uitvoerende partijen? Dus het leggen van nadruk op bepaalde argumenten, positieve kenmerken van het plan. Om het beter te 'verkopen'.

RB: Nou dat kan ik denk ik niet heel goed beoordelen. Wat ik wel in zijn algemeenheid merk is dat heel veel ontwikkelaars die dus een zonneveld willen ontwikkelen alleen nog maar een locatie nodig hebben. En eigenlijk heel erg snel door die procedure heen willen van vergunning om maar die subsidie veilig te stellen. Dus dan is het doel niet om een goed omgevingsproces te doorlopen, maar puur om die vergunning te hebben zodat ze SDE hebben. En als je SDE hebt dan weet je zeker dat je het kunt realiseren. Dat gevoel krijg ik daar wel bij en dat is denk ik een strategie die niet werkt als je draagvlak wilt houden.

LS: Eigenlijk een soort strategie om snel erdoorheen te komen.

RB: Geld veilig te stellen.

LS: Ja. Zijn er voor zover je weet bij deze projecten mogelijkheden geboden aan de gemeenschap om te participeren? Dan denk ik aan inspraakavonden, opengestelde werkgroepen, zijn daarbij kenmerken van de projecten onderhandelbaar geweest voor leden van de gemeenschap?

LS: Ik denk dat het bij Wirdum niet zover gekomen is. En het, om bijvoorbeeld financieel te participeren maar ook het proces participatie, lijkt me minimaal. Maar dat kan ik eigenlijk niet goed beoordelen. En van Garyp weet ik het ook niet zo goed. Maar ik denk dat daar wel veel meer proces participatie heeft plaatsgevonden. Of daar financieel ook participatie mogelijk is weet ik zo niet.

LS: Maar wel in het proces, in de besluitvorming?

RB: Ja, ja.

LS: En je geeft aan dat je indruk is dat het bij Wirdum minimaal was. Maar ook dat ze zover misschien niet zijn gekomen?

RB: Ja dat denk ik ja, omdat er al heel snel veel ophef was.

LS: Denk je dan dat als het wel verder was gekomen, als dat anders was gelopen, dat die mogelijkheden er wel hadden gelegen?

RB: Dat is moeilijk te zeggen denk ik, maar ik weet dat Groenleven dat wel vaker doet. Dus ik zou zeggen: Als ze dat bij andere locaties ook doen dan zou dat hier ook mogelijk kunnen zijn.

LS: Zou je eigenlijk zeggen dat er ruimte is geweest in deze projecten voor plaatselijke Friese gebruiken, denkbeelden, kennis of tradities?

RB: Ja. Garyp is daar denk ik een schoolvoorbeeld van. Misschien dat je als dorp een clubje hebt, een vereniging, en bij Garyp is het die energiecoöperatie geweest. Dat verenigingsleven is in Friesland wel heel sterk. Dus ik denk dat dat ook een kracht is. En met Kronos en Groenleven vraag ik me dat dus af. Daar hebben ze denk ik niet optimaal gebruik van kunnen maken, willen maken ook niet. Groenleven is wel een Fries bedrijf in die zin, is gevestigd in Heerenveen. Dus ik denk wel dat dat dan weer beter op de hoogte is van hoe ze zoiets aan kunnen pakken dan een buitenlands bedrijf. Maar dat is mijn interpretatie.

LS: Ik kreeg uit andere gesprekken ook wel de indruk dat er bij Groenleven wellicht meer mogelijk was geweest op het gebied van participatie. Maar dat het inderdaad nooit zover is gekomen. Maar tegelijkertijd is Groenleven natuurlijk ook een ontwikkelaar die, zoals je net zegt, ook voor de SDE vergunningen binnen wil hebben. Dus hoe moet ik dat volgens jou zien. Zijn zij eigenlijk net zo snel als Kronos alleen ietsje beleefder daarin naar de gemeenschap?

RB: Ja dat kun je natuurlijk ook niet op basis van alleen Wirdum zeggen. En Garyp hebben ze ook gedaan trouwens. Wat ik wel weet is, het ene project gaat gewoon beter dan het andere. Dus de ene keer is hun aanpak wel..ja ze hebben er misschien wel iets meer aandacht voor maar aan de andere kant willen ze ook weer snel... ik denk dat dat ook wel weer het gevolg is van het systeem. Het subsidiesysteem wat we in Nederland hebben. Dus misschien kun je het ze ook weer niet helemaal kwalijk nemen. Ik denk wel dat ze intrinsiek wel gemotiveerd zijn om de omgeving zoveel mogelijk mee te nemen. Financiële participatie weet ik dat ze daar niet zozeer voor zijn. Dus ja het is een beetje een balans zoeken denk ik, de ene keer schieten ze te veel door toch die snelle kant op.

LS: En financiële participatie in de zin van aandeelhouderschap bijvoorbeeld.

RB: Ja, klopt. Postcoderoos.

LS: Zou je zeggen dat de leden van de betreffende gemeenschappen profijt hebben bij de realisatie van het zonnepark, of er profijt bij zouden hebben gehad als de projecten waren doorgegaan bij Wirdum en Wytgaard?

RB: Nouja in Garyp weet ik zeker dat ze daar profijt van hebben.

LS: En bij Wirdum en Wytgaard?

RB: Nou ik denk als deze plannen zoals ze waren geweest hier door waren gegaan dan hadden ze in de dorpen er geen profijt van gehad en de gemeente ook niet. Nee dat denk ik niet. Maar als ze het aangepast hadden, een beetje geluisterd hadden en nog een kans hadden gekregen van het dorp dan misschien wel. Maar dat is wel koffiedik kijken.

LS: In de literatuur gaat het bij dit soort projecten over de eerlijke verdeling van de baten en de lasten. Hoe was de verdeling van de baten en de lasten bij deze projecten? Van de baten, het profijt, geef je aan dat die er bij Wirdum en Wytgaard niet zijn geweest voor de gemeenschap in eerste instantie.

RB: Nee dat denk ik niet. Of in ieder geval vrij weinig.

LS: Zou je dan zeggen dat de baten en de lasten daar oneerlijk verdeeld waren? Want de mensen zaten wel met dat park waar ze op uitkeken.

RB: Ja ik denk wel dat die oneerlijk verdeeld waren. Maar dat weet je dus nooit helemaal precies omdat het nooit zover gekomen is. Maar ik denk wel dat de baten en lasten daar oneerlijk verdeeld waren. En ik denk dat bij Garyp de baten de lasten eigenlijk allemaal, of zoveel mogelijk, allemaal bij Garyp liggen. Daar hebben ze veel moeite mee gehad en veel tijd in gestopt. Ik denk dat ze dat nu ook heel veel oplevert.

LS: Bij dit soort projecten is soms ook sprake van compensatie. Voor omwonenden, de gemeenschap in de buurt. Soms financieel en individueel, maar soms ook niet financieel dat de gemeenschap op een andere manier wordt gecompenseerd. Zou daar sprake van zijn geweest bij Wirdum, in de plannen van Kronos en Groenleven?

RB: Nou misschien dat ze het landschappelijk een beetje mooier gemaakt hadden. Dat dat dan het iets verzachtte. Maar ik denk echt, nee, verder zou het de gemeenschap denk ik niks opleveren. Maarja dat is denk ik ook weer een beetje lastig om in te schatten.

LS: Waar ik nu benieuwd naar ben is de relatie tussen de partijen en specifiek de vertrouwensrelatie. Dus tussen de provincie, de lokale overheden, de ontwikkelende partijen. Was er een vertrouwensrelatie of was deze er niet, en tussen welke partijen was deze er dan niet?

RB: Nouja ik denk dat, op basis van mijn verhaal, met Kronos hadden wij geen vertrouwen denk ik. En Groenleven misschien iets meer, maar ik denk dat ze het gewoon tactisch niet goed hebben aangepakt. De gemeente kan ik natuurlijk niet voor spreken. De politiek heeft natuurlijk wel vertrouwen uitgesproken dat de gemeente dit goed zou oppakken en dat wij daarom niks zouden doen. Dus dat is wel uitgesproken. En voor Garyp hebben wij dus veel minder contact daarover gehad vanuit de provincie. Ik denk dat daar ook wel moeilijke zaken in naar voren zijn gekomen, maar dat we daar ook wel vertrouwen in hadden. Maar het is misschien meer een wens dat je, want dat is ook wel weer lastig want initiatieven van onderop die hebben natuurlijk veel minder kennis en deskundigheid dan bijvoorbeeld een ontwikkelaar die dat allemaal in kan huren. Ze hebben ook minder geld. Dus het is allemaal afwachten of hun dat allemaal lukt en je kunt niet als provincie of overheid zijnde Garyp daar een voorkeursbehandeling in geven. Want dan zou je dat gelijk voor de hele provincie gelijk moeten trekken zeg maar. Dus het is altijd maar weer afwachten hoe ze dat zelf oppakken.

LS: Dus een beetje het vertrouwen in hun deskundigheid en hun inschatting van risico's?

RB: Nouja ik zou het eigenlijk niet vertrouwen willen noemen, maar wel de hoop dat het hun lukt. En dat je met de middelen die je wel hebt, zoals bijvoorbeeld het FFSE en de energiewerkplaats, dat je door middel daarvan het bij kunt staan. Maar ze moeten het zelf doen. En dat is ook, energiecoöperaties zijn vaak oudere mannen. En dat is voor de duurzaamheid van zo'n energiecoöperatie soms ook wel weer, dat vind ik wel weer spannend van: Hoe gaat dit over 10 jaar, als al die initiatiefnemers niet meer in dit energiecoöperatie kunnen zitten of misschien inmiddels al wel overleden zijn. En daar maak ik me wel, zorgen om is een groot woord, maar in ieder geval dat is wel echt de vraag hoe

zich dat gaat ontwikkelen. en dat is voor een bank niet echt een hele zekere positie, als je allemaal oudere mannen in het bestuur hebt maar je moet wel een financieel groot bedrag lenen.

LS: Heeft leiderschap volgens jou een rol gespeeld in de besluitvorming over de projecten bij Garyp en bij Wirdum en Wytgaard? Bijvoorbeeld van politici, initiatiefnemers, ontwikkelaars of vertegenwoordigers van belangengroepen?

RB: Ja, al denk ik meer bij de initiatiefnemers van Garijp dan bij het project Wirdum. Ik heb daar niet veel zicht op gehad, dus.

LS: Heeft de media volgens jou veel invloed gehad op het draagvlak voor deze projecten in de lokale gemeenschap?

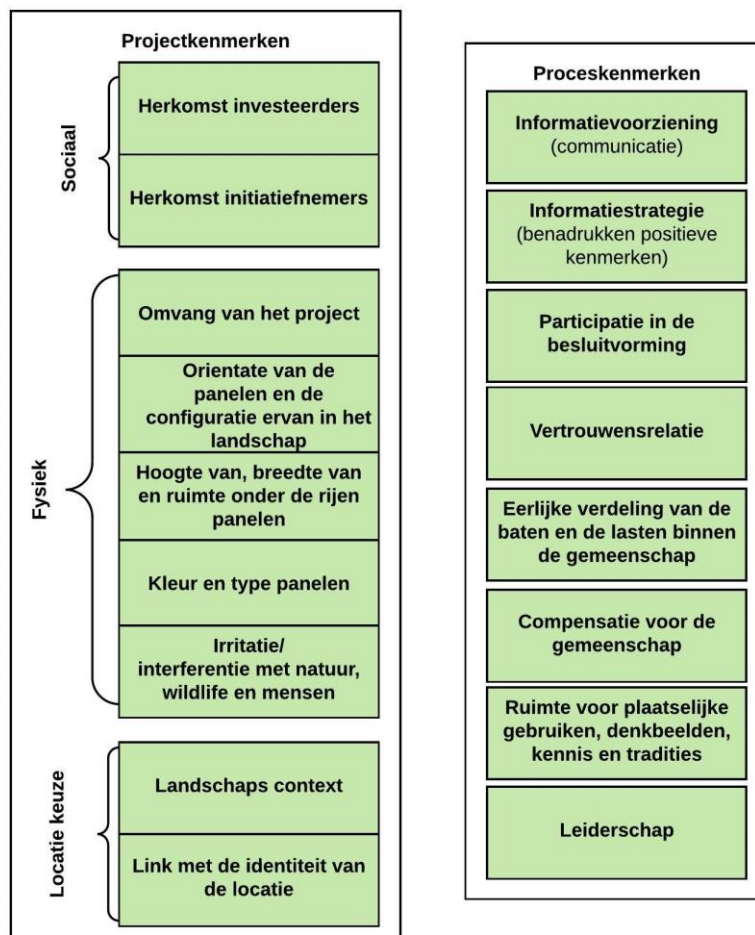
RB: Nee, ook zonder media aandacht waren Wirdum/Wytgaard nog steeds tegen de projecten geweest. Maar media aandacht helpt wel het tegengeluid een podium te geven. Dat geldt natuurlijk ook voor het project Garijp.

LS: Heeft solidariteit (met vrienden, familie, burens, de buurt, het dorp) volgens jou invloed gehad op het draagvlak voor deze projecten?

RB: Ja, dat denk ik wel. Bij Garijp in positieve zin, bij Wirdum/Wytgaard in negatieve zin.

LS: Op de meegestuurde afbeelding staan 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. Het zou voor mij heel waardevol zijn als je de volgende 3 vragen over deze afbeelding zou willen beantwoorden.

Theoretische factoren die draagvlak kunnen beïnvloeden

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor de zonneparken bij Wirdum en Wytgaard? En welke van de kenmerken zijn belangrijk geweest voor het hoge draagvlak bij Garyp?

RB: Die heb ik tijdens het telefonisch interview ook aangegeven. Dus herkomst van initiatiefnemers, omvang, verdeling lusten en lasten, locatie en communicatie.

LS: Zijn er wellicht nog andere kenmerken geweest die niet op de afbeelding staan, maar die volgens jou wel belangrijk zijn geweest voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor de zonneparken bij Wirdum en Wytgaard? En voor het hoge draagvlak bij Garyp?

RB: Je hebt eerlijke verdeling van lusten en lasten staan binnen de gemeenschap. Maar het is denk ik met name een eerlijke verdeling van de lusten en lasten tussen de gemeenschap (lasten, want zonneveld in de achtertuin) en de ontwikkelaar (lusten, want winst).

LS: Als je 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/het meest essentieel voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor de zonneparken bij Wirdum en Wytgaard? En welke waren van het grootste belang/ het meest essentieel voor het hoge draagvlak bij Garyp?

RB: Wirdum: Omvang van het project. Garijp: Herkomst initiatiefnemers.

3. Interview transcript Roelof Burghoorn, dorpsbelang Wytgaard

@ telefonisch

26 oktober- aanvullingen later ontvangen per mail

LS: Wie ben je precies en op welke manier was je precies betrokken bij de geplande zonneparken en het besluitvormingsproces.

RB: Ik ben Roelof Burghoorn maar dat had je al begrepen denk ik. Ik woon in Wytgaard. Ik zat destijds in dorpsbelang van Wytgaard en samen met dorpsbelang Wirdum hebben we opgetrokken tegen het Plan van de zon. Je noemt dan de projectontwikkelaars maar het begon eigenlijk met Plan voor de Zon van de gemeente Leeuwarden, het bestemmingsplan. Vind ik. Dat was ook mijn, en ook vanuit het dorpsbelang, de grootste insteek dat de communicatie rond het Plan voor de Zon niet goed geregeld was. Vind ik. En dat vonden wij als dorpsbelang. Zoals bij Peter Smit en zo begon het eigenlijk bij Kronos enzo. En in principe bij ons ook wel, maar toen werden wij eigenlijk geattendeerd van: Hé, dat Plan voor de Zon dat houdt dus veel meer in dan dat we door hadden. Sterker nog we hadden helemaal niet door dat er een Plan voor de Zon was hè, vergunningsvrij kunnen bouwen aan zonneparken. Nou toen hebben wij die informatie ook teruggezocht en dat is denk ik ook een aandeel geweest, met name van Wytgaard en Johan Kruiger zit gewoon vanuit zijn werk heel goed in bestemmingsplannen. Kijk ik werk zelf bij de gemeente dus ik zit er wel aardig in denk ik, dat scheelt ook. En hij ook, dus dat scheelt ook. En ik denk dat we daarom ook heel sterk stonden bij de Raad van State. Maar uiteindelijk heb ik het met name gegooid, en dat doe je natuurlijk met dorpsbelang hoor, in samenspraak, en ook met de leden zegmaar, over hoe de communicatie was bij het Plan voor de Zon. Plan voor de Zon is, volgens mij, even uit mijn hoofd hoor, de zomer van 2016 is die vastgesteld. En is die ter inzage in de krant gesteld hè. Of op kantoor maar dan staat er altijd een publicatie in de krant. En dat was net in de zomer of net na de zomer. En er stond ook alleen maar Plan voor de Zon. Er stond geen omschrijving bij of zoiets en dat heeft mij heel erg verbaasd. En uiteindelijk, het jaar daarop ging het spelen omdat Kronos toen net wat te vroeg was eigenlijk met het indienen van de plannen, want die had volgens mij nog 2 maanden moeten wachten en dan hadden we ook niet meer naar de Raad van State kunnen gaan. Maar die zaten met de hete adem in de nek van Groenleven, die waren ook druk bezig. Toen werden wij, Peter Smit die betrok ons er eigenlijk bij en zo zijn we ook met dorpsbelang, want ik vond wel dat we met dorpsbelang moesten optrekken en niet als actiegroep of wat dan ook. En toen heb ik nog met Friso Douwstra gesproken, dat was onze dorpen wethouder. Die kwam die avond, want we hadden toen een jaarvergadering en dit hebben we toen in die jaarvergadering aangegeven. En toen heb ik ook gepraat, ik zei van: Wat vind je er nou van dat het zo gegaan is? Want wij wisten helemaal niet dat er wat was. Wat het dorpsbelang wordt, als er ergens een lantaarnpaal weg moet of neergezet moet worden, dan wordt het dorpsbelang daarbij betrokken. En als er ergens een bankje weggehaald moet worden dan moet het dorpsbelang dat maar regelen. Maar ik zei: Dit Plan voor de Zon dat gaat 2 dorpen aan, dat is Wytgaard en Wirdum. En Leeuwarden heeft er niet of nauwelijks last van, vanwege regelgeving, dat is een hele uitleg, je kon eigenlijk alleen maar vanuit Wytgaard en Wirdum beginnen met heel veel hectare zonnepanelen aanleggen. En ik zei: Daar is het dorp helemaal niet in meegenomen. Ja hij begon tegen mij: Dat kan ook niet want dan zouden wij bij wijze van spreken elke keer als wij de sluitingstijd van een café in Leeuwarden veranderen, moeten we jullie zeker ook meenemen. Nou zo begon hij wat tegen mij in te praten. Ik zei: Nou dat slaat helemaal nergens op, het gaat hier om een enorme impact op

de dorpen, daar hebben ze gewoon heel slecht over gecommuniceerd. Ik zei: De helft weet wat, 90 tot 95 % weet helemaal niet wat een bestemmingsplan is, laat staan wat het inhoud. Daar verwacht ik dan van de gemeente Leeuwarden dat die dat even gaat uitleggen als het zoveel impact op een dorp kan zijn. Want bij ons, Wytgaard zou dan net als bij Wirdum helemaal omgebouwd kunnen worden met zonnepanelen naar Leeuwarden toe. Want dat was de inzet. Daar zijn wij tegenin gegaan en met name niet dat we tegen zijn, want dat zeiden ook alle leden hè, dat hebben we op die avond gepresenteerd. Daar was Friso Douwstra trouwens wel bij en die heeft nog wel een woordje gehouden. Dat deed hij goed hoor, alleen goed ik vond het jammer hoe hij ook reageerde. Dus zijn we doorgezet, we zeiden: We gaan naar de Raad van State. Toen zijn we eerst naar de raadscommissie geweest en met name zijn we doorgezet omdat we niet tegen duurzame energie zijn maar wel de manier waarop het ging zeg maar, de communicatie. Dat wij eigenlijk via een projectontwikkelaar moeten vernemen dat er iets gigantisch gaat gebeuren. En dat eigenlijk ook de winsten voor de projectontwikkelaars en de boeren zijn. En verder niets. En ze hebben dan wel een heel mooi plan om het dorp heen, maar juist die projectontwikkelaars probeerden allemaal buiten die ring van de dorpen heen zodat het dorp er niks aan had. En dat met name de boeren er geld van hadden. En ze zitten precies in het midden van die dorpen en wat deden die boeren, die pachtten land aan de andere kant van het dorp zeg maar waar dan geen bestemmingsplan op zat voor zonnepanelen. En die gingen met die projectontwikkelaars om tafel en dan kregen ze volgens mij 5000 per hectare zeiden ze. Maar die kregen dan 5000 per hectare en het land kostte in principe als ze het pachtten 1500 hectare, dus voor hun was het dikke winst en voor de projectontwikkelaars ook. Nou uiteindelijk stuitte dat iedereen tegen de borst en vooral de communicatie eromheen ook. Dus toen zijn we naar de raadscommissie geweest, dat heeft Peter wel verteld denk ik. En uiteindelijk was de raad ook totaal niet op de hoogte van hoe groot die plannen waren. En uiteindelijk zijn we naar de Raad van State geweest. En de Raad van State heeft heel duidelijk gezegd, en dat begon met de communicatie want normaal kijkt de Raad van State alleen naar het proces, of het proces goed doorlopen was. Nou in principe was dat goed doorlopen, want ze hebben alles op de goede manier geprobeerd naar voren te brengen via publicaties. Maar de Raad van State zei dat het communicatieproces zo nihil was ten opzichte van wat de impact is, dat ze zeiden van: We kijken ook werkelijk naar het hele plan, het inhoudelijke plan. En toen hebben ze gezegd van: We halen het weg, het mag niet meer. Ik denk dat dat ook de enige oplossing was. Want met name aan de voorkant, dat is nog steeds mijn perceptie en ook van het dorp zelf, Als Leeuwarden het aan de voorkant veel beter gecommuniceerd had en veel meer draagvlak had gecreëerd dan hadden de mensen er wel open voor gestaan. Misschien niet voor zulke grote velden maar wel voor bepaalde plaatsen zegmaar. En nou is iedereen argwanend. En helemaal, wij hebben ook een nieuwe ring om Leeuwarden heen gekregen en je hebt dan binnen de ring en buiten de ring zegmaar. En dit was buiten de ring en ik zei ook toen ik bij de Raad van State was tegen die ambtenaar van: Ik vind het ook vreemd dat jullie buiten de ring gingen, want volgens mij als het binnen de ring was dan had niemand er wat van gezegd. En dan had je het zo door kunnen laten gaan. Nou hij zei, we hebben het ook buiten de ring, dat was een hele discussie op kantoor, en nou zie je wat daar allemaal onder zit. En dat weet ik zelf ook wel hoor, want ik werk ook bij de gemeente. Maar de stedenbouwkundigen wouden heel graag buiten de ring, want dan kunnen ze heel makkelijk, en dan praat je over 15-20 jaar want dat zijn die visies ongeveer, dan kan je daar huizen bouwen. Dus daar zat een verstopte agenda onder. Het is gewoon heel, dat weten een heleboel niet en dat zullen ze ook aan alle kanten ontkennen, maar dat zei die ambtenaar letterlijk tegen mij. Dus als je dat vol met

zonnepanelen zet dan kan je heel makkelijk er over 15 jaar ook huizen neerzetten. En als je zegt er komt een nieuwbouwplan buiten de ring dan zullen die dorpen ook steigeren, dus dan heb je hele lange procedures. Dus er zat veel meer achter, dat wist ik van tevoren ook niet hoor het ging mij meer om de communicatie. Maar ik wou gewoon zelf als professional en ambtenaar weten waarom ze het nou zo ingestoken hadden, maar er zat gewoon een hele agenda onder. Dat vind ik echt te triest voor woorden. Maar dat zegt ook iets over het openbaar bestuur.

LS: De mensen werden overvallen en, min of meer, geattendeerd op het Plan voor de Zon omdat Kronos met die plannen kwam. Maar het beoogde gebied waar Kronos solar een park wilde bouwen lag meer bij Wirdum dan bij Wytgaard. Maar daardoor werden jullie er wel op geattendeerd dat er binnen het Plan voor de Zon ruimte was voor zonneparken bij Wytgaard?

RB: Ja.

LS: En vervolgens kwam Groenleven ook met een park dat wel bij Wytgaard lag, zo is het gegaan?

RB: Ja, die heeft ook contact met ons gehad en dat was ook wat vreemd. Want die belden ons van: Nou we hebben ideeën met zonneparken en we hebben al contact met boeren en willen jullie ook contact met ons? Nou dat hadden we toen al via Wirdum gehoord, moet je niet doen. En we hadden nee gezegd en ze hebben tegen Leeuwarden gezegd, Groenleven, en dit staat letterlijk in de mail: We hebben contact met Wytgaard gehad dus er is draagvlak. Als je dat als draagvlak ziet.. maar zo was die strijd ook hoor tussen Kronos en Groenleven. Alleen het bestuur deed eraan mee. En kijk als ze tegen Groenleven hadden gezegd van: Dit is geen draagvlak. Dan was Groenleven wel weer teruggegaan. Ik neem het Groenleven in zoverre kwalijk dat ze zo makkelijk er over heen stapten maar ik neem het, nogmaals, ik vind dat het bestuur hier echt flaters hebben gelaten. En dan vraag ik me ook af als het college en de raad niet eens bij machte zijn om het bestemmingsplan te doorzien, ja waar ben je dan mee bezig. En ik weet het zelf uit mijn eigen gemeente. Want daar zitten we ook met Groenleven en alles en die zijn dan op wind georiënteerd. Dat is hun doel ook en dat geeft niet dat is voor een ondernemer nou eenmaal zo. Of dat is nu eenmaal zo, dat is ook goed, die moeten ook verantwoord ondernemen maar die moet uiteindelijk winst maken anders ga je failliet. Dat zie je bij de ziekenhuizen in de polder. Maar uiteindelijk heb je dan een objectief bestuur nodig zoals de overheid die daar dan controle op uitoefent en op een goede manier communiceert.

LS: Dus de communicatie, de informatievoorziening vanuit de lokale overheid was ver onder de maat volgens jou?

RB: Ja.

LS: Hoe zat dat dan met de informatievoorziening vanuit de ontwikkelende partijen, dus vanuit Kronos en Groenleven?

RB: Hetzelfde. Nou, die wilden denk ik wel informeren, daarom belden ze ons. Maar dat wouden wij dus niet meer. Omdat wij zeiden van: We willen eerst van de gemeente

duidelijkheid hebben wat het precies inhoudt. Want dat wisten we dus niet. Dus ik denk, en Kronos wist ik niet want daar hebben we niet mee te maken gehad maar Groenleven wel, ik denk dat die ons wel had willen informeren hoor en ik denk dat dat wel goed was geweest. Alleen dat wouden we niet. En toen zeiden ze wel in de mail dat ze contact met ons gehad hadden en dat het goed contact was, oftewel dat er draagvlak was eigenlijk. Nouja dat was natuurlijk, en dat hebben we ook direct gemaild naar Henk Deinum of gebeld ik weet niet meer hoe we dat gedaan hebben, dat we juist gezegd hebben dat we juist geen contact wilden hebben. En dat we eerst de procedure wilden afwachten. Maar dat hebben we ook tegen Groenleven gezegd hoor. Maargoed als die wel langs waren gekomen dan hadden die ons wel een open verhaal verteld hoor, daar twijfel ik niet aan.

LS: Was er in de informatievoorziening nog sprake van een strategie waarbij bepaalde positieve kenmerken werden benadrukt of gehighlight?

RB: Ik heb het niet gezien. Ik begin even bij hetzelfde als bestemmingsplan hoor, want daar is het voor mij bij begonnen, Plan voor de Zon. Ik vroeg ook aan Leeuwarden, want die zaten er natuurlijk ook bovenop, dat wordt interessant als zoveel mensen naar een commissievergadering gaan, ik zei: Waarom hebben jullie toen in de zomer van 2016 niet een stuk in de krant gezet of in september. Want die impact was enorm. Nou hij van de Leeuwarder courant die zei ook, die had ook niet direct door dat het zo'n grote impact zou hebben. Zo slecht was dat gecommuniceerd, niemand had door van hoe groot die impact was. En die is, nouja als jij meer dan 100 hectare zonnepanelen in een land neer kan zetten, zoals Wirdum, en dat zou voor Wytgaard ook gelden als dat was gebeurd hoor, Wirdum was helemaal achter de zonnepanelen gekomen. Dat zou kunnen maar dan moet je dat wel verdomd goed communiceren en draagvlak zien te krijgen want anders is men wederkerig. Want nou, ook om het geld, want dat geld gaat dan naar de projectontwikkelaars en naar de boer zegmaar. En dat is 1 boer dan, daar in Wirdum in ieder geval, en een projectontwikkelaar, nou dat stuit dan ook tegen de borst. En dan zit Wirdum tegen de zonnepanelen aan te kijken, dus dat zijn wel echt hele cruciale dingen die de gemeente Leeuwarden totaal gemist heeft. Totaal.

LS: En als je het dan hebt over die enorme aantallen hectares die er in potentie konden komen, het geplande park van Kronos dat beoogde ook rond de 30 hectare heb ik gehoord..

RB: En nog wel 20 hectare ernaast volgens mij.

LS: Ik was eigenlijk wel benieuwd naar uw visie en van het dorpsbelang Wytgaard destijds op alle fysieke kenmerken van de geplande zonneparken. Dan denk ik inderdaad aan de omvang, maar ook de kleur van de panelen, de hoogte van de rijen etc? Wat was jullie standpunt of jullie opinie daarover?

RB: Nou wij hadden helemaal geen standpunt daarover. We hadden meer als het om Wytgaard zelf gaat, want daar zijn we ook mee bezig, dan kun je beter eerst naar de huizen zelf kijken, hoe kan je die beter isoleren en hoe kan je die zonnepanelen op de daken krijgen bij de mensen. En waar hebben we nog stukje grond, maar ook pleintjes ofzo, die je kan overdekken met zonne-energie. En eventueel, maar dat mag dan niet meer, net zoals Rode huizen een dorps windmolen of zoiets. Dus daar zaten wij meer naar te kijken. Als je dan rondom Wytgaard ziet dat is allemaal landschap zegmaar, heel vlak. En ook zonder bomen

he, wij hebben een open landschap. Bij de rijksweg moesten er bomen weggehaald worden omdat je een open landschap moest houden. En daarvan zouden we het heel vreemd vinden als we dan ineens zonneschermen zouden krijgen van 2-3 meter hoog. Het is het tegenovergestelde eigenlijk, even los van dat we allemaal wel weten dat we duurzaam moeten. Maar dat hadden we vreemd gevonden omdat, dat buitengebied daar zitten fietspaden en alles, dat is wel ons recreatieve buitengebied van Wytgaard. Daar is totaal niet bij stil gestaan vinden wij, dan fiets je tussen de panelen door.

LS: En de omvang is daar dan nog, de grote aantallen hectares die daarbij genoemd werden, ik neem aan dat dat wel een punt van zorg was.

RB: Ja dat was bij ons de discussie, want als je bij ons 40-50 hectare neerlegt, dan fiets je werkelijk naar Leeuwarden toe door de zonnepanelen. En dat vond ik ook cru, want we zijn met het college toen, dat was op zich goed hoor toen moesten we kennis maken, en toen zei de wethouder van: We gaan met elkaar naar Garyp. Daar ligt maar 6 hectare zonnepanelen, maar Garyp dat heet bij ons de Wolden zeg maar, dat is bij Drachten in de buurt, maar daar zitten allemaal boomwallen. Dan valt het totaal niet op. Maar wij hebben hier allemaal open landschap, dan kom je al veel meer terecht bij de taluds he, van het spoor en de wegen. Daar zou ik het me wel kunnen voorstellen en het dorp ook wel. Alleen het probleem daarvan is, dat is voor een projectontwikkelaar niet rendabel.

LS: En was er daardoor bij jullie dan ook een grotere kans dat het zonnepark zou gaan interfereren of irriteren met natuur of misschien ook mensen door schittering of bouwactiviteit?

RB: Ja met name doordat, wij hebben open landschap en met veel weidevogels en dat soort dingen en de irritatie zat met name in dat je dat soort dingen kwijt bent.

LS: Dus dat is wel een punt van zorg geweest?

RB: Ja, ja absoluut.

LS: Zou je zeggen dat een zonnepark op de beoogde locatie, of dat daar past in het landschap?

RB: Bij ons is het grappige, toen dit kwam zeiden de mensen: Nou dan kunnen we veel beter windmolens hebben. En ik denk ook dat die veel beter in het landschap bij ons passen. Want daar kijk je wel onderdoor. Daar moet je ook wel aan wennen, maar daar kijk je wel onderdoor. En je kijkt niet over die zonnepanelen heen, ja dan kijk je de lucht in. Omdat het bij ons allemaal zo vlak is als het maar kan. Het is een heel open gebied omdat we bijna geen bomen hebben enzo. Nee maar dat was inderdaad, ze zeiden, en ik denk dat je ook zo moet kijken, zo had je als gemeente veel meer draagvlak moeten regelen voordat je..Dan in een keer gaan we ons helemaal focussen op zonne-energie en dan gaan we ons weer helemaal focussen op windenergie. Ik mis zelf ook die hele duidelijke, wat willen we nou en waar kunnen we het beste in investeren. En dit komt heel erg vanuit, en dat is wel het gevoel, vanuit de ondernemer zeg maar. Ik werk zelf bij de gemeente Noordoostpolder, en daar ben ik ook bij de raadscommissie geweest waar de ondernemers om tafels kwamen en die wouden ook allemaal per direct dat ze zonne-energie mochten aanleggen. En dan

zeggen wij: waarom nu? Ja omdat ze nu zoveel krijgen en volgend jaar krijgen ze nog minder en het jaar daarop doen we het niet meer, want dan komt het niet meer voor ons uit. Ja, waar doe je het dan voor? Dus dat is mijn vraag, wil je nou duurzamer zijn of doe je het nou puur voor het geld. En een ondernemer doet het puur voor het geld maar ik mis, ook voor Leeuwarden, totaal een visie wat, en daar zijn we nou in de Noordoostpolder wel proberen mee bezig om een visie te krijgen, waar kun je het beste in investeren en wat heeft het hoogste rendement.

LS: Ik merk daarin dat het dan dus ook nog belangrijk kan zijn voor jullie waar de initiatiefnemers en de ontwikkelaars vandaan komen. Dus of het mensen zijn van buitenaf, of dat het van onderop van de lokale bewoners zelf?

RB: Nee. Nou, beste is dat het van onderop komt. Maar ik geloof nooit, dan praat ik even als professional hoor, als ambtenaar, ik geloof nooit dat je het particulier zult redden. Je hebt ondernemers nodig. Je hebt ontwikkelaars nodig en bedrijven, absoluut absoluut. Daar ben ik van overtuigd. Maar er zijn veel meer methodes hè en waar kun je wat het beste doen. Ik snap dat als je in de buurt van Drachten zit, daar kan je heel goed zonnepanelen doen want als je een weg verder bent zie je het niet meer. Daar heb je die boompjes allemaal. Ik kan me voorstellen dat je hier zegt, of in het noorden van Friesland, van nou: Hier kan je beter windenergie doen. En zo zal je ook punten hebben waar je beter de diepte in kunt gaan.

LS: En sluit een zonnepark volgens jou aan op het karakter of de identiteit van de beoogde locaties?

RB: Dat vind ik dus niet. Als je naar de provincie kijkt, die hebben een paar jaar terug een nota apart gesteld over het Zuiderzeegebied ofzo. En daar staat ook: Het karakter van het Zuiderzeegebied is de open vlakte. Nouja open vlakte, als je daar dingen neerzet van 2 bij 3 meter hoog dan kun je het wel gaan omheinen met boompjes, maar dan ben je die vlakte kwijt. Dan is de structuur heel anders.

LS: En als je het hebt over de beoogde locaties, dat is dan nu agrarisch, is er ooit sprake geweest van concurrentie met andere economische functies voor die plekken? Waren er ooit plannen om er iets anders mee te doen dan het zonnepark?

RB: Ja landbouw.

LS: Heb jij toevallig nog tot je beschikking een afbeelding, dan denk ik aan een (luchtfoto waarin je ingetekend ziet wat nou precies het beoogde plan was voor het park van Groenleven?

RB: Nee, dat heb ik niet. Wij hebben helemaal niks gehad. Daar ben ik ook wel heel nieuwsgierig naar. Nee want op zich hebben wij dus geen gesprekken met Groenleven gehad. Wij hebben er echt helemaal niks van gezien. Ook niet van Kronos hoor, ik denk misschien Wirdum nog wel maar wij hebben helemaal niks gezien.

LS: Ik heb het van Groenleven wel gezien, maar dat was dus een park dat aan beide zijden van de snelweg in de oksel van de weg zou liggen.

RB: Ja ik ken het plan wel, maar dat was een besloten vergadering zeg maar. Ik weet het van mijn ouders. Die keken er op uit, maar die waren er niet eens op uitgenodigd. En toen zeiden ze ook van: Hoeveel meter moet het dan zijn? Want die kijken precies op die punt uit zeg maar, waar dan, Van der Weij was dat dan. Maar dat was besloten, daar mochten wij niet naartoe.

LS: Ze hebben dus een besloten bijeenkomst gehad. Waren er meerdere bijeenkomsten of was het één bijeenkomst?

RB: Volgens mij hebben ze, ik weet het dus niet precies maar ik hoorde het wel van de mensen die wel mochten komen, twee bijeenkomsten gehad. Want ik weet die boer zeg maar, dat is van der Weijde dat zijn hier vrienden zeg maar, en je weet nooit hoe hard dat is en je moet ook privé van zakelijk gescheiden houden, maar die zeiden wel van: Als het dorp er niet voor is dan gaan wij echt niet door want daar hebben we helemaal geen zin in. En die waren daar heel duidelijk in. En volgens mij, ik weet ook niet of het daarom niet doorgegaan is hoor want op gegeven moment, toen wij bij de Raad van State gewonnen hebben is het natuurlijk allemaal gestopt.

LS: Dat zei die boer of dat zei Groenleven?

RB: Nee dat zei die boer.

LS: Oke. Ik spreek van der Weijde toevallig volgende week ook.

RB: Nou die zei dat toen heel duidelijk. En met name tegen, hij heeft het onder andere ook tegen Peter Smit gezegd, maar dat zeiden ze ook op die avond tegen de mensen zegmaar. Ja, bij die avond die Groenleven toen organiseerde zei die boer ook: Nou we gaan echt niet door als we geen draagvlak hebben. En nou mocht dat eigenlijk ook niet van Leeuwarden natuurlijk, maar daar geloof ik hun ook wel in hoor. Want ja, die boeren die staan hier ook in de gemeenschap. En die willen niet iets doen wat, en ook omdat ze dat, Feitze Cnossen dat was dan met Kronos, die kinderen schaatsen nu bij mij, ik ben schaatstrainer dus dan zie je hoe klein het wereldje is. Maar daar had denk ik van der Weij wel van geleerd. Want zij hebben ook kinderen op voetbal en op schaatsen en alles. Dan is het lullig als je met de nek aangekeken wordt. Dan kan ik me wel voorstellen.

LS: En voor de bijeenkomst van Groenleven was een select groepje uitgenodigd?

RB: Ja met name die daar, je hebt dan de Bredyk zegmaar, die ken je wel denk ik als je op de wegenkaart kijkt, en die huisjes waren uitgenodigd. Daar zou het dan ook achter gebeuren. Alleen zoals mijn ouders, die wonen dan op een maatweg van bredyk, en die kijken zeg maar, als ik nou naar voren kijk zou ik er recht op uit kijken. En dan was van mij ook de vraag voor Leeuwarden, van: Hoeveel meter moet je er vanaf wonen dat je er geen zeggenschap meer over hebt. Mijn ouders keken er recht op uit en die zaten dan met glinstering en dat soort dingen. Nou was dat wel opgelost, maar betrek ze er dan bij en los het dan op he. Zet er een dijkje neer of wat dan ook. Want ik vond die hoek zelf niet eens zo vreemd hoor, ik denk van: dan zit je echt tegen die kant aan. Ik vond het zelf niet eens zo'n rare hoek.

LS: Ik zelf eerlijk gezegd ook niet. Ik denk als je dit soort dingen wilt doen...

RB: Doe het daar dan.

LS: Ja precies.

LS: In de oksel van zo'n snelweg vind ik dan wel mooi gevonden.

RB: Vind ik ook. Maarja, die valse start. Dat is zo jammer. Want er was, die heerst nog steeds, er is gewoon heel veel aangedaan nou. Want waren ze daarmee begonnen, en dan had je ook even kunnen zien hoe het is, dat was niet zo eng geweest daar volgens mij. En dan had je met die mensen van de Bredyk af kunnen spreken dat die wat onkostenvergoeding krijgen. Maar dan moet je wel anders beginnen, van: Jongens we willen graag iets doen en dat willen we samen met jullie doen. Maar toen stonden ze door Kronos al 2-0 achter.

LS: Heb jij de indruk dat de kenmerken van de geplande parken ooit onderhandelbaar zijn geweest voor de gemeenschap? Dus bijvoorbeeld de omvang, de precieze locatie of misschien de verdeling van de inkomsten.

RB: Uit Kronos weet ik zeker niet onderhandelbaar. Dat kan ik bijna niet geloven want die hadden al het plan ingediend voordat ze met het dorp gesproken hadden. En Groenleven ook maar deels, want ik vind: Als je dan iets doet dan moet ook iedereen mogen komen. Even los dat je dan een selectief gezelschap moet kiezen die een bepaalde inspraak heeft zeg maar. Maar ik mis, als iets zo geheimzinnig is dan wil je iets voor elkaar krijgen. Anders maak je het niet geheimzinnig. Nou werk ik bij de gemeenste, dan is het makkelijk want we moeten alles eigenlijk openbaar doen. Maar stel dat we iets echt vertrouwelijk moeten doen, dan moeten er wel hele sterke gronden aan vastzitten waarom je iets vertrouwelijk doet. Want anders is het iets wat je graag voor elkaar wilt krijgen en waar je geen tegenspraak wilt hebben. En dat heet bij mij communisme maar dat kan ook gewoon een bedrijf zijn die ten koste van alles iets voor elkaar wil krijgen, zodat ze zo weinig mogelijk zienswijzen krijgen.

LS: Dus dat zou erop wijzen dat ze beperkte inspraak wilden?

RB: Ja zo min mogelijk inspanning en zoveel mogelijk winst. En nouja, ik denk dat ze die balans even uit het oog zijn verloren. Mede door Leeuwarden maar vooral ook door henzelf. Het bestuur van Leeuwarden hadden ze helemaal mee. Het College was van plan om de ingangen van Leeuwarden helemaal vol te zetten met zonne-energie. Dat zei Henk Deinum ook, wat zou het mooi wezen als mensen binnen komen rijden en dan aan weerszijden zonne-energie zou zijn. Maarja goed, die was even voorbij gegaan aan de bevolking daarin. Die was te veel georiënteerd op dat moment op Leeuwarden denk ik.

LS: Je had het over een 'valse start'. In hoeverre zou je zeggen dat er een vertrouwensrelatie heeft bestaan tussen de betrokken partijen? Dus tussen ontwikkelaars en de overheid, maar ook tussen de rest van de gemeenschap?

RB: Nou dat vertrouwen dat was er niet meer en dat is er nu nog steeds niet.

LS: En helemaal aan het begin ook niet?

RB: Nee, want we werden overdonderd. Kronos begon zeg maar en in principe waren we toen met z'n allen overdonderd, wat gebeurt hier. Omdat niemand doorhad dat het zomaar mocht. En toen kregen we ineens te horen, ja Kronos mag het doen want het is vergunningsvrij. Dat was vastgesteld door het college. Ja kijk, daar ben je het kwijt. En het College ging dat, net als Friso Douwstra wat ik net zei, onze dorpsmanager, die ging dat bevestigen en het standpunt beschermen, vasthouden.

LS: Dus jullie vertrouwen in de lokale overheid kreeg op een zeker moment ook een deuk?

RB: Nou een enorme deuk, daar hebben ze het nou nog steeds over. Van: Ja we mogen wel aan de ene kant een lantaarnpaal over meebeslissen, maar als het dan echt om iets groots gaat dan doen ze het heel stiekem met een Plan voor de Zon zonder communicatie en informatie er naartoe.

LS: Had dit als gevolg dat de informatie die er nog wel kwam over de plannen, dat deze niet meer werd vertrouwd?

RB: Nee, dat zeg ik. Nog steeds niet. Dat heerst nog steeds bij iedereen. Want ik weet, er was een student bij Wirdum met een plannetje bezig, op zich wel een leuk plannetje, die wil het daar langs de snelweg. Maar mij belden ze alweer van: Wat is daar aan de hand en wat moeten we daarmee doen en hoe kunnen we daartegen procederen? Terwijl het gewoon een heel, iemand die afstudeert volgens mij, die een heel leuk idee heeft. Even los of dat het lukt of niet lukt, net zoals jullie op de universiteit met hele innovatieve ideeën bezig zijn. Maar zoveel argwaan zit er nog. En ik vind het gewoon heel jammer dat het zo gegaan is. En het komt eigenlijk al, we hebben nou dit bestemmingsplan gehad, maar we hadden eerst in Friesland al die windmolens wat een heleboel heisa met zich meebracht en ook met de projectontwikkelaars, ook heel ongeloofwaardig. En ik vind de projectontwikkelaars niet eens zo heel ongeloofwaardig bezig, die zijn gewoon aan het lobbyen bij het bestuur. Alleen de provincie en het gemeentebestuur is op dit moment wel heel ongeloofwaardig bezig. En dat had ik zelf ook hoor, ik had het idee dat Henk Deinum wel meer bij de skybox van Groenleven zat dan dat hij hier om zijn mensen zat, maar dat is dus niet zo. Want daar ben ik nou wel achter. Die heeft echt wel op zijn manier integer gehandeld. Alleen ze hebben wel denk ik teveel geluisterd naar die projectontwikkelaars, maar het is niet een vooropgezet plan met de projectontwikkelaars geweest. Dat geloof ik niet.

LS: En is er volgens jou nog leiderschap getoond in het proces, door bijvoorbeeld ontwikkelende partijen, plaatselijke politici?

RB: Nee dat antwoord dat weet je. Nee. Daar komt het echt op aan.

LS: En vanuit uzelf, van onderop vanuit dorpsbelangen?

RB: Ja goed wij hebben ons leiderschap getoond, niet om te zorgen dat ze dit voor elkaar kregen, maar meer om te zorgen dat dit eerst van tafel gaat en dan kijken we weer verder. En dat is het leiderschap van onze kant geweest en daarvoor zijn we naar de Raad van State geweest. Ik weet dat die uitspraak, want dat weet ik van onze juristen, dat is jurisprudentie al voor heel Nederland. Dus dat is heel bijzonder dat dat gebeurt is. Dus ja, of je dat leiderschap noemt dat weet ik niet, zo hebben wij het in ieder geval, wij stonden

eigenlijk met onze rug tegen de muur en we hadden een paar keer gewaarschuwd van: Wij gaan dit doen. En aan alle kanten had, en dat stoort me ook, had het gemeentebestuur verwacht dat ze gelijk hadden gekregen. En dan met name het College. Ja hoe ga je dan met mensen om, als zoveel mensen er iets van vinden. En dan toch door laat gaan. Want ze hadden toen ook al kunnen zeggen van: we gaan het proces opnieuw aan. Dat mis ik. Ik vind gewoon dat de gemeente, met name het College, hier heel slecht in geacteerd heeft. Heel slecht.

LS: Was er volgens jou ooit ruimte in de geplande zonneparken voor plaatselijke denkbeelden, gebruiken, kennis of tradities?

RB: Ja ik denk deels. Als je het hebt over leiderschap, ik heb het dorp hier wel in meegenomen anders had het dorp niks gedaan. Want die wisten ook niet wat er aan de hand was. En ik had er ook wel voor kunnen zorgen dat het dorp akkoord ging als er wat zou gebeuren en dat mag dan van ons best Kronos uit Duitsland zijn, dat maakt voor ons niks uit. Maar ze hadden wel met het landschap veel meer rekening moeten houden en met de inwoners. Ze hadden vooraf, voor het bestemmingsplan al, hadden ze gewoon met de bewoners moeten praten, van: Hé we moeten wat aan duurzaamheid doen. Nou ik kan het zo invullen, dat hadden we met dorpsbelang maar al te graag met onze gemeentebestuur willen invullen. Sterker nog, in onze dorpsvisie staat dat wij als Wytgaard duurzamer willen worden. Maar het is nou andersom gegaan. En nouja dit is een heel mooi voorbeeld dat je in deze tijd, we hebben het dan altijd over participatie en dat soort dingen, maar in deze tijd moet je niet meer top-down doen. Dat werkt dus niet meer. En dat heeft de gemeente Leeuwarden wel getracht en daar zijn ze op afgestraft. En daarbij zijn ze ook een heleboel respect verloren, vertrouwen. Terwijl ze daar wel, aan de andere kant, heel veel goede dingen doen hoor. Dus ik zeg niet dat het allemaal fout is bij de gemeente, ik denk dat ze juist heel veel goed doen. Dus ik had dit ook nooit, ik denk wij allemaal niet, van de gemeente Leeuwarden verwacht. En van de projectontwikkelaars, want dat weet je gewoon die zijn op een bepaalde manier en dat vind ik ook logisch want die moeten ook winst maken, maar je had daar een bestuur van verwacht die daar goed in zouden communiceren en acteren. En die hebben het helemaal losgelaten. En die hebben ook gekeken naar de nieuwe omgevingswet, want dat zeiden ze ook nog, van: we hebben het op die manier ook nog getracht te bekijken. Maarja dat is dus ook een leermoment voor onze gemeente, dat werkt dus niet zo.

LS: Een heel groot leermoment.

RB: Ja. Ja goed ach, zo moet je het ook bekijken. En uiteindelijk, Henk Deinum stapt nou op en die van Groenlinks die zit nou in de kamer, die was ook wethouder bij Leeuwarden, die had dit volgens mij grotendeels geïnitieerd. Dus het College loopt nou langzaam maar zeker leeg. Alleen ik hoop dat de gemeente hier vooral van leert. Tuurlijk, de projectontwikkelaars ook hoor, want die kunnen daar ook meer in ondersteunen. Maar die hebben het op het moment volgens mij zo verschrikkelijk druk, die gaan zich niet bezighouden met hele grote problemen, dan kijken ze wel weer ergens anders.

LS: Zou je zeggen dat de gemeenschap er profijt bij zou hebben gehad als de plannen voor zonneparken wel waren doorgegaan?

RB: Nou, uiteindelijk wel. Als je naar de toekomst kijkt wel. En ik denk niet die hele grote plannen, maar we moeten wel wat doen. Zo wordt het niet duurzamer.

LS: En wellicht nog op concrete manieren? Zoals bijvoorbeeld economische manieren.

RB: Ja economisch ook wel, economisch had het ook wel beter gekund. Absoluut, als je daar goed over nadenkt hadden we daar allemaal van kunnen profiteren. Ja absoluut. Ik weet zeker, als je een rekensommetje maakt. Maar dan moet je het wel van tevoren al insteken. En er stond laatst een onderzoek in de krant en daar was ook uit dat mensen met name met besparing bezig zijn omdat het economisch beter voor ze is en daarna komt het milieu wel. Dus het is leuk als je een mooi praatje laat zien wat het ook nog oplevert.

LS: En de huidige opzet van de plannen, zoals die toen ingediend zijn, was daar toen de gemeenschap beter van geworden? Of was het meer dat je zegt van: In theorie was het mogelijk geweest.

RB: Nou in die plannen van Kronos daar was maar een heel klein groepje beter van geworden. En met name de boer zelf en de projectontwikkelaar. Dus dat was een heel klein groepje geweest.

LS: En als je het hebt over de lasten en de nadelen van de geplande parken. Wat zouden deze nou precies zijn geweest? We hebben het al gehad over het uitzicht.

RB: Met name uitzicht, recreatieve doeleinden als je wilt hardlopen of fietsen of wat dan ook. En de natuur, ze zeggen het wel maar ik heb bij Garyp geen één vogel onder die panelen gezien, dus ik geloof er ook niet in dat dat gebeurt. Want in principe waar ik schaduw in de tuin heb daar groeit geen gras. Maar dat soort dingen. Dus hoofdzaken zijn de natuur, recreatie en uitzicht.

LS: Zou de gemeenschap, voor zover je weet, nog op enige wijze gecompenseerd gaan worden voor het realiseren van een zonnepark?

RB: Als het 150 meter uit het dorp was, bij mijn beleving niet. Groenleven heeft volgens mij wel eens wat gezegd, dat het dorpsbelang dan 1000 tot 1500 per jaar krijgt of zoiets. Volgens mij heb ik daar wel eens wat over gehoord, maar dat weet ik niet want wij zijn daar ook niet mee bezig geweest, maar daar heb ik wel eens wat van gehoord. Maar kijk, in principe als het buiten die cirkel buiten de dorpen was dan hoefde je geen draagvlak van de dorpen. Dat staat letterlijk in het plan zeg maar. Nou is het plan dus deels van tafel geveegd maar dat stond letterlijk in het plan.

LS: Heeft de lokale media, of misschien de landelijke media, volgens jou nog veel invloed gehad op het draagvlak?

RB: Ja. Landelijk ook wel wat, maar uiteindelijk wel natuurlijk. Want als er dan een hele grote opkomst komt en die is tegen, ja dan gaat de media natuurlijk ook dat versterken.

LS: Die hebben dat versterkt?

RB: Ja tuurlijk, die versterken de boel. Je kan beter de media er niet bij hebben dan er wel bij. Maar voor ons wat het wel beter dat die erbij was. Dat geloof ik wel. Ik denk dat overheden, ik weet bij ons in de gemeente ook, er enorm mee worstelen. Van: Hoe doe je dit nou. Terwijl iedereen, alle bewoners ook, zegt van ik wil wel schonere energie. Maar als je dan zegt nou daar komt een windmolen in je achtertuin dan zeggen ze: Oh, maar dat willen we niet. Ik denk dat de overheid er ook enorm mee worstelt en dat wordt versterkt door landelijke media.

LS: Waren er in Wytgaard eigenlijk helemaal geen voorstanders?

RB: Nee er waren wel wat voorstanders. Bij ons was de insteek wel ietsje anders dan bij Wirdum, want daar was het ook veel concreter natuurlijk. Zelfs in het bestuur van ons dorpsbelang, mijn zwager die zei: Ik ben gewoon voor duurzaamheid en zulke energieopwekking, dus ik ben er eigenlijk wel voor. Maar uiteindelijk was het meer het punt op wat voor manier er gecommuniceerd is. Dat was echt het grootste punt van Wytgaard. En dan denk ik als je daar in een keer een heel gordijn neerlegt met zonnepanelen dat ze ook wel, dat ze net als Wirdum gaan reageren. Maar bij Wytgaard was veel gematigder dan bij Wirdum. Nogmaals, omdat het zoals bij Peter Smit en zo veel concreter was hoor.

LS: Concreter en ook groter?

RB: Ja, veel groter. Nee bij Wytgaard waren ze in zoverre niet heel negatief, alleen over de communicatie erbij. En ook omdat, toen we er iets van zeiden, er niks veranderde. Het ging gewoon door. "Ja ga maar naar de Raad van State". Nou dat is echt het minste wat je wilt zeg maar. Dan zeg je als gemeente eigenlijk :Nou, we staan helemaal in ons gelijk. Als wij naar de Raad van State stappen met de gemeente Noordoostpolder dan weten we zeker, dan gaan we ervoor. Of wij willen weten wat de jurisprudentie is daarin. Maar 9 van de 10 keer zijn we er gewoon van overtuigd en hebben wij ons gelijk. Nou zo zei Leeuwarden het eigenlijk, van: Ga maar naar de Raad van State. Oftewel: Wij hebben toch gelijk en wij leggen het je gewoon op. En dan ben je hem kwijt. Dan ben je echt het draagvlak kwijt. En ook de huidige manier van besturen, dan ben je hem kwijt.

LS: Naar mij toe is gecommuniceerd dat de oproep om naar de Raad van State te gaan, een soort noodgreep was om de plannen nog te laten veranderen. Ze waren het zelf niet meer met de plannen eens, maar ze konden niet meer terug.

RB: Dat hebben ze tegen mij ook gezegd, maar ik zei: dat is toch heel vreemd, als jij een plan kan vaststellen kan je toch ook besluiten om een plan weer af te stellen? Een gemeentebestuur heeft natuurlijk het recht om ook te zeggen van: Nou we trekken het weer terug en we maken een nieuw plan. Alleen dat wouden ze niet want de raad had dit vastgesteld en als het college dan weer terug naar de raad gaat van: Nou we hebben dit fout gecommuniceerd en fout geïnterpreteerd en we willen een aangepast plan. Nou als coalitie heb je dan wel een groot probleem. Dan heb je namelijk een enorme fout gemaakt. Het was wel een heel groot plan op zich. Dan zegt de raad ook: Hé dan zijn wij dus niet goed geïnformeerd. De raad zat er eigenlijk hetzelfde in. Dus uiteindelijk wat Henk Deinum deed, nouja daarom is het wel een hele geslepen politicus zeg maar, die heeft gezegd van: Nou we konden er niks aan doen. En: we zien wel. En: we hadden dit niet overzien. En et cetera. En zo lost het wel op zeg maar. Die had het heel slim gedaan en daar ging de raad mee

akkoord. En normaal gesproken kijk elk bestuur, even los van de wetgeving van het rijk zeg maar, maar elk bestuur mag natuurlijk zelf bepalen wat die doet. Dus dat vond ik een heel slecht verhaal. wat ik toen gehoord heb.

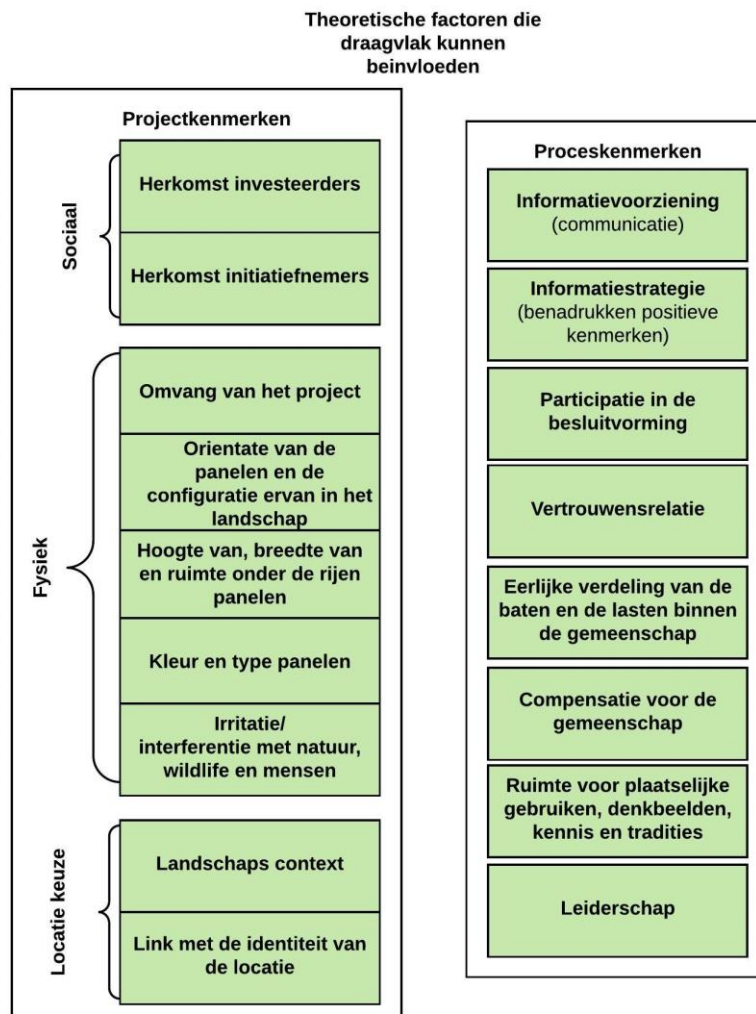
LS: In hoeverre heeft volgens jou solidariteit, solidariteit met collega's vrienden, de buurt en het dorp, het draagvlak nog beïnvloed volgens jou?

RB: Dat speelde hier minder in Wytgaard omdat er helemaal concreet nog geen plan was. En daarom, ja dat merk je wel, als het niet zichtbaar is. Kijk van Groenleven hebben we ook nooit tekeningen gezien, dat pakten ze slim aan. Want als iets zichtbaar is dan begint het bij mensen pas te leven. En dat was in Wirdum heel duidelijk want dat was zichtbaar en toen kwam die solidariteit ook. Maar ik denk dat dat het in Wytgaard ook wel was gekomen hoor. Maar het besluit van Wytgaard die was wel even wat anders, bij onze zienswijze naar de Raad van State daar stond wel alles in, maar met name was de insteek van ons communicatie. Wij vonden dat ze heel slecht gecommuniceerd hadden over Plan voor de Zon. En dat wij daarom niet genoeg mee genomen zijn en het er dan niet meer eens zijn. Tot aan de Raad van State toe dus en uiteindelijk hebben we daar dus ook gelijk in gekregen. Maar dat was echt de, niet dat we echt tegen het plan zelf waren.

LS: Wat zou je achteraf beschouwd graag anders hebben gezien aan de geplande zonneparken?

RB: De communicatie had sowieso beter moeten. Maar waar ik heel veel moeite mee heb, maar dat is ook privé maar daar kun je volgens mij wel het dorp in meekrijgen, maar als je dan als gemeente wat wilt zeg maar waarom pak je het dan zelf niet met de bewoners op? Net zoals Garyp eigenlijk ook heeft gedaan, die heeft het dan zelf opgepakt met de bewoners maar wij hadden het zelf ook met de boeren kunnen oppakken. En waarom moet daar een projectontwikkelaar bij. Die had je misschien wel nodig gehad maar dan is het meer aan aannemer die je erbij haalt dan een projectontwikkelaar. En nou is, heerst het gevoel en dat is ook gewoon zo want dat hebben we allemaal al uitgerekend, ook bij de gemeente Noordoostpolder, de projectontwikkelaar verdient er enorm veel geld aan. En dat had je juist voor de gemeenschap weer terug willen hebben. Als je dan zegt: Ik doe overheidsparticipatie en ik wil participeren met de bewoners zeg maar, had het dan ook samen met de bewoners gedaan. En dan leg je zo misschien wel 40 hectare neer. En dat weet ik nog niet hoor, want dan had ik wel nog wat andere gebieden gekozen, maar dat zijn, zij zijn bijna gestuurd eigenlijk door de projectontwikkelaars. En daarom hebben ze er ook zo'n haast mee gemaakt denk ik, want die wouden het heel gaag. En hoe langer het duurt, hoe minder voordeel ze hebben natuurlijk. Want die voordelen, die subsidies nemen steeds verder af per kilowattuur. Maar dat had ik anders gedaan. Ik had het veel innovatiever aangepakt. Ze hebben het eigenlijk op de 1900 manier aangepakt. En terwijl ze nou overall wel bezig zijn op de 2020 manier, dat je de burgers wil, dat je vanuit de inwoners wil pakken, samen wil opzetten, dat je het samen met de inwoners wil doen, alleen als gemeente faciliteren. En in dit geval hebben ze gewoon van bovenaf gezegd: We gaan het vrijgeven en de projectontwikkelaars hebben vrij spel en we zetten er wat kaders tegenaan. Dan snap je de omgevingswet ook niet helemaal volgens mij. Als het innovatief was gebeurd hadden we veel meer kunnen bereiken, daar ben ik van overtuigd. Op een andere manier, samen met de bewoners.

LS: Op deze afbeelding staat een lijst met 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. Het zou voor mij heel waardevol zijn als je de volgende 3 vragen over deze afbeelding zou willen beantwoorden.

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

RB: De fysieke, sociale en locatie keuze en de proceskenmerken.

LS: Zijn er wellicht nog andere kenmerken geweest die niet op de afbeelding staan, maar die volgens jou wel belangrijk zijn geweest voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor dit zonnepark?

RB: Nee, niet dat ik zo weet.

LS: Als je 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/het meest essentieel voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

RB: omvang van het project en landschapscontext.

4. Interview Transcript Feitze Cnossen, Veehouder en grondeigenaar

@ telefonisch

25 oktober - aanvullingen later ontvangen per mail

LS: Wie ben je en op welke manier was je precies betrokken bij de geplande zonnepark projecten vorig jaar?

FC: Ik ben melkveehouder, zo'n 90 melkkoeien. En ik kwam in contact met onze rentmeester, die onze pacht regelt. Het grootste gedeelte is pacht. En die kreeg dan weer bericht van Kronos, die hadden wel interesse om hier een zonnepark neer te zetten omdat de bestemming van de gemeente er al op lag. Voor groene energie. Zodoende en de verpachter die gaf wel toestemming, dat hij daar ook wel wat in zag. Toen zijn wij ook om de tafel gegaan en het leek ons ook wel wat.

LS: En u pacht de grond begrijp ik hieruit?

FC: Ja, gedeeltelijk. Er zit ook eigen grond bij. Maar een gedeelte was pachtgrond, dan moet je de vergoeding delen, dat was wel even een heel uitzoek.

LS: En de verpachter die heeft jullie benaderd en Kronos Solar heeft de verpachter benaderd?

FC: Ja. Die zagen dat die bestemming erop lag en die gronden zoeken ze uit natuurlijk, want dan is het makkelijk om het erdoor te krijgen. Zo dacht ie tenminste. En dan met een SDE+ subsidie. Maarja, dat viel even tegen dus.

LS: Wat voor afspraken zijn er destijds gemaakt met Kronos Solar? Gaat het dan om een huurcontract of hoe moet ik dat zien.

FC: Een optieovereenkomst hebben we gesloten voor, ik meen, 15 jaar en met naderhand 5 jaar verlenging eventueel. Een opstalovereenkomst. De ondergrond is van ons en wat er boven komt is van hun zegmaar.

LS: Kun je me wat meer vertellen over de geplande zonneparken en jouw visie daarop? Dus wanneer kwam het voor jou tot stand en zijn er nog belangrijke fases of noemenswaardige gebeurtenissen geweest in het proces?

FC: Nou er was meteen al wat druk op de ketel, want de SDE+ aanvraag moest voor die datum weet ik nog wel. Dus ja, we hebben meteen met de boekhouder gesproken hoe en wat, om het door te bereken. Want wij zouden dan 20 hectare verliezen zegmaar. En daarbij de toeslagrechten, dat is ook een soort subsidie die de veehouder elk jaar beurt zeg maar, die ben je dan ook kwijt. Dus dat moet wel doorgerekend worden. Dan hadden we 20 hectare minder en we hielden ongeveer 30 hectare over met ongeveer, nouja, 60 koeien daarop. Een stukje kleiner. Je moet dan wel een inkomen hebben voor je gezin en met die vergoeding van Kronos zat dat er wel in. En ik ben niet zo iemand die het groter groter wil, het liefste kleiner zegmaar. Hoe minder koeien hoe liever, heb je ook minder werk. Zo zie ik het dan. De meeste jonge boeren hier die willen allemaal groter. Maar ik dacht een mooie vergoeding en dan wat kleiner, dan heb ik het wat makkelijker. Ik ben maar alleen en dan

kun je het alleen ook aan.

LS: Dus je zou inkomen verliezen maar je kreeg er ook weer wat voor terug. Dan ging het om een jaarlijkse vergoeding per hectare voor het land dat zij voor de opstal gingen gebruiken?

FC: Ja.

LS: Ik ben benieuwd of je me wat meer kunt vertellen over de fysieke kenmerken van die plannen destijds. Klopt het dat het park 41 hectare zou gaan omvatten in totaal?

FC: Ja dat stond, dat was de allereerste foto in de krant. Dat overviel het hele dorp zegmaar hier, onze dorpsgemeenschap. Het is een klein dorpje onder de rook van Leeuwarden. Maar de ene helft daar was Groenleven mee bezig, met een andere boer. En de andere helft was Kronos en die was met ons bezig. En Kronos deed net alsof zij dat hele park deden, dus dat was niet juist van Kronos. Kronos deed net alsof zij alles hadden, maar dat klopte niet want Groenleven was met 20 bezig van een andere boer en daar liep een weg tussen en die andere 20 was van ons. Dus hij had niet het recht om die andere 20 ook, want hij had niet eens een handtekening van die boer. Hij had alleen een handtekening van ons. Dus het ging bij ons om 20 hectare en niet om 40. Die andere 20 daar was Groenleven mee bezig.

LS: Weet je heel toevallig wat voor type panelen gebruikt zouden worden en welke kleur? Of is dat nooit specifiek geworden.

FC: Nee niet specifiek. Alleen algemeen, we hadden wel de hoogte en de schapen die zouden het kaal laten, die zouden er onder lopen. En wij zouden het beheren zegmaar.

LS: En hoe hoog moet ik dan aan denken en hoeveel ruimte zit er dan onder?

FC: De ruimte was voldoende om er schapen onder door te laten lopen.

LS: En hoe zat het dan met de hoogte? Voor het aanzicht.

FC: Ik meende, 1.50 tot 2 meter. Ik weet het zo niet meer. En dat zeiden ze ook al, ja het dorp was er fel tegen dus. En daar zouden ze misschien dan aan kunnen spijkeren van lager of zoiets. En de hoek en met spiegel dat weet ik allemaal niet.

LS: Weet jij of het panelen zouden zijn die in dakjes zouden gaan staan of zouden het echt rijen zijn?

FC: Scheve rijen. En niet één grote vlakke, je kon er tussendoor.

LS: Dus aan de ene kant kijk je op de panelen en aan de andere kant kijk je tegen de achterkant?

FC: Ja.

LS: En over die schittering dan, hadden deze parken voor zover je weet kunnen gaan

irriteren of interfereren door inderdaad schittering of geluid, met mensen, natuur of wildlife?

FC: Ik ben geen deskundige daarin dus dat weet ik niet. Daar houden ze wel rekening mee, het verkeer dat moet niet afgeleid worden. En het dorp dat erop uit ziet, ja ze zeggen dat het meevalt. En eromheen zou dan een heg zegmaar of bomen, dat het wat minder opvalt.

LS: Past het zonnepark volgens jou bij de context van het landschap daar?

FC: Persoonlijk vind ik van niet. Het is maar net waar je het plaatst. Die 20 hectare was wat te groot. In die punt bij de grote weg daar vind ik het wel passen. Maar het kwam wel te dicht bij het dorp. Want het dorp ziet erop uit en dan komt het wel te dicht bij vind ik.

LS: En de functie van de locatie is altijd agrarisch geweest voorheen?

FC: Ja.

LS: Zou je zeggen dat de functie van een zonnepark aansluit of matcht met de identiteit of het karakter van dat agrarische land?

FC: Nee, nee. Wat ik zeg, het is altijd landbouwgrond geweest maar het komt puur omdat de gemeente daar de bestemming heeft opgelegd voor groene energie. Toen zijn Kronos en Groenleven, die zien dat en die doen er wat mee. Die slaan hun slag zegmaar om die subsidie binnen te halen, de gemeente heeft het zelf uitgelokt. Plan voor de Zon, maar ze hadden er niet in gezet hoe groot en alles, die dachten het valt wel mee. Ja, pats boem in een keer, dat ging de gemeente ook veel te snel. Dus ja, hele dorp in rep en roer. En is voor de Raad van State geweest en die hebben gezegd van: Het wordt te groot dat kan niet. Dus ja het is echt van tafel en misschien op kleinere schaal, als je dicht bij de snelweg blijft dan valt het minder op. Dat is gewoon zo.

LS: Is er ooit nog sprake geweest van concurrentie met andere functies voor de locatie? Heb je er nog andere plannen voor gehad, of zijn er nog plannen geweest vanuit de gemeente om er iets mee te doen? Bijvoorbeeld industrieel of leefruimte of iets dergelijks.

FC: Nog niet. Het zonnepark was het eerste. En ik praat dan soms wel met dorpsbewoners en ik zeg al van: Ja ik heb liever zonnepanelen dan windmolens of huizen. Ze zeggen dan groene energie, maar groene huizen zijn er ook al. Dus wie weet wat er dan komt. Dus zet er dan maar zonnepanelen op. Dat zou kunnen in de toekomst, dat iemand zegt: Ik zet daar windmolens neer. Ik weet niet wat er beter is dan.

LS: Hoe was volgens jou de informatievoorziening over de geplande zonneparken aan u maar ook aan de rest van de gemeenschap?

FC: Nou het kwam heel onverwachts voor het dorp, die wisten van niks. Het stond in een keer in de krant, van pats boem.

LS: Dus eigenlijk naar het dorp toe geen tot weinig informatievoorziening hierover?

FC: Nee.

LS: En naar u dan? Want u bent natuurlijk benaderd.

FC: Ja wij hebben dat allemaal wel doorgesproken, dus die informatie konden we vragen.

LS: Zou je zeggen dat er bij die informatievoorziening nog een soort van strategie is gehanteerd? Het leggen van nadruk op bepaalde kenmerken of aspecten van de plannen in hoe ze het naar jou hebben gecommuniceerd, of in de toch matige, gebrekkige communicatie naar het dorp toe?

FC: Ja Kronos is een bedrijf dus die willen ervan profiteren voor de SDE subsidie. Maar algemeen gezien, ik weet het percentage niet precies meer, maar we willen naar energieneutraal en we hebben met Brussel afgesproken dat we naar 20% ofzo moeten. Op eens gaat iedereen maar zeggen, zonnepanelen oke maar niet in mijn tuin en dan komen we er nooit. Dusja dat is wel een goede reden.

LS: Hoe hebben ze je eigenlijk precies benaderd? Aan het begin zei je dat de verpachter in contact is gekomen met Kronos?

FC: Ja, de tussenpersoon van de verpachter zegmaar.

LS: En heeft u zelf dus ook met de mensen van Kronos om tafel gezeten?

FC: Ja, dat is een Duitser, die is 2-3 keer geweest ja.

LS: En zijn er eigenlijk aan u en bijvoorbeeld aan de rest van de gemeenschap de mogelijkheden geboden om mee te participeren of mee te beslissen over bepaalde kenmerken van het zonnepark?

FC: Nou, ze hadden een standaard contract en dat klopte niet want er moest een opstalovereenkomst komen.

LS: Dus dat moest aangepast worden?

FC: Ja er moest heel veel aangepast worden. Ja daar hebben we ook veel tijd aan besteed. Dat moet wel goed op papier, je praat over 15 jaar. Onze accountant heeft ernaar gekeken en de tussenpersoon dus van de verpachter. En daar hadden wij allemaal eisen ingezet van: Zo moet het. En dat kwam dan goed op papier zegmaar.

LS: En dat waren dan financiële eisen of zaten er ook nog eisen bij over het gebruik van het land, dus de kenmerken van het park bijvoorbeeld?

FC: Ja financieel en ook hoe komt het er na 15 jaar, dan is de hele grond die moet weer op peil gebracht worden. En het moet opgeruimd worden. Ja je komt vanalles tegen. De sloten moeten wel gehekkeld worden, dus daar moet je wel bij kunnen.

LS: Dus in die zin hadden jullie bij de overeenkomst besprekingen toch jullie eisen wel kunnen inbrengen?

FC: Jazeker.

LS: En bij de rest van de gemeenschap was dat minder het geval denk ik, aangezien er ook geen goede communicatie is geweest?

FC: Ja, wij hadden alles rond en we hadden getekend en toen stond het in de krant. En toen was het hele dorp in rep en roer.

LS: Was er volgens jou ruimte in het plan voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis en tradities?

FC: Nee. Wij worden dan de beheerder van het park, maar daar werd verder niemand bij betrokken. Dat wilde het dorp wel, die wilden mee profiteren, ook van die energie. Maar de stroom van Kronos ging naar de stad toe, want het park was zo groot daar was Wirdum veel te klein voor. En om zo'n park aan te leggen ook, alleen de kabels kosten al tonnen, dus ja dat doe je ook niet voor een paar hectare. Ze pakten het groots aan en die energie ging naar Leeuwarden, dat had Wirdum ook niet door. Maar zij zien er op uit en ze willen ook profiteren. Ja, dat is wel een punt.

LS: Dat brengt me bij de baten-lasten verdeling. De dorpingen zien er op uit en dus willen ze ook kunnen profiteren.

FC: Ja.

LS: Zijn er verder volgens jou nog grote lasten of nadelen geweest van het park voor de gemeenschap? Behalve dat ze er op uit zien?

FC: Nou ik denk voornamelijk toch wel het uitzicht. Dat zeggen ze dan. Maar Kronos hield daar wel een beetje rekening mee. Ze zeiden van: Nou Ja dan gaan we met die mensen om de tafel en dan kunnen ze zonnepanelen op hun dak krijgen. Zoiets. Maar het gaat altijd om de centen he. Als je zo iemand die op de rand van het dorp woont zegt van: Nou, je kan 1 dag in de week minder werken maar dan komen er wel zonnepanelen in het zicht te liggen. Nou ik denk dat ie zegt van: Nou doe maar. Dan is het niet zo gek. Van: Nou dan zie ik daar wel op uit ja.

LS: Ze waren nog wel bereid om met de mensen om de tafel te gaan, om de mensen als vergoeding zonnepanelen op het dak te geven?

FC: Ja, dat heeft Kronos wel genoemd.

LS: En als we het hebben over vergoeding, dat is een soort compensatie dan he. Zijn er eigenlijk nog andere manier geweest waarop Kronos van plan was om die mensen te compenseren? Dus behalve die zonnepanelen.

FC: Ja, om het plan, zover is het niet gekomen, maar om het plan aan te passen. Bijvoorbeeld kleiner. En qua uitzicht een bomenrij ervoor. En ze zeiden van: Als het te dicht bij het dorp voelt dan doen we er een hectare af. Zo. Maar zover is het nooit gekomen.

LS: Oke, maar daar waren ze volgens u wel toe bereid?

FC: Jawel hoor.

LS: Oke, dat heb ik nog niet eerder gehoord. Daarom is het voor mij belangrijk dat ik jou hier nu ook over spreek.

FC: Ja, en het gaat misschien op een laag pitje wel door om het kleiner nog wel door te zetten zeg maar. Dat is ook hoe de gemeente daarin staat. We zijn weer terug bij af zegmaar en dan horen we het wel. Maar voor ons is dat denk ik minder aantrekkelijk, want het is maar net de vraag: Is het pachtgrond of niet. Er komt voor ons dan minder uit zegmaar.

LS: Is er behalve de vergoeding bij de opstalovereenkomst, nog compensatie geboden aan u en uw familie? Of was er alleen de vergoeding voor de grond.

FC: De vergoeding voor de grond ja en ook vergoeding voor het beheren. De schapen, dat die het gras kort houden.

LS: Zou je zeggen dat de gemeenschap er ook nog profijt van zou hebben gehad als de plannen wel waren doorgegaan?

FC: Nee, nee helemaal niks. Zij hadden het uitzicht erop dus ze gingen er alleen maar op achteruit zegmaar.

LS: In hoeverre zou je zeggen dat er een vertrouwensrelatie bestond? bijvoorbeeld tussen u als grondeigenaar en Kronos Solar? Of bijvoorbeeld met de rest van de gemeenschap?

FC: Ja nadat het in de kranten had gestaan heb je wel zoiets van: Ja je wordt met de nek aangekeken zegmaar. Je wordt er wel op aangekeken. Omdat wij eigenaar van die grond zijn. Dat weten die mensen, dus die denken van: Ja mooie boel, die kan geld beuren en die zet er panelen op. Maarja, zo is het niet helemaal gegaan. Wij geven wel toestemming, we zagen dat als een kans, we kregen die vergoeding en we kunnen voortboeren maar wel wat kleiner. En het dorp houdt uitzicht op die koeien, de koeien in de wei. Maar dat, ja de eerste dagen dat was niet prettig, nee. Ik voelde me wel..

LS: Dat heeft wel wat gedaan met u?

FC: Jazeker ja. We hebben zelfs ook nog een brief gemaakt voor de mensen die dan op die rand wonen, want daar ging het dan om. Die mensen die in het dorp zelf wonen die kijken daar niet op uit. Dan valt het mee. Maar die hebben we het een beetje uitgelegd van: Die bestemming heeft de gemeente gedaan en er komt iemand die wil daar panelen op zetten. Wij geven daar wel toestemming voor, maar ja.

LS: Het is niet jullie idee geweest.

FC: Nou nee. We wonen in een democratie en dan moet de gemeente dat maar oplossen.

LS: Dat is natuurlijk wel heel vervelend als je op die manier daarna wordt aangekeken.

FC: Ja, nou ja, ja.

LS: Als we het hebben over een vertrouwensrelatie, dat vertrouwen was misschien weg toen in die periode tussen u en de rest van de gemeenschap? Of zou je dat niet zozeer stellen.

FC: Ja een beetje wel. Er zijn ook wel anderen hoor, die zeiden van: Ja, ik had het ook gedaan als ik u was. En dan denk ik ja, volgens mij die dorpsbewoners ook wel hoor. Net wat ik zei als je maar met wat geld wappert dan gaan ze wel om. Maar, ja, ik begrijp het wel. Als je mooi op die rand woont en er komen zonnepanelen.

LS: En tussen u als grondeigenaar en Kronos solar, bestond daar vertrouwen? Bijvoorbeeld als het ging om de informatie die ze gaven.

FC: Ja, ja in het begin wel. Later werd die informatie wat gebrekkig zegmaar. Nadat het in de krant had gestaan. Dat was vooral bij de verpachter, die vond dat. En toen de Raad van State die uitspraak heeft gedaan heeft de verpachter zich ook direct teruggetrokken. Die heeft die optieovereenkomst opgezegd, ook vanwege gebrekkige informatie van Kronos. En wij vonden, eerst was het heel goed met Kronos om de tafel, daar hadden we wel vertrouwen in.

LS: Maar gaandeweg door de gebrekkige informatie werd dat minder?

FC: Ja. Nadat het in de krant heeft gestaan hebben we weinig informatie gehad van Kronos.

LS: Is er volgens jou in de hele kwestie nog leiderschap getoond? Dus bijvoorbeeld door Kronos of de andere partijen of door uzelf wellicht?

FC: Nee, niet door ons. En Kronos die kwam nog wel in het nieuws, met Groenleven. Beide partijen. Ja die hebben niet zoveel daartegen gedaan zegmaar.

LS: Op het gebied van leiderschap in dit geval minder?

FC: Ja. Niet zoveel.

LS: Heeft de lokale, of misschien de landelijke media, volgens jou veel invloed gehad op het draagvlak voor het project?

FC: Ja dat denk ik wel ja.

LS: Het heeft natuurlijk breed uitgemeten gestaan in de kranten, op soms ongenueanceerde manieren.

FC: Ja dat heeft wel invloed gehad ja.

LS: Oke, dus het draagvlak was misschien anders geweest als het niet op deze manier in de

media had gestaan?

FC: Ja. Want we hadden ook nog een groter dorpje, niet zo ver weg, die hadden 10 hectare. Daar was het andersom, daar gingen ze eerst helemaal in gesprek met het dorp. En dat dorp had een idee van: Nou wij willen een veld met panelen. Ze wilden een park doen.

LS: Doel je toevallig op het dorp Garyp?

FC: Ja. Precies, dat ging andersom, het dorp wilde zelf wel op die grond doen en die lag ook heel mooi daarvoor, het viel helemaal niet op. Dus die gingen als dorp daar naartoe naar groenleven van: Nou, kunnen jullie daar een zonnepark bouwen. Dus dat is wel goed gegaan. Kijk, hier was het andersom. Hier komt het grote Kronos en huppakee daar komt het park. Dus ja dan heb je direct al miscommunicatie.

LS: En in hoeverre heeft solidariteit nog een rol gespeeld voor het draagvlak? Dus dan solidariteit met de burens, met het dorp, met vrienden en familie. Heeft nog invloed gehad op het draagvlak voor dit project, dat het minder werd of meer?

FC: Ja dat denk ik wel. Dat het minder was. De burens, ja we zitten aan een weggetje buiten zeg maar, die zien er wel een beetje op uit maar ja die doen niet zo moeilijk.

LS: Maar je denkt in het dorp en de omwonenden dichterbij het dorp dat dat misschien meer een rol gespeeld heeft?

FC: Ja, ja zeker. Die hadden ook zoiets van: We moeten alles op alles zetten om het te keren. En dat recht heb je dus ja.

LS: Waren er eigenlijk binnen de gemeenschap verder nog veel voorstanders van de geplande zonneparken?

FC: Nou bij mijn weten niet, nee. Ze zijn allemaal wel voor zonne-energie, maar niet zo groot en, nou ja in het landschap, dat het het landschap verpest zeg maar.

LS: Je gaf eerder aan dat je af en toe mensen sprak die zeiden van: Joh ik had hetzelfde gedaan. Maar dat was dus niet dusdanig dat je zegt dat waren voorstanders?

FC: Nee nee, die wonen er verder vanaf. Onze burens ook, die zeggen van: Waar maken ze zich druk om. Die woont ook op een boerderij en die zegt: Ik had het ook gedaan.

LS: Wat zou je achteraf beschouwd graag anders hebben gezien aan de geplande zonneparken?

FC: Ja dat je toch wel eerst met het dorp in gesprek gaat. En dan niet wij maar dan de gemeente en Kronos. Kronos moet dat dan regelen, wij zijn alleen maar de grondeigenaar en huurder. Dat zij het daar van tevoren eerst neerleggen van: We hebben plannen om een park te bouwen. Dan heb je veel meer vertrouwen. Maar die hebben dat niet in de gaten gehad, dat het zo speelde zeg maar.

LS: Die hebben dat misschien enigszins onderschat?

FC: Ja heel, heel veel onderschat.

LS: Zijn er verder nog noemenswaardige gebeurtenissen bij dit project geweest, dingen waar ik niet naar gevraagd hebt maar waarvan je denkt dat het waardevol is om te weten voor mijn onderzoek?

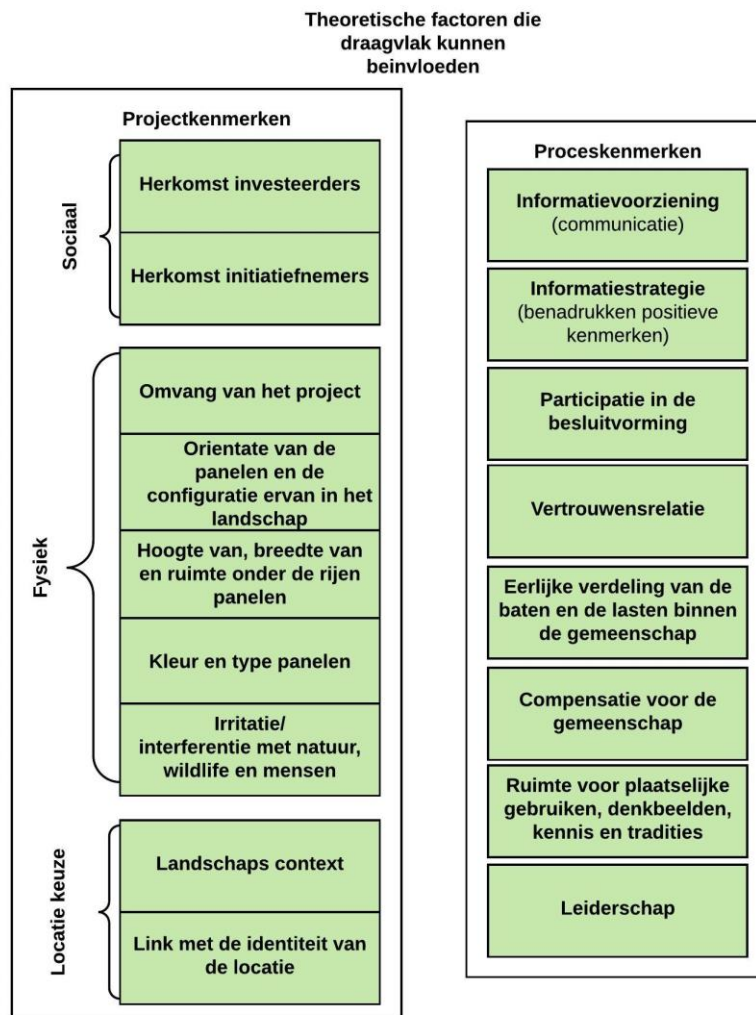
FC: Ja toch meer algemeen, dan denk ik: 20 procent moet Nederland, ik weet niet precies hoeveel, moeten we naartoe. Als ieder dorp nee zegt, dan red je dat niet met het energieneutraal zijn. Ze moeten toch ergens staan. Dus Ja, wij hadden het voordeel om daarvan te profiteren, dan zeg ik van: Ja dat gaan we doen. Zo staan we daar in en ik begrijp het dorp ook wel. Het is hele goede landbouwgrond, het is ook zonde als daar panelen op komen te staan, maarja. Die vergoeding is zo hoog dat je daar maïs of gras, dat komt nooit uit. Daar doe je het dan voor zeg maar.

LS: Eerder vroeg ik je naar het nadeel of de lasten die de gemeenschap zouden hebben van het park. Toen noemde je het uitzicht als last. Zouden er op psychologische wijze misschien nog lasten zijn geweest voor de gemeenschap?

FC: Nou twee woningen kwamen er eigenlijk, nou ja, middenin. Daar zei ik ook al, daar moet een oplossing voor komen zeg maar, daar moet je met een boog omheen. Want voor die mensen kan ik me wel voorstellen dat dat niet prettig is. Die kant zie ik ook wel, je vind het niet leuk dat je middenin het zonnepark woont.

LS: Op deze afbeelding staat een lijst met 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. Het zou voor mij heel waardevol zijn als

je de volgende 3 vragen over deze afbeelding zou willen beantwoorden.

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

FC: Allemaal behalve Herkomst investeerders, herkomst initiatiefnemers en leiderschap.

LS: Zijn er wellicht nog andere kenmerken geweest die niet op de afbeelding staan, maar die volgens jou wel belangrijk zijn geweest voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor dit zonnepark?

FC: Belangrijkste kenmerk/reden is het uitzicht.

LS: Als je 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/het meest essentieel voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

FC: Omvang van het project, oriëntatie van de panelen en de configuratie ervan in het landschap (ik bedoel daarmee het uitzicht op de panelen).

5. Interview transcript Henk Deinum, wethouder Leeuwarden & Marianne Swart, senior adviseur ruimtelijke ordening

28 september

@ stadhuis Leeuwarden

LS: Wie bent u en in welke hoedanigheid was u precies betrokken bij het besluitvormingsproces over zonneparken nabij Wirdum?

HD: Ik denk dat we ons beiden even voorstellen, Marianne Swart zij is jurist op onze afdeling projectontwikkeling. Bemoeit zich met het maken van plannen, bestemmingsplannen, maar ook het Plan voor de Zon is ze bij betrokken geweest. En ze adviseert mij als wethouder. Ik ben wethouder ruimtelijke ordening. Ik had ook economie, dat heb ik inmiddels niet meer in de portefeuille, 10 jaar wethouder geweest in de stad. Dus vanuit het oogpunt van ruimtelijke ordening, ruimtelijke ontwikkeling draag ik politieke verantwoordelijkheid. Voor alle ruimtelijke plannen die we maken in deze stad, inclusief de zonneparken. En in ben van de partij van de arbeid.

LS: Kunt u wat meer vertellen over het algemene verloop van deze besluitvormingsprocessen, uw visie erop, uw rol daarin. Bij voorkeur in chronologische volgorde.

HD: De besluitvormingsprocessen die te maken hebben met de aanleg van zonneparken bedoel je?

LS: Ja, nabij Wirdum specifiek.

HD: In het algemeen zou je kunnen zeggen dat het begonnen is met het maken van ruimte binnen onze bestemmingsplannen om dit soort zonneparken mogelijk te maken.

MS: We hebben overkoepelend een soort van partiële herziening gemaakt, gemeente breed, waardoor het op een veel makkelijkere manier mogelijk is om zonneparken te realiseren. Dus dat je een veel minder zware procedure nodig hebt.

HD: En dat heeft natuurlijk alles te maken met de ambitie om de stad duurzamer te maken. In dat kader moet je dat zien. We hebben natuurlijk in Friesland een hele moeilijke discussie achter de rug als het gaat om windenergie. Dat heeft ook te maken met de karakteristieken natuurlijk van het Friese landschap. We verbeelden ons hier wel dat Friesland de mooiste provincie is van Nederland, en dat uit zich ook in zorg voor het landschap: Hoe ziet dat landschap eruit, wat doen we met de groene ruimte. Het is eigenlijk een grote park hier in Friesland en in die spanning tussen aantasten van het landschap en zorg voor het landschap, liefde voor het landschap, daarin moet je de discussie een beetje plaatsen. Dus dat ligt hier altijd gevoelig. En we hebben gemerkt dat door de mogelijkheden die er waren gekomen, ruimtelijk, rondom Wirdum, dat grotere partijen die handschoen hebben opgepakt en al heel snel kwamen met gigantisch grootschalige plannen om daar zonnevelden aan te leggen in de omgeving van Wirdum.

MS: Ik denk dat het handig is om even ook te noemen dat Plan voor de Zon, dat heeft als ontwerp bestemmingsplan ter visie gelegen en is bijna als raamstuk afgetikt hier bij de gemeenteraad. Dus men vond het echt een goed plan. Het is er zo doorheen gerold. En

toen kwam dus de eerste aanvraag.

LS: Dan hebben we het over de aanvraag van Kronos Solar denk ik?

MS: Ja.

HD: Ja Kronos solar dat is internationaal een grote speler, die natuurlijk daar ook de mogelijkheden zagen om veel rendement te maken op basis van dit verhaal. Bij de behandeling, dat is wel een nuance die ik erbij geef, van Plan voor de Zon, was er onderhuids wel zo'n gevoel bij de raad van: kunnen we dit wel overzien, wat doen we eigenlijk, maar iedereen wilde ook mogelijkheden maken om duurzame energie op te wekken. Maar achteraf kon ik merken in gesprekken in de raadsvergadering, iedereen was wel blij maar maakte zich ook zorgen: geven we het niet te snel uit handen? Dus dit leidde tot grote plannen van in dit geval Kronos en later ook Groenleven. En dat leidde tot kleine opstanden in het dorp, zovan wat gebeurt ons nu we worden omsingeld door zonneparken en de groene ruimte wordt opgeslokt. Wij waren het eigenlijk wel met de bewoners eens, we vonden het ook vreemd, veel te grootschalig. En een belangrijk onderdeel is draagvlak, we willen ook draagvlak in het dorp en participatie, we weten dat als je mensen deel laat nemen in dit soort duurzame energiebronnen te ontwikkelen dat draagvlak stijgt. Maar dit viel over de mensen heen, ze waren heel erg fel tegen.

MS: Ja, men was ontzettend ongerust en we hebben heel veel moeite moeten doen om de mensen gerust te stellen van: we hebben wel bestemmingsplan, Plan voor de zon, maar daar zitten nog steeds allemaal criteria in waaraan voldaan moet worden. En op het moment dat je daar niet helemaal aan voldoet, dan wil dat niet zeggen dat wij die vergunning moeten verlenen. Dus het is niet moeten. Het was nog steeds met een afwijkingsprocedure, alleen dat zou wat sneller kunnen. Maar er zat een criteria in voor afstand tot de bebouwde kom, en kwaliteitscriteria over hoe het moet worden ingericht landschappelijk. Dus dat weegt gewoon ook heel zwaar. En een aantal punten voldeed het gewoon niet aan.

HD: De omgeving was ongerust en dacht: ze moeten het straks met deze ruimtelijke regels wel toestaan, dus het college kan niet meer afwijken. Maar dat konden we wel. Dus ik heb ze geprobeerd steeds gerust te stellen, van: Ik wil dit ook niet dus ik ga dit ook niet doen, het college wil het niet op deze manier. En dat hebben wij ook laten weten aan de partijen die deze plannen hebben ingediend. En dat heeft uiteindelijk geleid tot het intrekken van die plannen. En tot een discussie daarna met het dorp om die criteria, die toetsingscriteria, heel scherp te krijgen. En met name het draagvlak principe, het schaal-en maat principe (het moet passen bij de schaal en maat van zo'n dorp), het participatie vraagstuk van hoe worden mensen betrokken, en ruimtelijke inpassing is een heel belangrijk criterium. En alleen op basis daarvan konden partijen nu initiatieven indienen en moeten ze eerst ook contact hebben met het dorpsbelang.

LS: En de criteria die u nu noemt zijn met het Plan voor de zon opgesteld?

MS: Die criteria zitten in Plan voor de Zon, dus elke initiatiefnemer die met een aanvraag of een principeverzoek komt die weet dat hij daar naar moet kijken. Alleen de praktijk was anders: men dacht hé er is een Plan voor de Zon, nu kan alles. Dus eigenlijk alles werd over de schutting gegooid. Dus toen hebben we zelf gekeken van: hoe kunnen we dit een beetje

trechteren? En toen hebben we een website ontwikkeld waar je kunt nagaan wat er allemaal voor nodig is als je particulier bent, als je een grote partij bent of als je een coöperatie bent (initiatief vanuit het dorp). En wat je dan moet doen en waarmee je eerst naar de gemeente heen moet om het gesprek aan te gaan en op welk moment. En in overleg met de gemeente hoe je die participatie slag kan maken.

HD: En die kun je opzoeken, die website. Dan zie je precies wat je moet doen als initiatiefnemer om met een plan de kunnen komen.

MS: En daar hebben we ook alle grote spelers die bij ons bekend waren over benaderd, die hebben er een brief over gekregen ook, van : nou dit zijn de spelregels om nieuwe onrust te voorkomen.

LS: Wanneer speelde zich dit allemaal af? Wanneer ontstond Plan voor de Zon.

HD: Een jaar of twee geleden zijn we daarmee begonnen, tweeënhalft. Ik heb dat twee jaar geleden voor de zomer denk ik afgetikt in de raad en daarna.. Vorig voorjaar hebben we die plannen van Kronos en Groenleven gehad.

MS: Het bestemmingsplan is vastgesteld op gegeven moment en dan is het nog niet onherroepelijk dus je hebt nog 6 weken tijd waarin mensen eventueel beroep in kunnen stellen bij de Raad van State. En juist in die periode, tussen vaststellen en onherroepelijk, kwam direct het plan van Kronos voorbij. En dat is toen ook aanleiding geweest in die 6 weken, voor mensen voornamelijk uit Wirdum en Wytgaard en dorpsbelangen, om nog beroep in te stellen bij de Raad van State.

LS: En dit was voorjaar 2017?

HD: Dit was in de zomer van 2017. We hadden voor de zomer die discussie en we zijn daar toen in het wijkcentrum geweest. April, Mei 2017. En de procedure is gaan lopen na de zomer, de Raad van State. En afgelopen zomer hebben we daar de uitspraak van gehad.

LS: En de plannen van Kronos en vlak daarna Groenleven?

HD: Ja daar hebben we nooit meer wat van gehoord.

LS: Zijn er buiten deze partijen eigenlijk nog concrete initiatieven geweest voor zonneparken in omgeving Wirdum?

MS: Nee niet concreet. Wat je wel vaak hebt is dat initiatiefnemers vragen van: goh, heeft dit kans van slagen, dat je even een snelle check doet.

HD: Ik heb nog wel een aantal mensen die willen met me praten over initiatieven vanuit het dorp, om tot kleine invullingen te komen. Die gesprekken gaan we binnenkort aan. Maar dat past niet helemaal binnen het Plan voor de Zon.

MS: We hebben natuurlijk wel het zonnepark, dat is ook van groenleven, achter kristellik (?) vergund. En we hebben bij Blitsaerd nog een klein park vergund van 3 hectare.

HD: Dat is een initiatief van de BVC.

LS: Ik richt me met mijn volgende vragen vooral op die periode van voorjaar 2017, Toen de plannen van Kronos en Groenleven voorbij kwamen en de onrust in het dorp die erop volgde. Zijn er volgens u, in die periode nog belangrijke fases of noemenswaardige gebeurtenissen geweest?

MS: We hebben natuurlijk wel een hele grote bijeenkomst gehad met het hele dorp als aftrap. En daarna zijn we toch echt wel met enige regelmaat met dorpsbelang om tafel geweest.

HD: Ja de dialoog met het dorpsbelang is goed op gang. Ik heb ook een lijntje met hun, we hebben contact, we hebben veel gesprekken over als je dit doet, hoe doe je dat dan. En voor mij is het politiek heel belangrijk dat er draagvlak moet zijn. Dat er voldaan moet worden aan de criteria. Soms kun je natuurlijk ook een initiatief krijgen van een dorp waar men de ruimtelijke inpassing minder belangrijk vindt. Maar anderen moeten er wel tegenaan kijken dus ik let er altijd op. Vanuit de overtuiging dat je het landschap moet beschermen. We zijn ook met de mensen uit Wirdum naar Garyp geweest. Garyp is een bekend initiatief dat veel mensen tot de verbeelding spreekt. Hoewel de mensen in dat dorp wel veel moeite hebben met de exploitatie, dat is veel werk en het is ingewikkeld. Dat valt wel tegen maar het is een mooi initiatief, mooi ingepast en je ziet het niet. Wij hebben nu een heel groot initiatief bij Leeuwarden, bij binnen de haak, daarbij heb ik zo mijn twijfels, zovan lukt dat wel. De eigenaren van de grond willen daar 90 hectare mogelijk bestemmen voor zonne-energie. Wij hebben gezegd, maak maar eens een idee en dan gaan we daarover in discussie, en daar moeten we nog helemaal doorheen en beoordelen of het zou kunnen. Maar het zou een heel prominent en grootschalig zonnepark worden. Ik treed af in januari dus het zijn mijn zorgen direct niet meer maar ik ga deze discussie wel met mijn opvolger voeren, want daar komt hij allerlei bestuurlijke dilemma's tegen en dat kan een lastige worden. Want het wordt een hele grote dus het gaat ook een voorbeeld worden in de discussie. Dus daar gaat straks een groot deel van de discussie over en ik weet niet of we daar mee door moeten.

MS: Dat vind ik ook heel lastig. er is in ieder geval vanuit stedenbouwkundig oogpunt ook wel naar gekeken. Dan zeg ik van ja, als je echt ergens in de gemeente een groot park wil laten landen dan zou dat dé locatie zijn. Ook daar heb je natuurlijk wel weer met een aantal verschillende eigenaren te maken en hoe ga je het inpassen.

LS: Welke partijen waren er naast Kronos solar en Groenleven verder nog betrokken bij de twee geplande projecten in voorjaar 2017? En in welke rol?

MS: Nee dat waren eigenlijk de twee spelers.

HD: En er zaten wel partijen achter, maar die heb ik niet gezien.

LS: Zij waren initiatiefnemers en investeerders?

HD: Ja zij waren initiatiefnemer, ontwikkelaar en investeerder en ze opereren vaak ook in

opdracht van andere partijen he. Die geld erin stoppen, beleggers. Die heb ik niet gezien en dat waren wel vragen geweest die ik beantwoord had willen zien. Want we zijn op gegeven moment vroegtijdig stadium zijn we gestopt. En met Groenleven hebben we ook wel een pittige discussie gehad. Groenleven was een partij die hier ook aan tafel en in de krant en overall zei van: draagvlak is voor ons heilig, en we gaan eerst praten met de bevolking en daarna komen we met een plan. Ze deden precies het tegenovergestelde. Ik snap dat niet. Ik zeg, ik vind het niet alleen heel raar wat jullie doen, maar heel onverstandig. Want je hebt ervoor gezorgd dat iedereen van tevoren met de hakken in het zand gaan. Er wordt zo een plan gepresenteerd op deze manier, je brengt ons in een moeilijke positie, en ondertussen heb je een prachtig sociaal verhaal. Het is helemaal van god los. Dat waren echt mooie praatjes. Ik heb die directeur hier gehad en het was een hele rare toestand. En Kronos heb ik nooit gesproken.

MS: Nee. Ambtelijk wel. Ze zijn wel bij mij geweest.

HD: Maar bestuurlijk niet, ik heb ze nooit gesproken.

LS: Dat brengt me bij de volgende vraag: hoe zat het met de vertrouwensrelatie tussen de betrokken partijen?

HD: Nou de vertrouwensrelatie met groenleven, van tevoren had ik de indruk dat het een goede partij was, maar het vertrouwen was bij mij meteen weg. En die jongens van Kronos, ja dat waren jongens die het grote geld kwamen halen. En ook vanalles deden in Engeland en in Duitsland en overall investeringen deden. En natuurlijk toen die SDE subsidies kwamen, ja draaiden ze in die pot met geweldige rendementen. Want als je de businesscases die eronder lagen zou zien, ik denk dat je zou schrikken van de rendementen die erop lagen. Dus ik was op een gegeven moment niet alleen zakelijk boos maar ik was op gegeven moment ook wel echt boos op ze.

LS: Op Groenleven maar ook op Kronos?

HD: Ja zeker. Kronos is hier nooit geweest. Niet bij mij.

MS: Ja ik heb ze meerdere malen gesproken. Het begon inderdaad met Kronos en daar kwam Groenleven toen nog een keer overheen in hetzelfde gebied. Dus toen hadden de mensen ook zoiets richting Groenleven van: ja, je weet toch hoe dat andere is afgelopen, waarom doe je dat nou. Dus men was richting die partij ook echt verontwaardigd.

HD: Je zou eens die jongens van Groenleven ,die zijn wel bereikbaar, je zou daar nog eens kunnen vragen: Hoe kun je dat nou in godsnaam hebben gedaan. Ze hebben mij nooit een goed antwoord kunnen geven.

LS: En bestond er een vertrouwensrelatie tussen de gemeenschap in brede zin en de partijen Groenleven en Kronos?

HD: Nee.

LS: Groenleven is afkomstig uit de regio, Kronos solar natuurlijk niet. Maakte dat nog uit?

MS: Dat moet op zich niets uitmaken.

HD: Wat wel heel belangrijk is voor de politieke draagvlak is dat er, we hebben hier veel energiecoöperaties en dat zijn initiatieven van onderop uit de dorpen, een goede verbinding is met zo'n coöperatie dus dat mensen zelf energie willen opwekken. Een beroemd voorbeeld daarvan is reduzum, een windmolen met landelijke publiciteit.

LS: En in hoeverre waren er bij de geplande projecten al fysieke kenmerken bekend, zoals omvang, configuratie in het landschap, hoogte etc.

MS: Ja er lagen al wel schetsen dus we hebben ook wel dingen beoordeeld. We hebben het ook getoetst om te kijken van, voldoet het wel of niet aan de regels van Plan voor de Zon. Dus het was al deels wel uitgewerkt, ook de hectares, dat was met name waar men over viel, de grootschaligheid. Maar goed we hebben ook direct aangegeven: op basis van ons Plan voor de Zon moeten grote velden ten dienste staan van het dorp. Als je kijkt naar wat de afmetingen zijn die eventueel bij een dorp passen dan hebben we het over 3, hooguit 4 hectare. en zij gingen eigenlijk een beetje in het gebied zitten tussen Wirdum en Leeuwarden in, dus ze hadden zoiets van: we sluiten aan op Leeuwarden. Maar dat was niet de bedoeling van de regeling.

LS: Behalve dat het heel groot was, zouden deze plannen voor zover u weet nog op enige manier irriteren of interfereren met natuur of wildlife of mensen?

HD: Nou dat is een ander punt hé, wat doet het met natuur. We hebben hier veel discussie over de landschapswaarden. Ik weet niet of je de term inmiddels kent, een nieuw begrip in Nederland, het heeft te maken met de teruggang van de biodiversiteit in de landbouwgrond. Door de intensivering van de landbouw is er heel weinig leven meer in het land. Nou als je 90 hectare zou volzetten met zonnepanelen stel ik me zo voor dat er geen kieviten daaronder eieren gaan leggen. Dus het zou de natuur ook aantasten. Die discussie hebben we nog niet zo gezien, maar die krijg je wel, daar ben ik van overtuigd. Want de biodiversiteit heeft een belangrijke plek in de culturele hoofdstad, dus de koning van de greide (king of the meadows). Dat gaat over de biodiversiteit in Friesland. Krijgt heel veel aandacht, het is een thema dat ook politiek steeds meer aandacht zal krijgen de komende jaren. En de grote vraag is: hoe kunnen we de biodiversiteit weer stimuleren. Alles wat verloren is gegaan afgelopen 20-30 jaar. Hoe kun je dat nou weer terug krijgen, wat moet je dan doen. Heb je andere vormen van landbouw nodig he, meer extensieve vormen van landbouw. Maar ook moet je denken aan de windparken en de zonneparken. En het is ook nog een discussie vanuit het LTO, land en tuinbouw organisatie in Nederland en Friesland, die toch wel problemen hebben met dus dat er steeds meer landbouwgrond, goede landbouwgrond, wordt aangewend voor zonne energie. Alleen de boeren die daar tot nu toe tegen waren, ze zien de rendementen, die komen nu met allemaal voorstellen om allemaal zonneparken op te bouwen. Omdat het gewoon een veel hogere opbrengst heeft op dit moment, per hectare.

MS: Veel agrariërs op dit moment die stoppen he. Die hebben zoiets van nou dat willen wij wel. Of die moeten stoppen vanwege milieubeperkingen dat ze zeggen van nou, dan willen wij wel graag iets met zonnepanelen doen. En ook deels voor het dorp.

HD: Dus dat wordt ook een discussie.

LS: En ging de discussie vorig jaar tijdens de plannen van Kronos en Groenleven ook over irritatie van bijvoorbeeld flikkering?

HD: Zover zijn we niet eens gekomen. Dat hoorde je wel he, van mensen die er uitzicht op hadden, van: wat betekent dat straks precies. Maar zover zijn we nooit gekomen.

MS: We zagen dat wel bij een ander zonnepark in de regio, aan de rand van een industrieterrein richting buitengebied, een aantal woningen waar werd aangegeven dat men er eventueel last van zou kunnen hebben. Alleen dat lag verdiept dus in die zin deed zich dat eigenlijk niet voor.

HD: Het is een beetje dezelfde discussie als de geluidshinder bij windmolens.

LS: Waar ik heel benieuwd naar ben is de informatievoorziening destijds over deze geplande projecten. Vanuit de partijen die initiatiefnemer waren maar ook vanuit de gemeente. Kunnen jullie daar iets over vertellen?

MS: Richting burgers?

LS: Richting burgers en de hele gemeenschap eigenlijk.

HD: Het ding vooral van Kronos en ook Groenleven was dat ze de hele voorliggende communicatie met de burgers slecht deden. Ineens kom je met een verhaal dat je een plan hebt om met zoveel hectare een heel dorp te omsingelen. Als je het goed zou doen zou je als je Kronos was of Groenleven eerst bij het dorp langs praten zonder dat je al een plan had. Samenwerking. En de volgende vraag is van, als we iets willen wat gaan we dan doen en waar. En hoe kan jullie participatie eruit zien. En je als daar op hoofdlijnen het over eens bent, van: het zou misschien daar of daar kunnen, en daar moeten we onderzoeken. Dan ga je tekenen. Dat zou denk ik een hele logische, ook als je draagvlak zoekt en nodig hebt, dan moet je het op die manier doen. En dan is het nog mooier als het initiatief komt vanuit een groep bewoners, die willen wat, en die zoeken daar dan later een partij bij. Dat soort groepen hebben ook het beste einde. We hebben nu bijvoorbeeld een wijk, initiatief vanuit de bewoners uit de wijk. Die hebben initiatief genomen om een plan te maken, hebben ook medewerking van ons gehad, we hebben meegedacht. En op gegeven moment komt er een partij bij en een locatie en wij maken het ruimtelijk mogelijk. En dan heb je een heel ander proces. Wat dat betreft heb ik ook wel veel geleerd van een documentaire, drie delen volgens mij, van omroep Friesland. En dat ging over die hele windmolen discussie in Friesland. En over de rol van al die partijen. En op gegeven moment is er een groep geweest, die hebben gezegd van: je kunt alleen maar windenergie geaccepteerd krijgen als je de initiatieven van onderop vormt. En mensen mee laat doen. En ik geloof daar heilig in, dat je het alleen op die manier echt kunt doen. En dan willen mensen ook. Maar als ze overvallen worden door commerciële belangen gestuurde partijen, die de hele omgeving opvreten, dan krijg je natuurlijk problemen.

LS: Was er bij de plannen van Kronos en Groenleven later in het proces dan ook geen ruimte was voor inspraak in locatiekeuze, omvang,

HD: Ze zeiden van wel, de partijen die hebben dat altijd aangegeven, dat die ruimte er was en dat ze draagvlak wilden. Maar ik heb nooit begrepen dat je dan eerst met een plan komt. Als je een deur moet schilderen begin je toch ook niet onderaan? Dan schilder je van boven naar beneden. Dat is omgekeerde wereld, het is de wereld op ze kop.

LS: Dus ze zijn daar achteraf mee gekomen?

HD: Ja. Dom en slecht.

MS: Daarom hebben we ook dat processchema gemaakt, ook om eventuele initiatiefnemers een beetje bij de hand te nemen. Dat je eerst even bij de gemeente aftast als je een plan hebt, van: zou het überhaupt kans van slagen hebben. Want je wilt ook niet op voorhand iedereen ongerust maken. En dat is dus wel gebeurt.

LS: Dus het was eigenlijk voor jullie ook een soort leermoment?

HD: Ja ik vond het heel leerzaam. Er zijn geen ongelukken gebeurd gelukkig, we hebben geen toestemming moeten geven op dingen die we niet willen, we hebben geen politieke ongelukken gemaakt, maar we zijn wel allemaal klaar wakker geworden. Dat is eigenlijk de conclusie.

MS: En ik vind zelf ook een heel mooi voorbeeld nu ook in kader van nieuwe omgevingswet, mensen komen ook in een vroeg stadium worden betrokken, en dan blijft toch ons Plan voor de Zon die is helemaal al..er is een plan geweest wat wij op basis van de crisis en herstelwet hebben we gemaakt, dus dat je meer mag eigenlijk zegmaar dan je normaal gesproken in het bestemmingsplan mag regelen. Maar dat dat gewoon een heel mooi voorbeeld is van hoe we in de toekomst met de omgevingswet ook en participatie van onderop en hoe loop je dat aan. Dus hier hebben we wel de eerste ervaring mee opgedaan.

LS: Zouden jullie zeggen dat een zonnepark in de omgeving van Wirdum aansluit op de bestaande landschaps context en functie?

HD: Het kan er wel denk ik, op bepaalde plekken. Maar dan moet je heel zorgvuldig omgaan met de keuze.

MS: Ja en kleinschalig

HD: En dat moet je goed in overleg doen met het dorp

LS: En de huidige functie is agrarisch denk ik?

HD: Het is bijna allemaal agrarisch ja. Bijna allemaal landbouw.

LS: Is eigenlijk het startpunt van de situatie geweest een locatie waarvoor een functie gevonden moest worden? Of is het startpunt geweest de functie zonneparken waarvoor een locatie gevonden moest worden?

MS: Het uitgangspunt is gewoon dat wij als gemeente het streven hebben om in het jaar zoveel te voorzien en het jaar zoveel...

HD: Het past gewoon in het streven om steeds duurzamer te worden in de energievoorziening, steeds zelfvoorzienender te worden in de energievoorziening. En daarvoor moet je gewoon ook ruimtelijke mogelijkheden bieden. En niet alleen ruimtelijk maar ook op andere, maar dit is onderdeel van het ruimtelijk mogelijk maken van dit soort initiatieven. Dat moet ingepast worden in het bestemmingsplan.

LS: Heeft leiderschap volgens u een rol gespeeld in de besluitvorming rondom deze zonneparken bij Wirdum?

HD: Nouja wij hebben natuurlijk vanuit gemeentelijk bestuur leiding gegeven aan het de nek om draaien van deze plannen. Daar komt het eigenlijk wel op neer. En we zijn direct hebben we ons open opgesteld naar de bevolking. Toen de pleuris uitbrak zijn we samen nog een avond naar het dorp gegaan. En het hele buurthuis zat vol. we waren met zijn drieën en ik heb de mensen daar toegesproken.

MS: Het ging goed.

HD: Ja het ging prima. Maar goed, dan moet je er wel staan. En vertellen: dit is het verhaal en zo zitten we erin. En ik ga dit nooit toestaan. Maar het was wel wat argwaan. Je maakt het niet alledaags mee.

MS: Nee, het kan zo omslaan. Maar uiteindelijk ging het goed.

HD: We hebben echt geprobeerd ons gewoon open te stellen mensen gewoon te vertellen wat er aan de hand was en hoe dit had kunnen gebeuren.

LS: Is er bij deze plannen ooit sprake geweest van compensatie voor de omliggende dorpen, de gemeenschap?

HD: Nee daar zijn we niet aan toegekomen. Dat was de discussie geweest he, als je normaal gesproken zo'n proces had gevoerd, Dan was een van de vragen op gegeven moment als je de locatie hebt dan ga je ook praten van: Hoe zitten we erin? Wie heeft er het meeste last van? En hoe kunnen we die mensen compenseren. Dat is onderdeel van zo'n proces. Daar zijn we nooit aan toegekomen.

LS: Jullie weten ook niet of de uitvoerende partijen zoiets voor ogen hadden?

HD: Nee.

LS: Heeft de lokale media volgens jullie nog veel invloed gehad op de beeldvorming en draagvlak?

HD: Ja de media pakte groot uit toen.

MS: Met name is me heel erg bijgebleven, die avond in Wirdum, er was 1 meneer die had

een negatief puntje en dat komt dan als kop in de krant. En dan hoor je ook familie, bekenden, die weten dat je die avond daar was van: Nou, ging niet zo goed he? Toen zei ik: Nee het ging hartstikke goed. Dus ja die media is soms wel..

HD: Dat is altijd zo, daar heb je altijd mee te maken bij politiek. De media zit er niet altijd objectief in. Wij ook niet trouwens, niks is waardenvrij. Maar een krant heeft gewoon belang bij zo'n vet mogelijk verhaal en zoveel mogelijk lezers. En elke journalist wil graag de voorpagina en met een genuanceerd verhaal krijg je nooit de voorpagina.

LS: De reden dat ik er naar vraag is dat ik online alleen maar grote koppen zie over verzet en volksonrust, waardoor ik me afvraag of daardoor misschien een vertekend beeld is ontstaan. Waren er misschien ook nog veel voorstanders in de omgeving van de plannen destijds.

HD: Nou hooguit, er was een jongen die was eigenaar daarvan een stukje grond, Die zag het wel zitten, die kon er veel verdienen.

MS: Maar verder niet.

HD: Als je het wil weten kun je gewoon naar het café gaan in Wirdum, dat heet Duhoux, Dan ga je aan de bar zitten en dan vraag je mensen van wat is er nou gebeurd? En dan hoor je het echte verhaal. En sommige mensen zullen ook overdrijven, maar ja.

LS: Zou u uzelf eigenlijk omschrijven als tegenstander van de plannen destijds?

HD: Ik ben er gewoon op tegen. Kijk ik moet wel professioneel blijven natuurlijk want ik ben wel wethouder. Maar als ik burger was geweest had ik me net zo hard verzet.

LS: In hoeverre hebben de tegenstanders, in dit geval zijn dat veel mensen geweest, volgens u invloed gehad op de uiteindelijke besluitvorming en het intrekken van de plannen.

HD: Dat heeft op de achtergrond wel een rol gespeeld maar ik had het plan sowieso de nek omgedraaid.

MS: Wij hebben gewoon ook richting Kronos aangegeven: als jullie het plan niet intrekken gaan we het sowieso weigeren. En dan maak je meer kosten, dus zij hebben wel eieren voor hun geld gekozen. Maar dit plan had op basis van Plan voor de Zon nul kans gemaakt om goedgekeurd te worden.

HD: We hadden het nooit goed gekeurd. Dan had ik me diep moeten schamen.

LS: Vooraf wist ik niet in hoeverre u aan de uitvoerende kant stond van de plannen destijds of zoals u nu verteld aan de faciliterende kant met een kritische houding.

HD: Kijk we hebben de verkiezingen daarna niet voor niets gewonnen. Kijk dat speelt wel een rol, we hebben in november 2017 de verkiezingen gehad, niet snel hierna. En als je als politicus of wethouder met zo'n plan de mist in gaat en je gaat achter zo'n plan staan en je roept dat en het wordt de nek omgedraaid. Dan heb je een gigantische nederlaag. En dat

vertaalt zich in electorale opbrengst. Want iedereen kent iedereen hier in Friesland. Maar goed je weet het nooit honderd procent, maar dat speelt natuurlijk een rol.

MS: Dat had wel stemmen gescheeld denk ik.

HD: Ja, tuurlijk.

LS: Wat zou u achteraf beschouwd nou graag anders hebben gezien aan de geplande projecten, of die hele periode toen het ging over zonneparken bij Wirdum.

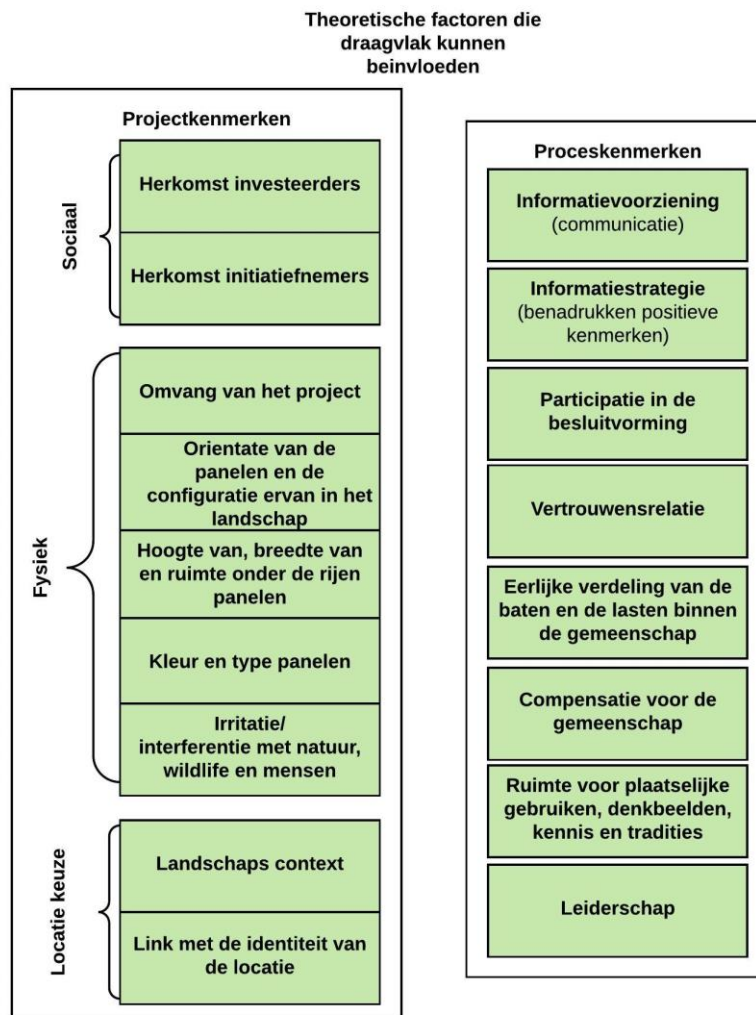
HD: Nouja, ik was me er bij de vaststelling van Plan voor de zon niet bewust van dat er dit soort plannen konden komen en met dit soort impact. Dat overviel ons wel enigszins. Ik had het misschien kunnen weten, maar niemand had dat door. Dat dat zo opeens begon. Het had ook met de SDE subsidie te maken en de mogelijkheden die er ineens lagen en dan ineens zien die partijen een grote kans om groot geld te verdienen.

MS: En die partijen lezen de regels niet. Ze horen gewoon: oh, Plan voor de Zon, en dan wordt het gewoon over de schutting gegooid. En er is niemand die dan even in het bestemmingsplan kijkt van: wat mag ik dan en waar mag ik dat dan. Totaal niet. Wij hebben achteraf dan dat hele processchema en communicatief er een hele website voor ingericht. Als je dit soort dingen weer zou doen zou je het denk ik dan aan de voorkant in kunnen richten.

HD: Ik had in de politieke behandeling bijvoorbeeld, en de aanloop er naartoe, had ik achteraf, maar achteraf weet je altijd alles, had ik gewoon heel duidelijk moeten communiceren naar de mensen: Dit kan niet, het betekent niet dat alles kan, er moet draagvlak zijn enzovoort. Ik had de criteria heel sterk kunnen neerzetten. In de overige communicatie hadden we dat ook heel sterk kunnen neerzetten, dat hebben we niet gedaan. Maar we kregen wel de kans om dat alsnog te doen, toen het in het begin al helemaal mis ging. En toen konden we direct zeggen van: Jongens hoor eens, we gaan het anders doen.

LS: Op deze afbeelding staat een lijst met 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. Het zou voor mij heel waardevol zijn als

je de volgende 3 vragen over deze afbeelding zou willen beantwoorden.

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

HD: Herkomst van investeerders en herkomst van initiatiefnemers. Dat vind ik wel belangrijk. Hè, als ze uit China komen, wat heb ik ermee te maken dan hè. Wij willen graag dat ze betrokken zijn, dicht bij zitten.

MS: Was de aanvraag voor meerdere hectares vanuit het dorp gekomen, dan was het wellicht misschien anders geweest.

HD: Dan had je een heel ander verhaal gehad. Dus wel belangrijk. De omvang van het project, een kleine schaal, dat is wel belangrijk. Locatiekeuze, dan is de landschaps context wel belangrijk. Informatievoorziening daar zet ik twee sterren bij, die is cruciaal. Ook de informatiestrategie en participatie in de besluitvorming is belangrijk. En dan volgt vertrouwensrelatie automatisch als je dat goed doet. Dan gaan de mensen je ook vertrouwen. Eerlijke verdeling, uiteindelijk, van de baten en de lasten is wel belangrijk. En compensatie voor de gemeenschap.

LS: Als je 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/het meest essentieel voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

HD: Informatievoorziening.

6. Interview Transcript Sybrand Frietema, Energiewerkplaats Friesland

@ telefonisch

23 oktober - aanvullingen later ontvangen per e-mail

LS: Wie ben je precies en in welke functie of hoedanigheid was je betrokken bij de totstandkoming van het zonnepark bij Garyp en de besluitvorming daarover?

SF: Ik was betrokken bij het helpen organiseren van het project. Eigenlijk in een vrij laat stadium. Op het gebied van de verwaarding van de stroom die uit het zonnepark komt.

LS: De verwaarding?

SF: Ja. Dus de manier waarop het zonnepark tot stand is gekomen heb ik weinig bemoeienis mee gehad. Dat gebeurt wel volgens manieren die ik beschreven heb. Maar de mensen zelf hebben dat uitgevoerd. En ik kom straks even terug op wat die beschrijving is. Mijn bemoeienis was eigenlijk zorgen dat die stroom verkocht wordt en tegen zo aantrekkelijk mogelijke voorwaarden. En met de aantekening dat de lokale bevolking en bedrijven die stroom het liefst zelf zouden willen hebben. Daar heb ik een model voor gemaakt in samenwerking met 2 energiebedrijven zodat dat mogelijk werd.

LS: Zodat het mogelijk werd voor lokale bedrijven en bewoners om tegen aantrekkelijke prijzen die stroom af te kunnen nemen.

SF: Ja, en ook zeker te weten dat het die stroom is.

LS: Kun je wat meer vertellen over hoe dat proces eruit heeft gezien? Wat voor afspraken zijn er concreet gemaakt?

SF: Dat is een heel specifiek iets, dat is een contract met een energiebedrijf, Eneco dat mag ik wel zeggen. Er is afgesproken dat Eneco die stroom koopt, maar dat zij de GVO's, dat deel van de stroom waar de duurzaamheid mee aangetoond wordt, dat die ingezet wordt voor levering aan de eigen klanten in de omgeving. Dus de coöperanten, de mensen van de coöperatie en bedrijven die graag gebruik willen maken van die stroom. En dat is nieuw. Dat is eigenlijk een bijzonder iets. Omdat over het algemeen gooi je die stroom over de schutting, en ja dan verdien je er geld mee, maar voor de rest heb je geen affiniteit meer met het park. Je kan er niemand verder aan binden. En ooit heb ik een aantal dingen gedaan omdat ik eigenlijk wil dat lokale energie lokaal ingezet kan worden. En daarvoor heb ik een koepel helpen oprichten en een energiebedrijf, energie van ons. En energie van ons dat heette vroeger Noordelijk Lokaal Duurzaam. Daar heb ik een businessplan voor geschreven en een vergunning voor aangevraagd. Ik heb een achtergrond in de energiesector, ik heb een eigen energiebedrijf zelf gehad, en ik dacht de burgers van noord Nederland moeten we ook een eigen energiebedrijf weer gunnen. Want bijna alle energiebedrijven zijn in buitenlandse handen en doen niet datgene wat wij als maatschappij willen. Namelijk duurzaam. Dan kun je roepen, maar het leek mij beter om zelf dan maar een energiebedrijf te beginnen. Want dan kun je de daad bij het woord voegen.

LS: En dat energiebedrijf, is dat toevallig mienskip energie? Of is dat iets anders.

SF: Nee. Dat leg ik zo uit. Het energiebedrijf is Energie van ons. Dat is een keurig klein coöperatief energiebedrijf in noord Nederland. Duizenden klanten, inmiddels een omzet van enkele miljoenen, gerund door 6-7 professionals en dat werkt gewoon prima. En zij leveren de stroom, die zij kopen bij de lokale coöperaties. Waar je er in het noorden inmiddels zo'n 85 van hebt. En die stroom die verkopen zij weer aan de lokale afnemers. En dat zijn mensen die lid zijn van die lokale coöperaties. En dat zijn er gewoon inmiddels heel veel, dat zijn er duizenden in noord Nederland. Het begint te werken. Het enige wat daar nog eigenlijk aan ontbrak was dat je heel direct stroom van 1 installatie kan kopen. Zoals jij in het begin al aangaf, bij het ene windmolenproject vind men het wel leuk maar bij de meeste windmolenprojecten vindt men het eigenlijk helemaal geen goed idee dat die daar gebouwd wordt. Dat denkbeeld heeft eigenlijk geleid tot het denkbeeld Mienskip energie, dat is geformuleerd door een aantal van die lokale coöperaties. Mienskip dat vertaalt zich eigenlijk als gemeenschap, maar daar zit nog iets meer aan. Dat is eigenlijk de geborgenheid die je voelt met een sociale maar ook fysieke omgeving. En Mienskip energie daar zijn een aantal principes voor opgesteld, die zijn vastgelegd door lokale coöperaties. Die hebben dat op een vergadering gezegd: Dit zijn de principes die wij willen. Die noemen we de principes van Raerd. Dat was het kleine dorpje in Friesland waar die voor het eerst geformuleerd werden. En die principes van Raerd die zijn de basis voor het keurmerk Mienskip energie. Het keurmerk dat certificeert een installatie. Dus een windmolen of, in het geval van Garyp, een zonnepark. En dat stelt als je voldoet aan een aantal kenmerken, daar kan ik je zo nog wel wat meer over vertellen, dan mag jij de stroom die daar wordt opgewekt, verkopen onder het keurmerk Mienskip energie. En daar zeggen we mee dat dat stroom is die op de juiste manier, geaccepteerd door de bevolking en met medewerking van die bevolking. En ook ten goede komt aan die bevolking.

LS: En dan beperkt tot projecten in Friesland?

SF: Nou ja dat hoeft niet perse, maar ja we zijn in Friesland begonnen. Dus daar is het. Het is wel een keurmerk eigenlijk dat zich richt op het lokale. Je gaat in Limburg geen Mienskip energie uit Garyp kopen. Dat zou kunnen maar de bedoeling is juist dat je die lokale acceptatie kan omzetten in participatie. Van: Ik vind het goed dat dit hier gebeurt en ik krijg dan die stroom ook van dat park. Garyp was de eerste die gecertificeerd is, er zijn meer aanvragen op dit moment in behandeling bij de stichting. We hebben een aparte stichting die dat keurmerk uitgeeft. En het mooie is eigenlijk dat veel burgers maar ook bedrijven, juist ook bedrijven, zeggen: Dit is het type stroom wat ik eigenlijk het liefst zou willen hebben. En ik weet zeker dat hier niet mee gesjoemeld is, ik weet zeker dat dit van een echte duurzame bron is en ik weet ook dat dit op een goede manier tot stand gekomen is. Het zijn geen processen waar 1 partij met het geld wegloopt en de burgers, de omwonenden, in de kou zitten. Nee. Dit is een prima proces.

LS: òke. Dat is een heel heldere toelichting. Voor mij is het namelijk heel interessant om deze constructie en de betrokken partijen, in het specifiek het geval van Garyp, in kaart te brengen. Ik heb nu geleerd dat de stroom van het zonnepark Garyp via Eneco, met de GVO's bij de lokale afnemers in Garyp terugkomt. Hoe zit precies het door u opgerichte bedrijf Energie van ons daar tussen in? En ik heb ook nog horen vertellen over de Us koöperaasje..dus dat probeer ik ook nog een beetje een plekje te geven.

SF: Excuses. Het is heel ingewikkeld wat wij hebben opgericht bij ons in Friesland. Het

begon eigenlijk met Us koöperaasje, dat is de koepel van lokale coöperaties in Friesland. Die is 6 jaar geleden opgericht. Toen waren er eigenlijk nog niet zoveel coöperaties. Maar ik heb dat met een paar mensen opgericht om het perspectief voor lokale initiatieven in Friesland goed te krijgen. Als je een heel klein clubje bent en je moet tegen de grote beren aanvechten dan gooi je na een half jaar het hoofd moe in de schoot want dat is gewoon heel lastig. Op het moment dat je jezelf organiseert dan heb je gewoon meer mogelijkheden, ben je sterker, en kan je als lokaal klein clubje meer bereiken. Die koepel die was opgericht, toen zijn eigenlijk in Drenthe en Groningen naar aanleiding van het Friese voorbeeld ook koepels opgericht. En gedrieën daar is, die zijn eigenaar van Energie van ons. Dat maakt het een beetje ingewikkeld. Maar je moet dus voorstellen je hebt lokale coöperaties, 85 geloof ik, die hebben zich verenigd in 3 koepels in het Noorden waar de Friese het grootste van is. En die zijn gezamenlijk met zijn 3en eigenaar van het eigen energiebedrijf, Energie van ons.

LS: Je noemde bepaalde principes van de mienskip energie. Zoals dat de bedrijven niet weglopen met al het geld, maar dat de dorpen er ook van profiteren.

SF: Dat zijn ze niet letterlijk, dat is even mijn vertaling ervan. Letterlijk is het: 1) De energie waar de gemeenschap over beslist; 2) De energievorm die de gemeenschap wilt; en, 3) de energievorm waar de gemeenschap van profiteert. En de bedoeling is dat een initiatiefnemer gaat aantonen dat dat plaats heeft gevonden. Dat dat een proces is geweest waar inderdaad democratisch gekozen is voor een bepaalde vorm. Dat dat proces een zoektocht is geweest samen met de bewoners. En dat dat ook een of andere vorm van profijt, en dat bedoel ik niet financieel profijt eigenlijk maar juist eerder andere vormen van profijt, voor het acceptatiegebied tot stand is gebracht.

LS: En als je het dan hebt over profijt, op welke concrete manier profiteren de mensen in Garyp dan van het park volgens jou? Dan wel economisch, dan wel psychologisch.

SF: Nou psychologisch daar ga ik niet over, dat is niet mijn expertise. Het profijt dat er in zit dat is wel op een aantal fronten. En dat is niet direct financieel. En dat is eigenlijk belangrijk. Het park bij Garyp is eigendom van een stichting die is opgericht door de lokale coöperatie. En die stichting heeft een doelstelling die bijdraagt in het sociaal domein met name, van Garyp en Sumar. Dat is eigenlijk waar de mensen van de coöperatie ja tegen hebben gezegd. Zij wensten dat er zoiets komt. En die stichting die keert uit aan maatschappelijke doelen in Garyp en Sumar. Iets met een peuterspeelzaal, een bijdrage aan het binnendak van een oud kerkje. Dat zijn maatschappelijke dingen.

LS: En is het dan ook zo dat de mensen nog korting krijgen op de energie die ze afnemen?

SF: Ja. En dat is de andere kant. Dat is meer de klantenkant. In principe is Eneco de contractpartij voor het park, maar er zijn specifieke afspraken gemaakt en die kan ik niet helemaal uitleggen, want dat is onder een non-disclosure agreement tot stand gekomen. Maar in algemene termen kan ik erover spreken. Voor de mensen van de coöperatie is het mogelijk om de GVO's via de lokale coöperatie, via de stichting te krijgen zodat die gebruikt kunnen worden bij de levering door een energiebedrijf. En dat is ingewikkeld maar zo moet het volgens de Nederlandse wet. De levering van duurzame energie kan alleen plaatsvinden als er sprake is van een GVO. En die moet dus uitgegeven worden, die moet er zijn. En de lokale coöperatie die zegt tegen het energiebedrijf: Ik heb 40 klanten van jouw

klantenbestand die Mienskip energie krijgen. Hier krijg je 40 maar de hoeveelheid GVO's die nodig zijn om de levering tot stand te brengen. Dat is juridisch een beetje omslachtig werken, maar dat is op dit moment eigenlijk de enige manier om dat gedaan te krijgen. Even voor jouw begrip, de meeste energiebedrijven die sjoemelen eigenlijk een beetje met hun stroom. Die laten een mooie windmolen of een zonnepaneel zien en blijde mensen daaromheen. Maar wat ze jou leveren is eigenlijk voor een groot deel stroom uit het buitenland of stroom die is opgewekt door in een kolencentrale wat hout te stoken. Veel mensen vinden dat niet de duurzaamheid die we willen hebben. En die gaan of naar een betere leverancier of, beter nog, die zeggen van: Hoor eens, ik wil dat mijn stroom daadwerkelijk van 1 installatie afkomt en ik wil ook dat dat zeker is. En niet alleen maar op de blauwe ogen van de verkoper van het energiebedrijf geloven maar ik wil dat dat gecertificeerd is. De overheid heeft gezegd van: Wij willen duurzame energie stimuleren en daarom zeggen wij: Wil je duurzame energie verkopen, dan moet je zo een garantie van oorsprong erbij leggen. Maar weet dat verreweg de meeste van die duurzaam opgewekte stroom die verkocht wordt, eigenlijk niet duurzaam in Nederland wordt opgewekt. Die hebben een GVO maar die komt van een Noorse waterkracht centrale. En dat betekent dat of de Noren niet meer duurzaam zijn, of dat die eigenlijk 2 keer duurzaam verkocht is. En dat is eigenlijk een lek. En biomassa, dat is eigenlijk het allergrootste gedeelte van de opgewekte duurzame stroom is biomassa en dat is van kolencentrales!

LS: Zijn er eigenlijk bij het project in Garyp nog lasten geweest voor de gemeenschap?

SF: Niet bij mijn weten. Maar laat ik het zo zeggen, ik kom niet uit Garyp dus ik ben niet aanwezig geweest bij alle processen. Ik kan daar niet heel erg over oordelen, maar wat ik gehoord heb is dat eigenlijk niemand van Garyp of Sumar daar bezwaar tegen heeft. Omdat het niet alleen de duurzaamheid van het park, maar ook op een paar andere vlakken een slag gemaakt heeft die je duurzaam zou kunnen noemen.

LS: De sociale duurzaamheid?

SF: Precies sociaal. Mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt die daarin een rol kunnen spelen, herstel van het coulissenlandschap, dus landschappelijke inpassing hebben ze ook verbeterd. Biodiversiteit, ze hebben een speciaal gebied van dat land dat richten ze zo in dat het de biodiversiteit alleen maar ten goede komt.

LS: En is er ruimte geweest in dit project voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis of tradities?

SF: Ik vind dat soort dingen zelf belangrijk. Dat het op een goede manier landt, sociaal en op allerlei domeinen, in de omgeving. Ik denk dat Garyp een heel goed voorbeeld is omdat ze daar vanuit gingen. En ik denk dat dat eigenlijk ook in de geest van Mienskip energie is, dat er profijt is voor de gemeenschap. En dat is niet in geld uit te drukken, dat zijn andere waarden die je als gemeenschap eigenlijk hebt.

LS: Zou je dan plaatselijke denkbeelden en kennis volgens jou kunnen scharen onder Mienskip energie, Energie van ons en de coöperaties?

SF: Ja. En het mooie is, dat is niet iets wat van bovenaf opgelegd wordt door een keurmerk.

dat is iets waar een lokale gemeenschap zelf hun oordeel op vormt. Als zij stellen: we vinden lokale werkgelegenheid heel belangrijk, dan kunnen zij dat tot uitdrukking brengen. Als zij diversiteit belangrijker vinden, dan geven ze daar meer waarde aan bij wijze van spreken. En wij kunnen niet vanaf de zijlijn goed in zo een gemeenschap vaststellen wat de belangrijkste waarden zijn die zij in zo'n project georganiseerd willen krijgen. Dat kunnen zij zelf beter dan ik. Ik kom niet uit Garyp. Ik weet niet hoeveel armoede daar is of dat er juist veel geld is. Dat weet ik niet. De mensen uit Garyp wel en die kunnen daar zelf invulling aan geven.

LS: En is dat onder het mom van lokale participatie? Noemen jullie het zo?

SF: Nou, ik ben altijd een beetje huiverig altijd om het woord participatie te gebruiken. Ik gebruik het eigenlijk alleen in combinatie met het begrip acceptatie. Dan moet je ook even ons model krijgen, dat is lastig want dat moet je ook even zien eigenlijk. Wij hebben een acceptatie-participatie model ontwikkeld in samenwerking met 1 gemeente. De gemeente Sudwest Fryslan. De raad heeft dat ook aangenomen, dat is alweer een paar jaar geleden. En ik denk dat dat eigenlijk belangrijk is: Uitgaan van beleid en niet zozeer van vage beloftes of richtlijnen. Maar gewoon puur zoals het gebeurt in een gemeente. Eigenlijk hangt het aan twee dingen. Als een ontwikkelaar, en dat kan een ontwikkelaar van buiten zijn maar dat kan ook een ontwikkelaar vanuit het dorp zelf zijn, zegt dat ze een plan willen doen dan bepalen zij het participatiegebied als aller eerste. En dat is eigenlijk een cirkel rond de installatie die ze tekenen waarvan zij zeggen: We willen dat een aantal lusten op een bepaalde manier daar terecht komen. En we gaan zelf daar invulling aangeven. De gemeente die krijgt dat plan, dat participatieplan ook, en die zeggen: Wij stellen een participatie vlak vast. En dat kan hetzelfde zijn als die participatie cirkel, maar dat kan ook een andere zijn. En vaak is dat bij Friese gemeente een dorp. Dat zijn dus niet alleen de omwonenden. Die hebben gewoon rechten als belanghebbenden. Maar het acceptatiegebied dat wordt vastgesteld door de gemeenteraad. En de gemeenteraad zegt: Als in een democratisch proces mensen consent geven aan deze installatie dan gaan wij als gemeenteraad daar niet nog een keer iets van vinden. Dan hebben jullie die vergunning. En dat is van belang. Daarmee borg je dat de participatie en acceptatie gezamenlijk tot stand komt onder regie van de overheid, die daar een democratische toets op los laat. En dit model, dat heb ik in werking gezien, dat vind ik een fantastisch model. Hoe langer ik ernaar kijk en hoe meer ervaring ik ermee op doe, des te beter.

LS: In hoeverre heeft in het specifieke geval van Garyp de gemeenschap kunnen meedenken of besluiten? Was er voor zover je weet een soort proces opgestart met bijeenkomsten en waren bepaalde projectkenmerken daarbij misschien onderhandelbaar?

SF: Het is niet volgens hetzelfde model gegaan. Het park bij Garyp is eigenlijk, als ik het even plat sla, wel tot stand gekomen op een hele Friese manier. Namelijk een energievisie die door het dorp is vastgesteld. Heel veel initiatieven beginnen ook op die manier. Als dorp leg je zelf een visie vast waar duurzame energie een belangrijk deel van uit maakt. Dan geef je eigenlijk als dorp een clubje het mandaat om dat uit te zoeken. Die worden ondersteund, dat is mijn rol. Ik zit bij de energiewerkplaats zoals je al zei. De energiewerkplaats is een programma van de provincie die professionele ondersteuning biedt aan lokale initiatieven. En dan kunnen dat soort processen zoals Garyp makkelijker tot stand komen. Garyp is een uitzondering omdat ze bijna geen gebruik hebben gemaakt van professionele ondersteuning,

omdat ze zelf zo goed zijn. Het is echt bizar knap wat ze hebben gedaan. Maar een hele hoop andere initiatieven die wij ondersteunen, ook met zonneparken, daar doen wij eigenlijk redelijk veel voor. Garyp, dat proces, dat was een werkgroep die dus op gegeven moment een coöperatie is geworden. Die is in het model van Us koöperasie en Energie van ons komen te hangen. Zij hadden op hun eigen energiebedrijf. Ze wisten: Nou, nu kunnen we gaan opwekken en kunnen we onze eigen leden gaan beleveren. Om het cirkeltje mooi rond te maken. En dat hebben zij eigenlijk gedaan.

LS: Ik heb van Gjalt Benedictus gehoord dat met name u een waardevolle rol heeft gespeeld in de ondersteuning, om het allemaal mogelijk te maken. Ging het daarbij ook nog over de verdeling van de financiële opbrengsten, zijn dat dingen waar u toen bij heeft ondersteund? Om die verdeling vorm te geven.

SF: Garyp liep eigenlijk een beetje op de troepen vooruit. Een groot project wat ze zelf deden, nog voordat de stichting Mienskip energie was opgericht. Dus eigenlijk hebben zij een hoop dingen gedaan op een manier waar een soort consensus over was in Friesland. Van: Dit is de manier waarop wij gemeenschapsprojecten eigenlijk het liefst ten uitvoer willen brengen. Dat was nog niet op papier vastgelegd zal ik maar zeggen. En eigenlijk is dat met terugwerkende kracht een Mienskips energie project geworden, omdat ze voldeden aan die kenmerken. Maar ze liepen inderdaad vooruit.

LS: En een van de dingen van Mienskip energie is het meebeslissen. Liepen ze in Garyp ook vooruit in dat de mensen uit de gemeenschap konden meebeslissen over bepaalde kenmerken van het project? Over de omvang of de verdeling van de opbrengsten bijvoorbeeld.

SF: Dat is lastiger, bij dat deel van het proces ben ik niet aanwezig geweest dus daar kan ik niet over oordelen. Wat ik weet, wat ik ervaren heb, is dat mensen uit Garyp die ik ben tegengekomen het een fantastisch project vinden. Dat de gemeente er heel blij mee is en het als voorbeeld geeft van hoe het moet gebeuren. De vervolprojecten die ze nu doen die duiden ook op een hele brede steun eigenlijk vanuit het dorp waar de initiatiefnemers vanuit gaan. Maar ik ben niet bij de groepsbijeenkomsten geweest, ik heb niet de discussies gehoord. Maar ik durf de stelling wel aan dat waar men zich niet heeft kunnen uitspreken over misschien de details van het project, men zich wel heeft kunnen uitspreken over de nut en noodzaak van het project en ook de vorm manier waarop de organisatie in elkaar gezeten heeft. En ik denk dat dat belangrijk genoeg is. En soms moet je dat soort processen ook zo laten plaatsvinden. Dat de bevolking middels een democratisch proces, laat ik het even voorzichtig zo zeggen, zegt: Oke, jullie zijn de club die namens ons dit verder gaat doen. Want je kan niet voor elke deelbeslissing voor zo'n groot en complex iets als een zonnepark elke keer een ledenvergadering uitroepen, of een dorpsbelang jaarvergadering tezamen roepen.

LS: Zou je project, voor zover je weet, ooit nog gaan interfereren of irriteren met natuur, wildlife of mensen? Je gaf net aan dat het er misschien zelfs beter van is geworden?

SF: Dat is mijn indruk. Maar nee, daar ben ik geen specialist in, dat is meer de indruk die ik heb.

LS: Past het zonnepark daar volgens jou binnen de landschaps context van de locatie?

SF: Ook dat is niet mijn expertise, maar gevoelsmatig zeg ik: Is het een mooie manier om een, ik zal maar zeggen, vervuilde grond, die niet makkelijk gebruikt kan worden voor voedsel of waterberging. Eigenlijk een hele mooie tweede leven te gunnen als plek waar duurzame energie wordt opgewekt.

LS: En zou je ook nog zeggen dat, omdat het dus een oude vuilstort is, het aansluit op de identiteit en het karakter van de locatie? Zovan: Daar borduurt het een beetje op voort?

SF: Dat zijn ruimtelijke afwegingen waar de vergunningverlener en het ruimtelijke beleid, in dit geval de provincie dus ook, hun zegje over doen. En naar ik begrijp vinden die het prima. Ik denk dat het voor het dorp, dat heb ik gehoord, waar het eerst een eyesore was heeft het nu een nuttige functie gekregen. En ik denk dat dat ook bijdraagt aan het feit dat het een geaccepteerd proces is geweest.

LS: In hoeverre zou je zeggen dat er een vertrouwensrelatie heeft bestaan tussen de betrokken partijen bij dit project?

SF: Ik denk dat dat belangrijk was. Ik weet niet of het in alle opzichten nou 100% geslaagd is. Maar ik weet zeker dat zowel vanuit de initiatiefnemers naar de bevolking toe, als de initiatiefnemers naar de gemeente toe, als naar een aantal bedrijven die samenwerkten, duidelijk gebaseerd is op een vertrouwensrelatie. Eerder dan harde zakelijke afspraken. En het is niet dat er geen harde zakelijke afspraken aan ten grondslag lagen, maar dat is wel het uitgangspunt geweest.

LS: Dus de informatie over en weer die werd wel vertrouwd als geloofwaardig? En de inschatting van risico's enzo dat werd allemaal wel..

SF: Ja in elk project gaan er dingen fout. Ik weet dat er ook in dit project dingen fout gegaan zijn, die ga ik niet allemaal benoemen. Het is misschien ook wel een beetje een Fries iets, dat je uitgaat van het vertrouwen, de bereidheid om samen tot een goed project te komen. Dat die voorop staat in de wijze waarop je met elkaar omgaat. En dat zorgt voor korte lijntjes, dat zorgt voor een snelle..

LS: Het is bijna een voorwaarde?

SF: Nou, bijna wel. Het is ook een beetje dat hele Mienskip verhaal, van: We gaan dit samen doen. En dat betekent doen in het algemeen belang eigenlijk. En als jij meedoet aan dat project dan dien jij dat algemeen belang. Ook al ga je er geld mee verdienen, dat is prima, maar het moet ook voor jou duidelijk zijn dat daar een algemeen belang in het slagen van het project, dat dat het doel is.

LS: Is er volgens jou leiderschap getoond bij dit specifieke project? Dus door de ontwikkelende partijen onderling, of door andere partijen, of door de energiewerkplaats bijvoorbeeld.

SF: Nee nee wij zijn echt ondersteunend geweest in een deel van het proces. In mijn

persoon eigenlijk alleen. Wij hebben zelf ontwikkelaars die voor andere coöperaties projecten ontwikkelen. Er is duidelijk sprake dat de coöperatie, en dan ook zeker in de persoon van Gjalb Benedictus, duidelijk leiderschap heeft getoond. Leiderschap en ondernemerschap mag ik wel zeggen. Die ervoor gezorgd heeft dat dit project tot stand is gekomen. Het grootste zonnepark eventjes van Nederland was gewoon van een coöperatie van vrijwilligers. En ja dat, heel veel mensen begrijpen nog steeds niet hoe dat kan. Maar dat is door het feit dat je het algemeen belang als uitgangspunt neemt, leiderschap en commitment toont. Een Fries staaltje van uithoudingsvermogen en een bereidheid tot samenwerken. Er zijn ook andere partijen die leiderschap hebben getoond. Dat is de gemeente, zeker in de persoon van de oud wethouder, Houkje Rijpstra. Die heeft ook duidelijk leiderschap getoond door te zeggen van: Oké, wij ondersteunen dit project. Dit vinden wij van groot belang als gemeente. Wij doen vriendelijk over een aantal vergunningszaken en leges. En die hebben duidelijk hun hoofd uitgestoken, nog voordat daar de Mienskips energie beleidsrichtlijnen voor had vastgelegd. En ook de maker heeft zich op een goede manier laten kennen door een heel innovatief systeem van techniek, daar gebruik van te maken.

LS: Groenleven?

SF: Groenleven, ja.

LS: Wat is je beeld van de informatievoorziening over dit project aan de gemeenschap?

SF: Ik heb geen indruk dat ze niet zuiver gecommuniceerd hebben met de omgeving. En die omgeving is zowel de eerste ring, dat zijn eigenlijk de mensen van de coöperatie. Ik weet niet hoeveel mensen ze in de coöperatie hebben, maar die hebben in de besluitvorming daar kunnen bijdragen. De tweede ring is de bevolking die volgens mij, in een aantal sessies, ook op een goede manier op de hoogte is gesteld. Ik heb geen reden om te denken dat dat ergens fout is gegaan.

LS: En is hier volgens jou, misschien heb je daar een indruk van, nog een bepaalde informatiestrategie bij gehanteerd? Bijvoorbeeld het leggen van nadruk op bepaalde positieve kenmerken?

SF: Zij hebben gewoon duidelijk gezegd van: Hoor eens, dit doen wij voor het dorp. En dat is soms in Friesland het enige wat je hoeft te zeggen. Als je daarnaar handelt dan begrijpt iedereen wat jouw manier van werken is en wat je belang is. Dan vallen dingen eigenlijk vrij snel op z'n plaats.

LS: En heeft de lokale media, of misschien de landelijke media, volgens jou invloed gehad op de beeldvorming en het draagvlak voor het project in de gemeenschap?

SF: Nou, daar zal ik je iets grappigs over vertellen. In principe is draagvlak alleen maar voor de lokale mensen in de omgeving. Dus bij de eerste paneel legging, wat vrij bijzonder was want op dat moment was het het grootste zonnepark in Nederland dat in aanbouw was en het grootste coöperatieve zonnepark nog steeds. En er was gewoon, bij een oude loods, werden 3 verhaaltjes in het Fries afgestoken. En er was 1 iemand van de schrijvende Friese pers uitgenodigd en 1 iemand van de lokale pers. En dat was het. En voor de rest was dat

ook niet nodig. Het is niet nodig dat de Volkskrant daar over bericht. Sterker nog, het zou bij mensen alleen maar voor meer verwarring kunnen leiden en dat willen we niet.

LS: In hoeverre hebben collega's, vrienden en familie, dan denk ik aan een soort solidariteit, de beeldvorming en het draagvlak voor dit project nog beïnvloed denk je?

SF: Dat is moeilijk te zeggen want ik kom niet uit Garyp. Ik heb wel van dichtbij dit soort processen, ook wel een beetje vergelijkbare processen, en weet ik dat dat gewoon heel erg belangrijk is. Dat sommige dingen daarmee vallen of staan, op welke wijze er een soort consensus bestaat in een kleine gemeenschap over hoe belangrijk een project is.

LS: Is het denk je zo, ik vraag dit uit eigen interesse omdat ik benieuwd ben naar je visie daarop, dat de invloed van media en van solidariteit met naasten het draagvlak versterken? Dan wel dat er draagvlak is en ze dat versterken, dan wel dat er weinig draagvlak is en ze dat verergeren?

SF: Daar kan ik me in vinden ja. Kijk het lastige voor media is, als het goed nieuws is is het niet leuk. Dat is niet boeiend. Je bent op zoek naar die ene man die achter in het zaaltje zit te gillen dat hij tegen windmolens is. Dat maakt discussies, die in principe een democratisch gehalte zouden moeten hebben, lastig te verslaan. En het feit dat daar allemaal mensen zitten te knikken van: Ja, dat is een goed idee, dat staat niet in de krant. En dat aspect dat heb ik van dichtbij ook meegemaakt. Bij projecten die ook op wat minder draagvlak konden rekenen. En mijn perceptie is ook dat veel lokale coöperaties die bezig zijn met dit soort projecten, liever geen media erbij hebben, anders dan de lokale media die begrijpt waar het over gaat. Dat zij de nut en noodzaak van iemand uit het westen, die een beetje gaat lopen prikken om te kijken of er ergens nog iemand tegen is, niet zien zitten. Dat is een beetje wel de stemming. Er zit nog 1 aspect aan. Veel van dit soort clubs, ook in Garyp, zijn niet gewend om in marketingtermen te spreken over hun eigen project. Zij zien daar ook de nut en noodzaak eigenlijk niet van. En vandaar dat hun verhaal soms gewoon lastiger is. Garyp had, ten tijde van de eerste panelen legging, geen logo en geen website. En ja, als je dan iets wilt zeggen dan ben je niet aan het communiceren en dat kan een negatief aspect hebben.

LS: Je bent niet aan het communiceren wanneer je niet in zakentermen kunt spreken of een logo hebt?

SF: Laat ik het zo zeggen: Je kan met je eigen kring prima communiceren. In het dorps huis leg je uit wat je aan het doen hebt. Je houdt bijeenkomsten waar je de plaatjes laat zien. Dat gaat allemaal prima. Maar je hebt niet voor de groep die daar omheen zit die daar iets van wil afweten, voor landelijk of de regionale krant, die kan niet iets daarover lezen. Dus die maken zich soms ook voorstellingen die niet kloppen. En dat zag ik bij Garyp ook, daarvan dacht men een tijd, dat het een project was van een ontwikkelaar. Van Groenleven. Dat was de enige die er wel over communiceerde.

LS: Wat zou je achteraf beschouwd, graag anders hebben gezien aan dit specifieke project?

SF: Nee, vanuit mijn betrokkenheid niet. Dat wat er geleerd is in dit project, er is heel veel geleerd in dit project, en dat pas ik nu eigenlijk toe. En meer mensen passen dat nu toe. En

het is in zekere zin een voorbeeld project, zoals nog een paar anderen dat trouwens ook zijn, die de lat een stuk hoger leggen en op een goede manier hoger leggen voor gedragen projecten.

LS: Zijn er wel andere aspecten van het project waarvan je zegt dat zou ik graag nog wel anders hebben gezien, misschien op een ander vlak?

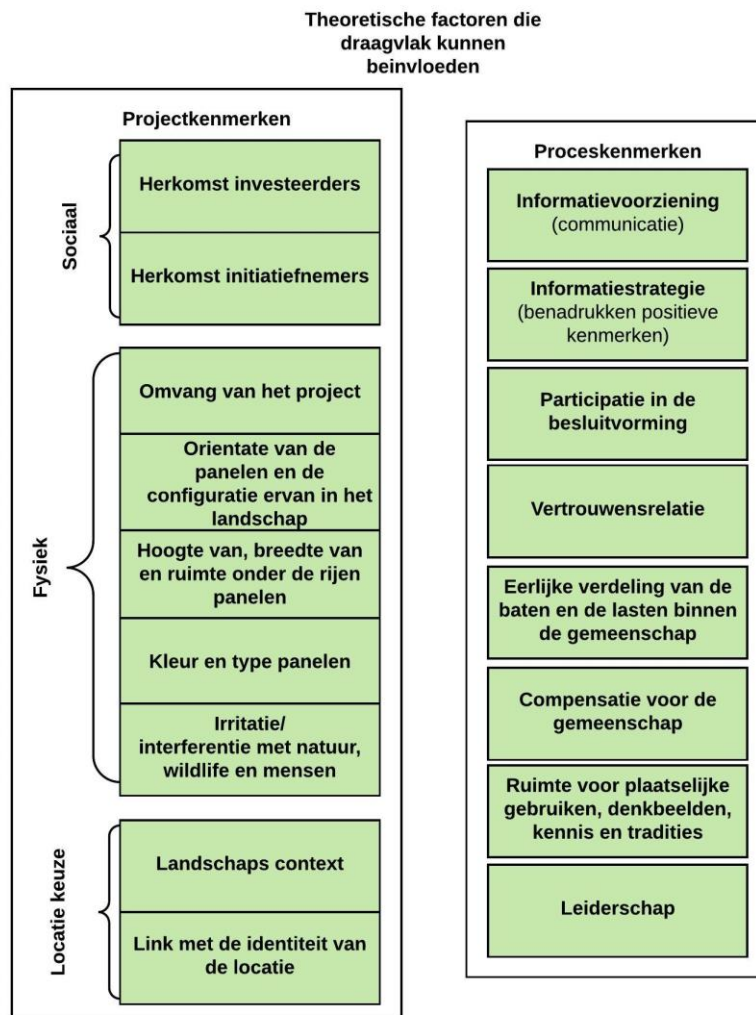
SF: Nou, dat is wat we nu met een aantal projecten met lokale coöperaties doen, dat we vanaf het begin zeggen: Dit is een Mienskip energieproject. Dus we gaan met de gemeente, bijvoorbeeld, en met ook een energiebedrijf of een lokale coöperatie, afspraken maken over de wijze waarop de stroom verkocht gaat worden en hoe de vergunning verleend gaat worden. Daar maken we allemaal afspraken over. En dat kan nu en dat konden we toen, we wisten het nog niet. Die overeenkomst die we maakten met het energiebedrijf die was nieuw. Die bestond nog niet in die vorm.

LS: Als je de tijd terug zou willen draaien zou je de trajecten en processen die jullie nu hanteren, vanaf het begin ook willen loslaten op Garyp. Volgens een soort stappenplan, een geïnstitutionaliseerd project.

SF: Ja dat zou fantastisch zijn.

LS: Op deze afbeelding staat een lijst met 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. Het zou voor mij heel waardevol zijn als

je de volgende 3 vragen over deze afbeelding zou willen beantwoorden.

SF: Ik ben niet betrokken bij projecten met geslaagde samenwerking tussen professionele ontwikkelaar en dorpsgemeenschappen - heb wel een aantal niet zien slagen.

De geslaagde projecten voor grondgebonden zonnestroomprojecten die ik ken en waar ik aan meegewerkt heb zijn allemaal 100% eigendom van lokale coöperaties of daaraan gelieerde lokale stichtingen. De initiatiefnemers waren dan groepen lokale burgers en deze zorgden voor acceptatie van de projecten binnen de eigen gemeenschap.

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

SF: Draagvlak vertalen wij in Acceptatie & Participatie.

Om de Acceptatie & Participatie te laten slagen is belangrijk:

- herkomst initiatiefnemers - dorp zelf in de vorm van lokale coöperatie
- omvang project - moet passen bij aard en schaal van het dorp
- oriëntatie en configuratie - hebben omwonenden een groter zeggenschap in
- link met identiteit van de locatie [zeker bij sinnetafel-projecten]
- communicatie [in relatie tot opgave of visieproces, zie hieronder]

- besluitvorming in acceptatiegebied
- eerlijke verdeling lusten en lasten
- vertrouwen

LS: Zijn er wellicht nog andere kenmerken geweest die niet op de afbeelding staan, maar die volgens jou wel belangrijk zijn geweest voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor dit zonnepark?

SF: Welke ik niet vond:

- zonneproject geformuleerd in wijk- of dorpsvisie [HEEL belangrijk; dan is het een logische stap]
- relatie tot klimaat- of energietransitieopgave
- afzien door initiatiefnemers van de mogelijkheid om winst te maken met het project (vandaar de vorm van een stichting zoals dorpsmolen)
- democratische acceptatie van het project (Consent-toets; soms verzorgd door gemeente)
- democratische zeggenschap bij participatie (in de vorm van een coöperatie)

LS: Als je 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/het meest essentieel voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

SF: De twee factoren die ik het meeste trof waren de volgende:

- zonneproject geformuleerd in wijk- of dorpsvisie
- afzien door initiatiefnemers van de mogelijkheid om winst te maken met het project

7. Interview transcript Ytje Hiemstra, Coördinator duurzaamheid bij gemeente Tytsjerksteradiel

@ Telefonisch

9 oktober

LS: Wie ben je precies en in welke functie of hoedanigheid was je precies betrokken bij het project en het besluitvormingsproces daarover.

YH: Mijn naam is Ytje Hiemstra, werkzaam bij de gemeente Tytsjerksteradiel, daar ben ik duurzaamheidscoördinator. Vanuit die hoedanigheid betrokken bij het zonnepark in Garyp.

LS: Was je in deze functie al betrokken bij de totstandkoming van het project?

YH: Ja hoor. Vanaf het begin tot aan realisatie. Wel beperkt, echt vanuit de gemeente. Meer in de aanjaagfunctie. De energiecoöperatie heeft zelf de hele realisatie gedaan. En daar hebben wij verder geen bemoeienis mee gehad als gemeente. Ja alleen ten behoeve van de vergunningverlening. Maar de energiecoöperatie heeft het helemaal zelf gedaan.

LS: Kun je me wat meer vertellen over het algemene projectverloop? Wanneer kwam het plan tot stand, wat waren belangrijke fases in het project?

YH: Zoals je denk ik wel weet is het park gerealiseerd op een voormalige vuilstortlocatie. En dat heeft als voordeel dat het een lap grond is die weinig andere nuttige gebruik kan hebben. Dus de gemeente, maar ook het dorp, dacht al langer na van: Hoe kunnen we hier een nuttige invulling voor bedenken. En op een gegeven moment kwam de energiecoöperatie Garyp, vrijwilligers uit het dorp, die kwamen als initiatiefnemers bij de gemeente met het plan van nou wij willen er wel een zonnepark op ontwikkelen. En we waren wel enthousiast als gemeente en hebben daar onze medewerking aan verleend. En de medewerking bestond in eerste instantie vooral uit aanvragen, er moest een bouwvergunning aanvraag gedaan worden. En er moest ook gekeken worden of er een bestemmingsplanwijziging plaats moest vinden. Nou wij als gemeente vonden niet dat een bestemmingsplanwijziging nodig was. Maar er moest wel een bouwvergunning aanvraag gedaan worden en dat bracht nogal wat leges met zich mee. En het betrof natuurlijk een vrijwilligersinitiatief die geen middelen hadden om die leges te betalen. De legesheffing over een bouwwerk als een zonnepark kost enorm veel. Mijn rol daarin was om ook richting politiek, samen met nog een paar collega's, om iedereen in de juiste stand te krijgen. Daar heb ik samen met het bestuur van de energiecoöperatie inspanningen in verricht om de politiek te bewegen om voor zonneparken geen leges te heffen. We hebben het beperkt tot 200 euro. Dat moest wel in hoge snelheid ook door de raad, de raad besluit over de leges verordening. Maar iedereen heeft er positief op besloten. En het hoge tempo waarop we het hebben gedaan dat was best wel uitzonderlijk, want dit soort projecten kosten best wel veel tijd vaak het aanpassen van een legesverordening. Daardoor kon de energiecoöperatie nog tijdig de SDE+ subsidie aanvragen. Dat was ook nodig want zonder SDE+ subsidie was het niet mogelijk om zo een park te realiseren. De subsidie kun je ook alleen maar aanvragen obstakelvrij, dus dan moet de vergunning al toegekend zijn. Dus dat was wel een daadkrachtig van de gemeente, ik denk dat het wel heel positief is geweest dat we met zijn allen hebben gezorgd dat we het op tijd klaar kregen.

LS: Daar hebben jullie een belangrijke rol in gespeeld?

YH: Ja.

LS: Je geeft aan dat het een langdurig traject kan zijn. Wanneer kwamen de initiatiefnemers met het plan?

YH: Najaar 2015. En met het langdurige traject bedoel ik vooral het aanpassen van de

legesverordening. als je een legesverordening wilt aanpassen dan moet je eerst een stuk schrijven ambtelijk, er moet in het college over besloten worden dus je moet het tijdig aanleveren bij het college van B&W. En vervolgens moet de raad er nog weer over besluiten, dus je bent zomaar 2 maanden verder. Dat is wel een beetje zoals een traject bij de gemeente werkt. Wij hebben gelukkig, omdat iedereen de neuzen dezelfde kanten op had, hebben we dat toch bij de raad kunnen brengen en ook de raad vond het natuurlijk een geweldig project. Die heeft er ook positief op besloten om die legesverordening dus naar 200 euro te brengen. Ik weet niet meer wat het normaal zou zijn, maar normaal had het misschien een ton ofzo gekost. 60 duizend euro tot een ton. En dat kunnen we ook wel weer beredeneren, want je kunt wel zeggen de gemeente speelt voor sinterklaas maar dat is niet zo. Want als je een zonnepark moet toetsen, als je 1 rij zonnepanelen hebt getoetst dan heb je ze eigenlijk allemaal getoetst. Een bouwvergunning van een woning toetsen kost veel meer tijd. Dus er zit wel een redenatie achter.

LS: Heb je er zicht op welke partijen, behalve de gemeente en de energiecoöperatie, allemaal nog meer betrokken waren bij dit project? En in welke rol.

YH: Dat kun je volgens mij nog beter aan Gjalt Benedictus, de voorzitter van de energiecoöperatie vragen. Maar in ieder geval, voor de vergunningverlening ook de FUMO. Het betrof een voormalig vuilstortlocatie en de afdekking was nog niet helemaal gereed, maar er kwam dus een folie over de vuilstort. De zonnepanelen moeten ook verankerd worden en die poten, die stellage poten, ik weet niet precies hoe je dat noemt, die moeten dus niet door die folie gaan. Daar heeft men ook een nieuw product, noem ik het maar, voor ontwikkeld. Maar daar hebben we ook met z'n allen voor om tafel gezeten van: hoe kan dat opgelost worden. Dat het op een veilige manier daar kan. En je hebt natuurlijk meer partijen, dat zijn dan investeerders, de bank..

LS: Welke bank is dat dan bijvoorbeeld?

YH: De rabobank. Maar dat vind ik meer vragen voor de energiecoöperatie, want zij hebben vanzelfsprekend de financiering en de realisatie gedaan. Dus bij de bouw, welke partijen daarbij om de hoek kwamen kijken, de verhuurder he, de eigenaar. De gemeente is geen eigenaar van de vuilstortlocatie.

LS: Wie waren nou precies de investeerders? Het gaat natuurlijk om behoorlijk wat geld.

YH: Dat zou je eigenlijk aan Gjalt moeten vragen. Want het de energiecoöperatie heeft het park ontwikkeld en zij hebben ook de financiering rond gekregen. Het is honderd procent financiering en dat hebben zij ook geregeld dus daar kan Gjalt je alles over vertellen.

LS: En waren alle betrokken partijen volgens jou bekend in en afkomstig uit de regio?

YH: Ja, volgens mij wel.

LS: Us koöperaasje, die naam komt steeds terug in eerdere gesprekken. Hoe schrijf ik dat precies?

YH: Je hebt de energiecoöperatie Garyp, ze hebben ook een eigen website. Het zijn

vrijwilligers uit het dorp en die hebben ook een energiecoöperatie opgericht, waarvan Gjalt Benedictus voorzitter is. Je ziet dat steeds meer in Nederland, vooral in Friesland heel veel. En ik raad je aan op de website Us koöperaasje te kijken en daar zie je alle energiecoöperaties in Friesland. En dat zijn allemaal lokale initiatieven die de gang naar de notaris hebben gemaakt en die dit soort activiteiten ontplooiën. En dan is Garyp wel heel ver hoor, ik denk het verst van heel Friesland en ook van heel Nederland verwacht ik.

LS: Ik zou nu graag vragen naar enkele fysieke kenmerken van het project en je visie daarop. Wat is precies de omvang van het park?

YH: Het park is 27 duizend panelen en wekt tussen de 6 en 7 MW op.

LS: Wat vind je van die omvang?

YH: Ja mooi toch? Er zijn geen bezwaren geweest, geen opmerkingen. Iedereen omarmd dit park. Het is op een voormalig vuilstortlocatie en dat heeft een hele mooie nieuwe bestemming gekregen. En het is een vrijwilligersinitiatief, het is gewoon heel knap ook dat een groep vrijwilligers dit voor elkaar heeft gekregen, ik denk dat dat ook bijna ongekend is. Het is alleen maar mooi, dus nee ik kan er geen nadeel aan verbinden.

LS: En weet je toevallig welke kleur de panelen hebben? Zijn het bijvoorbeeld zwarte panelen of blauwe panelen?

YH: Nou ben ik er al zo vaak geweest. Volgens mij zijn het blauwe.

LS: En de oriëntatie van de panelen?

YH: Oost-west.

LS: Zijn ze geconfigureerd in rijen?

YH: Ja.

LS: Weet je toevallig hoe hoog de rijen zijn en hoeveel ruimte er onder de panelen is?

YH: Nou je kunt er onder staan, dus behoorlijk hoog.

LS: Had het project, voor zover je weet, op enige manier interferentie of irritatie met natuur, wildlife of mensen?

YH: Nee voor zover ik weet niet. Nogmaals, het is op een voormalige vuilstortlocatie dus het is geen opoffering van natuur of wat dan ook.

LS: Weet je of er nog partijen zijn geweest die daar anders over dachten?

YH: Dat hebben wij niet meegekregen, we hebben geen bezwaren gehad op de bouwvergunning.

LS: En over de locatie gesproken, past dit project volgens jou bij de context van deze locatie?

YH: Ja.

LS: Zou je dan ook zeggen dat het zonnepark aansluit bij het karakter of de identiteit van de locatie als zijnde een voormalige vuilstort?

YH: Ik denk dat het nog mooier is dan een vuilstort toch? En omdat het een voormalige vuilstort is zijn de mogelijkheden voor die locatie beperkt om het anders in te vullen. Dus ik denk dat dit een hele mooie oplossing is, een duurzame oplossing.

LS: Is er sprake geweest van concurrentie met andere economische functies voor die vuilstort, zoals bijvoorbeeld industrieel of leefruimte.

YH: Ik zou het niet weten.

LS: Ik heb eerder namelijk iemand horen vertellen dat er in een vroeg stadium ooit nog gesproken is over een park?

YH: Ja dat klopt, ommetjes, dat men er ommetjes om kan maken. Maar het heeft nu veel meer potentie gekregen, het heeft nu ook economische waarde.

LS: Was het startpunt een locatie waarvoor een bestemming gevonden moest worden? Of was het startpunt een zonnepark waarvoor een locatie gevonden moest worden?

YH: Ik denk het eerste. Een vuilstortlocatie en daar een bestemming bij moest worden gevonden. En wel met de mensen in het dorp die graag willen verduurzamen en een ambitie hebben, en dan gaan nadenken van: Hé hoe kunnen we daar invulling gaan geven aan onze duurzaamheidsambities. Dat speelde al eerder.

LS: Dus dat was al direct de insteek, van: We gaan met die locatie iets duurzaam doen voor het dorp.

YH: Ja dat denk ik wel, maar deze vraag kun je beter aan Gjalt Benedictus stellen.

LS: Hoe was de informatievoorziening over het project aan de gemeenschap? Dus vanaf de vroegste planfase?

YH: Ja volgens mij heel goed. Er was een wedstrijd, er zijn veel openingshandelingen geweest, er is veel pers op afgekomen omdat het natuurlijk ook het grootste coöperatieve zonnepark van Nederland is. Dus ja, volgens mij was dat wel goed. Maar dat hebben we ook nadrukkelijk gelaten aan de initiatiefnemers. Wij zijn maar onderdeel he, we zijn een van de stakeholders als gemeente maar we hebben het park niet zelf ontwikkeld.

LS: En op welke concrete manier deden zij aan informatievoorziening voor zover jij weet?

YH: Ze hebben een website en ze hebben natuurlijk actief openingshandelingen voor het

park ontwikkeld, daar hebben ze mensen bij uitgenodigd bij de opening. Ze hebben wel open dagen. Maar dit kun je beter aan Gjalb benedictus vragen.

LS: Hebben jullie vanuit de gemeente nog aan informatievoorziening gedaan over dit project?

YH: Nee maar dat is ook niet echt aan ons lijkt mij. Ja, bij de vergunningverlening hè, dat je publiceert en dan kunnen mensen besluit schrift indienen. En verder niet. De credits gaan naar de vrijwilligers denk ik.

LS: Heb jij de indruk dat deze vrijwilligers nog een specifieke informatiestrategie hebben gehanteerd bij de informatievoorziening? Bijvoorbeeld dat bepaalde kenmerken, positieve aspecten, zijn benadrukt.

YH: Dat denk ik wel, maar ik kan het zo niet benoemen.

LS: Zijn er voor zover je weet aan de lokale gemeenschap mogelijkheden geboden om te participeren?

YH: Ja hoor, zeker. De bewoners kunnen lid worden van de energiecoöperatie. En ze kunnen ook, dat gaat dan via een constructie dat kan Gjalb jou zo vertellen, stroom afnemen. dat is natuurlijk een papieren kwestie, een administratieve kwestie. En als ze lid worden van de energiecoöperatie, dat gaat dan weer via Us koöperasje, dan stroomt er ook weer geld naar het dorp. Volgens mij per lid iets van 65 euro. Dat kan weer geïnvesteerd worden in het dorp en daar wordt iedereen beter van.

LS: Dus je zou zeggen dat de gemeenschap er wel profijt van heeft dat het project is gerealiseerd?

YH: Ja. Ze kunnen denk ik ook wel de energie afnemen, maar dat moet je even op de website kijken want dat weet ik niet precies hoor.

LS: Profiteren leden van de gemeenschap nog op andere manieren van het park? Economisch dan wel psychologisch.

YH: Ja denk het wel. Ja het heeft natuurlijk een enorme uitstraling. En er is ook de koppeling met 't Griene nest gemaakt. En daar is een project 'Niemand aan de zijlijn' voor mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. En die helpen ook mee om het park te onderhouden. Dus dat is weer een nuttige invulling.

LS: En zou je dan ook zeggen dat er ruimte is geweest in het project voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis en tradities?

YH: Ja denk ik wel. Hoe ik dat precies moet invullen zou ik niet weten maar het lijkt me wel.

LS: En zijn er nog inspraakavonden, opengestelde werkgroepen of andere inspraakmomenten geweest waarbij de leden van de gemeenschap konden meepraten over hoe het project eruit kwam te zien?

YH: Ja ze hebben een algemene ledenvergadering, de energiecoöperatie, dus de leden zijn daar van harte welkom. En het plaatselijk belang, diegene die in de energiecoöperatie in het bestuur zit, zit ook weer in het bestuur van de plaatselijke belang. Dus volgens mij zijn die lijntjes overal naartoe wel gelegd.

LS: En ook naar de mensen die niet lid waren van de coöperatie maar die wel in het dorp wonen?

YH: Dat lijkt me wel, want het dorp is zo klein.

LS: Waren kenmerken van het project, voor zover je kunt inschatten, nog onderhandelbaar voor de leden van de gemeenschap? Of stonden deze wel min of meer vast.

YH: Geen idee. Het is ook vanuit de gemeenschap, daarom vind ik jouw vragen niet altijd even passend. Dit initiatief is juist van onderop ontstaan. Die participatiegraad is al zo groot. Het park is niet van de gemeente, het is niet dat wij daar een park met een projectontwikkelaar hebben ontwikkeld. Nee, het park is door het dorp zelf ontwikkeld. En de baten ervan vloeien weer terug naar het dorp. Dus dan klopt je vraagstelling niet altijd zegmaar.

LS: Ik snap het. Voor mij is dat niet erg, ik vraag het toch op deze manier omdat het de insteek is van mijn onderzoek. En je antwoorden op deze vragen zijn hoe dan ook waardevol voor me. Overigens kan het natuurlijk zo zijn dat wanneer je binnen een gemeenschap een energiecoöperatie van onderop hebt, niet iedereen daar lid van is of direct bij betrokken is. Dus in die zin ben ik bij deze projecten nog heel benieuwd in hoeverre de gemeenschap in zijn algeheel daar nog bij betrokken is.

YH: In ieder geval, als men wil kan men erbij betrokken zijn. Die kans wordt geboden met lidmaatschap, algemene ledenvergadering, en omdat het vanuit het dorp is kan men maarzo de mensen aanspreken die in het bestuur zitten.

LS: Dat is heel belangrijk inderdaad. Dat iedereen in principe lid kan worden.

YH: En de locatie is ook, ik denk dat ik daarom ook geen negatieve geluiden heb gehoord. Het is op een vuilstortlocatie. Kijk als het landbouwgrond of een stuk natuur is wat je opoffert dan kan ik me veel meer weerstand voorstellen.

LS: De locatie en het initiatief van onderop waren heel belangrijk?

YH: Ja. Je hebt nu veel meer draagvlak in het dorp.

LS: Je gaf net aan dat de gemeenschap er op verschillende manieren van heeft geprofiteerd dat het park is gebouwd. De baten liggen in dit geval echt bij de gemeenschap. Zou je zeggen dat het zonnepark ook nog lasten met zich meebrengt en wie dragen deze lasten?

YH: Voor het bestuur van de energiecoöperatie. Het zijn vrijwilligers en ze doen het er allemaal bij he. En daar moeten we natuurlijk zelf als gemeente ook oog voor hebben. Het is

vrijwilligerswerk maar je managed wel een miljoenenbedrijf. De investeringen, dan heb je het over miljoenen, dat is een hele grote verantwoordelijkheid. Dus je moet ook borgen dat er vrijwilligers blijven die er sturing aan geven. Ik vind het heel knap. We hebben er als gemeente ontzettend veel bewondering voor hoe dit is opgepakt. Het is een professioneel bedrijf waar ze leiding aan geven en dat doen ze hartstikke goed.

LS: Heeft er een vertrouwensrelatie bestaan tussen de ontwikkelende partijen, de lokale overheid en de rest van de gemeenschap? En is dit belangrijk geweest?

YH: Ja, zeker. En dat moet ook he, ook als je ziet wat we nu met elkaar weer doen, de aanvraag voor proeftuin aardgas vrije wijken. Dan moet je elkaar vertrouwen.

LS: Dan heb je het over de vertrouwensrelatie tussen de energiecoöperatie en de overheid.

YH: Ja, daar heb ik het nu over. Ik kan daar alleen over meepraten natuurlijk. Het vertrouwen was natuurlijk groot, anders kan je zo een project niet voor elkaar krijgen.

LS: Is er volgens jou leiderschap getoond en door welke partijen dan precies?

YH: Ja, zeker. Door het bestuur van de energiecoöperatie Garyp. Door Gjalt Benedictus en Jacob Miedema en de anderen. Die tonen echt leiderschap en kennis van zaken. En ook lef natuurlijk. Het is natuurlijk niet niks als je dit opzet, zo'n groot zonnepark.

LS: En zou je zeggen dat er vanuit de overheid ook leiderschap is getoond? Jullie hebben met de legesverordening natuurlijk een financiële barrière weggenomen.

YH: Ja, we hebben ook de ozb vrijgesteld, dat scheelt ook een enorme slok op de borrel jaarlijks. Ik denk dat je als overheid niet achterover leunt en niet denkt in belemmeringen, maar dat je meedenkt in het doel om zonne-energie te realiseren, dat belangrijk vindt. En dat je daar als overheid een belangrijke rol in kunt vervullen door inderdaad randvoorwaarden te scheppen waarmee zo een energiecoöperatie verder kan. En dat je daar gewoon je verantwoordelijkheid moet nemen en niet achterover leunen en alleen maar zeggen van: Ja sorry het kan niet. Nee, dat je denkt van nou hup schouders eronder en zien de legesverordening aan te passen en de ozb aan te passen. Ik weet dat er genoeg gemeentes zijn die dat niet aandurven en dat onze gemeente daar wel een voorloper in is geweest, ja.

LS: In dat opzicht zou je dus kunnen zeggen dat er door de gemeente ook leiderschap is getoond?

YH: Ja. En dat we ook actief meegedacht hebben met de ontwikkeling. Wat ik al zei, dat de poten van die stellages niet door de folie heen gingen. Dat je met elkaar gewoon om de tafel gaat, met de FUMO, dat is dan de provincie, en de initiatiefnemers en de gemeente van: hoe kunnen we hier handen en voeten aan geven.

LS: Hebben de lokale media, of de landelijke, volgens jou nog veel invloed gehad op de beeldvorming en het draagvlak?

YH: De media heeft het wel opgepakt, hebben wel nieuwsartikelen geschreven. Het heeft

wel in de krant gestaan. Maar of ze invloed verder erop hebben dat zou ik niet weten. Daar is mijn afstand naar het dorp toe natuurlijk ook veel te groot voor.

LS: Je durft niet in te schatten hoe dat in het dorp is?

YH: Ik denk wel positief, de berichtgeving was altijd heel positief.

LS: Oke.

YH: In hoeverre hebben je collega's vrienden of familie je persoonlijke beeldvorming van het project nog beïnvloedt?

LS: Dat vind ik een lastige vraag. Familie en vrienden hebben er denk ik niet zoveel mee te maken maar voor collega's, betrokken collega's, we hebben met elkaar de schouders eronder gezet en nu nog. We staan er met zijn allen positief in.

LS: De reden dat ik ernaar vraag is dat je vaak ziet bij dit soort projecten dat solidariteit met elkaar, het dorp en je naasten, dat dat het draagvlak kan beïnvloeden.

YH: Ik weet zeker dat, doordat het van onderop is ontstaan dat er veel draagvlak is ontstaan, ja. Het is natuurlijk een geweldig initiatief dus binnen de gemeente, gemeentehuis en collega's ook allemaal een positieve drive om er aan mee te werken.

LS: Zijn er voor zover je weet nog überhaupt mensen geweest die het project niet zo zagen zitten?

YH: Geen idee, deze vraag moet je aan Gjalt Benedictus stellen.

LS: Is er achteraf beschouwd iets wat je graag anders had gezien aan het project?

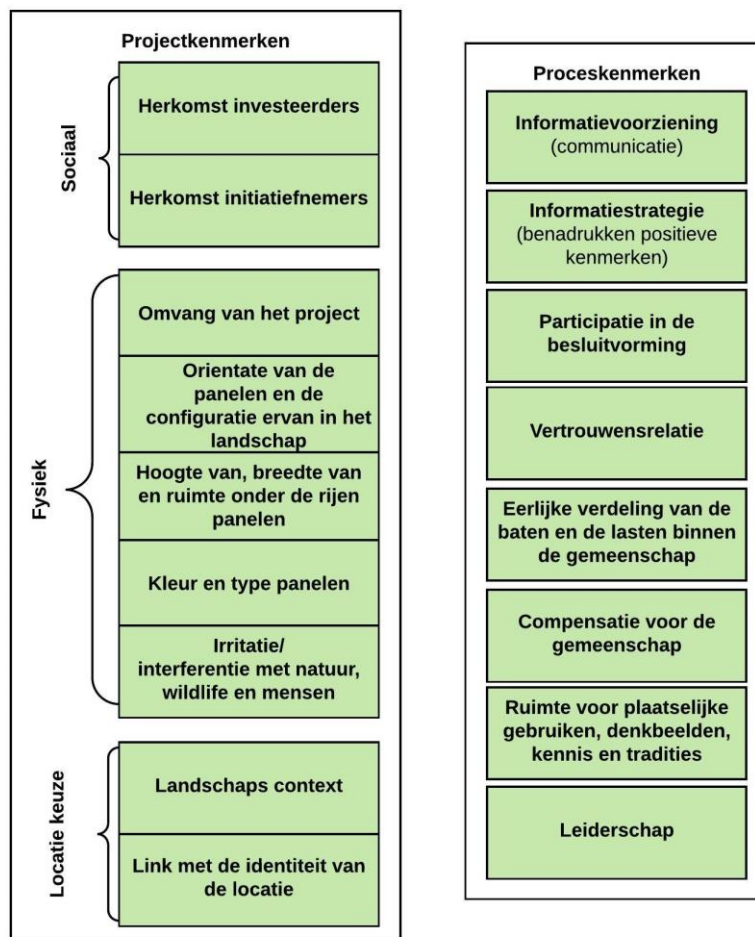
YH: Ik zou het niet weten, nee.

LS: Aan het project of aan het proces?

YH: Nou we hebben alles op tijd gehaald. De deadline voor de aanvraag SDE+ subsidie. En het bestuur van de energievoerders heeft op tijd het park gerealiseerd. Nee, ik zou het niet weten.

LS: Tenslotte zou ik je willen vragen om een blik te werpen op de afbeelding die ik je vooraf heb gestuurd per e-mail. Op de afbeelding staan 17 projectkenmerken, verdeeld in 2 kolommen, die volgens de wetenschappelijke literatuur invloed hebben op het draagvlak.

Theoretische factoren die draagvlak kunnen beïnvloeden

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

YH: Ik denk de locatiekeuze. En sociaal. Dat de herkomst van initiatiefnemers, dat dat van onderop is uit het dorp en de locatiekeuze omdat het een voormalige vuilstortlocatie is.

LS: Oke, die zijn belangrijk. En als je de rest van de lijst eens doorneemt, zie je dan nog meer kenmerken die belangrijk zijn geweest? In ons gesprek heb je er nog een aantal genoemd.

YH: Nouja de baten gaan weer terug naar het dorp. Echte participatie is belangrijk. En het wordt niet opgelegd he. Het is niet dat een projectontwikkelaar en een gemeente dit maar bedenken, het komt echt vanuit het dorp. En ik denk dat dat het succes is van dit project. En ik denk in zijn algemeenheid, ook voor andere projecten, compensatie voor de gemeenschap. Dat de gemeenschap kan participeren en dat ze er beter van worden.

LS: Zijn er wellicht nog andere kenmerken geweest die niet op de afbeelding staan, maar die volgens jou wel belangrijk zijn geweest voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor dit zonnepark?

YH: De rol van de overheid. Dat je dus heel wat kan betekenen om het een succes te maken. Aanpassing van de legesverordening en ozb.

LS: Zou je dat onder leiderschap scharen?

YH: Nee het leiderschap ligt wel echt bij de energiecoöperatie, niet bij de gemeente. Wij zijn faciliterend geweest in dit geval. Het succes ligt bij de energiecoöperatie Garyp.

LS: Als je 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/het meest essentieel voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

YH: De locatiekeuze en de herkomst van de initiatiefnemers, dat ze uit het dorp komen.

8. Interview transcript Jaap Holwerda, Grondeigenaar voormalige vuilstort Garijp

@ Telefonisch

19 oktober - aanvullingen later ontvangen per e-mail

LS: Wie bent u precies en in welke functie of hoedanigheid was je betrokken bij het zonnepark project en de totstandkoming ervan?

JH: Ik ben Jaap Holwerda, ik woon in Burgum. Mijn vader heeft de stortplaats in Garyp opgezet. Die heeft 15 tot 20 jaar gedraaid en toen is die gesloten, toen was die vol. Gratex is de eigenaar van die grond, Gratex is eigendom van mijn vader, dat is de BV van mijn vader. En ik ben altijd betrokken geweest bij de stort, dat ging toen zo. Dus ik ben al vanaf mijn 16e eigenlijk al op die locatie bezig, dus ik weet precies wat daar allemaal gebeurt is. Dat hebben we destijds ook zo afgesproken, ook voor nu he, nu alles klaar is dan weten we precies wat er vroeger allemaal gebeurt is. Ik ben er altijd bij geweest. Dus ik ben geen eigenaar van de BV, maar ik ben wel heel goed bekend en ik ben wel de zoon van de eigenaar.

LS: U maakt deel uit van de familie die grondeigenaar is.

JH: Ja, mijn vader is inmiddels 80, anders had hij dit misschien zelf ook nog wel gekund maar dat lukt op het moment even niet. Dus daarom neem ik dit gesprek even, dat kan ik wel even doen. Voor de rest, wij hebben de stortplaats altijd geëxploiteerd. We moesten een plan inleveren en de eerste ideeën, in die tijd hebben we bedacht om daar een fietscrossbaan op te maken. Maar later is dat weer veranderd. Toen ging dat wat minder allemaal, het fietscrossen was wat uit de mode. Toen hebben we er een natuurgebied van bedacht, maar dat is op deze locatie ook niet heel erg bijzonder. Totdat het dorp Garyp bij ons kwam en die zeiden van willen jullie daar ook een zonnepark op realiseren? Wij hadden vanuit onze familie ook al een paar keer bij het dorpsbelang neergelegd van: Kunnen jullie wat met deze ruimte? Want wij zijn 35-36 jaar terug die stortplaats begonnen. Toen hebben wij eigenlijk dat een beetje van de gemeenschap afgepikt, zo voelden mijn ouders dat. Die zeggen ook van: Dat wisten we in die tijd nog niet, maar er gaat nu niemand zo ergens een stortplaats beginnen. Dat is nu in deze tijd helemaal onmogelijk en dat was toendertijd ook al moeilijk. Maar we hebben wel de vergunning toendertijd gekregen. En het dorp heeft dat ook altijd gedoogd en hebben er eigenlijk ook nooit vragen over gesteld. Ze hebben er ook nooit geen last van gehad, terwijl er wel altijd vrachtwagens en zo kwamen. Ik denk 30 vrachtwagens per dag ofzo dus dat is voor zo'n dorp natuurlijk lastig. Maar vanuit het dorp hebben we nooit wat gehoord. Nou is de stortplaats afgewerkt en klaar, toen hebben we gevraagd van: Jongens vind daar eens een goede invulling voor, want we willen graag wat terugdoen voor het dorp. Voor de omgeving van de stortplaats. Dat is de basisgedachte vanuit de familie. Je kunt het ook afvlakken en er een evenemententerrein van maken. Je kunt er een grasveld van maken en je kunt het verhuren aan een boer. Maar we wilden echt iets voor het dorp terugdoen. Zodoende, Gjal't Benedictus is bij ons gekomen en die vroeg van: Voelen jullie wat voor een zonnepark? Daar hebben we onderhandelingen over gehad en die hebben geleid tot dat het zonnepark er nu staat.

LS: Dus jullie eerste gedachte nadat de vuilstort dicht was, was: Nu gaan we kijken of we iets kunnen doen wat ten goede komt aan de gemeenschap.

JH: Ja. Zo heeft mijn vader dat altijd gewild ja.

LS: En tijdens de planvorming en misschien daarna ook nog wel tijdens de uitvoering, wat is toen nog de rol geweest van uw familie?

JH: Nou, eigenlijk niet zoveel. Ik ben wel bij alle besprekingen aanwezig geweest. We hebben wel moeten zorgen dat we het netjes opleverden, de stort. Daar hebben zij ons wel mee geholpen hoor, want de stortplaats was nog niet helemaal afgewerkt, maar er moest nu versneld. Dus met elkaar hebben we dat versneld opgeleverd, de locatie. Toen was het nog midden in de winter en het was nat dus het was ook nog een hele klus. Maar we hebben het met elkaar geregeld. En wekelijks overleg hebben we gehad met de bouwers en de eigenaar, dat ben ik dus, en de mensen van het park zelf, Gjalt en zijn bestuur. Dat was het, zo is het gegaan.

LS: Wat voor afspraken zijn er eigenlijk gemaakt met het bestuur? Gaat het om een huurovereenkomst voor 15 jaar voor de grond?

JH: Ja het is een huurovereenkomst, het gaat om ongeveer 7 hectare of 6, dat weet ik niet precies. En dat huren zij van ons voor een klein bedrag, ik geloof 5 duizend euro per jaar. Normale prijzen bij zonneparken zijn volgens mij op dit moment 6 of 7 duizend euro per hectare per jaar. En wij hebben voor de hele 6-7 hectare 5 duizend euro. Die hebben we ook om onze vaste kosten daaruit te kunnen betalen, wij hoeven er geen geld bij te doen. Je moet de sloten schoonhouden, je moet het maaien en bodemonderzoeken moeten zo nu en dan gedaan worden. Dat kunnen we een beetje met dat geld wel betalen. Dus was je ergens anders zou kunnen verdienen dat hebben we niet gedaan. Dat is eigenlijk ons aandeel in dit verhaal. Dat loopt 16 jaar. Dat hebben we gedaan in verband met de SDE+ subsidie, die loopt ook 16 jaar. Dus ons huurcontract loopt ook 16 jaar. Na 16 jaar hebben we afgesproken op papier, via een notaris, dat we dan verder gaan kijken en dan komen er nieuwe regeltjes.

LS: Dus jullie insteek was dat jullie er niet per se aan hoeven te verdienen nog, omdat het jullie manier is om iets terug te doen voor de gemeenschap?

JH: Van mijn vader, vooral van mijn vader. Kijk en over 16 jaar is die SDE+ subsidie afgelopen en dan heb je misschien wel met mijn zoon te maken. Die moet dan maar zien dat hij het commercieel krijgt. Maar de eerste 16 jaar niet.

LS: Past het zonnepark volgens u bij de context van de locatie? Past het hier in het landschap volgens u.

JH: Ja. Je kunt vanaf de weg eigenlijk niet zien dat er zonnepanelen op staan. En het ligt al 4-5 meter hoger, dat lag het al. Dus daar kunnen we niks aan veranderen. Alleen vanuit de lucht kun je zien dat er een zonnepark ligt, verder kun je het niet zien. Als je erlangs rijdt met de auto kun je het niet zien en als je eromheen loopt kun je het bijna niet zien. Dan moet je echt opletten. Dus we hebben wel 300 bomen moeten kappen, maar dat waren allemaal populieren en die waren allemaal op leeftijd. Daar hebben we ook bijna niks van gehoord, niemand die dat opviel. En het landschap is er een stuk mooier van geworden.

LS: En het ligt 4 meter hoger omdat het oude vuilnis daaronder zich heeft opgestapeld.

JH: Ja.

LS: Zou u zeggen dat het zonnepark aansluit op de identiteit of het karakter van deze locatie? Dus dat er een vuilstort was en, ik weet niet wat er daarvoor nog is geweest?

JH: Kijk vroeger was het weiland, dus dat is natuurlijk het mooiste. Alleen de provincie moest destijds ook een oplossing hebben voor het vuil. Het is een bouw en sloop stort. Daar moesten zij natuurlijk een oplossing voor hebben en die hebben wij hun geboden en zo zijn we bij elkaar gekomen. Toen is de locatie in het bestemmingsplan gewijzigd naar vuilstort. Ja en dan krijg je dat het 4 meter boven het maaiveld komt. Daar is het natuurlijk niet mooier van geworden. Als je er dan na die tijd zonnepanelen op zegt dan verandert dat niets. Het was al niet, het hoorde daar al niet. En om de vuilstort af te graven is ook geen optie.

LS: Zou u in die zin dan zeggen dat het zonnepark aansluit op het verleden van de vuilstort?

JH: Ja, de functie die het nu heeft daar is het natuurlijk puur geschikt voor. Je zet het er niet achter of ernaast, of een kilometer verderop. Het zonnepark was voor de stortplaats een hele mooie oplossing want als je zo'n zonnepark wilt hebben dan is zo'n locatie ook super geschikt.

LS: U noemde eerder al dat er gesproken is over een natuurgebied en een fietscrossbaan. In hoeverre is er concurrentie geweest met deze functies voor het terrein? En waren er misschien nog andere potentiële functies waarmee er concurrentie was?

JH: Dat was eigenlijk wel een uitgemaakte zaak, er was geen concurrentie. Het terrein is eigenlijk niet voor andere doeleinden te gebruiken, dit was een hele mooie oplossing.

LS: Welke partijen waren eigenlijk allemaal betrokken bij het project en waren alle partijen afkomstig uit de regio? Met welke partijen heeft u destijds allemaal overlegd.

JH: De mensen die de panelen leveren, dus dat is Groenleven. En de mensen die de stellingen leveren waar de panelen op moeten, dat bedrijf komt uit Leeuwarden. Gjalt Benedictus en nog 2 of 3 mensen van het bestuur. Ikzelf als eigenaar. En de grondwerker, WMR.

LS: Ik heb ook gehoord over de FUMO?

JH: Dat is de gemeente. Fumo is een samenwerking van alle Friese gemeenten. Daar zijn ook vertegenwoordigers van aanwezig geweest ja. Niet altijd. In de voorbereiding en tot het plan heb je de FUMO erbij nodig en tijdens de uitvoering heb je met de werkvloer te maken. En ik had het nu over de werkvloer.

LS: In hoeverre zou u zeggen dat er een vertrouwensrelatie bestond tussen de samenwerkende partijen?

JH: Het was voor mij allemaal nieuw. We hebben heel fijn samengewerkt en er was verder niks op aan te merken maar het was voor mij allemaal nieuw. Allemaal nieuwe gezichten.

LS: Begon u qua vertrouwen ook op nul daarin?

JH: Ja.

LS: En hoe was dat dan gaandeweg in het proces, ontstond er een vertrouwensrelatie onderling?

JH: Alle partijen vol lof, allemaal mensen met een hoop kennis.

LS: Dus met betrekking tot informatie die verschaft werd, of het inschatten van risico's en impact was er wel vertrouwen.

JH: Ja, allemaal vertrouwd en ook wel logisch, met simpel boerenverstand kom je een heel eind zeg ik altijd. Maar dat was goed, zeker.

LS: En wat betreft de vertrouwensrelatie tussen deze samenwerkende partijen enerzijds en de rest van de gemeenschap anderzijds?

JH: Het dorp Garyp waar het in dit geval om gaat heeft alle vertrouwen in het bestuur. Die mensen komen ook uit het dorp zelf, dus dat zit ook goed.

LS: En tussen uw familie en de rest van de gemeenschap? U vertelde zojuist dat de gemeenschap 30 jaar lang min of meer is gedoogd, er werden nooit vragen over gesteld. Had dit nog consequenties voor de vertrouwensrelatie bij dit project?

JH: Nee hoor, nee.

LS: Had het project voor zover u weet op enige manier kunnen gaan interfereren met natuur, wildlife of mensen? Bijvoorbeeld door geluid, flikkering of bouwactiviteit?

JH: Nee, daar kan ik me niks bij voorstellen. Tijdens de bouw is het natuurlijk altijd zo, tijdens de bouw is het inderdaad heel druk geweest. Dat is voor de mensen eromheen en voor de beestjes, tijdens de bouw, heb je altijd last. Maar na de bouw is het er alleen maar beter op geworden, het is er veel netter op geworden. Bij het plan is eraan gedacht dat de buitenkant ook netjes is. We hebben mensen aan het werk van een bedrijf dat heet: Niemand aan de zijlijn. Dat zijn eigenlijk mensen die langdurig in de kaartenbak zitten van de gemeente, die hebben we daar aan het werk om het gras te maaien en weet ik het allemaal wat. Onder de panelen daar zit een hele hoop natuur, het is een rustplek denk ik, voor herten en weet ik veel wat er allemaal onder die zonnepanelen leeft. Dus ik denk dat het nu gewoon verbeterd is.

LS: Weet u of er misschien groepen zijn binnen de gemeenschap die hier anders over dachten?

JH: Ik heb nooit 1 negatief woord gehoord.

LS: Eerder vertelde u ook dat er een huurovereenkomst is gesloten waarbij jullie gemaakte kosten wel gedekt worden en toen noemde u het onderhoud als een van de kosten.

JH: Ja.

LS: En zojuist zei u dat de mensen van Niemand aan de zijlijn, er aan het werk zijn. Welk onderhoud werd er dan door de familie gedaan?

JH: Die mensen moeten wel materialen hebben he. Je hebt een trekkertje nodig en een aanhangwagen nodig en een grasmachine. De materialen worden door ons betaald.

LS: Kunt u wat vertellen over de informatievoorziening over dit project? Dus binnen de gemeenschap, ik kan me voorstellen dat het in krantjes heeft gestaan of iets dergelijks?

JH: Naast het zonnepark zit een boerderij, die is ook van ons, dat is het Griene nest. die locatie gebruiken wij voor mensen die voorlichting willen over het park, die kunnen dat daar krijgen. Dat doet Gjalt Benedictus alleen van de leden van het bestuur. Vanuit die boerderij geven ze rondleidingen.

LS: Op het terrein van het park?

JH: Ja, dus bij de boerderij krijg je een bakje koffie en voorlichting en dan lopen ze met de mensen je naar het zonnepark en dan kun je het bekijken. Dat is misschien voor jullie school ook wel leuk om zoiets te organiseren.

LS: Hoe was de informatievoorziening vooraf aan het project? Zijn de mensen vooraf nog ingelicht?

JH: Ja hoor, volgens mij heeft Gjalt daar een heleboel aan gedaan. Voorlichting in het dorps huis, daar is het volgens mij allemaal uitgelegd. Maar daar ben ik niet bij geweest. Daar heb ik mij niet mee bemoeid met dat traject.

LS: Zijn er voor zover u weet nog de mogelijkheden geboden aan de gemeenschap om te participeren in het project?

JH: Volgens mij kan dat ja. Volgens mij kun je meedoen, kun je aandelen krijgen of certificaten.

LS: Zijn er ook nog inspraakavonden geweest of opengestelde werkgroepen?

JH: Ja, volgens mij inspraakavonden wel allemaal in het dorps huis, maar ik ben daar niet bij geweest dus ik kan dat niet zeggen. Maar ze zijn er wel geweest hoor. En volgens mij nu nog wel.

LS: En is er volgens u ruimte geweest in het project voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis of tradities?

JH: Nee, dat is mij niet bekend.

LS: Die mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt die onderhoud verzorgen, daarvan zou je bijvoorbeeld kunnen zeggen dat is plaatselijke kennis die we inzetten. Maar het is dus niet zo dat hier verder sprake van is geweest?

JH: Nee, nee. Kan ik me zo even niks bij voorstellen.

LS: Zou u zeggen dat de gemeenschap profijt hebben gehad van dat het project gerealiseerd is?

JH: Ja.

LS: En op wat voor manieren? Bijvoorbeeld economisch of psychologisch?

JH: Beiden. Economisch hoop ik dat het dorp Garyp er straks wat beter van wordt. Als er kleine winsten uitkomen worden er projecten gerealiseerd in Garyp. De kasstroom moet volgens mij nog wat op gang komen, maar er komt straks geld vrij. Dus het dorp Garyp wordt daar sowieso beter van. Er is een stichting die gaat dat geld besteden in het dorp is ons altijd verteld. Dus als het zwembad wat geld nodig heeft of het dorps huis, dan is daar straks geld voor. En er is nu ook naar buiten gebracht, als je een bedrijfje wilt starten of je hebt een goed plan, dan kun je daar geld voor krijgen van het bestuur. Dus dat is natuurlijk een hele grote plus. Maar ook naar buiten toe is het natuurlijk heel stoer dat je als dorp 27 duizend panelen hebt waar het hele dorp eigenlijk van profiteert. In deze tijd kun je laten zien dat je wat aan het milieu doet als dorp Garyp zijnde. Dus ik denk als Garyper, kunnen we er best trots op zijn.

LS: Bij dit soort projecten gaat het vaak over de eerlijke verdeling van de baten en de lasten. U heeft net verteld over de baten, het profijt dat de gemeenschap ervan heeft. Zijn er eigenlijk ook nog lasten geweest in dit verhaal? En zo ja, wie dragen deze dan in de gemeenschap?

JH: Nee ik kan me niet voorstellen dat er iemand is die er last van heeft. Ik hoor er ook nooit iemand over. Er is ook niemand die het stoort, de mensen vinden het allemaal mooi. Ik kan me echt niet voorstellen dat iemand er last van heeft, nee.

LS: Zijn er dan überhaupt nog tegenstanders geweest van dit project?

JH: Ik heb ze niet gehoord en gezien. In het algemeen hoor ik daar ook nooit wat over hoor., de mensen zijn allemaal positief.

LS: Is er volgens u leiderschap getoond bij dit project?

JH: Ja. Ja. Zeer zeker, heel erg.

LS: En door welke partijen dan precies?

JH: Vanuit Gjalt. Dat is een echte, die doet het wel en die regelt het wel en allemaal op een nette manier. Die heeft ook dat aanzien in het dorp, dat hij dat kan en dat hij dit doet.

LS: En is er volgens u nog leiderschap getoond vanuit de lokale overheid of vanuit uw familie als grondeigenaar?

JH: Ja vanuit ons een klein beetje, maar ook vanuit de gemeente, ze hebben de woz aangepast en het verdere traject hebben ze heel snel doorlopen. Daar hebben we ook alle medewerking van gehad. Met elkaar allemaal hebben we uitzonderlijk veel samenwerking gehad.

LS: Heeft de lokale media, of de landelijke media, volgens u veel invloed gehad op de beeldvorming en het draagvlak voor het project? Of was dat er anders ook wel geweest.

JH: Dat was er anders ook wel geweest.

LS: Net zoveel als nu?

JH: Ja, jawel.

LS: En bij dit soort projecten speelt solidariteit vaak een rol, dus solidariteit met de buurt en...

JH: Ik denk dat dat heel erg mee heeft gespeeld ja, solidariteit in het dorp ook.

LS: Dat heeft een grote rol gespeeld ook voor het bepalen van draagvlak voor dit project?

JH: Ja, precies ja. Daar komt het meer vandaan.

LS: Wat zou je achteraf beschouwd graag anders hebben gezien aan het project?

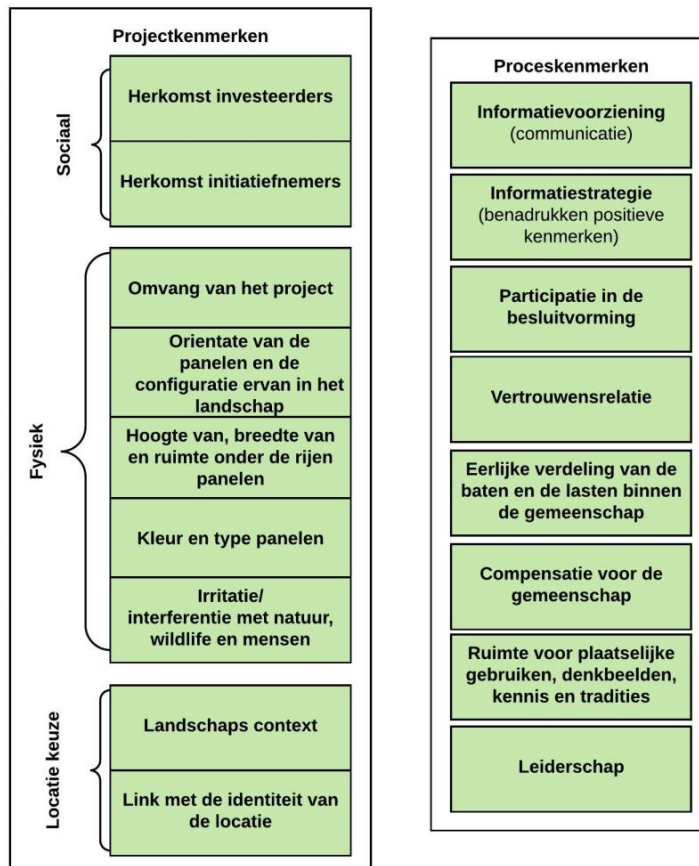
JH: Ik had ze wat hoger willen hebben. Ze staan nu een metertje van de grond af. Ik had ze een beetje hoger willen hebben want dan kun je daar nog gebruik van maken door daar een hele hoop materiaal onder te zetten.

LS: Als opslag?

JH: Als opslag. Je zou bijvoorbeeld, misschien een dom idee, er een heleboel caravans onder kwijt kunnen. Je moet je voorstellen, die rijen zijn 340 meter lang. En als je dat een beetje aanpast in de bouw dan kun je er dus 150 caravans onder kwijt. Dan heb je een dubbele functie, dan kun je het hele dorp ook blij maken. Die zitten allemaal met het probleem dat ze hun camper of caravan niet kwijt kunnen. Hadden ze de panelen een metertje hoger gemaakt dan had je daar misschien nog wat extra inkomsten uit kunnen halen. Dat vind ik na die tijd wel jammer, dat dat niet gebeurt is. Eigenlijk moet er een dubbele functie bij bedacht worden bij dit soort projecten.

LS: Op deze afbeelding staat een lijst met 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. Het zou voor mij heel waardevol zijn als je de volgende 3 vragen over deze afbeelding zou willen beantwoorden.

Theoretische factoren die draagvlak kunnen beïnvloeden

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

JH: Sociaal zijn het de initiatiefnemers, fysiek de omvang van het project, compensatie voor de gemeenschap en informatievoorziening.

LS: Zijn er wellicht nog andere kenmerken geweest die niet op de afbeelding staan, maar die volgens jou wel belangrijk zijn geweest voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor dit zonnepark?

JH: Geen.

LS: Als je 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/het meest essentieel voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

JH: Compensatie voor de gemeenschap en informatievoorziening.

9. Interview transcript Johan Kruijer, Dorpsbelang Wirdum-Swichum

@ telefonisch

5 oktober

LS: Wie je precies en in welke functie of hoedanigheid was je precies betrokken bij het besluitvormingsproces over zonneparken in de omgeving van Wirdum.

JK: Mijn naam is bekend. Ik ben in de hoedanigheid van voorzitter dorpsbelang van Wirdum-Swichum, de beide dorpen die het betreft, betrokken geweest bij dit project.

LS: Kun je mij in het algemeen wat meer vertellen over dit traject, het besluitvormingsproces? Dus belangrijke gebeurtenissen, je visie erop en hoe heb je dit ervaren. Bij voorkeur in chronologische volgorde.

JK: Het ontstond naar aanleiding van een publicatie in de plaatselijke huis-aan-huis, dat er een zonnepark zou worden opgericht bij de werpsterhoek, vlakbij het dorp. Daar zijn we toen naar wezen informeren, wat stelt dat voor. En toen kregen we in de gaten dat het een 41 hectare groot gebied zou zijn waarop het zonnepark op zou worden opgericht. Nou toen gingen bij ons de alarmbellen aan. Want dat kwam volledig als een verrassing binnen. We hadden er geen eerdere berichten over gehoord dat dit zou gebeuren.

LS: Dat stond in een plaatselijk dorps krantje?

JK: Nee het huis-aan-huis is het gemeentelijk mededelingenblad over omgevingsvergunning aanvragen, bestemmingsplan ter inzage legging en dat soort dingen. Het is de gemeentelijke informatiepagina in een huis aan huis verspreid courantje.

LS: Juist.

JK: Zo is het begonnen.

LS: Zou je mij in een notendop kunnen vertellen over de belangrijkste, noemenswaardige gebeurtenissen? Uw visie op deze periode in het voorjaar 2017.

JK: Het was een grote verrassing. Doordat we dit bericht ook bij andere dorpsgenoten snel vernamen is er ook een actiegroep opgericht, vanuit de bewoners die met name uitzicht hebben op de velden waar het park zich zou vestigen. Die mensen die waren natuurlijk zeer geschrokken van het perspectief dat ze voorgeschoteld kregen. Want ja het vlakke landschap van Friesland maakt dat je dergelijke parken op 180 meter van de woningen niet kan verstoppen. Dus die waren echt not amused. Dus er is toen direct een actiegroep opgericht die gingen ook met ons in gesprek maar die zochten zelf ook nadrukkelijk de aandacht van de media op. Beide partijen, het actiecomité maar ook dorpsbelang, zijn vrij vlot ook door de media ook benaderd om interviews af te nemen, om ter plaatse te kijken. Want iedereen zag kennelijk toch ook wel de schaal van de ingreep. En de bezorgdheid die er heerste. Als je de alarmbellen laat rinkelen en de media erbij komt krijg je ook dat er een soort kracht ontstaat waardoor de politici ook zich toch opeens wat bezorgder gaan uiten.

Dus we hebben toen, ook met de wethouder, contact gezocht om te kijken van wat ons hier nu overkomt en hoe serieus is het allemaal. Dat heeft tot een goed gesprek geleid. En toen bleek ook wel dat de gemeente ook begreep dat er onrust ontstond. En toen hebben we met elkaar afgesproken om de algemene ledenvergadering van dorpsbelang te vullen met de agendapunten over de zonnepanelen. Dat was ook een signaal dat de wethouder en het ambtelijk apparaat wel zagen dat het nader uitleg vroeg. We hebben toen gemerkt dat de manier waarop het plan is neergelegd, of aangevraagd, was gebaseerd op een bestemmingsplan wat de gemeente Leeuwarden heeft opgesteld, Plan voor de Zon. Dat plan was de basis waarop Kronos de aanvraag had ingediend. Toen hebben we ook gekeken van, zijn alle stukken dan wel voldoende. En kan je binnen de kaders van Plan voor de Zon dit soort dingen echt verwachten of goedkeuren. En het leek erop dat Kronos een heel eind kwam. En om die reden zijn we ook stevig wezen discussiëren met de gemeente, van: Dit willen wij helemaal niet, dat dit zo groot wordt en dat we straks door een spiegel landschap moeten fietsen om naar Leeuwarden te komen.

LS: Zijn er op regelmatige basis besprekingen geweest? Of was dit tijdens die algemene ledenvergadering.

JK: Van tevoren hebben we overleg gehad. En tijdens de algemene ledenvergadering heeft de gemeente, de wethouder en de ambtelijke vertegenwoordiging, toelichting gegeven aan de inwoners die verschenen. Dat gaf toch wat vurige vragen naar de gemeente toe, van: Hoe is het nou in hemelsnaam mogelijk. Wat ook bijzonder was te vernemen is dat de algemene ledenvergadering van het dorpsbelang wordt normaal gesproken bijgewoond door een vaste kern van ongeveer 25 mensen, die elk jaar dit soort dingen wel volgen. Maar nu was de zaal vol en zaten er denk ik zo'n 140 mensen die toch wel de urgentie van het overleg zagen. Dus iedereen wou toch wel weten wat er aan de hand was. Toen hebben we gemerkt dat de onrust nog niet van tafel was. Maar toen hebben we ook gemerkt, dat werd toen al onderzocht, dat er nog een mogelijkheid zou zijn om tegen het Plan voor de Zon beroep aan te tekenen. Het plan was al zover dat het alleen nog mogelijk was om beroep aan te tekenen bij de Raad van State. Dan kom je ook tegelijkertijd op een interessant iets. Wij hebben namelijk als dorp, als inwoners en dus ook de mensen van het actiecomité, nooit in de gaten gehad dat dit bestemmingsplan zo ver strekkende gevolgen zou kunnen hebben. Dat heeft ermee te maken dat er onvoldoende helderheid was over überhaupt het plan. Dus de publicatie die de gemeente doet over de in procedure gebrachte plannen die was in dit geval zo onduidelijk en ontraceerbaar, dat niemand eigenlijk alarm ging slaan.

LS: Is er ook niet iets dergelijks gepubliceerd in dat huis-aan-huis rubriekje?

JK: Het is wel gepubliceerd, maar als je er een hele vage titel aan meegeeft waardoor je eigenlijk niet weet of het ook in jouw leefomgeving speelt, is het heel lastig om te achterhalen of je er recht op moet aanslaan, of je er op moet reageren. Buiten dat was natuurlijk, toen we er eenmaal in gingen duiken, ook helder voor ons aan het worden dat er in de fase na vaststelling van het ontwerp nog enkele reparaties gemaakt waren. En in die fase zagen wij ook dat het ook betrekking had op het dorp Wirdum. Dus ook het bestemmingsplan Wirdum maakte deel uit van het plangebied van Plan voor de Zon. Toen zagen wij van hé maar dit heeft ook betrekking op ons. Toen we dat eenmaal zagen toen hadden we ook een grond om bij de Raad van State aan te kloppen en te zeggen van: Wij hadden ook niet eerder kunnen reageren.

LS: Want het werd pas later bekend dat het ook om de omgeving Wirdum ging?

JK: Ja dat was toen duidelijk aan het worden dus dat hebben we ook gebruikt als motief in het beroepschrift. Op het moment dat je pas protest aantekent tegen een plan in de beroepsfase, moet je wel goede argumenten hebben om nog erkend te worden. Wij hebben in de ontwerpfase nooit gereageerd. Normaal ga je veelal reageren in de ontwerpfase en dan wordt ernaar gekeken bij de behandeling door de raad en dan heb je kans dat de raad er iets mee doet wat ten gunste van jou is. Maar het kan ook zijn dat dat niet gebeurt. En als je dan niet tevreden bent ga je eventueel door naar de Raad van State om het alsnog daar af te dwingen, althans, je punt te maken. In dit geval hadden we geen ontwerp aangevochten bij de gemeente, dus moesten we naar de Raad van State. En dus moesten wij ook zorgen dat we goede argumenten hadden om ontvankelijk verklaard te worden. Nou de uitspraak van de Raad van State is misschien wel bekend. De Raad van State was ook van mening dat de onduidelijk van de informatievoorziening ook mede aanleiding was om de ontvankelijkheidsverklaring toe te passen. We zijn ontvankelijk verklaard. Dus dat was een belangrijke slag, want als je niet ontvankelijk verklaard wordt kan je nog zoveel punten hebben maar dan wordt je gewoon niet gehoord.

LS: En op dat moment waren de betreffende plannen van Kronos solar en Groenleven al ingetrokken toch?

JK: Dat was inderdaad wel het geval want, als je daar weer even naar teruggaat, we hebben die algemene ledenvergadering tweede helft maart 2017 gehad. Daarna is de commotie niet weggeëbnd maar die is gebeven, maar heeft de gemeente ook aangegeven dat zij de plannen niet willen. Dus ook gezegd tegen Kronos van: Jongens jullie moeten je plan echt terughalen want dit gaat hem echt niet worden. Datzelfde is ook gebeurt bij een ander project dat deels op dezelfde gronden heeft gelegen, dat is van het bedrijf Groenleven. Die zaten deels op dezelfde grond en deels op andere grond. Maar die hadden ook een project van 30 of 32 hectare. Er zouden uiteindelijk in ons dorpsgebied boven de 50 hectare aan panelen komen. Dat zijn best omvagen.

LS: Om het even in perspectief te plaatsen, hoeveel mensen wonen er ongeveer in Wirdum?

JK: Zo'n 1500 mensen met de buitengebieden erbij gerekend.

LS: En hoeveel bewoners zaten er bij het actiecomité dat werd opgericht door bewoners die er direct zicht op hadden?

JK: Nou als het om huishoudens gaat denk ik dat het ongeveer 30 huishoudens in totaal was. Dus ik denk dat je dan aan ongeveer 100 tot 120 mensen kunt denken. Maar dan heb ik het over de gezinnen he.

LS: Waren eigenlijk alle partijen, behalve uiteraard Kronos Solar bekend in en afkomstig uit de regio?

JK: Het dorpsbelang en het actiecomité uiteraard uit het dorp. De gemeente is ook bekend, die gaat daar natuurlijk ook over. Maar Kronos komt uit München, geksherend is er wel

eens gezegd het zijn de Duitsers weer die binnenvallen. Het was wel echt een overval dus je gaat die vergelijking wel maken. Het is natuurlijk wel een beetje flauw, maar zo voelde het eigenlijk wel. Dus Kronos is echt een buitenstaander die helemaal niks met het gebied heeft maar alleen de kans ziet om hier een project te realiseren. Dat is iets waar wij zo langzamerhand steeds meer van merken. Partijen die kansen ruiken om snel panelen uit te rollen, SDE subsidie op te strijken. En dat heb je ook nog eens een keer te risico dat ze dan vervolgens gauw vertrekken om alles over te doen aan een leverancier.

LS: En wat betreft Groenleven? Die komen uit Friesland. Worden ze ook gezien als een bekende bekende partij uit de omgeving?

JK: Zij zijn bij dorpsbelang op bezoek geweest, kort nadat er onduidelijkheid was over de commotie die was ontstaan. Omdat zij dus ook een project aan het ontwikkelen waren. Ze hadden een project van grond wat daar direct tegen aan zit en deels op dezelfde percelen betrekking had. Als je het helemaal precies wilt weten, eigenlijk was Kronos bezig met gronden waar zij geen contract mee afgesloten hadden van een boer die bij Groenleven ingestapt was. Dus Groenleven had een afspraak met een boer om grond af te nemen en daar panelen op te bouwen. Terwijl die voor een deel dus lagen op gronden waarvoor Kronos ook een plan had ingediend. Dat is een beetje merkwaardig, maar Groenleven was in ieder geval wat geprikkeld door de situatie die was ontstaan als gevolg van de actie van Kronos. En die heeft toen samen met de betreffende grondeigenaar overleg aangevraagd met het dorpsbelang. Daar hebben we uiteraard ruimte voor gegeven. Zij hebben toen aangegeven dat zij het heel vervelend vonden zoals Kronos dat nou heeft laten exploderen. Want hun aanpak is veel meer een aanpak, zo schetsten zij, om samen met de omwonenden tot een plan te komen. Dat klinkt heel vriendelijk, maar wij zijn daar zeer sceptisch over. Want we hebben ook gemerkt dat Groenleven toch wat zat te jagen om zijn eigen plan erdoor te drukken en de participatie kant op zijn eigen manier invulde. Door een paar mensen uit te nodigen op een besloten vergadering en daar verder ook niet heel erg veel ruchtbaarheid aan te geven met de bedoeling om niet iedereen over de vloer te krijgen. Dat zijn dan weer van die manoeuvres die niet gelijk het gevoel geven dat we op de goede manier geholpen worden.

LS: Waren er eigenlijk nog andere partijen betrokken bij de plannen die nog niet genoemd zijn? Bijvoorbeeld plaatselijke belangengroepen?

JK: Het werd gepresenteerd als een plan dat in het grondgebied zou komen van Wirdum en het naastgelegen dorp Wytgaard. Dus de bewoners, de dorpsvereniging Wytgaard, heeft zich ook geroerd in de discussie. Zij hebben ook beroep aangetekend bij de Raad van State. Dat hebben we wel met elkaar afgestemd hoor, je gaat dan toch met elkaar zaken uitwisselen. Dus die zijn er en verder zijn het allemaal lokale partijen. Het actiecomité, de dorpsbelangen maar ook de particulieren die zich geweerd hebben omdat zij, in ieder geval in die beroepsprocedure, hun eigen punt ook wilden maken. Met hulp van de rechtsbijstandsverzekering of op eigen initiatief.

LS: Dat deden ze onafhankelijk van het actiecomité?

JK: Ze kijken wel naar elkaars verhaal. Maar in feite zijn ze allemaal wel op hun eigen beroepschrift uitgekomen. Dat was het beroepschrift tegen Plan voor de Zon, want op dat

moment was het project van Kronos inmiddels al stilgezet, dat was al buiten beeld.

LS: Wat is jouw visie, of die van dorpsbelang, op de fysieke kenmerken van de geplande zonneparken? Te beginnen met de omvang?

JK: De omvang is te heftig, veel te groot. Als we het relateren aan de uitgangspunten die de provincie en de gemeente in het Plan voor de Zon hadden neergezet, dan gaat het erom dat je zonnevelden creëert die aansluiten op de schaal en maat van de dorpen. Dan is 41 of 50 hectare behoorlijk wat te groot.

LS: Wat was je visie en die van dorpsbelang op het type panelen dat zou worden gebruikt en de kleur?

JK: Nou de oriëntatie van de panelen gaf voor ons in ieder geval wel een probleem, want het zonneveld zou worden geplaatst aan de noordkant van het dorp. De risico's van schittering van de panelen werden vrij groot geacht. Nou zijn die dingen nooit gedetailleerd uitgewerkt of in een modelletje gepresenteerd. Je kan je natuurlijk ook afvragen van: Is die schittering echt lastig of zijn die panelen inmiddels zo dat die schittering niet eens zo heftig is.

LS: Ik vroeg naar de kleur omdat het nog wel kan verschillen van lichtblauw tot heel donker.

JK: Die detaillering hebben we nooit gezien. Maar in het plaatje van Kronos was het allemaal blauw ingetekend. Dat zag er niet vrolijk uit.

LS: En was de configuratie in het landschap nog een reden tot zorg?

JK: De opstelling was zo dat er heel erg werd aangesloten op de voorwaarden uit Plan voor de Zon. Maar dat het wel tot het optimum was uitgerekend. De configuratie moest daar op het bestaande slotenpatroon aangepast worden. Ze mochten het niet over de sloot heen trekken maar ze moesten de rand bij de sloot open laten. Maar het werd wel op een ontwikkelaars manier tot het uiterste volgezet. Dus zo ver als de spelregels het toelieten werd het volgetekend. Waarbij vooral de ligging ten opzichte van twee boerderij erven als heel onvriendelijk werd gezien, want er werd eigenlijk geen afstand toe gehouden. Er werd gewoon gerekend tot aan de sloot, zo maximaal mogelijk. Terwijl de twee woonboerderijen die daar in zaten zouden dan direct uitkijken op de zonnepanelen en er werden geen zichtlijnen of geen ruimte extra tussen gehouden.

LS: En hoe zat het met de hoogte van de panelen of de ruimte onder de rijen met panelen? Bestond daar nog een standpunt over?

JK: Ja we waren en zijn van mening dat de hoogtemaat te royaal is ingedeeld. Dat liet het plan van Kronos ook al direct zien. Ik zei al, het is een heel vlak land, en op het moment dat je 2 of 2.5 meter hoogte mag benutten voor die zonnepanelen dan fiets je echt tussen hoge schermen door naar Leeuwarden. En we zagen daar ook een discrepantie tussen de spelregels uit het beeldkwaliteitplan van de gemeente, het kwaliteitsdocument heet dat, en de regels in het bestemmingsplan zelf. Dat vonden wij ook vreemd en dat hebben we ook in de reactie, dat kun je ook in de Raad van State stukken teruglezen, ook een punt van gemaakt. Dat het wel heel gek is dat je de maatvoering in de regels ruimer stelt dan in het

kwaliteitsdocument.

LS: In hoeverre zouden de geplande zonneparken, voor zover je weet, gaan irriteren of interfereren met natuur, wildlife en misschien mensen? Je noemde zojuist bijvoorbeeld al flikkering.

JK: We hebben daar wel naar gekeken, op basis van de stukken die Kronos had ingediend kregen wij de indruk dat het ecologisch onderzoek wat ze hadden gemaakt vrij summier was, waardoor we zelf wel vraagtekens hadden over de kwaliteit van dat onderzoek. We hebben ook niet gehoord hoe de gemeente daarover dacht hoor. Die hebben gezegd: Wij gaan alles tukken ook gewoon goed wegen en beoordelen. En omdat het plan teruggetrokken is heb ik er eigenlijk nooit een uitspraak over gehoord.

LS: Zijn nog andere punten van zorg geweest die nog niet genoemd zijn? Bijvoorbeeld zaken die als last of als nadeel voor de gemeenschap zouden worden ervaren.

JK: We hebben voor de inpassing van het plan Kronos gezien dat zij met grote hekwerken rondom het park wilden werken. Dat zag er nou ook niet echt charmant uit dus daar waren we ook, we waren het een beetje in de Duitse sferen aan het trekken maar het zag er een beetje akelig uit. Dat waren grote gaas hekken van 2 meter hoog met houten palen. Het zag er niet zo heel vrolijk uit.

LS: Waren er misschien nog sociaaleconomische of psychologische aspecten van de geplande parken die als last of nadeel voor de gemeenschap hadden kunnen werken?

JK: In ieder geval, wat je dus direct krijgt, is dat er door de aanwonenden zorg geuit wordt over de economische waarde van hun eigen onroerend goed. Zodra je daar zo'n groot zonnepark tegenover je krijgt kan dat wel eens zwaar vervelend werken voor de prijs die het huis gaat opleveren. Dat is een aspect dat gevoeld werd. Een ander punt is dat met name de mensen die in dat gebied woonachtig zijn, dat zijn twee woonboerderijen direct in het gebied, daar heb ik 1 persoon echt bijna overspannen van zien worden. Dus de psychische druk die ontstaat als gevolg van dergelijke transformaties die is behoorlijk stevig. Dat heeft gewoon heel veel nadelen voor de betreffende personen. En op het schaalniveau van het hele dorp zal dat misschien nog wel meevallen uiteindelijk maar het hele dorp was absoluut geschrokken van het grote park.

LS: En als ik het eens omdraai, denk je dat de gemeenschap er in enige zin van had kunnen profiteren als de plannen voor zonneparken waren doorgedaan? Dus bijvoorbeeld economisch of psychologisch.

JK: Die mogelijkheden zijn ons niet aan de voorkant aangeboden. Dus dat vinden wij ook een hele lastige, dat dat dan pas achteraf wordt neergelegd. En Kronos heeft wat dat betreft een raar spel gespeeld. Die begonnen pas te informeren of we belang hadden om te participeren toen het eigenlijk al te laat was. Maar dat er kansen liggen voor dorpen om mee te doen in zonnevelden, die zijn er natuurlijk. En we zijn er zelf ook wel van mening over dat dat goed is om daarnaar te kijken.

LS: Maar in deze specifieke plannen, voor zover ze bekend waren, was er bij Kronos dus

aan de voorkant dus nog geen sprake van. Lag dat bij Groenleven nog anders?

JK: Ja dat weet je niet. Kijk als ze het zonder Kronos hadden opgestart dan was het misschien totaal anders gelopen dan het nu is. Ik heb er verder geen beeld bij, maar mijn indruk is dat zij, gelet op wat ze toch in de regio meer doen, dat ze wel proberen een participatietraject te ontwikkelen.

LS: Maar er waren hier geen concrete participatiemogelijkheden? Bijvoorbeeld de mogelijkheid voor bewoners om mede eigenaar te worden, aandeelhouder. Of dat de opgewekte elektriciteit in de gemeenschap zou kunnen worden gedistribueerd?

JK: Kronos heeft dat niet aan de voorkant benoemd. Is de dialoog daar ook niet op aangegaan, maar begon dat pas aan te zwingelen toen het te laat was. Groenleven staat daar wel anders in, maar het klimaat in het dorp is nog teveel gefrustreerd omdat gesprek opnieuw aan te gaan.

LS: Groenleven heeft natuurlijk ook een bijeenkomst georganiseerd. Maar door het verpeste klimaat in het dorp is dat gesprek nooit op gang gekomen?

JK: Nee. Wij hebben daar als dorpsbelang, en als werkgroep die inmiddels is opgericht, meer dan voorheen het idee dat het beter is om zelf het heft in handen te nemen dan afhankelijk te zijn van ontwikkelende partijen.

LS: Wat betreft de huidige landschaps functie op de locatie waar de zonneparken gepland waren, is deze nu agrarisch?

JK: Ja.

LS: Zou je zeggen dat een zonnepark aansluit of matcht met de identiteit of het karakter van de locatie?

JK: Nouja een zonnepark is in beginsel natuurlijk wezensvreemd in het agrarisch gebied. Dus het is altijd heel lastig om die passend te krijgen bij het karakter. Dat neemt niet weg dat ik wel denk dat, als je stappen wilt maken, het nodig kan zijn om een zonneveld aan te leggen.

LS: Dus volgens jou is dat niet per se een reden om het niet in te passen.

JK: Als je kijkt naar de schaal dan denk ik van: dat pas niet in relatie tot landschap en schaal van ons dorp. Als je het over 50 hectare hebt. Maar ik hou het voor mogelijk dat we wel tot een schaal van maximaal 5 hectare wel ergens een plek zouden moeten kunnen vinden.

LS: En is er nog sprake geweest van concurrentie met andere economische functies voor de betreffende locaties? Zoals industrieel of leefruimte? Of was daar geen sprake van.

JK: Nee die gronden zijn agrarisch en we hebben ook in het kader van eerdere beleidslijnen van de gemeente niet de indruk dat daar een ander soort functie naartoe gehaald wordt. Daarvan hebben we als dorpsbelang ook steeds gezegd: Dat is niet iets wat je moet willen.

LS: Zou je dan ook zeggen dat het startpunt is geweest zonneparken waarvoor een locatie moest worden gevonden? Of andersom.

JK: De intentie van de gemeente Leeuwarden is om wel heel veel vierkante meters te maken voor zonne energie. En zij hebben met dat plan de deur op een kier gezet om dat van de grond te krijgen. Maar zij hebben niet goed nagedacht over de wenselijkheid om dat ook in dit deel van de gemeente plaats te laten vinden. Ik denk dat ze daar iets te makkelijk over gedacht hebben.

LS: Wat vond je van de informatievoorziening over de geplande projecten? Naar de gemeenschap toe.

JK: Die was gewoon slecht. Als je gewoon een omgevingsvergunning gaat publiceren en je hebt niet in de gaten dat het plan inslaat als een bom, dan doe je het niet goed.

LS: Is er vanuit de ontwikkelende partijen informatievoorziening geweest en wat vond je daarvan?

JK: Die hebben aan de voorkant dus niks gedaan. Dat betekent dat ze pas contact proberen te zoeken als eigenlijk de ramp al is voltrokken. Dus als niemand meer zin heeft om met ze te praten.

LS: Zou je zeggen dat er een specifieke informatiestrategie is gehanteerd door deze partijen? Bijvoorbeeld door het al dan niet leggen van nadruk op bepaalde kenmerken van het project.

JK: Daar kan ik geen antwoord op geven.

LS: Naar uw indruk niet echt?

JK: De enige indruk die ik ervan zou kunnen afgeven is dat ze met snelle slagen thuis wilden komen. Dus gewoon wilden cashen.

LS: Misschien zou je dat ook als strategie kunnen beschouwen.

JK: Ja maar dat is puur een inschatting hoor.

LS: Zijn er behalve die éne bijeenkomst van Groenleven verder nog inspraakavonden of open gestelde werkgroepen of andere vormen van participatie geweest?

JK: Wij zijn in het dorp met een werkgroep duurzaam Wirdum-Swichum en Wytgaard, het buurdorp ook, opgestart om te kijken hoe we zelf de boel op gang te kunnen krijgen. Dat is van onderop. En dan is het niet louter en alleen gericht op zonnevelden, maar we kijken ook van: wat kun je doen aan duurzaamheidsverbetering, bewustwording van minder slurpende apparaten, het isoleren van huizen en deelauto's. Optie's van: Moeten we het niet een keer hebben over windenergie? We zijn gewoon helemaal aan het nadenken vanuit bottom-up.

LS: En dat willen jullie liever niet meer aan ontwikkelaars overlaten?

JK: Dat sentiment is heel nadrukkelijk aanwezig. Dat we het liever zelf in een coöperatie vorm zouden gaan ontwikkelen als we daar maar de handen voor op mekaar krijgen. Dan dat ontwikkelende partijen dat gaan doen, waarbij je altijd het idee hebt dat de winst ergens naartoe loopt.

LS: Waren de kenmerken van de geplande zonneparken nog onderhandelbaar voor leden van de gemeenschap? Bijvoorbeeld locatiekeuze of fysieke kenmerken of de verdeling van opbrengsten.

JK: Kijk de schaal waarop het gedropt is maakte zoveel stuk dat je vanuit het dorp helemaal niet één hoorde die zin had om erover na te denken dat je met een kleinere omvang of een betere inpassing of goede participatie uit zou kunnen komen. Het effect van zo groot laten neerkomen zonder dat je dat met een goed proces laat begeleiden is zo vernietigend geweest dat niemand daar zin in had.

LS: Dus ongeacht of het had gekund had met hier al geen oren meer naar?

JK: Ja precies. Kijk ik denk dat de partijen op zich, dat hebben ze ook aangegeven zowel Kronos of Groenleven, die willen echt graag komen praten. Maar daar heeft niemand zin in.

LS: Dus als ik vraag naar ruimte in de plannen van deze partijen voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis of tradities? Was daar denk je ruimte voor geweest in de plannen als de gemeenschap ervoor open had gestaan?

JK: Kijk als je het anders aanvliegt dan denk ik dat de interesse vanuit het dorp er wel geweest was. Maar dan moet je echt de communicatie met het dorp gaan opzoeken. En dan moet je misschien ook niet gelijk gaan zeggen dat je 50 hectare wilt neerleggen maar dat je op zoek bent naar iets wat aansluit bij het dorp. Maar dat was van beide partijen niet de ambitie. Die keken niet naar de schaal van het dorp maar die hebben gewoon gekeken naar de schaal van waarschijnlijk Leeuwarden, of die hebben gewoon gedacht van: Ja we moeten meters maken.

LS: Bijzonder om te horen dat de opinie in de gemeenschap dusdanig beschadigd is, gekelderd, dat er niet eens meer gehoor of interesse is voor zaken als participatie en ruimte voor plaatselijke gebruiken.

JK: Er wordt nu nog wel informatie gedeeld, in ieder geval vanuit Groenleven en dat delen we ook binnen die werkgroep. Maar daarop krijg ik nog steeds het signaal terug van: Ja laat die jongens maar lekker even buiten de deur. want daar hebben we geen trek in. En dat vind ik jammer want het heeft een heel negatief effect op de planvorming voor onze dorpen teweeggebracht. Als je dit niet zo had gehad dan had er veel makkelijker een voedingsbodem gelegen voor een partij om wel met ons te praten. Doe het dan met elkaar.

LS: Was er ooit nog sprake van compensatie voor de realisatie van de zonneparken door de ontwikkelende partijen? Bijvoorbeeld financiële compensatie voor de omwonenden of het verenigingsleven dat kan meeprofiteren.

JK: Nou zover zijn we daar niet in gekomen. Op een gegeven moment wordt er wel via de mail aangegeven dat er ruimte is voor participatie, maar dat is nooit met elkaar uitgesproken.

LS: Hoe zou je de vertrouwensrelatie beschrijven tussen de gemeenschap en de ontwikkelende partijen? Was er überhaupt nog sprake van een vertrouwensrelatie?

JK: Ik denk dat het voor het grootste deel van de dorpsbewoners een hele broze vertrouwensrelatie is. Er wordt heel sceptisch naar gekeken.

LS: En vanuit het dorpsbelang?

JK: Ja kijken we dus ook heel sceptisch.

LS: Is er volgens jou leiderschap getoond door de partijen achter deze plannen? En in hoeverre.

JK: Vanuit welke positie bedoel je precies?

LS: Specifiek vanuit Kronos, groenleven en lokale politici. Dus de uitvoerende kant.

JK: Leiderschap vanaf de kant van Kronos, geen idee van. Dat heb ik niet ervaren, ik heb daar helemaal niks van ervaren. Leiderschap bij de plaatselijke politiek, ik heb wel gemerkt dat de wethouder zich in ieder geval duidelijk heeft gemanifesteerd. Daar zag je echt wel drive ontstaan om extra uitleg te geven en te kijken van: Hoe komen we uit deze impasse. Alleen er was wel steeds het gevoel bij van: Is wat hij zegt ook wat hij voor elkaar krijgt? Dat speelde. En verder hebben we dan met leiderschap binnen het dorp hebben we gemerkt dat we een fanatieke spreker vanuit het actiecomité hebben gehad die er ontzettend veel energie in heeft gezet. En zelf vanuit dorpsbelang hebben we er denk ik ook veel energie ingezet om te voorkomen dat er ons iets zou gebeuren.

LS: Er was dus eigenlijk meer leiderschap vanuit de bewoners en belangengroepen?

JK: De ontwikkelende partijen hebben eigenlijk geen leiderschap getoond want die hebben, in mijn beleving, gewoon een poging gedaan om snel te handelen.

LS: Hoe zat het met de vertrouwensrelatie tussen de lokale overheid en de rest van de gemeenschap?

JK: De uitspraken van de wethouder van: Ja zo'n plan zouden we toch zelf ook niet willen. Die waren best ongeloofwaardig. Want dan moet je ook niet zo een omgevingsvergunning gaan publiceren. Als overheid, als gemeente, heb je ook een taak om te beoordelen of je de plannen die binnenkomen zo rijp vind dat er een omgevingsvergunningprocedure gestart kan worden. Kennelijk vond men dat. En als je dat dan doet, waarom ga je dan later zeggen dat je het eigenlijk ook niet zou willen als wethouder.

LS: Heeft de media veel invloed gehad op de beeldvorming en het gebrek aan draagvlak voor de geplande zonneparken?

JK: Dat heeft inderdaad invloed. Dit project is een voorbeeld van het wegebben van draagvlak voor zonneparken. Wij moeten nu echt weer van onderop beginnen om iets voor mekaar te krijgen want er zitten een paar mensen, daar schaar ik mezelf ook toe, toch met het idee van urgentie op het gebied van duurzame energie. En doordat je hier dus een project heb gehad dat zeer negatief heeft uitgepakt, loop je schade op.

LS: En heeft de media nog invloed gehad op je eigen beeldvorming of draagvlak voor de projecten?

JK: Het is natuurlijk de vraag of de media daar effect op heeft. En in mijn beleving is dat zo. Die weten het goed te bespelen.

LS: In hoeverre hebben collega's vrienden of familie het draagvlak ten aanzien van deze deze projecten nog beïnvloedt?

JK: Ik moet zeggen dat ik van veel kanten uit begrip heb gekregen voor het feit dat we hier een probleem mee hadden. Door vrienden en collega's. We hebben ook contact gehad met de raadsleden, dan ga je naar de Raad van State, die ook zeggen van: Ja dat is wel een heel heftig gebeuren. Dus die konden zich ook goed voorstellen dat we ons daar druk over maakten.

LS: Waren er eigenlijk binnen de gemeenschap überhaupt voorstanders van de geplande zonneparken?

JK: Ik weet dat ze er zijn, ik weet niet hoeveel, maar ik weet ook dat ze zich niet hebben laten horen.

LS: In hoeverre heeft het gebrek aan draagvlak en de tegenstand onder bewoners en plaatselijke belangengroepen invloed gehad op het uiteindelijk intrekken van de plannen?

JK: Dat is heel moeilijk in te schatten. Maar ik denk dat, als er geen tegenstand geweest was vanuit het dorp, dan had het maar zo gekund dat de gemeente goedkeuring had gegeven aan het plan en dat het was uitgevoerd. Dat is puur wat mijn inschatting is hoor. Ik heb geen idee het zou ook interessant zijn om die vraag te stellen aan de gemeente zelf.

LS: Toevallig heb ik deze vraag ook gesteld aan iemand bij de gemeente en die zei dat die invloed aanzienlijk is geweest maar dat ze het zelf ook nooit hadden laten doorgaan. Dus dat de eigen invloed daarin ook niet onderschat kan worden.

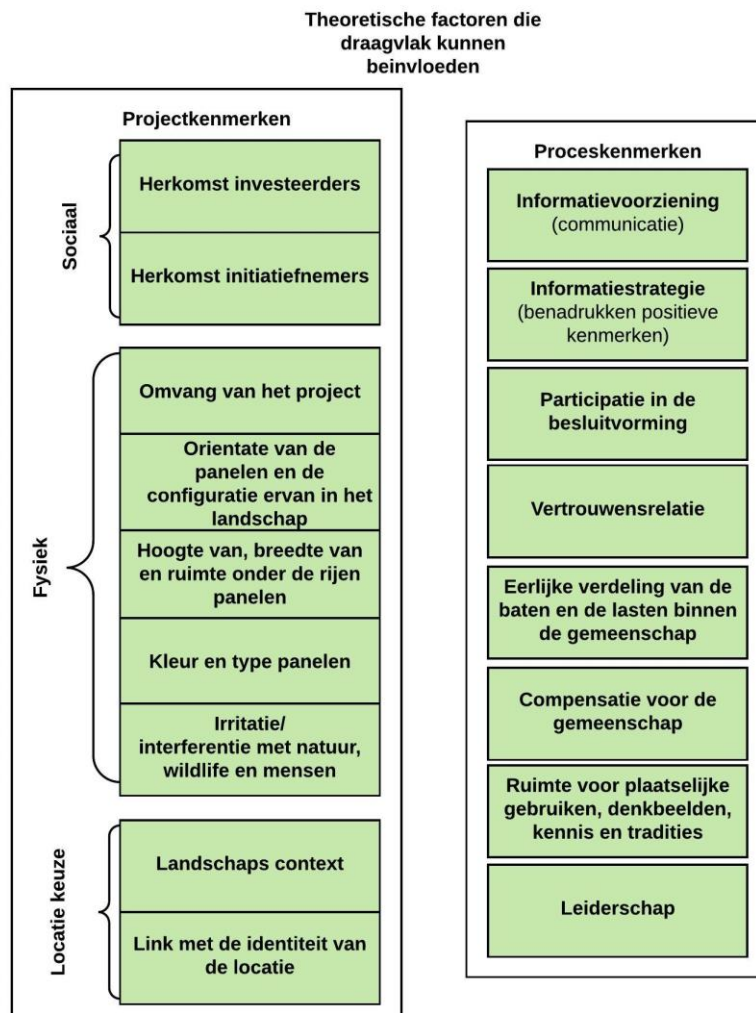
JK: Ik moet inderdaad ook zeggen dat in het contact met de gemeente zij ook dat aan gaven. Dat ze het plan nog helemaal moesten beoordelen en kijken of het überhaupt wel zou kunnen. Dus die nuance die is terecht. Ik geloof dat ze dat inderdaad ook zouden doen.

LS: Wat zou je, achteraf beschouwd, graag anders hebben gezien aan de plannen voor zonneparken bij Wirdum?

JK: Nouja zij hebben eerst gekeken naar posities. Met welke boeren kunnen we contracten

afsluiten. Als je zo begint dan redeneer je vanuit grondposities, terwijl je zou denken van: Als je de bevolking erbij wilt betrekken dan zou je vanuit de bevolking moeten redeneren en kijken wat daar leeft. Dus het proces met de participanten, met de partijen die direct betrokken zijn als omwonenden, die zou veel duidelijker ingestoken moeten worden. Ik snap wel dat dat een dilemma is, want als je dat eerst doet dan wordt de grond misschien duurder. Maar het is in ieder geval nu duidelijk gebleken dat een proces zonder de omgeving erbij te betrekken niet tot succes leidt.

LS: Op deze afbeelding staat een lijst met 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. Het zou voor mij heel waardevol zijn als je de volgende 3 vragen over deze afbeelding zou willen beantwoorden.

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

JK: Allereerst de omvang van het project. Het feit dat je mensen van ver weg hebt die totaal onbekend zijn vind ik ook heel negatief in dit project. Van Kronos. Dan heb je het over de herkomst van investeerders en de herkomst van initiatiefnemers. Die zijn allebei niet gelieerd aan het dorp en de regio en dat heeft duidelijk niet geholpen. Informatievoorziening is een zeer dubieus iets, dat is hier niet goed gegaan.

LS Die is belangrijk geweest?

JK: Ja. De participatie in de besluitvorming, de vertrouwensrelatie en de eerlijke verdeling van de baten en de lasten binnen de gemeenschap, dat zijn dingen die dicht bij elkaar liggen en die hebben we hier helemaal niet gevoeld.

LS Dus de vertrouwensrelatie?

JK: Die is er niet geweest.

LS: En is dat dan belangrijk geweest hier voor het gebrek aan draagvlak?

JK: Dat denk ik wel, als je elkaar vertrouwt dan kun je makkelijker tot een project komen.

LS: Zijn we er dan doorheen?

JK: Ik kijk nog even naar die locatiekeuze. Ja die is natuurlijk ook, die vind ik heel belangrijk. Dus die moet er zeker ook bij. Want we hebben zo'n vlak landje om ons dorp heen, het is allemaal maaiveldniveau wat je ziet. Daar moet je gewoon heel zorgvuldig keuzes maken over waar het gaat gebeuren. Daar zit je gewoon sowieso ook met de participatie kant, hoe ga je dat nou organiseren? Dat is nu gewoon geprobeerd vanuit de kant dat je je positie probeert te verbergen en contracten gaat afsluiten met boeren. En dan ga je het uitrollen en dan hoop je dat het gaat gebeuren, maar dat is helemaal niet de direct passende oplossing. Ik bedoel, dat hoeft helemaal niet de direct passende locatie te zijn. Je moet met elkaar doornemen over de meest passende locatie voor een park.

LS: Dus ik heb nu genoteerd als belangrijk de herkomst van investeerders en initiatiefnemers, de omvang, de landschaps context, de informatievoorziening en de vertrouwensrelatie. Dat zijn de factoren waarvan je zegt: Die zijn belangrijk geweest voor het ontbreken van draagvlak bij deze kwestie?

JK: Nouja je moet ook die, ik noemde die dingen een beetje bij elkaar vertrouwensrelatie, participatie en de verdeling. Ik denk wel dat je, die twee dingen die zijn natuurlijk ook van belang participatie en eerlijke verdeling. Hoort een beetje bij met elkaar iets opbouwen. Wil je dat doen dan moet je, tenminste daar staan wij nu hoor. Bij het project Kronos hebben we helemaal niet gemerkt dat dit soort zaken in het plan zaten ingebouwd.

LS: Als je 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/het meest essentieel voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

JK: In onze casus is de overdondering van een plan met zo'n grote omvang heel bepalend geweest.

LS: Dus als ik dan omvang aankruis en voor de overdondering informatievoorziening. Is dat hoe je dat zou kunnen zien?

JK: Ja ik denk het.

10. Interview Transcript Michiel Mosterman, "huis planoloog" bij Groenleven

@ Hoofdkantoor Groenleven te Heerenveen

8 oktober

LS: Wie ben je en in welke functie of hoedanigheid was je precies betrokken bij de zonnepark projecten in Wirdum en het besluitvormingsproces daarover.

MM: Michiel Mosterman, werkzaam bij Groenleven. Daarbij noem ik mezelf altijd de huis planoloog, maar mijn werkzaamheid was daar contact met de grondeigenaar en de gemeente en de omwonenden. Meer in de brede zin met de gemeente over hun ontwikkeling van hun Plan voor de Zon en hoe wij daar als marktpartij invulling aan zouden kunnen geven aan die ambities. En voor de locatie Wirdum specifiek ging dat meer over de project inpassing.

LS: Kun je me wat meer vertellen over het algemene verloop van de projecten en je visie daarop? Dus wanneer kwam het plan tot stand, belangrijke fases in het proces en noemenswaardige gebeurtenissen.

MM: Nou kijk de gemeente heeft het bestemmingsplan in ontwikkeling genomen ongeveer een jaar voordat dat in de openbare opinie begon te spelen. Ze hebben daar ook informatiebijeenkomsten over georganiseerd, niet zozeer gericht op dat bestemmingsplan, maar er waren informatiebijeenkomsten. Bijvoorbeeld op het bedrijventerrein de Zwette. Daar werd gezegd: Wij willen het bedrijventerrein energieneutraal maken en wat zou daarin kunnen. En dan is er een wethouder van de gemeente, dat was toen Isabelle Diks, die dan aankondigde: We zijn bezig met een bestemmingsplan waarin in algemene zin zonne-energie gemakkelijk moet worden gemaakt. En daar werd uitgelegd wat dat inhield. En daar waren wij ook bij als bedrijf in die regio. En we hebben die ambities van de gemeente, want de gemeente wilde volgens mij zo ongeveer 200 MW aan zonnestroom ontwikkelen, waarvan volgens mij 75 MW binnenstedelijk en 125 MW buitenstedelijk. Nou dat is wel een duidelijke grootschalige ambitie die werd uitgesproken. Dat bestemming is als ontwerp gepubliceerd, ik meen in november of december van het jaar 2016. We zouden met dat bestemmingsplan nog de maart ronde van 2017 kunnen halen, de SDE ronde. Toen bleek dat de provincie een zienswijze had ingediend tegen dat bestemmingsplan. En die zienswijze die luidde dat het bestemmingsplan een te grote afstand tot de kernen toeliet. Dat zonneparken te ver van de kern af gebouwd konden worden.

LS: Van de bewoonde kernen?

MM: Ja, want je had dat gebied, één van de ontwikkel zones waar volgens mij 75Mw gebouwd kon worden, was de zone nieuw stromenland. Dat was de zone waarvan de gemeente had aangegeven dat zij daar duurzame energie wilden ontwikkelen, een soort duurzame rand rondom Leeuwarden heen. En die zone is ook opgenomen in dat bestemmingsplan. En Wirdum lag daar in. Dat hebben die mensen zich misschien nooit gerealiseerd dat dat zo was, maar dat was wel de visie van de gemeente. Misschien heeft de gemeente zich dat zelf ook niet gerealiseerd, maar dat laat ik even aan hun. De provincie heeft toen gezegd van: Nee een zonnepark moet tegen een kern aan gebouwd worden. Ik denk dat dat een heel belangrijk punt is geweest. Het bestemmingsplan is gewijzigd vastgesteld op dat punt. Dat is ook wel interessant he, in het draagvlak verhaal waarin de provincie nu vooraan staan om dat te promoten, is eigenlijk de provincie met die zienswijze aanstichter geweest van deze problematiek. Want, in plaats van dat je afstand tot kernen kon houden, moest je nu tegen een kern aan bouwen. Toen is het bestemmingsplan vastgesteld, dat was maart of april volgens mij. Je kon in ieder geval net niet de maart ronde halen dat jaar. Toen hadden wij al aangegeven over die zienswijze: Dat is iets waardoor je of je ambities niet meer kunt gaan verwezenlijken, of je komt te dicht bij mensen in de buurt waarbij je dus maatschappelijke problemen gaat krijgen. Wij hebben vervolgens toen het bestemmingsplan werd vastgesteld ook een vergunningaanvraag ingediend die niet paste in het bestemmingsplan. Want we hadden een te grote afstand tot de kernen. Maar dat is even te snel, er is namelijk nog een stap tussenin: Door Kronos is vervolgens een vergunningaanvraag ingediend van eigenlijk de zone tussen Wirdum en de haak van Leeuwarden, de N31 is dat. En dat was eigenlijk volgens het boekje. Wat zij gedaan hebben. Het enige wat ze niet goed deden was dat ze voor een heel groot deel waar wij overeenkomst hadden met de grondeigenaar ook de vergunningaanvraag hadden ingediend. Ze hadden vergunning aangevraagd op een perceel, een aanmerkelijk groot perceel +/-17 hectare als ik het even uit me hoofd zeg, waar zij helemaal niet een overeenstemming hadden met de grondeigenaar, namelijk want wij hadden overeenstemming met die grondeigenaar. Toen speelde de situatie dat, want je mag best wel een vergunning aanvragen op een stuk grond dat niet van jou is. Pas als blijkt dat de eigenaar helemaal niet voornemens is om jou die toestemming te geven, krijg je een juridisch probleem, namelijk dat je die vergunning niet kunt krijgen. Dat was voor ons dus ook een aanleiding om ook een vergunningaanvraag in te dienen om richting de gemeente duidelijk te maken van: Hoor eens eventjes er ligt een andere vergunningaanvraag, namelijk wij hebben wel toestemming op die locatie van de grondeigenaar en zij niet dus je moet die vergunningaanvraag diskwalificeren want is niet uitvoerbaar. En dat is eigenlijk ook de basis geweest waarop wij in de hele discussie terecht zijn gekomen. Want wij hadden een vergunningaanvraag ingediend die niet passend was in het bestemmingsplan. Omdat wij vonden dat het bestemmingsplan met het voorschrift van je moet tegen de kern aan bouwen, maximum afstand mocht 200 meter zijn, daarmee dat je iets zou gaan doen wat je niet moet willen en wat ook helemaal niet nodig was geweest daar.

LS: Dus het plan van Groenleven nabij Wirdum dat was bedoeld op een grotere afstand dan die 200 meter?

MM: Ja.

LS: En het plan van Kronos niet?

MM: Nee. Kronos heeft keurig een afstand van, ik meen 150 meter, tot aan Wirdum aangehouden. Zoals dat ook stond in het bestemmingsplan.

LS: En vanaf toen?

MM: Vanaf toen kwamen we opeens heel veel in het nieuws. En is er overleg gevoerd met de omgeving. We hebben daar een inloopbijeenkomst gehouden. Toen werd heel snel gezegd van: Ja dat park van jullie, we zijn er niet voor maar dat is niet zo erg, maar dat van Kronos is wel heel erg. We weten ook dat er een bijeenkomst is geweest door de gemeente georganiseerd. En we hebben een overleg gehad met het plaatselijk belang. Daar was ik zelf niet bij aanwezig trouwens, dat was een collega van mij, onze toenmalige directeur was daar toen bij. En toen hebben we gezegd van: We hebben een aanvraag ingediend die niet passend is in het bestemmingsplan en daar hebben we onze redenen voor, namelijk omdat we vinden dat we te dichtbij moeten komen. Maar als blijkt, want we zijn een bedrijf dat werkt met draagvlak, dus als nou blijkt dat daar geen draagvlak voor is dan trekken we onze vergunningaanvraag in. Daarna hebben wij overleg gevoerd met de gemeente. We waren al heel goed in overleg met de gemeente daarvoor, want we hadden al sinds het planproces van dat bestemmingsplan, hadden we al overleg van: Goed, jullie willen een enorme hoeveelheid zonnestroom ontwikkelen en wij willen jullie daarbij helpen. Wij hadden dus ook overleg met de gemeente over de eigen grondposities. De grondpositie van de gemeente. De gemeente die is grootgrondbezitter binnen de stad. Toen zeiden we van: Ja, als we daar nou een soort ringen van maken, als je nou van buiten naar binnen werkt. Want je kunt gewoon eenvoudiger zonnestroom ontwikkelen buiten de stad dan binnen de stad. En als je nou daar een soort duurzaam initiatief van maakt, dat je die zonneparken die aan de buitenkant liggen nou het startkapitaal laten verzorgen voor de projecten aan de binnenkant. Zodat je gewoon een rollend systeem gaat krijgen, maar dat betekent wel, je moet ergens beginnen. Dat kan niet met een heel grote negatieve kaspositie. Dus je moet beginnen met een positieve kaspositie en dat zou je daar kunnen doen.

LS: Veel rendement?

MM: Ja. En dan hebben we het best wel lang van tevoren is dat ter sprake geweest. We hebben daar ook een overzicht van gemaakt, hoe ze dat zouden kunnen doen. Hoe ze dan lokale energiecollectieven daarmee aan de slag zouden kunnen laten gaan en hoe wij daarmee zouden kunnen helpen. En een van de dingen was dus dat project van Wirdum, zou daar dan de start van zijn. Dus wij hadden al een keer of 4 gesproken met de gemeente, ambtenaren maar ook met de wethouder. En toen werden wij gebeld van: Hé je hebt een vergunningaanvraag ingediend. Ja dat kan geen verrassing zijn want dat zouden we immers. Maar ze waren wel heel erg verrast. En tot de dag van vandaag weet ik niet of dat nou gespeelde verbazing was of niet. Maar toen hebben we het er met elkaar over gehad, gezegd van: als er geen draagvlak is trekken we onze vergunningaanvraag in maar laten we dat eerst maar eens even bekijken. Vervolgens is ons toch met klem gevraagd om die vergunningaanvraag in te trekken en dat hebben we niet veel later ook gedaan.

LS: Je had het over een inloopavond. En je had het over overleg met de gemeente. Vond de inloopavond plaats nadat jullie de vergunningaanvraag hadden ingediend en hoe zag deze

avond er uit? Hoeveel mensen waren er uitgenodigd, hoeveel waren er aanwezig en wat was de opzet?

MM: We hebben 1 inloopavond georganiseerd. We hadden van origine dus het plan om aan beide kanten van de snelweg projecten te maken. Wat we gedaan hebben, we hebben bij de mensen die eromheen woonden briefjes door de deur gedaan. Deze lijn hier trouwens niet (*wijst naar een kaart van de omgeving met daarop het geplande project ingetekend*). Dat had misschien achteraf wel gekund. Toen hebben wij in café Duhoux een bijeenkomst gehad. En dat was eigenlijk best wel een prettige bijeenkomst. Het was helemaal niet zo, wij werden niet met hooivorken of tomaten daar weggejaagd.

LS: Je zei zojuist dat er met de gemeente al was gepraat.

MM: Ja hoor. En die kenden de begrenzing.

LS: En die wisten dat dit het eerste plan zou zijn in een serie dichter naar Leeuwarden toe?

MM: Ja hoor, eerst de buiten ringen en dan een binnenring.

LS: Waren zij ook bekend met de omvang van deze plannen?

MM: Ja want ze kenden de begrenzing. Dusja. Het was ook niet zo, dit is, samen was dat 32 hectare, het kan 35 zijn, maar zoiets. Ze hadden zelf 125 in hun programma he, dus dit is helemaal niet zo een hele bijzondere vorm.

LS: Ik vraag ernaar omdat je zegt van: Tot de dag van vandaag weet ik niet of het gespeelde verbazing was. En naar mij toe is inderdaad heel erg de verbazing gecommuniceerd. Waar zij mee zaten was dat ze niet begrepen hoe Groenleven eigenlijk dat plan had kunnen, een vergunning daarvoor had kunnen aanvragen, als ze wisten hoe het was afgelopen met Kronos. Dat is de verbazing die naar mij toe is gecommuniceerd daar over.

MM: Als Henk dat zegt dan is hij of erg naïef geweest, of hij zegt niet alles.

LS: We hadden het over de inspraakavond. Zijn er, tijdens die avond en gedurende het proces voordat jullie de vergunningsaanvraag ingetrokken, eigenlijk kenmerken van jullie plan onderhandelbaar geweest voor de gemeenschap? Dan denk ik aan bijvoorbeeld de specifieke locatiekeuze, fysieke kenmerken, misschien ook sociaal economische kenmerk zoals wat er gebeurt met de opbrengsten.

MM: Daar zijn we nooit aan toegekomen he. Kijk, wij zijn die partij die Garyp heeft gebouwd, maar we hebben in Garyp niet alleen gebouwd. We hebben best wel veel aan de basis van ontwikkeling tot met realisatie hebben we daar gestaan. Garyp is voor 100% eigenaar van de dorpscoöperatie. De gedachte van, dat als 100% kan, eigenaarschap van een lokale gemeenschap, dan moet eigenlijk elk percentage wat tussen de 100 en 0% in zit denkbaar zijn. Het is niet iets waarvan wij gezegd hebben van: We hebben het toen zo gedaan maar we doen het zo nooit meer. We hebben dat zelfs gezegd van: Jongens we willen dit inbrengen in een totaal collectief. Dat hebben we ook zo aan de gemeente gecommuniceerd. We hebben met het plaatselijk belang ook gecommuniceerd van: Dat

willen we met jullie bespreken. Maar dat gesprek dat wilde men nooit aangaan, want dan zou je voor het zonnepark zijn.

LS: En dat is ook tijdens die inloopavond gecommuniceerd?

MM: Die mensen die woonden daar omheen en die hadden helemaal niet zoiets, zo'n politiek standpunt. De politiek is eigenlijk bedreven verderop.

LS: Dus jullie zijn er nooit aan toegekomen, maar je zegt dat in een later stadium zou bijvoorbeeld de omvang of de opbrengstenverdeling of andere specifieke kenmerken, bespreekbaar zijn geweest, onderhandelbaar?

MM: Ja en dat is altijd zo. Dat is altijd, bij ieder zonnepark is dat een proces van: Hoeveel en wat en voor wie.

MM: Maar even voor, Kronos heeft hier wel, daar is iedereen wel van geschrokken en 'die hebben het heel erg slecht gedaan', die waren slecht. Maar het enige wat ze maar gedaan hebben, is wat er in het bestemmingsplan stond. Zij hebben niet het bestemmingsplan vastgesteld. Als de wethouder een bestemmingsplan vaststelt waarin je 125 hectare zonnepark mogelijk maakt in een gebied en er komt iemand met een aanvraag voor minder dan de helft, is dat dan erg verrassend? Zijn zij dan slecht? Het is een Duits bedrijf van origine, die hebben dat gewoon op een gezagsgetrouwe manier gedaan. Het bevoegd gezag zegt: Dit zijn de voorwaarden om dit te doen. En zo hebben zij het gedaan. Het is niet voor niets dat de Raad van State het bestemmingsplan heeft vernietigd, dat zegt ook wel iets. En dat deze mensen verrast zijn dat ze A in nieuw stromenland liggen en B dat er een bestemmingsplan is vastgesteld, dat zegt natuurlijk ook wel iets over de communicatie die de gemeente heeft gedaan voor deze ambities.

LS: En heeft eigenlijk, voor zover jij weet, Kronos solar nog gedaan aan inloopavonden en bespreekbaarheid van projectkenmerken?

MM: Dat weet ik niet. Ik denk het eigenlijk niet, want de gemeente had namelijk een afstand, als je meer dan 150 meter afstand had met de kern hoefde je geen participatie te doen. Dat stond zo in het bestemmingsplan. Dus ik denk het niet, ik denk dat zij gewoon keurig volgens de regels van het bestemmingsplan geen participatie hebben aangeboden.

LS: Ik heb het eigenlijk ook nog niet gehoord, maar ik dacht: Misschien weet jij het.

MM: Nee, nee ik weet het niet.

LS: Hoe was volgens jou de informatievoorziening over de projecten aan de gemeenschap, vanaf de vroegste planfase? Dan denk ik ten eerste vanuit jullie, maar misschien ook vanuit de gemeente of Kronos?

MM: Kijk achteraf bekijkend is het natuurlijk altijd het gemakkelijkst om iets te zeggen. Kijk achteraf hadden wij hier geen vergunningaanvraag moeten indienen. Het was, vond ik eerlijk gezegd zelf, dan wel redelijk opportunistisch omdat niet bekend te maken. Ik denk dat het nog steeds wel de koninklijke weg is geweest dat wij bekend hebben gemaakt dat wij voornemens zijn om hier zonneparken te maken.

LS: Wat bedoel je met dat het de koninklijke weg is geweest?

MM: Dat wel het totale perspectief helder was. Het is vervolgens aan die andere partij om erop te reageren op de manier zoals ze dat gedaan hebben. En we hebben dat ook van tevoren aangegeven van: Als het plan onvoldoende draagvlak heeft dan trekken we het in. Als ik dan kijk, als je praat over succesfactoren van, waarom is het hier nou zo misgegaan, dan ligt dat in de communicatie maar dan ligt dat vooral in de communicatie over het bestemmingsplan. Dat is iets wat ik wel in bredere zin zie, niet alleen in deze casus maar dan veralgemeniseer ik wat is: Als je echte weerstand wilt hebben, dan moet je een beleidskader hebben waar niet over gecommuniceerd is door de regionale of lokale overheid, het liefst dan voor hele grote projecten, om vervolgens een projectontwikkelaar vanuit het idee, keurig netjes, dit is het beleidskader, daar dan in te kopen. Waarbij de ene partij een compleet uitgewerkt beleidskader heeft, want dat kun je gewoon opvragen en daar kun je professioneel mee werken van: Kijk maar, dit mag. En de andere partij geen idee had dat dat zo was. Nou dan krijg je een informatieongelijkheid die zo groot is dat je het daarna eigenlijk niet meer kunt rechtmaken.

LS: En daar is deze casus een voorbeeld van?

MM: Absoluut. En het is hier nog een keertje verergerd door die zienswijze van de provincie. Die voorschreef dat je bovenop de kern moest bouwen.

LS: Je noemde zojuist dat het eerste park er een moest zijn waarop rendement behaald moest worden. Want dat moest de basis worden waarop de volgende binnenste ringen gefinancierd konden worden. Heeft dat nog een rol gespeeld, jullie insteek van sociale inpassing en participatie enigszins beïnvloedt?

MM: Wij hebben dat, we hebben in eerste instantie, voordat we een vergunningaanvraag deden hebben we een gesprek gehad met het plaatselijk belang en met de gemeente hierover. Kijk als je, je kunt niet met het plaatselijk belang Wirdum een afspraak maken over 100 MW zonne-energie. Dat moet een energiecoöperatie in Leeuwarden doen omdat gewoon Wirdum dat nooit financieel gaat behappen. Je kunt je zelfs nog afvragen of Leeuwarden dat financieel gaat behappen. Dus vandaar dat wij hebben gezocht naar instituten in Leeuwarden om dat te gaan doen. Vandaar dat wij ook hebben gevraagd aan de gemeente van: Gemeente, als we dit echt willen, als jullie willen waarmaken wat er in dat bestemmingsplan staat, dan moeten we nu een instituut gaan maken, een soort coöperatie waarmee je dit soort dingen kunt gaan trekken. En dan is het ook nog eens een keertje zo dat het ontwikkelen van een zonnepark, op zichzelf gebeurt er dan nog niet zoveel. Maar als je het werkelijk gaat bouwen en exploiteren daar zit het echte geld. Dus eerst praat je over, dit was ook nog wel een relatief eenvoudige vergunning geweest van het was al passend in het bestemmingsplan. Dus in die zin hebben wij onze aandacht wat meer gericht op de gemeente dan op het plaatselijk belang in Wirdum. We hebben het plaatselijk belang geïnformeerd van: Dit zijn de twee plekken waar we het over hebben. En we hebben gesproken over dat wij dat met draagvlak willen doen en dat als er onvoldoende draagvlak is dat we onze aanvraag zouden intrekken.

LS: Wat is je visie op de informatievoorziening vanuit Kronos solar?

MM: Kronos solar heeft daar gewoon als buitenstaander gedacht van: Nou dit is iets wat past in het bestemmingsplan, dus daar kun je een vergunning voor aanvragen en dat doe je dan zoals als je een kantoorgebouw op het bedrijventerrein, daar vraag je dan een vergunning voor aan. Ik weet niet exact wat zij aan informatievoorziening hebben gedaan, dus dat is voor mij moeilijk om in te schatten. Maar ik kan me zo voorstellen dat ze dat op die manier gedaan hebben. En wij hadden een andere positie want wij vroegen iets aan waarvan we wisten dat het niet in het bestemmingsplan paste.

LS: En jullie hebben naar het dorp toe dus in een later stadium nog gecommuniceerd over..

MM: Nee dat was voor de aanvraag. Wij hebben eerst met het dorp gecommuniceerd en met het plaatselijk belang gecommuniceerd. En toen hebben wij die aanvraag gedaan omdat wij meenden van dan hebben zij straks, Kronos hoefde geen ontwerpbesluit te laten publiceren en die konden gewoon binnen een paar weken een vergunning hebben.

LS: Jullie moesten wel?

MM: Dat was het gevoel dat wij daarbij hadden om te laten zien van: Hé, die vergunning is niet uitvoerbaar. En dat was niet een procedure dat je daar nog eens een zienswijze tegen in kon dienen, je kan achteraf bezwaar maken. Dus dat was voor ons een officieel signaal aan de gemeente waarbij dus de gemeente dan moest zeggen van: Hé, ik heb 2 aanvragen op 1 perceel, hoe kan dat?

LS: En is er volgens jou nog een specifieke informatiestrategie gehanteerd? Bijvoorbeeld het benadrukken van bepaalde kenmerken van een project?

MM: Nee, want daar zijn we helemaal niet aan toegekomen.

LS: Ook niet vooraf?

MM: Nee. Nee want toen, wij werden wat dat betreft ingehaald door de, wij werden wat dat betreft verrast door de vergunningaanvraag van Kronos.

LS: Zijn er eigenlijk nog andere partijen betrokken geweest die nog niet genoemd zijn?

MM: Nou je hebt de grondeigenaren die er betrokken bij zijn. En kijk je hebt natuurlijk vrij brede ambtelijke begeleiding daar omheen.

LS: Vanuit de gemeente?

MM: Ja.

LS: Dus dan denk je bijvoorbeeld aan Marianne Swart of Bouwe de Boer?

MM: Ja en, hoe heet die andere meneer die dat ook gedaan heeft, die was daar gedetacheerd. Die heeft van origine het meeste van de planbegeleiding gedaan voor de gemeente. Overigens he, met hem hebben we besproken van: Nouja dit past nu niet, na die

zienswijze van de provincie, niet meer in het bestemmingsplan maar als we hier een vergunningaanvraag zouden indienen, denk je dat die kans van slagen heeft? Toen was zijn antwoord: Ja, want dit was van origine de strekking van ons bestemmingsplan.

LS: Waren alle partijen bekend in en afkomstig uit de regio? Beschouw je Groenleven als afkomstig uit de regio Wirdum?

MM: Ja. Onze toenmalige directeur die woont in Leeuwarden, net als ik. De voorzitter van het plaatselijk belang is een oud collega van mij, ik denk dat wij elkaar wel goed kennen.

LS: Ik zou graag vragen naar enige fysieke kenmerken van de geplande projecten. Hoe groot zouden de geplande parken worden? En welk type en kleur panelen zou er gebruikt worden?

MM: Kijk dit hier (*wijst naar een kaart van de omgeving met daarop het geplande project ingetekend*), dit heeft nooit gepast in het bestemmingsplan.

LS: Dat lag te ver weg van de woonkern?

MM: Ja. Ja ze lagen allebei trouwens te ver weg hoor. Kijk bij dit project was het niet zo moeilijk om het wel gewoon te laten passen in het bestemmingsplan. We moesten gewoon dit stukje erbij ontwikkelen. (*wijst op de kaart naar een hoekje van het geplande project dat wél binnen de minimale afstand tot de woonkern, volgens de zienswijze van de provincie, lag*).

LS: Dan telde het al?

MM: Ja dan waren we er al.

LS: Oh dus dat kon, gewoon een klein stukje erin en dan..

MM: Ja hoor, dus dit stukje is niet per ongeluk. zo hebben we het ook aangegeven van: Jongens, het is niet per ongeluk dat het niet past, het is niet moeilijk om het wel te laten passen.

LS: Het was echt bewust?

MM: Ja. Nee joh we hebben het nooit over opstelling typen kunnen hebben, de vorm van inpassing. Dat is nooit aan de orde geweest.

LS: Ik kan me voorstellen dat jullie daar wel plannen voor hadden liggen, dat er schetsen zijn geweest.

MM: Jawel, voor die locatie hebben wij een schets gemaakt.

LS: Ging het dan om een bepaalde configuratie in de velden en was het oost-west of zuid?

MM: Zuidgericht, 10 graden.

LS: Waren ze blauw of zwart?

MM: Ja, donkerblauw zijn ze tegenwoordig. Het loopt tegen het zwart aan.

LS: En de hoogte ervan en de ruimte onder de panelen?

MM: We zouden 1.75m-1.70m hoog zouden wij, met een onder ruimte van 80 cm. Om er dan schapjes onder te laten gaan. Wij hebben aan de andere kant van de stad een project dat is wel doorgegaan. En we zouden dezelfde variant doen, dezelfde opstelling, alleen dan een slag lager. Daar is de onderhoogte 1 meter en bij Wirdum zouden we volgens mij zakken naar, ik denk, 75 cm.

LS: Zou je vanuit Wirdum dan op de achterkant van de panelen kijken?

MM: Nee hoor, je kijkt op de voorkant. En een rietoever met een wallichaam ervoor, een ding van 1.25 m hoogte en een natte zone ervoor.

LS: En zouden er nog hekken omheen komen?

MM: Nee.

LS: In hoeverre zijn dit soort fysieke kenmerken volgens jou reden geweest voor bezwaar?

MM: Dat kan niet zo zijn geweest, want wij hebben dat nooit met die mensen besproken.

LS: Maar die omvang was wel bekend bij de mensen?

MM: Ja en in de basis was het ook zo dat ze dat helemaal niet zo erg vonden. Maar als wij er konden komen dan kon de rest ook. Als wij er een zonnepark mogen bouwen dan mag de rest er ook een zonnepark bouwen en dan kunnen we helemaal rondom, Wirdum ingebouwd worden. Wat trouwens ook zo was he, je kon Wirdum helemaal rondom inbouwen. Dat mocht in het bestemmingsplan, je mocht 125 hectare, je mocht er zegmaar een soort donut van maken, dat is wat het bestemmingsplan mogelijk maakte. Want die zone he, Nieuw Stroomland, die loopt tot aan de zuidkant van Wirdum.

LS: En zaken als bijvoorbeeld flikkering, en geluid, zijn dit nog zorgen geweest?

MM: Nouja dat zijn in de basis irreële verhalen. Een zonnepaneel is gemaakt om licht om te zetten in elektriciteit. Als een zonnepaneel licht reflecteert dan doet hij 1 ding met dat gereflecteerde licht niet, dat is namelijk er elektriciteit van maken.

LS: Ja maar niet al het licht wordt opgenomen toch?

MM: Nee, maar het meeste wel. En als je de hoek van instralen de hoek van uitstralen maakt dan blijkt vervolgens dat de opstelling die wij in zonneparken gebruiken zo vlak zijn, hier waren het 10 graden opstellingen. In praktische zin kun je dus geen last hebben van schittering van zonnepanelen van een zonnepark. Maar als je er nou niet voor bent, kun je

het wel zeggen: Ik wil niet uitkijken op 15 hectare van die blauwe spiegels. Het roept mooi. Het is niet een rationele uitspraak, maar als je dat in een zaal roept dan heb je veel bijval. Geluid van een transformator, over 30 meter afstand kun je zo een transformator niet horen. Het is namelijk zo een zelfde transformator als bij hun in de straat. De transformatoren die staan in het midden van de opstelling. Dat betekent dus als die in het midden van het zonnepark staat, dat de afstand tot aan de rand van het zonnepark groter is dan de hoorbare afstand van de transformator. Dus je kunt buiten het zonnepark nooit een transformator horen.

LS: En hadden deze projecten voor zover je weet nog kunnen gaan irriteren/interfereren met natuur of wildlife? Is dit een onderwerp geweest of reden tot zorg?

MM: A, over welke natuur hebben we het nu, want het is geploegd akkerland.

LS: Vogels?

MM: Akkervogels, die zijn er op zich in de basis ook. En B, je maakt ook een natuurlijke omgeving terug. Je maakt met een zonnepark ook een hele natuurlijke inrichting. Uit de ecologische onderzoeken die we laten doen blijkt dat we vaak eerder een positief effect hebben dan een negatief effect. Zover zijn we hier nog niet gekomen, want we hebben een basis inrichting gemaakt en vervolgens zijn we niet met het project verder gegaan. Omdat het toen al niet meer in de rede lag om dat nog te doen.

LS: En past een zonnepark volgens jou binnen de landschaps context van die locatie?

MM: Dat mag ik hopen zeg. Want anders dan had de gemeente geen bestemmingsplan voor 75 hectare zonneparken moeten vaststellen.

LS: Ja. En wat vind jij? Wat vindt groenleven?

MM: Ik vind eerlijk gezegd dat als je praat over een knooppunt van snelwegen, dat een zonnepark daar wel bij past. Die weg is denk ik 15 meter hoog. Ik zeg 15, maar het kan ook 10 zijn hoor. Als je op de hoogtekkaart kijkt zie je dat het een hele hoge weg is.

LS: Zou je dan nog zeggen dat het daar aansluit of matcht met de identiteit van de locatie of het karakter van de locatie?

MM: Ja, naar mijn smaak wel. Kijk je kunt het er natuurlijk nog over hebben van: Moet je dan deze twee puntjes dan doen (*wijst naar een kaart van de omgeving met daarop het geplande project ingetekend*). Dit is een eigendoms gerelateerde perceelsgrens keuze. Met die reden is dat daar ingetekend, maar je zou ook kunnen zeggen van: Moet je dit ook doen? Dan kun je je afvragen of dat dan passender is. Aan de andere kant, kijk er is ook wel namelijk gesproken met deze meneer die hier woont, over dit perceel. Dit is trouwens volgens mij die meneer die succesvol beroep heeft ingediend. Dus dat maakt het leven ook zo dubbel. Aangezien we met deze man dus ook hebben gesproken over of hij zijn grond niet wilde inzetten voor het zonnepark. We hebben vrij positieve gesprekken met elkaar daarover gehad.

LS: En dat is uiteindelijk niet gelukt?

MM: Nou we zijn niet doorgedaan met het project. Omdat wij met de gemeente hadden afgesproken dat als zij dat zouden willen, wij onze aanvraag zouden intrekken,

LS: Oke, dus hij heeft wel daar in eerste instantie positief over met jullie gepraat en uiteindelijk tegen het bestemmingsplan in beroep gegaan. Dat is wel opmerkelijk.

MM: Er zijn mensen met dubbele belangen. Meneer Smit was ook niet geheel, die deed dat ook vanuit eigen belang.

LS: Ik kan me voorstellen dat als je er woont, dat je ook een belang hebt bij hoe het uitzicht is naast je huis. En je hebt ook het belang dat je er financieel aan kunt verdienen.

MM: Ja. Maar dus, wat je dan vervolgens zegt, in dat geval was het bijvoorbeeld Kronos, van: Kronos mag er geen geld aan verdienen omdat ik er dan geld aan verlies. Dus het belang om er tegen te zijn is net zo zuiver als de aanneming van om ervoor te zijn. Dus je bent even goed of even slecht.

LS: Ja maar gaat het er dan om dat je tegen bent op het moment dat je er zelf niet aan verdient?

MM: Ik ben wel heel benieuwd naar zijn positie daar in.

LS: Zou je zeggen dat er ruimte is geweest in de projecten voor plaatselijke gebruiken, plaatselijke kennis, plaatselijke tradities?

MM: Ja, ik zit een beetje van: He plaatselijke gebruiken, plaatselijke tradities dat lijkt me dan een van de succesfactoren die uit de literatuur blijkt.

LS: Precies, daarom vraag ik ernaar.

MM: Ja, als je nou kijkt van: Wat is een plaatselijke traditie. Een Friese traditie is natuurlijk de traditie van een coöperatie, iets wat hier heel veel voorkomt. Nou ja je ziet dat dat hier wel zou kunnen, maar waarbij ik wel mij afvraag in hoeverre zij een coöperatie zouden kunnen oprichten in Wirdum die groot genoeg is om dit te doen. Als het nou een coöperatie uit Leeuwarden zou zijn, zou het een ander verhaal zijn.

LS: Zou je zeggen dat leden van de gemeenschap er profijt bij hadden gehad als het zonnepark gerealiseerd was?

MM: Absoluut. Absoluut.

LS: Op welke concrete manieren dan?

MM: Ze zouden wel 100% eigenaar hebben kunnen zijn. Net zoals in Garyp.

LS: Dus dan was de mogelijkheid er geweest om aandelen te kopen of te huren ofzo.

MM: Ja. Afgezien dat, hè, de lokale grondeigenaar ook in de regio woont en er ook profijt van heeft. Afgezien van de woz belasting die je betaald. Dus ja.

LS: Dus afgezien daarvan zou de gemeenschap er ook nog van hebben geprofiteerd?

MM: Ja.

LS: En zou de opgewekte elektriciteit nog worden gedistribueerd binnen de gemeenschap?

MM: Dat is natuurlijk heel lastig.

LS: Met garanties van oorsprong bijvoorbeeld?

MM: Ja dat zou je kunnen doen, maar dat lukt je niet met consumenten één bron, dat is een hele lastige route.

LS: Met de gemeenschap doel ik ook op de lokale overheid. Het zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat de lokale overheid een bepaalde hoeveelheid stroom gegarandeerd afneemt.

MM: Ja.

LS: Maar daar was geen sprake van, dat zat niet in de koker als een bepaalde mogelijkheid.

MM: Nee wij zijn min of meer het gemeentehuis uitgeflikkerd he. Met de klomp achterna gegooid.

LS: In Leeuwarden?

MM: Ja.

LS: Door de wethouder?

MM: Ja. Wij waren daar wel door verrast hè, wij hebben dat bestemmingsplan niet vastgesteld. Dat heb je echt zelf aan de raad voorgesteld. Dat vervolgens al die financiële mogelijkheden ook het raam uitgegooid zijn is omdat ineens alles onbespreekbaar was. En dus ook niet besproken werd.

LS: Maar ik hoor wel net, als het door was gegaan, dat deze dingen wel een mogelijkheid waren geweest, bespreekbaar waren.

MM: Ja. En dat heb ik dus nog altijd raar gevonden dat toen, leverden wij Garyp op hè. Op dat moment. Garyp werd toen gebouwd en vlak na Wirdum opgeleverd. Dat ze dus nooit de relatie hebben gelegd van: Hé, Groenleven is dat bedrijf wat nu een zonnepark 100% aan de lokale energiecoöperatie overdoet. Want wij hadden het eerst hè, Garyp.

LS: Het verschil is natuurlijk wel dat de omvang, het zijn twee hele andere, het is denk ik de helft toch?

MM: Ja, ongeveer de helft. Volgens mij is het 6.5 Mw en volgens mij is de stort 8 of 9 hectare. Dit zou 15 hectare en +/- 15 MW zijn. Die stort heeft hellingen.

LS: Zou de gemeenschap op enige wijze gecompenseerd gaan worden als het park zou worden gerealiseerd.

MM: Ja.

LS: Bijvoorbeeld individueel financieel?

MM: Ja.

LS: Dus de mensen die daar omheen wonen...

MM: Ja die zouden daar beter van geworden zijn.

LS: En was er misschien nog compensatie die niet individueel was?

MM: Ja, zoals een gemeenschapsbijdrage. Daar was allemaal rekening mee gehouden.

LS: Dus het is echt wat je zegt van: We zijn er nooit aan toegekomen.

MM: Wij hebben het plaatselijk belang nog een uitnodiging gestuurd om met ons in overleg te gaan en die hebben zij geweigerd om met ons in gesprek te gaan, hangende beroepsprocedure.

LS: Ik vind het heel interessant om te horen hoe dat dan gegaan is. Ik vraag me dan af waar dit dan aan ligt. Ja jullie ongetwijfeld ook. Maar wat dan het..

MM: Ja ongetwijfeld. Ja wat ik dus zeg, wij hadden daar niet die vergunningaanvraag moeten indienen maar daar hadden wij, volgens mij de enige die daar voordeel bij had gehad...

LS: Hoe hadden jullie het dan moeten doen?

MM: Ja, gewoon niets. Die daar voordeel bij had gehad was volgens mij Groenleven. Namelijk dat we niet negatief in het nieuws zouden zijn gekomen.

LS: Dus jullie hadden daar helemaal je handen vanaf moeten trekken?

MM: Ja. We hebben nu ook geen project en dan was iedereen heel boos geweest op Kronos die, volgens mij, niet zo heel slecht gehandeld hebben. En dan was heel Wirdum nog steeds tegen zonneparken geweest. En dan zeggen ze van: Ja we zijn niet tegen zonneparken, maar we willen zo graag een zonneparkje van 1500 panelen ofzo. Ja, dat is allemaal ontzettend grappig, maar dat gaat dus nooit gebeuren. Dus allerlei idyllische, romantische ideeën over kleine zonneparkjes, ja dat kan als er toevallig net een netwerkaansluiting is die toevallig net capaciteit over heeft, dan kun je zo iets doen.

LS: Het enige waar ik dan op kan komen is dat het dan gezeten kan hebben in het feit dat het een groot park moest zijn met veel rendement, terwijl dit soort collectieven vanuit een gemeenschap vaak kleinschaliger zijn. Dat dat misschien het verschil is geweest. Er zit natuurlijk nogal wat tussen 30 hectare en, ik noem maar wat, 5 hectare in.

MM: Nouja kijk dit zou je nooit als een park van 30 hectare hebben gezien he, want er ligt een hele grote snelweg tussen. Je kunt de ene en de andere niet tegelijk zien, behalve midden op de snelweg. We hadden nog kunnen doen, hè met een megafoon: U wordt er zelf heel veel beter van. Maar dat is van: Wij van Wc-eend adviseren Wc-eend. Kijk wat ik er wel aan vind dat de gemeente zich nooit gerealiseerd heeft wat ze hadden vastgesteld aan het bestemmingsplan, dat vind ik wel erg verbazend. Als ze nou hadden gewild dat er geen zonneparken groter dan 5 MW zouden kunnen komen, dan hadden ze dat gewoon in het bestemmingsplan moeten schrijven van: We willen niet groter dan 5 MW. Maar dat is niet zo, want wat ik je net liet zien is net zo groot als dit. De Zwette is precies even groot, 17.5 hectare.

LS: Daar waren ze blij mee?

MM: Hartstikke blij, hartstikke leuk ook.

LS: Als je nog terugkijkt dan, achteraf beschouwd, is er dan iets aan de projecten wat je anders had willen zien, of anders had willen doen.

MM: Nou wat ik er anders aan had willen doen, wat we trouwens ook van plan waren toen, is dat we: Vanuit die totaal gedachte van Leeuwarden wil energieneutraal worden, dat betekent dus dat je heel veel duurzame energie moet gaan opwekken. En iedereen die iets anders beweert is een charlatan. Iemand die beweert dat je de stad Leeuwarden kunt gaan voeden met duurzame zonneparkjes van 2 hectare is een populist. En dat beeld dat was dus niet gecommuniceerd aan Wirdum. Dat Wirdum naast Leeuwarden ligt en dat er dus, op het moment dat Leeuwarden energieneutraal wil worden dus in de buurt een zonnepark komt te liggen, dat is gewoon een wetmatigheid. En dat hoeft geen zonnepark te zijn, zet er dan maar een windturbine neer. Of een kerncentrale voor mijn part, maar ergens gaat iets komen. En dat, dat dat verhaal niet verteld wordt, laat ik het zo zeggen, wat je had kunnen doen als gemeente is dat je met dit bestemmingsplan in de hand, vlak voordat je het vaststelt of vlak voordat je het maakt, die mensen eens een keertje die oppervlakte laat uittekenen. Dat mensen weten wat dat inhoudt en waar wil je dat hebben dan.

LS: Eigenlijk is dit communicatie vanuit de gemeente.

MM: Ja en wat wij hadden kunnen doen, wetende dat dit niet gecommuniceerd was, is dus dat je als ontwikkelende partij die communicatie dus gaat doen. Maar je bent altijd besmet. Want ik verdien er geld aan, ik doe dit voor mijn werk. Dus heb ik er financieel baat bij. Ja dat is allemaal waar.

LS: Maar dat had je anders wellicht willen doen of willen zien.

MM: Dat waren we in de basis ook nog wel van plan, ware het niet dat Kronos er even doorheen fietste met een vergunningaanvraag. Dus dat is nou in de basis, van waar is het

nou echt misgegaan, dat is een buitenlandse partij die, denk ik, op een best wel gezagsgetrouwe manier heeft gehandeld, die de culturele context even niet kende en vervolgens even door de porseleinkast heen is gegaan.

LS: Ik heb wel eens gehoord dat ernaar werd gerefereerd als 'de Duitse inval'. Dat is een beetje het gevoel wat er leefde onder de bewoners kennelijk.

MM: Ja. Maar dat geeft toch ook wel een beetje aan dat het, dat is toch treurig. Ik vind dat wel heel treurig. Want het is namelijk geen slecht bedrijf.

LS: Nee, het geeft dat aan, als ik er objectief naar probeer te kijken is het enerzijds treurig, anderzijds geeft het aan dat de mensen er kennelijk wel van zijn geschrokken.

MM: Ja en daar is het dus misgegaan. Van, hoe kan er nou een bestemmingsplan vastgesteld zijn en dat daar mensen dan van schrikken. Kijk want hier hebben we toen ook dingen gehad, wij moesten inloopavonden, mensen brieven sturen en noem het allemaal maar op. En toen vroeg ik aan, er zit een woonwijk tegenover hè met bos ertussen, toen vroeg ik van, hoe zou je het zelf doen als dit nou een appartementengebouw was, als dit nou een bedrijventerrein was, wie zou je dan uitnodigen? "Oh die mensen allemaal niet, daar zit toch een bosrand tussen". Dus als ik daar een zonnepark van 1.96m hoog maak dan moet ik ze uitnodigen vanwege het zicht op een zonnepark, maar als ik er een bedrijventerrein met loodsen van 12 meter neerzet dan hoef ik ze niet uit te nodigen, want dan zien ze het niet?

LS: Was er een vertrouwensrelatie tussen de partijen? Dan dacht ik in eerste instantie aan tussen jullie bijvoorbeeld, en Kronos solar, en de rest van de gemeenschap.

MM: En dan zie je dus dat dat heel belangrijk is hè. Als je niet in de gelegenheid wordt gesteld om, mensen vertrouwen je niet dat is in feite wat er aan de hand was, om je verhaal te komen vertellen omdat je niet vertrouwd wordt. Dan krijg je dus echt zo een goed kwaad situatie.

LS: Je was bij voorbaat eigenlijk al kansloos.

MM: Ja.

LS: Door de gebeurtenissen met het Plan voor de Zon en Kronos Solar waren jullie vanaf het begin eigenlijk al kansloos?

MM: Ja achteraf hadden we dat eigenlijk eerder moeten zien, dat dit nooit een project zou worden en dus er helemaal niet aan moesten beginnen.

LS: Heeft de media volgens jou veel invloed gehad op beeldvorming en draagvlak, of gebrek aan draagvlak?

MM: Ja, absoluut.

LS: Het is heel groot uitgemeten in de kranten.

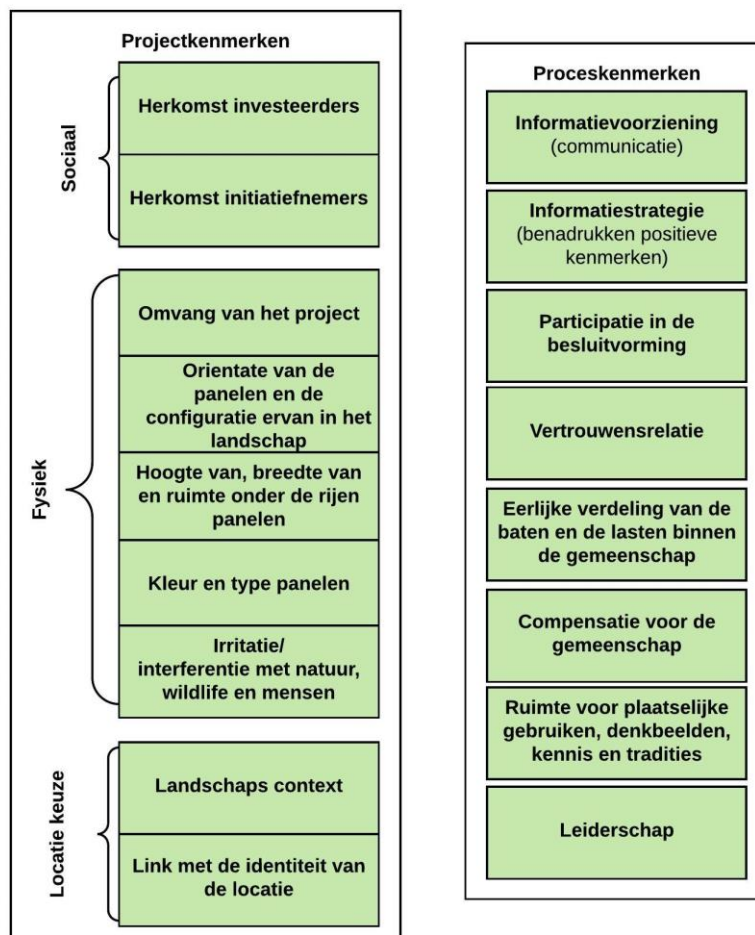
MM: Het is ontzettend uitgemeten en je kreeg ook zo'n welles nietes discussie, van: Ja, wethouder Deinum vindt het onbegrijpelijk dat.. en charlatans, en weet ik veel waar we allemaal voor uitgemaakt zijn. Terwijl we een week ervoor in overleg met hem hadden gezeten weet je wel. "Hij snapte er niks van". Van: Hij wist niet eens dat wij hier met een project bezig waren. Hoezo niet dan, we hebben je hier vorige week over gesproken!

LS: In hoeverre hebben vrienden, familie je persoonlijke beeldvorming over het project nog beïnvloedt?

MM: Nou helemaal niet. Kijk het voordeel dat je hebt op het moment dat je vrienden en familie spreekt, is dat je mensen het totale verhaal kunt vertellen. En met die mensen heb je die vertrouwensrelatie wel. Dus die mensen gaan er niet bij voorbaat vanuit dat ik had kunnen kiezen tussen drugsdealer zijn of zonne-energie. Of kinderen verkopen, weet ik het allemaal.

LS: Op deze afbeelding staat een lijst met 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. Het zou voor mij heel waardevol zijn als je de vragen over deze afbeelding zou willen beantwoorden.

Theoretische factoren die draagvlak kunnen beïnvloeden

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

MM: Als je praat over herkomst van de investeerders en de initiatiefnemers, in de regio dus, dat is niet voor ons destijds, het is wel een faalfactor geweest voor Kronos denk ik, maar ook meer een stok om mee te slaan volgens mij hoor. Het is wel heel makkelijk hè, de Duitsers komen. Omvang van het project.. nabijheid van het project!

LS: Dat ligt misschien meer bij de locatiekeuze?

MM: Hmm ja. Link met de identiteit van de locatie vind ik niet. Leiderschap en de afwezigheid ervan, meneer Deinum.

LS: Is dat belangrijk geweest?

MM: Ja, absoluut. Kijk ook het afschuiven van, op het moment als daar iemand had gestaan en had gezegd: Ja beste mensen dit is wat dit betekent, duurzaam worden. Dat kan je niet leuk vinden, maar het is wel zoals het is. En dat betekent dat er hele grote zonneparken met zonne-energie moeten komen en iedereen die zegt dat dat niet zo is die liegt. Het is een heel andere vorm van leiderschap dan zeggen dat iemand anders het gedaan heeft en dat je

het zo niet bedoeld had. Dat was gewoon populisme. Dit was natuurlijk gewoon voeden. De leiderschapsstijl zoals het gedaan is was voeden van het gebrek aan draagvlak. En behalve dit project is er ook niet veel van terecht gekomen. Het hele bestemmingsplan is eigenlijk mislukt. Dat is niet zulk goed leiderschap vind ik. Als je met heel veel energie, en goede energie want ik denk dat ze daarmee een goede weg waren ingeslagen, maar wel een eerlijke weg. Want de weg van windenergie was afgesloten door de provincie. Dat is ook nog wel interessant, daar moet je nog maar eens een keer met ze over praten, want het is niet zozeer leiderschap van de gemeente he. Ik schuif het nu allemaal op Henk Deinum af, dat is niet terecht he, ik vind dat hij wel goed de eerste stappen nam. Maar op het moment dat er weerstand kwam is hij gewoon, zijn ze gewoon weggerend. En dat hadden ze niet moeten doen, ze hadden gewoon zich moeten verantwoorden en niet zich moeten verschuilen achter de mensen die hun beleid uitvoeren. Maar de provincie had zich natuurlijk ook kunnen verantwoorden, van: Ja ik wil geen windturbines en ik wil dat die zonneparken tegen de woonkernen aan gebouwd worden, dat is wat wij willen. Waar was die gedeputeerde toen? Die heeft daarvoor gezorgd!

LS: Dus dan heb je het over het leiderschap vanuit de provincie?

MM: Ja. Die hebben, als je nou eens een keertje praat over iemand die zichzelf heel handig buiten schot hebben weten te manoeuvreren dan is dat wel de provincie geweest in deze casus.

LS: En was leiderschap, ik hoor je er gedreven over vertellen, was dat cruciaal voor het draagvlak?

MM: Ja beide kanten op hè. Kijk, wat is cruciaal geweest dat hangt even af van je definitie van succes. En als je succesfactor we willen heel graag een zonnepark daar, dan is de afwezigheid van leiderschap daar heel cruciaal in geweest. Als nou je mate van succes is mensen in Wirdum zijn nu weliswaar financieel minder goed geworden maar wel heel blij, dan is het wel succesvol leiderschap geweest. Dan is er wel sprake van succes geweest. Maar als persoon die is gericht op het ontwikkelen van dit soort initiatieven dan is het geen succes.

De vertrouwensrelatie is volgens mij een hele belangrijke geweest. Participatie in de besluitvorming, ja, maar in een eerder stadium, vooraf. Dan denk ik dat, kijk Ruimte voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis en tradities en compensatie is eigenlijk aan elkaar gerelateerd hè. Dus in die zin zou ik dan aan elkaar combineren.

LS: Hebben die laatste twee dan nog een rol gespeeld voor het gebrek aan draagvlak?

MM: Nu niet. Zover zijn we gewoon nooit gekomen.

LS: En van de projectkenmerken zei je dat het puur de nabijheid die een rol heeft gespeeld?

MM: Ja, de nabijheid was een probleem.

LS: En in het geval van Kronos toch de herkomst wel?

MM: Ja. Maar secundair hoor.

11. Interview transcript Houkje Rijpstra, voormalig wethouder milieu Tytsjerksteradiel

@ telefonisch

17 september - aanvullingen later ontvangen per e-mail

LS: U was als wethouder betrokken bij de totstandkoming van zonnepark Garyp?

HR: Dat klopt ja.

LS: En wat hield die betrokkenheid precies in?

HR: Ik was wethouder milieu en in die hoedanigheid ook bestuurlijk verantwoordelijk voor het onderwerp duurzaamheid. En Tytsjerksteradiel was een, is een koploper, zeker in Friesland, op het terrein van duurzaamheid. Dus dergelijke ontwikkelingen hadden altijd mijn aandacht. Ik ben sinds een jaar geen wethouder meer dus ik spreek in de verleden tijd.

LS: Kun je me iets meer vertellen over het algemene projectverloop, zoals wanneer het plan ten stand kwam, de besluitvormings fases die zijn doorlopen, belangrijke gebeurtenissen? En dan bij voorkeur in chronologische volgorde?

HR: Ik weet niet meer precies de data en jaartallen maar ik denk dat het wel een jaar of 5 geleden is dat een aantal mensen uit het dorp Garyp bij ons kwamen om te spreken over het idee dat zij hadden, om op een voormalige vuilstortplaats bij hun dorp iets te doen met zonnepanelen. Dat was nog in een tijd dat dat nog niet zo heel erg veel speelde. Maar wij waren wel sinds een jaar of tien daarvoor al bezig om te kijken wat we samen met de provincie zouden kunnen doen met die voormalige vuilstort. Dat was in particuliere handen, alleen de verontreiniging was dermate ernstig dat er goed over nagedacht moest worden van: wat überhaupt nog kon en hoe de sanering plaats moest vinden. Met de eigenaar is daar heel lang al van gedachten over gewisseld, er waren allemaal ideeën, maar wat wel altijd de bottom line was voor ons als gemeente, was dat de lokale bevolking ook mee zou kunnen spreken over de invulling. Toen leek het de kant van een soort park op te gaan, maar toen kwamen dus de mensen die hadden gedacht van: nou zouden we daar ook niet een zonnepark kunnen hebben? Vergt natuurlijk planologische aanpassingen maar het was ook dermate nieuw terrein voor iedereen dat we ook moesten gaan kijken van: ja wat betekent dat dan voor de rol van de gemeente, wat is de rol van de lokale club, hoe komt het met de financiering? Die lokale club bestond uit mensen die heel veel wisten van bijvoorbeeld financiering, onder andere de voormalige directeur van de rabobank is eigenlijk de sleutelfiguur in dit geheel. En er was ook een jurist bij en mensen die echt zakenkundig zijn. Dus daar hebben we wel veel voordeel bij gehad. De insteek van de gemeente Tytsjerksteradiel om duurzame projecten te willen faciliteren was dus groot. En we wilden het heel erg graag. Dus we hebben direct tegen de mensen gezegd van: we willen zoveel mogelijk helpen maar we zullen zo nu en dan ook aanlopen tegen enerzijds hele nieuwe dingen en anderzijds belemmerende wet- en regelgeving. Het is voor ons allemaal een zoektocht. We hebben wel direct tegen ze gezegd van: we willen jullie ook financieel helpen, maar we gaan het project niet overnemen. Het blijft jullie project en wij gaan kijken waar we belemmeringen voor jullie weg kunnen nemen en waar we jullie eventueel kunnen helpen. Dat is direct begonnen, bijvoorbeeld met: ze hebben er een stichting van gemaakt en die moet ingeschreven worden via de notaris enzo en dat soort kosten hebben wij betaald. Omdat zij natuurlijk als energiecoöperatie ook geen geld hadden om te starten. En

vervolgens hebben wij ook nog een onderzoek betaald dat zij hebben laten doen om de inwoners van het dorp Garyp te vragen waar de kansen en waar de behoeftes lagen. Nou dat was natuurlijk al heel erg mooi, maar waar we als gemeente echt een doorslaggevende rol hebben gespeeld is op 2 punten. Het is een gigantisch project geworden met heel veel haken en ogen. We hebben heel veel gehad aan de deskundigheid van de mensen die in die energiecoöperatie zaten, maar ook vanuit onze gemeentelijke administratie is er zoveel mogelijke expertise binnen gebracht. En toen hebben we op gegeven ogenblik als college het besluit genomen om de leges voor dit park, 27 duizend zonnepanelen op 6 hectare, om de leges hiervoor op 200 euro te zetten. Normaal gesproken is het vele malen meer want het wordt altijd gerelateerd aan de investering en het was een miljoeneninvestering. Dus dat was een gigantisch bedrag.

LS: Dus dat was echt een geste, om het project te steunen?

HR: Ja faciliteren het, om de drempel zo laag mogelijk te maken. En we hebben nog een keer een doorslaggevende rol gespeeld om de financiering rond te krijgen. En dat was toen we hebben besloten dat er geen onroerend zaak belasting betaald hoefde te worden over de op te richten installaties. Ik weet toevallig dat dat om 50 duizend euro per jaar ging. En als we dat niet hadden besloten had het ook niet door kunnen gaan.

LS: Wie was in dit geval dan de grondeigenaar precies?

HR: Ja dat zijn de mensen die ervoor wonen, de familie Holwerda. Het is de familie die oorspronkelijk de vuilstort heeft geëxploiteerd.

LS: En die grond die wordt nu gehuurd?

HR: Ja die stellen zij ter beschikking aan de energiecoöperatie. En hoe die constructie precies is weet ik niet. Ze zullen er vast iets voor krijgen maar ze hebben ook een hele welwillende en ondersteunende rol gespeeld. Want hij vond het ook een heel mooi project richting de dorpsomgeving.

LS: En de stichting die ze moesten oprichten is de energiecoöperatie?

HR: Ja. Maar dat was niet onze wens, maar je hebt natuurlijk als je dit soort verplichtingen aangaat moet je wel een juridische rechtspersoon vormen. We moesten een keuze maken en dat moest ook weer via de notaris worden geregeld en daar zitten kosten aan. Nou die hebben wij betaald.

LS: Er zijn al veel betrokken partijen genoemd, waaronder de initiatiefnemers die later de energiecoöperatie hebben opgericht.. Wie waren van deze partijen nou precies de investeerders?

HR: De initiatiefnemers die waren nauw gelieerd aan Dorpsbelang Garyp. Volgens mij heeft dorpsbelang hun ook als commissie in het leven geroepen om dit te gaan doen. En de investeerders zijn ze dus zelf. Ze hebben leningen aangetrokken, ze hebben de energiemaatschappij Groenleven erbij gehaald en nog een aantal meer partijen. Zij hebben het project gerealiseerd en ze hebben er zelf ook in geïnvesteerd als ik het me goed

herinner. De gemeente niet hoor.

LS: De gemeente heeft gefaciliteerd en belemmeringen weggenomen.

HR: Ja aan het eind toen het bijna klaar was hebben we nog een besluit genomen en dat is dat wij, we hebben een centrale inkooporganisatie voor energie in Friesland, en daar hebben we bepleit dat we zoveel mogelijk groene stroom en groen gas in zouden kopen van lokale leveranciers en wij hebben dus via die inkoop stichting geregeld dat wij die energie afnemen van Garyp. We hebben er ook certificaten voor gekocht, garantie van afkomst. En daar waren we de eerste gemeente in Friesland mee, misschien wel van Nederland maar dat weet ik niet. Maar dat was ook wel een cruciaal punt eigenlijk he, dat we als gemeente dat gingen doen.

LS: Dat houdt in dat de gemeente ervoor gezorgd heeft dat de opgewekte stroom van Garyp daadwerkelijk in de gemeente zelf weer wordt geleverd?

HR: Ja, precies.

LS: Waren alle betrokken partijen bekend in en afkomstig uit de regio?

HR: Ja. Want Groenleven heeft het hoofdkantoor in Heerenveen. En voor de rest waren het allemaal lokale partijen.

LS: En waren er nog andere lokale groeperingen betrokken bij het project? Misschien belangengroepen die nog niet genoemd zijn.

HR: Nou niet dat ik weet, behalve die energiecoöperatie en dorpsbelangen. Die waren betrokken. Ja en het 'Griene nest'. Dat is een boerderij die naast het zonnepark staat en daar worden mensen met een hele grote afstand tot de arbeidsmarkt begeleid. En op nadrukkelijk verzoek van de gemeente zijn die ook heel erg betrokken bij dit project. Die zorgen bijvoorbeeld voor dat de panelen worden schoongemaakt enzo.

LS: Ik meen me te herinneren dat ik de Friese milieufederatie voorbij zag komen toen ik me in las over dit project. Zij ze betrokken geweest of niet zo zeer?

HR: Je hebt een aantal gelieerde organisaties zoals het netwerk duurzame dorpen en inderdaad de Friese milieufederatie die hebben ondersteuning geboden aan de initiatiefnemers om stappen te zetten. Maar zij hebben ook heel veel zelf uit moeten vinden en dat ook weer gedeeld via die lijnen om anderen daarvan ook te laten profiteren. Dus dat was wel een mooie wisselwerking. In Tytsjerksteradiel hadden we 2 energiecoöperaties, inmiddels misschien wel meer maar 2 hele actieve. Er zit er ook 1 in onsjerk(?) Dat is ten noorden van de gemeente. En die hebben onderling ook wel dingen uitgewisseld. Die hadden bijvoorbeeld allereerst een akte van oprichting van de coöperatie die heeft Garyp dan weer overgenomen.

LS: Ik heb nu wat vragen over je visie op de fysieke kenmerken van het project. Weet je welk type panelen is gebruikt en welke kleur?

HR: Nee, geen idee.

LS: En weet je heel toevallig of de panelen zuid georiënteerd zijn of oost-west in dakjes?

HR: Oost-West.

LS: De configuratie van de panelen in het landschap. Weet je toevallig of de panelen in rijen zijn geplaatst? En weet je de hoogte, breedte en ruimte onder de rijen panelen?

HR:Ik ben er wel eens geweest maar op dat soort dingen heb ik niet gelet.

LS: Interfereert of irriteert het zonnepark voor zover jij weet op enige manier met natuur, wildlife en of mensen door bijvoorbeeld geluid, flikkering, bouwactiviteiten?

HR: Nee. Het is prachtig ingepast. Ik heb van geen enkel persoon ooit kritiek erover gehoord. Iedereen vindt het gewoon een perfecte oplossing voor een terrein waar je heel weinig mogelijkheden hebt om iets te doen. En het ligt dus wat hoger dan de omgeving. Met de aanleg van dit park is er eerst gesaneerd en het is ook heel mooi aan alle kanten afgewerkt met groen. En er lopen schapen tussendoor en, nou ja iedereen vindt het echt een project zoals het hoort. Heel mooi in harmonie met de omgeving qua inpassing. Van tevoren afstemming en iedereen werd keurig op de hoogte gehouden van alle stappen die er werden gezet. En uiteindelijk komt de opbrengst van het park weer ten goede aan de dorpen eromheen, niet alleen Garyp maar meer dorpen er omheen. En de eerste bijdragen die zijn eind vorig jaar uitgedeeld, uitgereikt al. En in November hebben ze certificaten gekregen van Mienskip Energie energie, dat is een energie organisatie, eigenlijk soort overkoepelend bedrijf voor al deze energiecoöperaties, om dat te regelen he. Die afzetkanalen.

LS: Ben je ervan op de hoogte of er nog andere lokale partijen waren die er anders over dachten? Dus dat het misschien niet helemaal goed zou zijn ingepast, of dat er toch nog specifieke kritiek was op de fysieke kenmerken.

HR: Nee, ik heb zelfs nog nooit iemand gehoord die dit niet een fantastisch project vindt. Het is ten eerste een terrein waar je weinig andere dingen mee kunt. Ten tweede is het dus heel goed qua voorbereiding geweest. En ten derde, iedereen profiteert ervan. Dus ik denk dat dat de succesfactoren hier zijn geweest.

LS: Voordat het zonnepark er kwam was de locatie een voormalige vuilstort. Maar wat was er in de tussentijd?

HR: Nou niks. Er werd al jaren over nagedacht dat het gesaneerd moest worden en wat er dan zou gebeuren. En zoals ik zei, wij wilden dat de omgeving daar over mee zou denken. En dat zijn processen die heel lang duren. Bovendien was de gemeente geen eigenaar van het terrein dus we konden ook niks afdwingen. Het was eigenlijk gewoon niks.

LS: Het was gewoon een groene heuvel.

HR: Ja.

LS: En zou je zeggen dat het zonnepark dat er nu staat aansluit of matcht met de identiteit van deze locatie? Bijvoorbeeld vanuit landschap perspectief.

HR: Ja enigszins wel. Het is mooi ingepast en de duurzame energieopwekking is daar heel erg passend.

LS: Eerder noemde je een park. Was er nog sprake van concurrentie met andere functies voor het terrein?

H: Nee alleen het park maar voor zover ik weet waren er verder niet echt ideeën. Want bouwen op zoiets kan niet en wonen al helemaal niet. Het enige wat je ermee kon was bijvoorbeeld schapen erop houden en dat gebeurt dus nu ook. Tussen die zonnepanelen lopen schapen.

LS: Is dat dan nog spannend geweest? de keuze tussen het park en uiteindelijk het zonnepanelenpark?

HR: Nee. Iedereen was het heel erg ermee eens dat het een zonnepark zou moeten worden.

LS: Was het startpunt van dit project dan eigenlijk de locatie waarvoor een functie moest worden gevonden? Of zou je eerder zeggen dat het startpunt een zonnepark was waarvoor een locatie moest worden gevonden?

HR: Als je tussen die twee zou moeten kiezen dan is het de eerste. En ik zou zeggen het startpunt was eigenlijk een burgerinitiatief. Het was niet de gemeente of de provincie die hebben bedacht dat daar een zonnepark moest komen, dat heeft de gemeenschap bedacht. Een schoolvoorbeeld.

LS: Oorspronkelijk was ik van plan een ander zonnepark te onderzoeken dan Garyp, maar ik sprak iemand van Groenleven aan de telefoon over de sociale inpassing van parken in de omgeving en deze persoon noemde toen Garyp ook als schoolvoorbeeld.

HR: Ja zij hebben natuurlijk ook wel voorbeelden in Friesland waar het helemaal mis is gegaan. Wirdum is daar een voorbeeld van. Daar kwamen ineens verhalen naar voren over, ik geloof wel 3 zonneparken die rond dat dorp zouden verrijzen. Daar is een volksopstand gekomen. Als je twee dingen tegenover elkaar wilt zetten moet je kijken hoe het in Garyp is gegaan en hoe het in Wirdum is gegaan. Daar was Groenleven ook bij betrokken, maar daar hadden mensen het gevoel dat ze voor een voldongen feit werden gesteld en dat er totaal niet naar ze werd geluisterd. Nou die bevolking is zo erg in opstand gekomen dat de gemeenteraad er een dikke streep doorheen heeft gezet.

LS: Dat is wel heel interessant om te horen. Die twee cases tegen elkaar afzetten zou voor mijn onderzoek wel mooi zijn.

HR: Wat vond je van de informatievoorziening over het project? zowel in de planfase als de uitvoerende fase? Je noemde al dat er wel mensen op de hoogte werden gehouden?

HR: Ja maar niet door de gemeente. Nee je hebt natuurlijk de verplichte communicatie gedaan he, richting bestemmingsplanwijziging en dat soort zaken. Maar de communicatie richting de omgeving is helemaal door de energiecoöperatie gedaan.

LS: En zou je zeggen dat er door de energiecoöperatie, en misschien andere partijen die aan informatievoorziening deden, specifieke informatie strategieën zijn gehanteerd? Bijvoorbeeld door het leggen van nadruk op bepaalde positieve kenmerken.

HR: Volgens mij is het gewoon heel open en eerlijk gecommuniceerd. En het helpt natuurlijk altijd als het gewoon eigen mensen zijn. Ze kennen elkaar, ze worden vertrouwd. Dus dan krijg je een hele andere blik van de samenleving naar zo'n project. En het waren niet mensen die eraan wilden verdienen, het waren mensen die iets wilden bereiken voor het dorp. Van een soort rotte kies een pareltje wilden maken. En dat de revenuen ten goede zouden komen aan het dorp. Nou zo werden ze gezien en zo werden ze ook vertrouwd.

LS: Hoeveel mensen wonen er ongeveer in Garyp?

HR: Volgens mij iets van 1800 ofzo. Maar het ging dus niet alleen om Garyp, het ging ook om de dorpen die eromheen liggen. Een daarvan, Sumar, dat park ligt eigenlijk tussen Garyp en het dorp sumar in. Ze hebben via dorpsbelang sumar steeds gecommuniceerd. Dat hebben ze gewoon heel goed gedaan denk ik.

LS: Je had het over vertrouwen. In hoeverre zou je zeggen dat een vertrouwensrelatie bestond m.b.t. het project tussen alle betrokken partijen?

HR: Ik heb dat ervaren als een heel groot vertrouwen. De energiecoöperatie had ook een heel groot vertrouwen in ons. Alleen speelde dit natuurlijk in voorwaardelijke zin nog wel een rol. En je hebt ook contact met die mensen over die Leges, met faciliteren van het onderzoek, met de OZB en later nog weer met het afnemen van die garantie van oorsprong. Dus dat vertrouwen was heel erg groot. Tussen energiecoöperatie en de dorpen was het ook heel erg groot. Waar ze de meeste moeite mee hebben gehad in mijn perceptie was de opstelling van Liander. Volgens mij loopt er nog steeds een rechtszaak tussen de energiecoöperatie en Liander. En dan niet zozeer gericht tegen Liander maar meer tegen de strakke kaders waar Liander in werkt. Want die kan ook eigenlijk niet anders vanwege wetgeving. Maar zij moesten op gegeven ogenblik gewoon 6 ton betalen om de opgewekte stroom te kunnen laten verwerken, op het net te krijgen. En dat is voor zo'n project.. ze hebben het gered maar dat had de doodsteek kunnen zijn. Maar Liander moet dat gewoon vragen anders heb je te maken met verstoring van de markt. Dus die waren ook wel blij volgens mij dat zij een soort proefproces gingen aanspannen over dit thema.

LS: Om die regels eens onder de loep te leggen zegmaar?

HR: Ja. Het is hetzelfde als met mensen die van het gas af willen, die dan een hoger bedrag moeten betalen om die gaskraan te laten weghalen. Dat is precies het tegengestelde van wat je wilt bereiken en dat was hier dus ook het geval.

LS: Ik kan me voorstellen dat dat een bittere pil was, zo'n groot bedrag voor een lokaal project.

HR: Ja kijk commerciële partijen die gaan zonneparken aanleggen op plaatsen waar een aansluiting is. Waar de boel al ligt. Maar hier was geen sprake van dat je kon kiezen waar je het park ging aanleggen.

LS: En hoe zat het met het vertrouwen tussen bijvoorbeeld Groenleven en gemeente en inwoners. Vertrouwen in de inschatting van de projectrisico's enzo.

HR: Daar heb ik hier helemaal niks van meegekregen. Wij hadden natuurlijk ook niet als gemeente direct met Groenleven te maken. De energiecoöperatie is een overeenkomst met groenleven aangegaan en nog een aantal andere uitvoerende partijen. En ik heb helemaal niks gehoord van dat daar problemen zijn ontstaan.

LS: Ook tussen Groenleven en de coöperatie niet?

HR: Nee, volgens mij niet.

LS: Zijn er voor zover je weet aan de gemeenschap de mogelijkheden geboden om te participeren in het besluitvorming proces? Dan denk ik aan inspraakavonden, opengestelde werkgroepen.

HR: Dat is gebeurd, de energiecoöperatie heeft vanaf dag 1 al, omdat ze natuurlijk ook gelieerd zijn aan dorpsbelang he, dat is eigenlijk een soort dorpsraad zou je kunnen zeggen. Ze hebben steeds teruggekoppeld en mensen mee laten praten. Dus dat heeft de gemeente niet zozeer gedaan maar zij deden dat uitstekend.

LS: Moet ik dan denken aan informatieavonden of folders door de deur hoe hoe zag dit eruit?

HR: Ik weet niet precies hoe ze dit hebben gedaan, dat moet je ze zelf eigenlijk vragen, maar er is uitgebreid overlegd en communicatie met de dorpsgemeenschap geweest. Ze kregen natuurlijk ook vanaf dag 1 de mogelijkheid om die stroom af te gaan nemen he.

LS: Zijn er voor zover je weet tijdens deze inspraakmomenten kenmerken van het project onderhandelbaar geweest? Bijvoorbeeld fysieke kenmerken of bijvoorbeeld de verdeling van de opbrengsten.

HR: Ik denk dat je dat toch maar even aan de energiecoöperatie moet vragen. Want ik ben nooit bij zo'n, met opzet trouwens, overleg geweest met het dorp. Onze rol moest heel helder zijn. Neutraal en faciliterend. We hebben het initiatief vooral bij de energiecoöperatie gelaten. Dus wat er precies wel en niet onderhandelbaar was dat weet ik niet.

LS: Zou je zeggen dat er ruimte is geweest in het project voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis en tradities?

HR: Ja die indruk heb ik zeker. Er is bijvoorbeeld ook een terreintje gemaakt voor een imker die daar bijen houdt. Die wilden dat graag. Er is ruimte gemaakt voor die mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of een beperking zelfs. Omdat die er dichtbij zitten en dat paste

natuurlijk hartstikke mooi. Dus wanneer daar vraag naar was dan hebben ze daar absoluut gehoor voor gehad.

LS: Zou je zeggen dat de leden van de gemeenschap er profijt bij hebben dat het park is gebouwd. Bijvoorbeeld economisch of psychologisch.

HR: Ja nou sowieso economisch want dit heeft natuurlijk sowieso werkgelegenheid opgeleverd en nog steeds. Want het moet ook onderhouden worden uiteraard. De rekenen die vloeien terug naar de lokale gemeenschap. Nou het is voor de gemeente ook een heel mooi proefproject geweest om te zien van: hoe doe je dat nu, wat voor rol nemen we aan als gemeente. Want iedere gemeente worstelt daarmee, met burgerinitiatieven, hoe ga je dat precies doen. Ja volgens mij is dit ook voor een veel groter gebied eigenlijk nog een heel mooie proef casus geweest om te laten zien van: hoe pak je zoiets aan.

LS: Op welke manieren vloeien de rekenen precies terug naar de gemeenschap? Zijn dat de inkomsten van het afnemen van de stroom?

HR: Ja wat zij aan winst maken nu dat wordt verdeeld onder de lokale clubs en verenigingen, een aantal ervan hebben eind vorig jaar al een bijdrage gekregen. En dan gaat het om 1000 euro of 1500 euro. Zoiets.

LS: En was er aan de bewoners individueel geen compensatie maar deze kwam via clubs en verenigingen vooral ten goede van het dorp en de gemeenschap in het algemeen?

HR: Dat klopt.

LS: Is er eigenlijk aan rekenen nog iets ten goede gekomen aan de gemeenschap op een niet financiële wijze? Dus dat er geen geld is gegeven maar kleine projectjes zijn gerealiseerd voor de gemeenschap.

HR: Dat weet ik zo niet. Ja of je zou moeten zeggen: de gemeente is natuurlijk degene die mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt moet re integreren. Nou daar spelen zij nu een rol in voor een aantal mensen. Nou ja en qua uitstraling. De gemeente is ontzettend trots op dit project. Er komen ook heel vaak andere overheden kijken van: hoe zit dit hier en hoe is het gegaan. Zelfde geldt voor de provincie hoor, die is ook erg trots op hoe het is gegaan.

LS: Zou je zeggen dat ze in die zin ook psychologisch hebben geprofiteerd van dat het park is gerealiseerd? En was er ook nog een soort duurzaamheidsbewustzijn?

HR: Ja. En ook inderdaad bewustzijn van dat je verschil kunt maken. Ook dichtbij. Volgens mij is het dorp Garyp ook wel, doordat ze trots zijn op wat hier is gerealiseerd is het zelfbewustzijn ook wel vergroot. Ze staan echt provinciaal en misschien wel landelijk op de kaart door dit project. Dat helpt altijd natuurlijk.

LS: De opgewekte elektriciteit werd dus gedistributeerd in de gemeenschap. Ging dat rechtstreeks via de coöperatie of zat daar nog een partij tussen?

HR: Ja dat mienskip energie wat ik je net noemde.

LS: Is er voor zover je weet nog de mogelijkheid geweest voor bewoners om mede eigenaar te worden van bijvoorbeeld een deel van het park. Dat ze een paar panelen konden kopen, huren of mede aandeelhouderschap.

HR: Volgens mij dat niet. Ze konden wel bij voorinschrijving al aangegeven dat zij de energie wilden afnemen en volgens mij is het ook de bedoeling dat dat dan goedkoper is voor de dorpsgenoten.

LS: Ben je ervan op de hoogte of mensen in de gemeenschap bepaalde kenmerken van het project als een last of nadeel hebben ervaren of nog steeds ervaart?

HR: Nee.

LS: En ook niet tijdens de bouw door bouwactiviteiten of iets dergelijks?

HR: Ik heb er niets van gehoord.

LS: Hoe belangrijk is leiderschap volgens jou geweest?

HR: Nou belangrijk, diegene die ik zo straks al noemde, Benedictus, die heeft dat absoluut laten zien. Een onvermoeibare voorvechter. En die heeft ook, omdat hij als oud rabobank directeur een heel groot netwerk heeft, zijn netwerk optimaal ingezet. En hij heeft ook politieke connecties, die heeft hij ook optimaal ingezet. En ik denk dat vanuit het gemeentelijk bestuur ook leiderschap is getoond.

LS: In hoeverre is het hoge draagvlak volgens jou toe te wijzen aan het getoonde leiderschap?

HR: Het belangrijkste was de goede communicatie en het vertrouwen dat er was in de mensen die dit voor elkaar hebben gekregen. Maar ik denk ook wel het leiderschap van met name deze persoon (Benedictus). Dat is wel belangrijk, dat iedereen wist dat als het over het park gaat, over de energiecoöperatie, dan moet je bij hem zijn. En zeker ook met zijn korte lijntjes naar het bestuur en politiek. Dat heeft zeker geholpen.

LS: Heeft de lokale media volgens jou veel invloed gehad op beeldvorming en draagvlak voor het project binnen de lokale gemeenschap.

HR: Nee. En ik vind zelf dat de lokale media hier veel te weinig aandacht aan heeft besteed.

LS: Beetje onderschat?

HR: Ja, ondergewaardeerd.

LS: En persoonlijk, in hoeverre hebben collega's vrienden en familie uw persoonlijke beeldvorming over het project nog beïnvloed?

HR: Nou eigenlijk niet.

LS: En er waren er überhaupt nog tegenstanders van het project in het dorp?

HR: Nee.

LS: Je noemde net dat leiderschap, communicatie en het vertrouwen belangrijk waren voor de steun en het draagvlak. Zijn er verder nog factoren die volgens jou belangrijk waren voor het draagvlak voor dit project? Mogelijk factoren die al genoemd zijn.

HR: Welke noemde je nu ook alweer?

LS: Je noemde net communicatie en vertrouwen en het leiderschap.

HR: Nouja, de wisselwerking tussen initiatiefnemers en het lokale bestuur. Ik denk dat dat toch ook wel..als je met hen spreekt zul je dat ook direct horen. Dat ze dat een van de belangrijkste dingen vonden. Korte lijnen, ze wisten wie ze moesten hebben. De opstelling was ook bij de gemeente erg positief. Ook binnen het gemeentelijk apparaat, we hebben het nu voornamelijk over het bestuur, maar ambtelijk hebben ze ook heel veel hulp gehad. Ja ik denk dat dat wel cruciaal was.

LS: Oké! Want mijn volgende vraag was toevallig ook: welke factoren waren volgens jou het meest belangrijk/cruciaal voor het draagvlak binnen de gemeenschap?

HR: Nouja, de groep, die uit de eigen gemeenschap komt. Hè, de initiatiefnemers, die uit de eigen gemeenschap komen. Dat was denk ik de allerbelangrijkste. En ik kom er toch weer op terug want de gemeente heeft op een drietal punten ook echt een cruciale rol geweest. Ik denk dat het die twee dingen zijn geweest voornamelijk.

LS: Wat waren die drietal punten ook alweer?

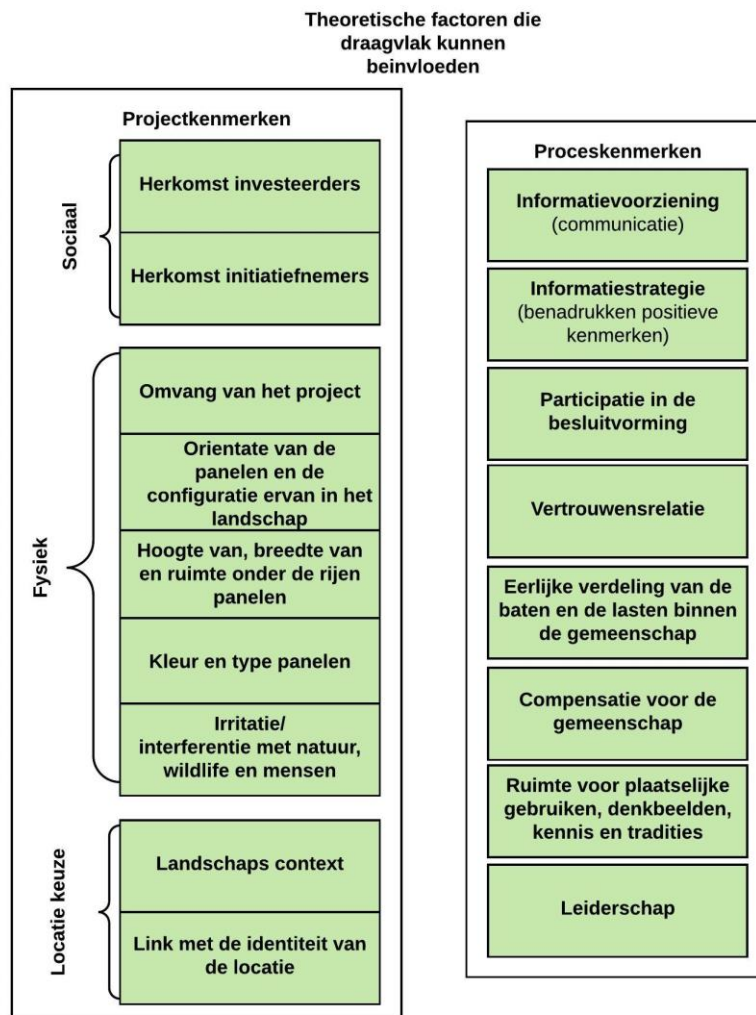
HR: Het gaat dan om de Leges, de OZB en het afnemen van die garanties van oorsprong. Dat waren drie cruciale besluiten die voorwaardelijk waren voor dit project.

LS: Wat zou je, misschien achteraf beschouwd, graag anders hebben gezien aan het project?

HR: Niks, haha. Nee, wat ik al zei, ik vind het een schoolvoorbeeld van hoe een burgerinitiatief zou moeten lopen. Het is ook een schoolvoorbeeld van communicatie naar de omgeving. Het is een super duurzaam project met uitstraling naar de hele omgeving. Dusja, ik zou niet weten wat er anders had moeten gaan. Ja misschien dat verhaal van Liander. Dat de partijen die hier ook een rol in spelen, dat die minder vast zitten in wat ze moeten doen. Dat die meer ruimte krijgen om te handelen.

LS: Op deze afbeelding staat een lijst met 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. Het zou voor mij heel waardevol zijn als

je de volgende 3 vragen over deze afbeelding zou willen beantwoorden.

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

HR: De kenmerken die belangrijk zijn geweest voor het draagvlak binnen de gemeenschap: herkomst initiatiefnemers, omvang van het project, landschapscontext, link met de identiteit van de locatie, informatievoorziening, informatiestrategie, participatie in besluitvorming, vertrouwensrelatie, compensatie voor de gemeenschap, leiderschap.

LS: Zijn er wellicht nog andere kenmerken geweest die niet op de afbeelding staan, maar die volgens jou wel belangrijk zijn geweest voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor dit zonnepark?

HR: Andere belangrijke kenmerken: korte lijnen tussen initiatiefnemers en dorpsbewoners, doorzettingsvermogen en kennis bij initiatiefnemers, goede wisselwerking, communicatie en overleg tussen overheid en initiatiefnemers, bereidheid lokale overheid om belemmeringen weg te nemen

LS: Als je 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste

belang/het meest essentieel voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

HR: Het meest essentieel hiervan voor het draagvlak: herkomst initiatiefnemers, informatievoorziening.

12. Interview transcript Peter Smit, inwoner en vertegenwoordiger lokaal actiecomité zonneakker

@ telefonisch

2 oktober

LS: Wie ben je precies en in welke functie of hoedanigheid was je betrokken bij het besluitvormingsproces over zonneparken bij Wirdum?

PS: Mijn naam is Peter Smit. Ik ben omwonende in Wirdum. Dus ik woon aangrenzend aan de toendertijd geplande zonneparken. Met ons dorp. Ik ben er eigenlijk als omwonende in betrokken geraakt. Als woordvoerder en actievoerder vanuit de buurt, de omwonenden.

LS: Vanuit actiecomité zonneakker?

PS: Ja, inderdaad. Zo hebben we ons toen in de publiciteit verbonden. Ik kan me nog heel goed herinneren, ik ben als secretaris al een aantal jaren actief en als jeugdtrainer bij de voetbalvereniging. Dus ik stond op het voetbalveld de F-jes te trainen en na afloop komt een buurtbewoner, omwonende en tevens ouder, naar me toe van: heb je het al gehoord? heb je het al gelezen? We komen in een zee van zonnepanelen te wonen. Vervolgens liet hij mij een kopietje van de vergunningaanvraag zien, van het beoogde zonnepark, dat was toen de vergunningaanvraag zoals die door kronos solar uit Duitsland was gedaan. En dan zie je echt om ons dorp heen een blauwe zee, langs de dorpsrand helemaal lopend tot aan de weg naar Drachten toe, grenzend aan de weg Leeuwarden Heerenveen, een zee aan blauwe panelen. Een hectare of 50 misschien wel. Het dorp kwam eigenlijk aan een soort van blauw industrieterrein te staan. Wirdum is van origine een terpdorpje, we zitten in de uitloper van de vroegere Middellandse Zee en het is echt een vlak landschap waar Wirdum in ligt. En we worden steeds dichterbij benaderd door de stad, Leeuwarden. Het hele karakter van het dorp zou teniet worden gedaan.

LS: Hoeveel mensen wonen er eigenlijk in Wirdum?

PS: Ik schat dat Wirdum zo'n 12 tot 14 honderd inwoners heeft. Een heel groot dorp. Maar goed, dit stond in geen enkele verhouding tot het dorp. Sterker nog, de oppervlakte van de zonneakker zou groter zijn dan de bebouwde oppervlakte van het dorp. Het was voor ons een volslagen verrassing. En die ouder, die buurtbewoner die op me afkwam met de plannen, is ook bestuurslid van dorpsbelang Wirdum Swichum en was net als ons volledig verrast. Daarop, als je met zulke plannen wordt geconfronteerd, is er eigenlijk maar 1 ding wat je als bewoner kan: Je organiseren en vol de publiciteit zoeken. En dat hebben we ook gedaan. We hebben een brief opgesteld en die is richting alle fracties binnen de gemeente Leeuwarden gegaan en naar de provincie Friesland. En die is door alle omwonenden, op één na, ondertekend. En die ene die niet heeft ondertekend wilde dat wel, maar die zat toendertijd in de gemeenteraad namens de pvda, die in die tijd met het plan heeft ingestemd. Plan voor de Zon. De gemeente Leeuwarden heeft gemeend in het kader van het aankomende culturele hoofdstad jaar, een duurzaamheidsambitie te doen. En dat heeft zich vertaald in een nieuw bestemmingsplan, Plan voor de Zon, en dat strekt zich eigenlijk voor de helft rondom Leeuwarden uit, waaronder ook om de dorpen Wirdum en Wytgaard heen. En dat plan biedt heel veel mogelijkheden om via een korte procedure zonneakkers te realiseren. En dit Plan voor de Zon dat rammelde aan alle kanten. Stonden

tegenstrijdigheden in, het is niet goed gepubliceerd. Daarom wisten wij ook nergens van, volledig verrast, net als dorpsbelang. En ook mensen die in de materie zitten beroepsmatig, we hebben er een aantal in het dorp, waren volledig verrast. Het is nooit op een dusdanige wijze gepubliceerd waardoor wij het hadden kunnen weten. We hadden het echt niet kunnen weten.

LS: Dus jullie wisten het pas toen de plannen van Kronos kwamen?

PS: Ja, de investeerders hadden veel meer informatie vooraf dan wij. Ik heb wel een vermoeden waar die informatie vandaan komt, maar daar zal ik in dit kader geen uitspraken over doen. Maar goed, wij wisten van niks en we hadden ook helemaal niks kunnen weten. Dat heeft de Raad van State later nog bevestigd. Dus we waren volledig verrast, door een heel ambitieus plan. Een plan dat helemaal geen maximum stelt aan afmetingen van zonneakkers, er stonden tegenstrijdigheden in, in het bestemmingsplan zelf mochten de panelen 2 meter hoog zijn, dan kijk je er niet overheen als je er doorheen fietst. In de kwaliteitsnota die erbij ligt mochten ze maar een meter hoog zijn. Er werd niets over de kleur van de panelen gesteld, situering op de zon, oost-west situering of een zuid situering maakt nogal verschil in je landschap, hoe het eruitziet. En kleur, een zwart paneel of een lichtblauw paneel dat is nogal een verschil, ook qua schittering en beleving. Daar zit nogal behoorlijk verschil in. als klap op de vuurpijl hadden ze ook nog bedacht dat die parken op maximaal, dat die tussen de 150 en 200 meter van de dorpsrand af moesten beginnen te lopen. Tussen de 150 en 200 meter in was er ook geen participatie van omwonenden vereist. Dus daarom zag je ook in het plan van Kronos keurig op 160 meter beginnen te lopen. Zodat ze met het dorp helemaal niks hoefden te doen. Dat was zo bedacht en dat was eigenlijk weer op last van de provincie ingebracht, later in het bestemmingsplan. De provincie Friesland meende dat er dan meer draagvlak van de dorpen zou ontstaan. Het tegenovergestelde is natuurlijk de realiteit.

We hebben die brief ingediend bij de gemeente, hebben de publiciteit gezocht, ik heb nog wat goede ingangen in de landelijke media. Toen stond het binnen de kortste keren in de Telegraaf, dat is landelijk nieuws. En dan heb je Rtl 4 nieuws over de vloer. We hebben het behoorlijk in de media gekregen.

LS: En wanneer is die brief gestuurd en die media gezocht?

PS: Ik schat in maart vorig jaar, vroeg in het voorjaar. Dus vrij kort nadat de publicatie van de plannen ons ter oren kwam. We hebben direct actie ondernomen met die brief. Vervolgens zag je wel in de gemeenteraad, we hebben allerlei fracties benaderd, raadsleden, meningen en stemmingen gepeild. En je merkte gewoon dat er een plan was gelanceerd met hele mooie ambities, maar dat er nooit was nagedacht over de gevolgen: wat het in de praktijk zou betekenen. Dus we werden binnen de kortste keren uitgenodigd, net als dorpsbelang, om in de gemeente raadscommissievergadering, notabene op uitnodiging van de pvda de partij van de portefeuillehoudend wethouder, om in te spreken. Dus toen heb ik ingesproken, woord gedaan en zaak toegelicht. Maar voorafgaand aan die raadsvergadering gebeurde er nog iets raars. Ik had in die periode al veelvuldig contact met de wethouder. En ik had wel door dat die ook wel een beetje zat te wiebelen met de situatie en helemaal geen voorstander was van deze plannen in deze omvang en deze hoedanigheid hoe dit vorm had gekregen. En toen adviseerde de wethouder mij letterlijk ons

als omwonenden, als dorp, op naar de Raad van State toe te gaan. Ik had de telefoon nog niet neergelegd of de Leeuwarder courant belde mij. Ik werd in die dagen al door diverse media gebeld. Ik zeg: nou ik heb net dat advies van de wethouder gekregen om naar de Raad van State te gaan. Dat is natuurlijk heel raar, dat de gemeente en wethouder een plan lanceren en dit door de gemeenteraad laten gaan en het vaststellen maar vervolgens een actiegroep en dorpsbelang adviseren om de Raad van State te zoeken om tegen het plan in te gaan. De Leeuwarder courant heeft toen ogenblikkelijk de wethouder gebeld en die heeft datgeen wat hij tegen mij zei toen tegen de Leeuwarder courant bevestigd. Dus daarover stond de volgende dag een heel stuk in de krant: Wethouder vraagt dorp naar de Raad van State te gaan tegen zijn eigen plan te procederen. Dat hebben we ook gedaan. En dat heeft een hele nasleep. Dat gaf voor de wethouder ook wat ongemak, in de raadscommissievergadering trok hij de uitspraken ook weer terug, ze moesten het in een ander daglicht zien en het was uit z'n verband getrokken. Dat gaf voor hem een hele wiebelige raadscommissievergadering. Hij zat ook ingeklemd tussen ambtenaren. Maargoed, toen moest hij een aantal toezeggingen doen en moest de gemeente met een processtroomschema komen. Dus eigenlijk de manier uitgelegd aan projectontwikkelaars hoe zij een vergunning moesten aanvragen voor zonneakkers. Dat kwam er eigenlijk op neer dat een ontwikkelaar eerst zelf toets op de vergunningaanvraag moest doen en daarna in contact moest treden met de omwonenden. Als er overleg was geweest, draagvlak gevonden en de zelftoets was positief geweest, dan pas zou er een daadwerkelijke vergunningaanvraag kunnen worden gedaan. Tja, zoiets werkt natuurlijk als een bliksemafleider, het heeft geen enkele juridische status. Dus ik ben nog een keer of 4 of 5 keer in de avonden met de wethouder om tafel geweest, zitten steggelen.

LS: En dat was voor of nadat u naar de Raad van State was geweest?

PS: Nee dat was tijdens dat proces. Die aanloop naar de Raad van State heeft maanden geduurd.

LS: En dat overleg met de wethouder ging met name over hoe in het vervolg die aanvragen getoetst moeten worden?

PS: Ja en dat processchema. Dat is later ook gepubliceerd op de website van de gemeente Leeuwarden. En hoe zo'n aanvraagprocedure moest gaan. In het hele proces toen die plannen werden gelanceerd door Kronos solar en kort daarop ook Groenleven, was ook de jaarvergadering van dorpsbelang. Normaal gesproken komen daar ongeveer 20 - 30 man op af, hooguit. Dit keer zat de hele zaal vol, sterker nog we moesten in een grotere zaal. Ik denk dat er een kleine 200 man uit het dorp op afkwamen. Druk bezocht en ook door media. De commissievergadering van de gemeenteraad Leeuwarden was in de kleine zaal gepland, maar werd op het allerlaatste moment nog naar de grote zaal verplaatst. De publieke tribune pulde uit, dat geeft het sentiment, de weerstand of weerszin tegen dit soort plannen wel aan. Maargoed, het verhaal is eigenlijk dat we de hele periode, ik als omwonende en het dorpsbelang, met de gemeente in gesprek zijn gebleven. Veelvuldig overleg met de wethouder over gehad en nog steeds eigenlijk. vervolgens is in April de zitting met de Raad van State geweest, de hoorzitting. Een zevental partijen hebben geprocedeerd, die zijn uiteindelijk doorgestaan waaronder het dorpsbelang van Wirdum Swichum en het dorpsbelang van Wytgaard en een aantal omwonenden, waaronder ikzelf dus ook. Dan moet er een uitspraak komen binnen zes weken en die mag één keer begrijp

ik uitgesteld worden met nog een keer zes weken. Het is uiteindelijk twee keer uitgesteld, toen begon ik al een beetje te denken van: Hé, hier kan wel eens een principe uitspraak uitkomen, dit kan wel eens iets bijzonders opleveren. In, ik denk mei of juni, toen kwam de uitspraak. Normaal bij de Raad van State wordt een overheid gecorrigeerd, die krijg de kans als ze op de vingers wordt getikt om zich te herstellen. In dit geval werd de gemeente Leeuwarden op heel veel punten in het ongelijk gesteld. Er was niet op de juiste wijze gepubliceerd dus we hadden het ook niet kunnen weten. Tegenstrijdigheden in het plan, er was niet onderbouwd waarom de parken die omvang zouden moeten hebben, de energiebehoefte had geen goede onderbouwing. Zo waren er meer dingen. De conclusie in de uitspraak van de Raad van State was dat de gemeente Leeuwarden werd gesommeerd om Plan voor de Zon voor ons dorp en voor Wytgaard, nogal een hoek, buiten werking te stellen. Plan voor de Zon bestaat niet meer bij ons en voor het dorp Wytgaard. Dus van het totale Plan voor de Zon denk ik toch wel dat een kwart of een derde er gewoon uitgesneden is. Daar kan de gemeente Leeuwarden natuurlijk het hele proces opnieuw doorlopen, door de raad laten gaan etc. Maar dat was in Juni ongeveer hoorde ik via de Leeuwarder courant, er was een perscommuniqué uitgegaan, dat de gemeente Leeuwarden er vanaf zag om Plan voor de Zon voor wat Wirdum en Wytgaard betreft, te herstellen. Dus middels een korte procedure kunnen er geen zonneparken meer bij Wirdum en Wytgaard gebouwd worden. Dus dat kan alleen maar via een wijzigingsprocedure in het bestemmingsplan. Dus dat is een hele bijzondere uitspraak wat ik ook van mijn advocaat heb begrepen, die was er heel erg blij mee. En een heel stuk jurisprudentie voor deze plannen. Later heb ik ook wel gehoord dat bij gebiedsontwikkeling op gemeentehuizen van overheden deze uitspraak ook wel even over tafel is gekomen. Dus hier is heel veel, landelijk, aan gerefereerd.

LS: Hoe heeft u deze hele periode ervaren?

PS: Die was heel intens, het was heel intensief want ik ben er dagen en avonden mee bezig geweest. Ik had met omwonenden te doen die echt van slag waren, letterlijk in tranen waren. Mensen die de weg kwijt waren om het zo te zeggen. Dat heeft een behoorlijke impact gehad. Met de firma Kronos solar heb ik nooit zelf contact gehad, dat is een firma uit München en die wordt vertegenwoordigd in Enschede in Nederland. Dat is een echte investeerder, werkt internationaal en die schijnt parken na het ontwikkelen door te verkopen, heb ik begrepen. Dat leid je ook een beetje af uit de website. Een grote speler, erg actief in Engeland geweest. Ja en de firma Groenleven dat is een heel ander verhaal. Zoals ik al aangaf, ik heb in een discussieprogramma bij omroep Friesland gezeten en in dat discussieprogramma werd toen ook aangegeven dat de vergunningaanvragen van Groenleven werden ingetrokken door de gemeente. Dat de gemeente Leeuwarden geen medewerking zou verlenen en dat verzocht werd die aanvraag in te trekken. Wat ze in eerste instantie ook weigerden. De firma Groenleven, ook de sponsor van sc Heerenveen, die slaat zichzelf op de borst van: overleg met omwonenden en het milieu heel erg voorstaan. Maar dan schetst je grote verbazing, dan kom je uit de studio van omroep Friesland, dan zie je de commercieel directeur waarmee je dan aan tafel zit in een hele grote SUV stappen die echt nog op fossiele brandstoffen rijdt. Niet elektrisch. En dan de mond vol hebben van het milieu. De directeur grootaandeelhouder van Groenleven die ken ik persoonlijk, vrienden van ons die familie van hem zijn, die spreek ik ook wel eens. Die rijdt in een, dat is de lokale grote Audi dealer sinds generaties, die rijdt zelf ook in een hele grote Audi A8 voortgedreven op fossiele brandstoffen. Dus dat woord voor het milieu en duurzaam

in relatie tot dat soort firma's gaat er bij mij niet zo heel erg in. Die hebben hele andere motieven.

LS: Waren er naast Groenleven en Kronos Solar verder nog partijen betrokken bij de plannen?

PS: Er waren op een gegeven moment ook andere partijen actief. Er was een firma uit de buurt van Utrecht, daar ben ik een paar keer door benaderd van: hou het even voor ons in de gaten, als dat van Kronos en Groenleven is uitgevonden geef dan even een belletje. Dan kunnen wij misschien nog wel om de tafel. Maar de belangen zijn heel groot, bij die zonneakkers van deze omvang. En ik heb begrepen dat je bij Wirdum heel mooi kunt aansluiten op het elektriciteitsnetwerk, dan hoef je geen lange kabels te trekken. Vandaar ook die interesse. Je praat over investeringen van tientallen miljoenen euro's, drijvende op SDE+ subsidie die 15 jaar lang doorgaan, gegarandeerde subsidies. Dus je krijgt een gigantische cashflow. Van wat ik uit de media begrijp heeft de firma Groenleven een SDE+ subsidie cashflow voor de komende jaren gegarandeerd die aan de miljard euro zit. Dat is gigantisch. Dat heb ik dus uit de media vernomen, de Leeuwarder courant. Als je zulke zonnejaren als dit jaar ertussen hebt is het kassa. Dat zijn verdienmodellen en daar zie je dus ontwikkelaars op afkomen die zich heel mooi voordoen met groene motieven maar gewoon niks en nergens op uitzijn dan hele mooie rendementen te halen. Ik kan het niet anders uitleggen.

LS: Waren de betrokken partijen volgens jou bekend in en afkomstig uit de regio? Kronos komt natuurlijk uit Duitsland maar zitten dus ook in Enschede?

PS: De firma Kronos heeft een vertegenwoordiging, een architectenbureau die vergunningaanvragen voor hen doet. En de firma Groenleven die zit in Heerenveen in Friesland en zien hier z'n basis maar is ook een internationale speler. Ik weet dat ze ook met een project in Korea bezig zijn.

LS: Zou je zeggen dat Groenleven een bedrijf is bij jullie uit de buurt? Of zie je die toch meer als buitenaf.

PS: Het is wel een bedrijf uit de buurt. Het zijn twee Friezen die de aandeelhouders zijn. Maar het is wel een landelijk werkend bedrijf.

LS: Waren er eigenlijk verder nog lokale belangengroepen bij betrokken? Je had het over de dorpsbelangen.

PS: Dorpsbelang Wirdum Swichum, dorpsbelang Wytgaard en wij als omwonenden. Verder niet.

LS: Waren alle omwonenden verenigd in het actiecomité.

PS: Ja, wat ik al aangaf op 1 na die kon het vanuit z'n politieke rol niet doen maar die was ook fel tegenstander. Daardoor merkte ik al, die zat toendertijd in de raad namens de pvda, van men heeft dit helemaal niet overzien. Dit raadslid heeft mij ook persoonlijk zijn excuses aangeboden van: Ja ik heb met de fractie mee ingestemd, maar dat dat tot dit zou leiden had ik niet verwacht. Bij de wethouder kon ik dat ook heel erg proeven. Dat merk je gewoon.

De uitspraak van de Raad van State die heeft wethouder Deinum een hele mooie uitweg geboden. Ik denk dat hij er achteraf heel erg blij mee is geweest. Dat is in de omgang een aimabele man, benaderbaar en toegankelijk. Niet een verkeerde partij geweest om het zo te zeggen hoor. Alleen als je iets door de gemeenteraad loodst en het pakt later anders uit dan moet je wel een nooduitgang hebben, een plan B. Uiteindelijk, dat ook was een beetje voortbordurend op zijn uitspraak van: dorp en omwonenden, ga alsjeblieft naar de Raad van State toe, hebben we die ook geboden. Een bijzondere uitspraak.

LS: En naast de dorpsbelangen en het actiecomité waren er dus verder geen lokale belangengroepen betrokken.

PS: Nee. Je zag wel, de media die doken er bovenop en er werden heel veel wob-verzoeken gedaan, dat zag je gebeuren vanuit diverse kanten vanuit media en omwonenden. Dat proces zag je wel gebeuren. Bijzonder was ook nog dat, vol in het proces, de firma Groenleven bij ons in het dorp dacht bewoners te raadplegen, een informatieavond te moeten organiseren. Daar had men een aantal omwonenden voor uitgenodigd, maar ook weer heel selectief. De firma Groenleven doet, die gaat de buitenring van omwonenden uitnodigen. Dus niet de mensen die direct daarbij belangen hebben, maar de rij daarbuiten die er iets minder belang bij hebben. Die gaan ze bewerken. Dat noemen ze dan bewonersparticipatie met een mooi woord, het zijn hele gelikte presentaties. Iemand van onze buurt die is er ook bij binnen gesneakt om het zo te zeggen. En dat trekt dan toch altijd een aantal mensen, het wordt heel mooi voor gedaan en er worden want snoepjes voorgehouden richting het dorp. Zovan: er stroomt voor jullie ook wat leuks uit. Niet in ratio verhouding staande vaak. En dan zeggen ze: Ja, er is toch een groot gedeelte van de bewoners die er positief tegenover staat. Maar ze vergeten de directe belanghebbenden uit te nodigen. Zo werken dat soort partijen.

LS: Zou je zeggen dat er een vertrouwensrelatie heeft bestaan tussen de betrokken partijen? Dus bijvoorbeeld tussen ontwikkelaars zoals Kronos en Groenleven en de plaatselijke bewoners anderszijds?

PS: Nou totaal niet. De firma Groenleven die zocht ook regelmatig contact met mij in het begin, dan proberen ze je te bewerken. Ze zeiden: Als men het niet wil dan gaat het ook echt niet door. Dan heb je dus een dorp vol, op een jaarvergadering van dorpsbelang, en dan blijkt zo veel uit: dan zijn alle bewoners tegen. Ze verenigen zich en zetten hun handtekening onder een brief. Dan is het overduidelijk dat iedereen tegen is, dat er geen voorstanders zijn. En dan toch nog blijven beweren van: als er geen draagvlak is gaat het plan niet door. En dan toch ondertussen het plan wel doorzetten. En dan krijgen ze het verzoek van de gemeente Leeuwarden om de vergunningaanvraag in te trekken en het dan ook nog eens een keer niet doen, in eerste instantie. Min of meer aan het rekken. Dan spreek je jezelf zo gigantisch tegen. Dan ben je helemaal niet met draagvlak of participatie bezig. Dan ben je gewoon plannen aan het realiseren en aan het doordrukken.

LS: Wordt de informatie die vanuit Groenleven kwam nog wel vertrouwd?

PS: Nee. Dit heeft juist een sfeer geschept dat het dorp heel sceptisch staat tegen zonnepanelen.

LS: En als we het hebben over Kronos Solar? Bestond er vertrouwen in die partij?

PS: Nee, ook niet. Als je zo boem bats zo'n plan over de schutting heen gooit, dan is vanaf dag 1 het vertrouwen weg. Dat krijg je ook niet meer terug. Als je zulke plannen gaat realiseren dan doe je dat in een open relatie, dan begin je aan het draagvlak en ga je kijken hoe het is in te passen. En dat is gewoon bij Wirdum Swichum en Wytgaard, onze dorpen, is dat gewoon heel moeilijk. Je zit in een open landschap en die panelen verberg je niet. Wil je dan al wat doen met panelen, doe het dan bescheiden. Maar dat weerspreekt zich dan weer met de winstmaximalisatie bij dat soort plannen. Ga dan met lagere panelen werken, ga niet op twee meter hoogte zitten. Je kunt ook met panelen werken heel laag bij de grond. Dat werkt wel een stuk kostenverhogend, je hebt veel minder rendement per vierkante meter, het is gewoon een rekensommetje. Een twee tot drie meter hoog paneel is gewoon het meest rendabel. Dat is een heel eenvoudige rekensom. Alleen dat weerhoudt zich niet tot ons landschap. We zijn ook op uitnodiging van de gemeente Leeuwarden geweest bij een project in Garyp. In Garyp is een park, ik meen 6 hectare groot, gerealiseerd op een vuilnisbelt. Maar bij Garyp is een heel ander type landschap. Een groot gedeelte van het Friese landschap is echt vlak, weids en open. De greiden zoals we dat noemen. en een gedeelte van het Friese landschap is singel bebossing om de weilanden heen. Dat zijn de Friese wouden. Dus dan heb je niet-open landschap. En Garyp ligt niet zo heel ver van Wirdum, dat ligt aan de rand van de Friese wouden. En dat ligt in het singellandschap. En daar op een oude vuilnisbelt is een zonneakker ontwikkeld vanuit het dorp door de dorpscoöperatie. Ze hebben daar de firma Groenleven uitgenodigd om het project uit te voeren, ze zijn daar niet de initiatiefnemer. Dat is door de dorpscoöperatie vanuit het dorpsbelang daar getrokken van a tot z en er ligt een zonneakker, die zie je niet. Als je er langs rijdt, er loopt een 4 baans weg langs, dan moet je heel erg goed opletten wil je die zonnepanelen zien. Ze zijn aan het oog onttrokken. Dan praat je over een heel ander verhaal. Een heel andere niet vergelijkbare situatie. En hetzelfde ligt er op Ameland, daar ligt een zonneakker bij het vliegveld van Ameland, die zie je ook nauwelijks. Dat is ook gewoon een mooi voorbeeld van landschappelijke inpassing. Op Terschelling ligt ook sinds kort een kleine zonneakker, ik kom van Terschelling oorspronkelijk, en dat is ook vanuit de bewoners van onderaf gebracht en deels op het dak van een boerderij en deels in het landschap ingegraven en ingepast. Die zie je niet. En dan praat je over een heel ander verhaal. En dan heb je het niet over winstmaximalisatie. Dat is waar die projectontwikkelaars op uit zijn, winstmaximalisatie. Als ik in Garyp had gewoond, dat is hemelsbreed 10-15 km hier vandaan, dan had ik me heel goed kunnen voorstellen dat ik een van de mede initiatiefnemers was geweest, het had zomaar op mijn pad kunnen komen, om daar in Garyp dat zonnepark te ontwikkelen. Dan heeft helemaal ten grondslag een andere, niet-vergelijkbare, situatie. Het is gedragen vanuit de gemeenschap, het is een coöperatie van onderaf, maatschappelijk inpasbaar. Etc etc. Een hele andere situatie. Ik ben geen tegenstander van duurzame energie, integendeel. Ik snap ook wel dat we iets moeten, dat er een energietransitie moet komen. Daar wil ik ook mijn bijdrage aan leveren, maar wel binnen de fatsoensnormen. Op een fatsoenlijke manier en niet met ons overvallen.

LS: En de relatie met de lokale overheid en de wethouder was volgens u prettig?

PS: Ja, die was goed hoor.

LS: Hoe zat het dan met de vertrouwensrelatie tussen de lokale overheid en de

omwonenden? en de omwonenden onderling?

PS: Onderling de omwonenden was die goed hoor. We hadden een groepsapp en daarin werd gecommuniceerd. En die groepsapp is er nog, daar zit nog iedereen in. Daar is heel zorgvuldig in gecommuniceerd.

LS: Wat is uw visie en die van het actiecomité zonneakker, op de fysieke kenmerken van de geplande zonneparken? bijvoorbeeld de omvang?

PS: Ja, veels te groot. Echt veels te groot. De omvang, de hoogte, de kleurstelling, de situering.

LS: De kleur ook? Het type panelen.

PS: Ja hoor.

LS: En de hoogte ook dus, wat was dan ongeveer de hoogte?

PS: Twee meter. Dat is veel te hoog. Er lopen oude weggetjes door het land. Als je daar dan fietst had je midden in de panelen gefietst.

LS: Weet je hoeveel ruimte er onder de panelen zou komen?

PS: Ja er zou een passager omheen komen of rietschermen, iets in die orde. En men wou dan een kudde schapen onder de panelen laten lopen. om het gras te maaien.

LS: Was dat nog een punt voor jullie? of ging het meer om de hoogte.

PS: Nee, het was toch meer de hoogte. Ja.

LS: En je noemt de oriëntatie, welke oriëntatie had dan de voorkeur gehad?

PS: Ik denk met zonnepanelen in het algemeen, als je toch weer in het open landschap zit, is een oost-west oriëntatie mooier. Er is niks zo lelijk als tegen de achterkant van een zonneakker kijken. Dat is nog veel lelijker dan tegen de voorkant.

LS: Weet je of de geplande zonneparken blauwe panelen of zwarte panelen zouden gaan gebruiken?

PS: Blauwe panelen, die zijn goedkoper.

LS: En jullie hadden ze liever zwart gehad?

PS: Ik denk in het algemeen, ook op de daken van huizen, zijn zwarte panelen mooier. Dat is veel onopvallender, oogt rustiger en geeft minder schittering.

LS: Zouden deze geplande parken voor zover je weet gaan interfereren of irriteren met natuur, wildlife of mensen door geluid, schittering of bouwactiviteit?

PS: Geluid weet ik niet, er is zelfs geen onderzoek naar gedaan. Ik kan me voorstellen, met de harde wind in ons open landschap, dat het best erdoorheen kan razen. Ik kom zelf oorspronkelijk uit de bouw, uit de glasgroothandel, dus ik heb behoorlijk wat verstand van glas. En ik weet dat elk stukje glas uit zichzelf al een lichtreflectie van zo'n 8% heeft. Gewoon een ruit in een gevel, een blank stukje glas, schittert al zo'n 8% van het licht terug. Als je dan een donkere achtergrond hebt, als je kleur aanbrengt, wordt die reflectie alleen maar groter. En de plaatselijke Peugeot dealer bij ons in het dorp heeft een stuk van zijn parkeerterrein al jaren overkapt met zonnepanelen. Dat ziet er heel mooi uit maar 1 omwonende heeft er op een bepaald moment van de dag enorm veel last van, qua schittering. Dus onder een bepaalde hoek, dat weet ik dan toevallig. Dus dan kan je van zo'n park ook verwachten.

LS: Was de schittering dan de grootste zorg?

PS: Er is helemaal nooit onderzoek naar gedaan, niet naar gekeken, ook vanuit de gemeente niet. Je merkt bij de gemeente, ambtenaren heel veel onkunde, echt onkunde. Die plannen, je merkt die plannen, zijn aan het handje van de ontwikkelaars geschreven hoor op heel veel punten. Dat merk je he. Dat wordt natuurlijk nooit toegegeven, maar dat merk je gewoon. Ook de voorkennis bij de projectontwikkelaars, hoe kan die voorkennis er zijn. Als wij niks weten, niemand had die communicatie, hoe kan dan die voorkennis bij de ontwikkelaars zijn gekomen. Dat kan maar op 1 manier.

LS: Ik begrijp waar je op doelt. Was er nog de zorg dat de geplande parken zouden storen met de natuur?

PS: Wat ik een heel groot nadeel aan die zonneakkers vind, aan die hele duurzaamheidskwestie trouwens: Aan die zonneakkers wordt ontzettend veel verdiend. Dat is gewoon een investering. Wil je duurzaam gaan, dan zou ik bij de eerste stap beginnen. De eerste stap is huizen isoleren. Dat is veel goedkoper en daar haal je veel meer milieurendement uit. Veel meer. En die zonnepanelen zijn een gruwel voor het elektriciteitsnetwerk. Het vraag en aanbod in het elektriciteitsnet moet precies in overeenstemming zijn zijn. Dat is met windenergie maar met zonne energie vooral heel moeilijk te realiseren. Er is veel meer milieuwinst te behalen tegen veel geringere kosten, door huizen te gaan isoleren. Dat zou de eerste stap moeten zijn, de energieconsumptie terugdringen. De tweede stap zou moeten zijn denk ik panelen op de daken. Zet eerst die daken zoveel mogelijk vol. Ga dan eens kijken naar landbouwgrond en ga dan eens heel goed kijken waar. In Engeland is dat vanuit de overheid in classificaties ingedeeld. Ongewenste landbouwgrond om panelen op te zetten, tot aan gewenste situaties.

LS: En in de situatie bij Wirdum gaat het om landbouwgrond? De landschaps functie is agrarisch?

PS: Het gaat echt om landbouwgrond ja, de functie is agrarisch.

LS: Zou je zeggen dat zonneparken aansluiten met de identiteit of het karakter van de locatie?

PS: Totaal niet. Nee, helemaal niet. Als je dan al iets, en ik denk veel omwonenden met me mee, dan zou ik bij ons veel liever een windmolen neerzetten. Veel hogere energiedichtheid, als je die goed situeert heb je er veel minder last van, of geen last. Maarja die windmolen discussie hebben we 10-15 jaar geleden al gehad in Friesland. En dat liep zo uit de hand. Met als gevolg dat de provincie nieuwe molens buiten geplande parken heeft verboden. En die discussie, daar hebben we al voor gewaarschuwd,- ook al in de media, van: denk erom, hetzelfde gaan we met de zonneakkers achterna. Er wordt zoveel door dit soort domme investeerders, geldbeluste investeerders, weerstand opgewekt. Dat we een situatie gaan krijgen, je merkt het nu al. Het CDA in de statenfractie van de provincie, is al eigenlijk wat anti panelen aan het worden.

LS: Ja dat is ook weer niet waar je naartoe wilt eigenlijk.

PS: Nee. Er is geen regie. De betrokken ambtenaren, bestuurders, wethouders, die hebben geen idee waar ze aan beginnen.

LS: Is er nog sprake geweest, bij de geplande locaties, van concurrentie met andere functies? Bijvoorbeeld industrieel, leefruimte, woningen?

PS: Nee, het is echt een agrarische functie in het bestemmingsplan.

LS: Als je zou moeten inschatten, wat zou volgens jou het startpunt zijn geweest van de hele geschiedenis? Zou dat zijn een locatie waarvoor een functie moest worden gevonden of zonneparken waarvoor een locatie moest worden gevonden?

PS: Zonneparken waarvoor een locatie moest worden gevonden. Het was gewoon een hele aantrekkelijke locatie. A door Plan voor de Zon dat er toen nog lag voor Wirdum en Wytgaard en B de aansluiting met het elektriciteitsnetwerk. Ik heb begrepen dat wij bij, wat je noemt, een elektriciteits knooppunt zitten. Er lopen ook hoogspanningsmasten bij ons langs. Dan krijg je een hele aantrekkelijke situatie. Want als je in een zware kabel moet investeren dat kost wat. Dat zag je bij het plan in Garyp wat ik net noemde. Daar moest ook een kabel getrokken worden, dat werkt enorm kostprijsverhogend. Dus men zoekt eerst een locatie waar het gewoon makkelijk investeren is. Maar ja die argumenten die hoor je dus niet uit de mond van de investeerder. Daar hoor je alleen maar de wereld redden. Maar als het klimaat gered moet worden denk ik toch dat je eerst het begrip duurzaamheid in relatie tot je woonomgeving, verkeer, transport, eens goed moet definiëren. Wat is nou duurzaam wonen en waar denk je dat je als allereerst uitkomt. Het verregaand isoleren van woningen en energieconsumptie terugbrengen, ik denk dat dat gewoon stap 1 moet zijn. De tweede stap is zoveel mogelijk zonnepanelen op daken van de huizen. Aan de andere kant van de weg bij ons heb je een nieuwbouwwijk, als je ziet hoe bedroevend weinig zonnepanelen daar op de nieuwe huizen liggen. Twee paneeltjes, van die respijt paneeltjes op het dak. Dat vind ik toch bedroevend. Daar zou eerst aandacht naar uit moeten gaan. Goede oriëntatie van de daken op de zon, in de bouwontwikkeling nadenken. En ik denk ook in relatie tot zonneparken dat we daar nog iets te vroeg mee zijn. Want je kan die energie niet kwijt.

LS: Je noemde aan het begin dat de informatievoorziening over Plan voor de Zon, dat dat niet goed genoeg was. Dat daarom ook de Raad van State jullie in het gelijk gesteld heeft. Wil je in het algemeen wat meer vertellen over deze informatievoorziening? Werden jullie op

de hoogte gehouden?

PS: Nou, niet. Daar moest je zelf achteraan. Bij Kronos solar, door die aanvraag werden we compleet overvallen, door Plan voor de Zon werden we compleet overvallen. De gemeente had gewoon niet op de juiste wijze gepubliceerd en geïnformeerd. De vergunningaanvraag van Kronos Solar kwam uit de lucht vallen en die aanvraag van Groenleven kwam uit de lucht vallen. Vanuit die partijen heeft Groenleven nog een leuk bedachte informatieavond voor een aantal niet-directe omwonenden georganiseerd. Maarja dat was een beetje een afgang.

LS: Al met al schortte er wel wat aan de informatievoorziening?

PS: Ja behoorlijk. Dit zijn hele slechte voorbeelden van hoe overheden maar ook investeerders met duurzaamheid omgaan. In het verleden is het zo met de windmolens ook gegaan, daar werden ook plannen gerealiseerd vlak bij Wirdum toendertijd, toen ontstond er zoveel weerstand dat elke realisatie hier nadien van individuele windmolens niet meer mogelijk was. Dat zet je enorm op achterstand.

LS: Zou je zeggen dat er een specifieke informatiestrategie is gehanteerd door de partijen achter de plannen? Dat ze bijvoorbeeld bepaalde onderdelen van de plannen hebben benadrukt, of gehighlight?

PS: Nee. Overrompeling. Ik kan het echt niet anders noemen hoor. Kronos solar heeft sowieso nooit anders gecommuniceerd, dan niet gecommuniceerd. En Groenleven heeft dan wel eens wat manke pogingen gedaan maar die spraken zichzelf zo erg tegen.

LS: Maar Groenleven heeft nog wel een informatieavond georganiseerd toch?

PS: Ja dan worden er wat vage toezeggingen gedaan. Zovan ja we kunnen dit doen voor het sportverenigingsleven, dat soort toezeggingen krijg je dan.

LS: Zou de gemeenschap voor zover je weet gecompenseerd gaan worden voor het realiseren van deze parken? Dus door Groenleven of door Kronos.

PS: Nee. Nee hoor. Nooit concreet nee.

LS: En ook niet, zoals je net noemt, bijdragen aan het verenigingsleven?

PS: Nou dat zijn van die loze uitspraken die worden gedaan. Dat is verder nooit geconcretiseerd, nooit. Op geen enkele wijze. Nee, helaas niet.

LS: En er is ook geen financiële compensatie ter sprake geweest?

PS: Nee helemaal niet, nul komma nul. Dit is winstmaximalisatie. In principe is daar helemaal niet zoveel mis mee, elke ondernemer probeert dat, het kan een ondernemingsstrategie zijn. Alleen moet je wel heel goed bedenken bij deze projecten dat het investeringen zijn die enorme maatschappelijke impact hebben. En daar wordt volledig aan voorbij gegaan. Als je er dan op terugkijkt, wat is de oorsprong, wat is de geschiedenis

van dit soort investeerders, nou dat zijn dan geslepen zakenmensen die succesvol zijn geweest in een andere tak van sport of nog zijn. Dat zie je bij de firma Groenleven. Ik meen dat de eigenaar, oprichter of directeur, van Kronos solar, dat die uit de accountancy komt. Dat zijn succesvolle mensen en die zien een kans. Die zitten dicht bij het vuur en hebben de middelen om te beginnen om te investeren. En dan wordt er heel mooi de duurzaamheidsdoelstelling bij betrokken, het is een verkooppraatje. Dat zijn geen eigenlijke argumenten. De mensen die echt duurzaam bezig zijn die rijden niet in een dikke SUV, die rijden dan elektrisch, die gedragen zich al anders. Dit gedrag dat past niet met het beleid.

LS: Was tijdens de drukbezochte jaarvergadering waar je over vertelde, het standpunt van de gemeente al dat ze tegen de geplande parken waren? Of waren ze tijdens die vergadering nog voorstanders van de plannen en verschaften ze informatie.

PS: Eigenlijk was er toen al een beetje een terugtrekkende beweging, dat merkte je al aan het processchema, dat stappenplan. Dat was de wethouder door de raad opgedragen, om een processchema te ontwikkelen waar vergunningaanvragen zouden moeten voldoen. Alleen dat heeft nul juridische waarde. En die uitspraak van de wethouder van: ga naar de Raad van State. Dat is een enorm terugtrekkende factor. En dat zijn dan signalen die moet je dan even oppikken, wat is daar de diepere betekenis van, wat wil hij ermee. Want dat zegt een wethouder niet zomaar. Je lanceert niet eerst een plan, dat moet door de gemeenteraad heen, er wordt over gestemd, het wordt goedgekeurd en wordt definitief. En dan ga je vervolgens de omwonenden, de mensen die ermee te maken hebben, oproepen om te proberen het van tafel te gooien. Dat doe je normaal niet. Dat doe je alleen maar in de situatie als plannen anders uitpakken als je van tevoren had beoogd. Plan voor de Zon zat gammel in elkaar, tegenstrijdigheden, de Raad van State heeft dat perfect doorgeprikt. Die ballon. Als je je ook politiek verder verdiept dus contact met andere raadsfracties hebt, raadsleden hebt, dan pik je die signalen wel op. Dat eigen partij van de wethouder die alle raadscommissievergaderingen organiseert de omwonenden uitgenodigd, waaronder ik toen, om in te spreken zegt ook al genoeg. Dan wordt er een uitgang gezocht en die signalen moet je oppikken en daar moet je dan iets mee doen. Zo werkt het spelletje een beetje.

LS: Zijn bepaalde kenmerken van de geplande zonneparken, zoals locatiekeuze en fysieke kenmerken, ooit onderhandelbaar geweest voor de gemeenschap?

PS: Nee nooit, nooit. Dat had ook alles te maken met de aard van het Plan voor de Zon. Er was een ambitie, een doelstelling, om zoveel hectare zonneakker te realiseren, grondgebonden en dak gebonden of in Leeuwarden. En grondgebonden is veel goedkoper, makkelijker uitvoerbaar en in interessanter voor investeerders dan dakgebonden. Dan beland je dus in een situatie dat er enorme parken worden gerealiseerd. Bij een aanvraag van 50 hectare heb je veel meer schaalvoordelen dan een park van 10 hectare. Dat scheelt nogal even.

LS: En zijn er sociaaleconomische kenmerken van de geplande zonneparken onderhandelbaar geweest? Bijvoorbeeld de mogelijkheid tot aandeelhouderschap voor de dorpsbewoners. Of de distributie van elektriciteit van het zonnepark in het dorp?

PS: Nee daar is nooit over gesproken.

LS: Het was niet onderhandelbaar?

PS: Dat laatste wat je zei dat kan ook niet he, dat mag niet. Als je elektriciteit aan het net levert dat mag je nooit specifiek aan 1 locatie leveren. Dus als je bijvoorbeeld kijkt naar de zonneakker in Garyp, waar een coöperatie is, je mag wettelijk gezien niet exclusief aan het dorp regelen.

LS: Niet exclusief.

PS: Nee dat mag niet, de wet verbiedt dat ook. Je zit dan op het landelijke netwerk, het Europese netwerk, het koppelnetwerk. En die elektronen die vliegen hier erin en vliegen bij wijze van spreke op hetzelfde moment ergens in Griekenland eruit. Er wordt wel eens heel leuk over gesproken, van we wekken lokaal ons eigen energie op, maar dat is een misvatting. Dat kan niet en dat mag niet.

LS: Zou je zeggen dat er bij de geplande zonneparken ooit plaats is geweest voor plaatselijke, lokale, gebruiken, denkbeelden, kennis en tradities misschien?

PS: Nee totaal niet, nee. En dat bleek ook totaal niet uit de vergunningaanvragen, nul komma nul nul.

LS: Zouden de geplande zonneparken nog lasten of nadelen hebben die we nog niet hebben benoemd?

PS: De leefbaarheid he, voor het dorp. Het dorp zou zijn hele dorpse karakter kwijt zijn geweest. Deze plannen die hadden eigenlijk geen maximale omvang van het park. Had je al iets gewilt, met iets lokaals en kleins met een ontwikkelaar of vanuit het dorp onderop, dan was het nooit een garantie geweest dat er niet nog een zonnepark naast zou komen. Deze plannen waren niet begrensd. De enige mogelijkheden binnen Plan voor de Zon die er nu nog zijn rondom Wirdum en Wytgaard, is de strook tussen 50 en 150 meter uit de dorpsrand. Die rand is overeind gebleven en binnen die rand moet er instemming van omwonenden zijn, daar moeten omwonenden participeren. En ik weet nu wel hoe de omwonenden er tegenover staan: Nee, niet. Negatief. Dat is gecreëerd. En ik zit zelf ook in de duurzaamheidscommissie trouwens, van Wirdum en Wytgaard. Dat ik tegen deze zonneakkers was en ben, betekent natuurlijk niet dat ik niet voor duurzaamheid ben. Integendeel.

LS: Had de gemeenschap er denk je van kunnen profiteren op enige manier als de plannen wel waren doorgestaan? Economisch dan wel psychologisch?

PS: Ik denk het helemaal niet. Want participatie, instemming etc. was helemaal niet vereist bij deze plannen. Dus waarom zou je dat als investeerder dan gaan doen. Dat kan natuurlijk een bedrijfsfilosofie zijn om het dan wel te doen, maar bij deze plannen hoefde dat helemaal niet. En zeker een investeerder van Kronos, die delen van parken door gaan verkopen aan andere investeerders, dat vind ik sowieso al gruwel denken. Dat dat met zoiets gebeurt. Die hebben er helemaal geen belang bij.

LS: In de literatuur over deze onderwerpen gaat het over een eerlijke verdeling van de baten

en de lasten. Zou daarvan in dit geval sprake zijn geweest?

PS: Het dorp zou alleen de lasten dragen.

LS: En de baten zouden zijn geweest voor de ontwikkelaars?

PS: Ja. Het bestemmingsplan voorzag daar gewoon niet in.

LS: In hoeverre is er volgens jou leiderschap getoond door partijen die achter deze plannen zaten?

PS: Vanuit Groenleven en Kronos?

LS: Ja.

PS: Nee, vind ik niet.

LS: En ook niet vanuit de gemeente bijvoorbeeld?

PS: Nee, dat heb ik niet gemerkt. Ja dat is schrikken voor ze, ze realiseren wat hun eigen plannen te doen geven. Wat voor commotie ze veroorzaken. Nee eigenlijk niet. Het leiderschap is vanuit het dorp getoond, vanuit de actie bereidwilligheid om ertegenin te gaan. Van de acties die ondernomen zijn. Ik wordt er nu nog regelmatig op aangesproken, van: goh, mooi dat jullie dit bereikt hebben. Ik hoor nooit, ik kan met de hand op het hart zeggen, nooit zeggen van: goh, jammer dat het nou niet doorgaat. Dat heb ik niet 1 keer gehoord. Ik ben best wel iemand die redelijk wat bekendheid geniet in het dorp, omdat ik in besturen en dergelijke zit en maatschappelijk betrokken ben lokaal. Veel mensen kennen mij en iemand die er wel voor was geweest die zal het gerust tegen mij zeggen. Maar dat heb ik niet 1 keer gehoord, niet 1 keer. Sterker nog, bij me om de hoek heb ik iemand wonen, dat is een voorloper in duurzaamheid vanaf het allereerste begin. Die heeft zelf een functie bij de gemeente als jurist op het gebied van landelijke ontwikkeling, dus die schrijft bestemmingsplannen en dergelijke. Diegene had al zonnepanelen op zijn dak liggen ruim voordat de rest van Nederland daaraan begon. Hij heeft zijn eigen grijswatercircuit binnen zijn eigen huis gecreëerd. Nog heel veel van zulke dingen. En die persoon heeft ons heel erg ondersteund met juridische tips en trucs. En uitleg. En die heeft mij bestemmingsplannen goed leren lezen, dat is ook materie daar moet je echt kennis van hebben. Van iemand waar je het helemaal niet verwacht, die heeft ons ondersteund, mij dan, en ook gefeliciteerd met het behaalde resultaat.

LS: Dus leiderschap getoond door de bewoners.

PS: Ja.

LS: En vanuit de dorpsbelangen misschien ook?

PS: Ja. Al moet ik wel zeggen dat wij als omwonenden het dorpsbelang wel een stukje op sleeptouw hebben genomen steeds hoor. Ja, met initiatiefneming en dergelijke wel hoor. Het grootste initiatief kwam bij ons als omwonenden vandaan. Dat wil niet zeggen dat

dorpsbelang er niet achter stond, dat absoluut niet. Maar qua initiatiefneming en contacten en dergelijke zijn we als omwonenden voorop gegaan. Absoluut, dat heb ik ook heel vaak gehoord hoor.

LS: Heeft de lokale media of de landelijke media volgens u veel invloed gehad op de beeldvorming en het draagvlak voor de geplande zonneparken binnen de gemeenschap?

PS: Ja. Je kon merken dat de media ook op onze hand zat. Je moet ook een beetje weten hoe je met media moet omgaan. Je merkte wel dat er heel erg vanuit onze visie werd geschreven. Een journalist bij de Leeuwarder krant was er heel actief mee bezig, bij het Fries dagblad een kleinere krant en ook omroep Friesland was er heel erg mee bezig. We hebben het rtl 4 nieuws gehaald, die hebben er een dag bovenop gezeten. We waren het tweede nieuwsitem van die avond, heel uitvoerig aan het woord gekomen. De Telegraaf hebben we een keer of 3-4 in gestaan. Media is heel machtig. Ik weet dat de lokale wethouder, meneer Deinum, die is echt wel een dag, tussen aanhalingstekens, ziek geweest van de nieuws storm die over hem heen kwam. En dat weet ik van het intensieve contact dat ik met raadsleden had. Dus ik weet gewoon dat het een heel groot effect heeft gehad. De media, zeker als je ze een beetje mee hebt, hebben heel erg veel invloed op de beeldvorming die om de plannen heen ontstaan.

LS: In hoeverre hebben uw vrienden, familie en collega's je eigen beeldvorming over de pannen?

PS: Ik denk weinig tot niet. Iedereen kon de weerzin van deze plannen wel begrijpen. Ik heb nooit geluiden gehoord van: goh, wat jammer.

LS: Zou je zeggen dat mensen uit het dorp, bijvoorbeeld de niet-omwonenden, zich uit solidariteit misschien ook wel aansloten bij het verzet tegen die plannen?

PS: Dat denk ik wel. We hebben er bewust voor gekozen om dit te beperken tot de directe belanghebbenden, dus mensen die volgens de wet ook een procedure hadden kunnen starten bij de Raad van State. Maar je hoorde heel veel geluiden, ook tijdens de algemene ledenvergadering van dorpsbelang: mensen die aan de andere kant van het dorp wonen maar wel het woord namen, die zich lieten horen. Dus de niet-direct omwonenden. Dat was heel erg duidelijk. En draagvlak was er niet. De solidariteit in dit dorp was enorm groot. Als je ook keek op de buurt app, de geluiden de reacties van omwonenden, die was heel erg groot.

LS: Heeft dat mogelijk het gebrek aan draagvlak nog beïnvloed of versterkt?

PS: Ja, zo kun je dat wel stellen. Dit was een plan, zoals het hier werd neergelegd, als je dat in een vergelijkbaar Fries, Drents of Overijssels dorp had neergelegd met hetzelfde open landschap dan had het precies dezelfde reacties opgeroepen als in Wirdum.

LS: Waren er in de gemeenschap überhaupt voorstanders van de geplande zonneparken?

PS: Ik heb ze niet gehoord. Dat zag je met de raadscommissievergadering ook aan de publieke tribune. Die zat overvol, moesten naar een grotere zaal toe op gegeven moment. En dat waren ook niet alleen maar omwonenden die daar zaten. Maar ook mensen uit de

tweede en de derde ring, om het maar even zo te benoemen.

LS: Zou je zeggen dat alle tegenstand van bewoners en belangengroepen tegen de geplande parken veel invloed hebben gehad op het uiteindelijk intrekken van de plannen? Of was dat de verdienste van de overheid.

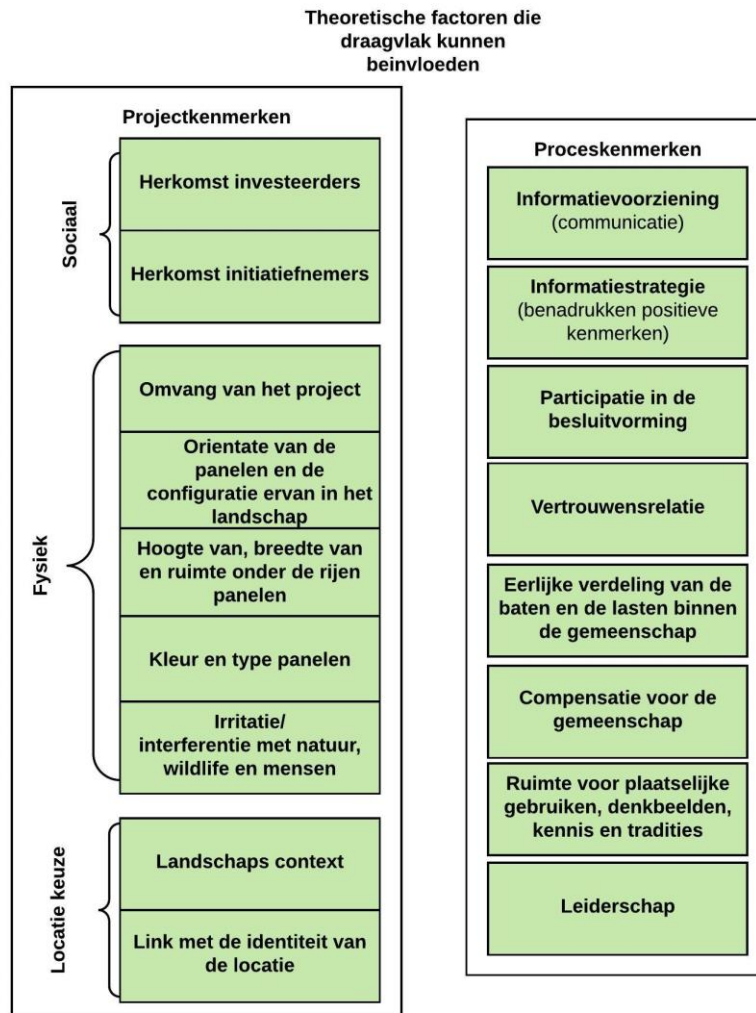
PS: Nee dat is echt onze verdienste geweest. De wethouder had in de raadscommissievergadering min of meer al aangegeven dat hij de parken rondom Wirdum en Wytgaard niet wou. Alleen juridisch kon hij dat niet keren. Dus dat zei eigenlijk al, dat hij zijn eigen in eerdere instantie bestemmingsplan en de gevolgen ervan niet overzag. Dat zei dat eigenlijk al. Dus je wist eigenlijk al op welk standpunt de wethouder stond maar die hij niet nader gedefinieerd kon uitspreken. Dat had geresulteerd in zijn oproep van ga naar de Raad van State. En als we die stap niet hadden ondernomen, de stap naar de Raad van State, dan waren we weer geconfronteerd met aanvraagprocedures. Dat weet ik wel zeker.

LS: Wat zou je achteraf beschouwd graag anders hebben gezien aan de geplande zonneparken?

PS: Vanochtend stond een opiniestukje in de Leeuwarder Courant. Het ging over zonneakkers in Friesland en Garyp werd aangehaald. Er werd eigenlijk gesteld dat alle te realiseren zonneakkers vanuit een coöperatie zouden moeten komen, in plaats van het beleggers model. Dus van onderop. Als je dat gaat doen, dan krijg je modellen, dan krijg je parken die inpassen in de natuurlijke omgeving en die qua energiebehoefte en omvang passen bij de gemeenschap. Dan krijg je niet dit soort uitwassen. Dit soort uitwassen, als je dit aan de markt overlaat, dat geeft zoveel maatschappelijke reuring. En dan kom je in een situatie waar je alleen maar weerstand krijgt. Het baten lasten verhaal kom je dan terecht. Je ziet, om Wirdum zijn ook heel veel opiniestukken ingezonden en brieven, in de media. Je ziet dat het indirect nog voortleeft hier regionaal in de pers.

LS: Op deze afbeelding staat een lijst met 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. Het zou voor mij heel waardevol zijn als

je de volgende 3 vragen over deze afbeelding zou willen beantwoorden.

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

PS: Dat is de herkomst van investeerders en initiatiefnemers. Dat is heel belangrijk.

LS: Oh dat is heel belangrijk?

PS: Ja. Ook de omvang van het project. De oriëntatie van de panelen en de configuratie ervan in het landschap vind ik helemaal niet passend.

LS: Is ook belangrijk geweest?

PS: Heel belangrijk. Kleur en type panelen is heel belangrijk.

LS: En de hoogte van, breedte van en ruimte onder de panelen?

PS: Ja ook, ook. Eigenlijk kan je hier het hele rijtje wel aangaan. Hè, de irritatie/interferentie met natuur, wildlife en mensen, de context van het landschap.

LS: Die kan ik ook noteren als belangrijk?

PS: Ja. En de link met de identiteit van de locatie ontbrak ook volledig. Dat weerhoudt zich weer aan de landschaps context. Het past niet bij ons. De proceskenmerken, voor zover er bij ons van informatievoorziening sprake was, heel gebrekkig, was dat achteraf communicatie. Feitelijk gezien was van communicatie en informatievoorziening geen sprake behalve dan de aankondiging van de vergunningaanvraag in de krant.

LS: En is dit belangrijk geweest voor het gebrek aan draagvlak?

PS: Ja. De overval strategie he, die is gehanteerd. En doordat er geen informatievoorziening is, heb je ook geen informatiestrategie. Nouja, niet communiceren kan natuurlijk ook een strategie zijn maar daardoor worden positieve kenmerken ook niet benadrukt. Daardoor heb je automatisch ook geen participatie in de besluitvorming. Daardoor ontbreekt de vertrouwensrelatie. Van een eerlijke verdeling van de baten en lasten in de gemeenschap was geen sprake. Compensatie voor de gemeenschap, geen sprake van. Ruimte voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis en tradities ook volledig aan voorbij gelopen. Want er was geen overleg hè, geen communicatie geweest.

LS: Dus als we naar de kolom met proceskenmerken kijken, ik probeer voor mezelf op een rijtje te krijgen welke nou belangrijk zijn geweest voor het ontbreken van draagvlak. Ik heb nu informatievoorziening genoteerd.

PS: Eigenlijk een soort domino strategie, het ene blokje ontbreekt, valt om, en daarmee valt de hele rij.

LS: Als je 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/het meest essentieel voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

PS: Ik denk cruciaal is het ontbreken van informatievoorziening. Cruciaal. Wat ik al aangaf, die hele rij dominosteentjes die donderde daarmee om.

LS: Zeg je dan dat stuk voor stuk die dominostenenen afzonderlijk wel belangrijk zijn?

PS: Ja. Kijk, als je wel een informatievoorziening hebt en er wel informatiestrategie is met participatie in de besluitvorming, dan kan er alsnog een vertrouwensrelatie ontbreken. Maar als er geen informatievoorziening is, dan ontbreekt de informatiestrategie, dan ontbreekt participatie en dan heb je automatisch geen vertrouwensrelatie. De hele rij is bij ons vanaf steentje 1, informatievoorziening omgedonderd.burghoornburghoorn

13. Interview transcript Harm van der veen, projectleider bij Groenleven

@ Kantoor Groenleven te Heerenveen

15 november

LS: Wie ben je en in welke functie of hoedanigheid was je precies betrokken bij het zonnepark project Garyp en het besluitvormingsproces daarover?

HV: Ik ben Harm, Harm van der Veen. Toen begonnen als hoofd projectleider. Eerst hadden we in Drenthe gebouwd, TT Assen, dat was het derde zonnepark. Toen was ik projectleider. Later ben ik gewoon operationeel directeur geworden, zovan: Je moet alles aansturen. Dat was na het project eigenlijk. Maar in deze fase waren we ook nog wat kleiner en dat paste ook helemaal, we hadden wat minder projecten dan nu en we waren heel erg betrokken bij het project. In principe de rol van mij op dat moment was gewoon projectleider, vanaf het begin eigenlijk, vanaf de bouw gestart en alles meegemaakt. Het hele voortraject helaas niet echt he, met vergunningen dat was toen al wel gebeurt. We hadden de vergunning, we hadden financiering. Of in ieder geval, het was gefinancierd door de stichting inmiddels. En de aansluiting was in gang. En op dat punt ben ik ingestapt.

LS: De aansluiting?

HV: De aansluiting van Liander he, de netaansluiting. Die was in opdracht gegeven op dat moment. Normaal is dat ook best wel heel vaak een heel verhaal. Er zit hier ook nog wel een verhaaltje aan vast maar, in ieder geval, die was toen in opdracht gegeven. En toen zijn we begonnen met bouwen. Dus ik weet er best wel veel van, maar vooral het operationele verhaal. Maar als je me vraagt om de rol, destijds was ik gewoon projectleider van het project.

LS: Kun je iets meer vertellen over wat die rol, en de rol van Groenleven in het algemeen, in het project inhield? Je noemt operationeel?

HV: Wat ik me nog herinner, we waren daar de bouwer, we ontwikkelen ook zelf parken voor onze eigen investeerders maar dit was puur een EPC. Zo noemen we dat. Het terrein moest daar klaar zijn, het was een oude vuilstort en die wordt dan afgesloten met folie en daar komt dan grond overheen. En toen ik daar voor de eerste keer was, toen zouden we eigenlijk bijna beginnen, toen was dat nog niet gereed. Dus toen hebben we ons eerst daar best wel heel erg hard voor gemaakt, van: He er moet grond komen. Dat is het eerste ding, van: Goh we willen beginnen maar het is niet gereed. Dus toen hebben we een bouwteampje opgericht, dat was natuurlijk ook ons belang. Elke week of twee weken vergaderd en toen hebben we eerst gezorgd dat de bult werd afgedicht, dus plastic erover, folie erop en zand erop. En toen kwam eigenlijk de bouwfase, dus de constructie moest erop. De bult is toen ingemeten om te kijken van: Wat zijn de hoogteverschillen, hij loopt op. Dat soort dingen. Dus toen hebben we een plan gemaakt met verschillende paaltypes ook, ik weet niet of je daar wat van weet. We hebben verschillende lengtes gemaakt, met een 3D model. Er zitten uit mijn hoofd, het is alweer even geleden, ik denk 9 paallengtes in. Daar hebben we een heel 3D model voor neergezet, we hebben ook best wel een nieuwe constructie gebruikt. Betonplaten met een paal erin en daarna kun je ze in hoogte verstellen. Dus betonplaten neergelegd, palen neergezet met de juiste lengte, dus hij volgt helemaal de glooiing van het terrein. En wat mijn rol hierin is, is gewoon vanaf het begin zorgen dat die constructie gebouwd wordt, dat de panelen erin komen, kabelwerk, en de netaansluiting.

Vanaf het begin totdat hij echt helemaal operationeel is, dat hij energie opwekt. En toen hebben we dus ook de subsidie voor hun aangemeld, dat die ging lopen.

LS: Dus jullie hebben ook de subsidieaanvraag gedaan?

HV: De aanvraag hebben we voor ze gedaan ja.

LS: En welke afspraken zijn er eigenlijk precies gemaakt met de lokale energiecoöperatie, de lokale overheid en andere betrokken partijen?

HV: Dat is wel heel jammer, dat stukje ben ik dus niet zo goed betrokken geweest. Maar ik weet wel dat het een heel lastig verhaal was om te financieren. Volgens mij hebben wij ook daarmee geholpen van: Kunnen we nog iets doen? Ik weet ook best dat we nog wel iets van een marge hebben, we zijn natuurlijk commercieel, maar het was wel heel mooi op een vuilstort bouwen. Volgens mij hebben we ook nog iets van marge ingeleverd. Maar dat zal Gjalt jou verteld hebben, de voorzitter van de coöperatie. Wij hebben onze bouwprijs, concurrerend maar wel tegen een goede prijs gedaan. Ik dacht dat we ze zelfs nog iets vergoed hebben in de aansluiting. Wij wilden ook heel graag dus daar hebben we ook iets in gecompenseerd. En de gemeente, maar dat is natuurlijk niet mijn ding, heeft volgens mij met de woz of met de bouwleges heel erg gecompenseerd. En waarom, het is natuurlijk een prachtig mooi project. 30 of 40 jaar geleden, dat is ook nog wel een mooi verhaal, was het heel negatief. Er kwam een vuilstort in het dorp en iedereen was tegen. En nu 30-40 jaar later werd die eigenlijk teruggegeven van: He, we doen er nu een zonne-energiecentrale op die ook echt van het dorp is, via de eigen stichting. En dat is een heel mooi ding. En wat onze rol daarin geweest is, ja we hebben het natuurlijk financieel mogelijk gemaakt en al onze kennis, we zijn nu natuurlijk een flink stuk verder maar er was toen echt weinig kennis. We hadden toen inmiddels twee parken gebouwd en een aantal hele grote daken gedaan. Daarvan hadden we op dat moment ook echt wel kennis. Dus we hebben ook onze kennis ingebracht van: He, als we het nu zo doen of zo doen. Ik weet bijvoorbeeld dat hij eerst zuidgericht was. Op een gegeven moment hebben we gezegd van: Goh, dan halen we het vermogen niet en de opbrengst wordt moeilijk. Dus toen hebben we gezegd: Kunnen we niet oost-west doen? En dat is het uiteindelijk ook geworden. Daar hebben we allemaal berekeningen voor gemaakt he, wat is nou de prognose. Daar hebben we hen heel erg in ondersteund. Zovan: Als je dit ontwerp doet brengt het dit op. Hoe maken we het park rendabel.

LS: Als je het hebt over de samenwerking met die partijen. Is er volgens jou leiderschap getoond in het project? Dus door Groenleven of door andere partijen zoals de energiecoöperatie.

HV: We doen nu veel meer. Maar dat was wel een bijzonder project. We hadden elke twee weken een bouwvergadering, en je had een hele fanatieke stichting die het er in principe gewoon 's avonds bijdeed. Maar absoluut. Ook wij dan als Groenleven in de vorm van mezelf dan, elk probleem dat we hadden die hebben we ook met z'n allen opgelost. En er was nog een eigenaar bij, die heeft gezegd van: Oke jullie mogen de grond hebben. Ook die had zoiets van: We moeten het doen. Dan was er nog een aannemer bij, die was van het uitvoeren, die moest ergens heel veel grond weghalen. Wat kenmerkend was aan dit, het was ook een Friese aangelegenheid, er werd ook Fries gesproken. Ik heb het wel zo ervaren

van: We gaan het doen met z'n allen en iedereen wou wel. Dus Holwerda kan zeggen van: Ja, maar dit wil ik niet. Of de Stichting kan zeggen: Ja maar dit...Of Groenleven kan zeggen van: Ja dit is allemaal meer werk dat doen we niet. Nou daar zijn we met zijn allen vind ik heel flexibel in geweest. Op gegeven moment hebben we ook, met die verschillende paallengtes, eerst zijn we ook veel later begonnen natuurlijk en dat was wel heel jammer. We zouden volgens mij in mei beginnen, nou we zijn in september dacht ik begonnen. Daarna werd het alleen maar minder weer en dat heeft in de bouw natuurlijk best wel veel extra uren gekost. Maar daar hebben we eigenlijk nooit wat over gehoord, iedereen wou het gewoon en het was echt een succes voor de stichting om dat te bouwen binnen de termijn. Het was een bijzonder team, laat ik het zo zeggen. Ik denk dat iedere schakel echt bijzonder was. Ik denk dat ieder zijn eigen, je zegt leiderschap, ik denk iedereen nam zijn verantwoordelijkheid. Ik denk dat dat een goede omschrijving is. En natuurlijk zijn wij commercieel, maar als iedereen dan zo fanatiek is en het graag wil, dan gaat het ook allemaal makkelijker.

LS: En over die samenwerking, zou je dan ook zeggen dat daar een vertrouwensrelatie bestond?

HV: Ja. Absoluut.

LS: En naar de lokale gemeenschap toe? Denk je dat er vertrouwensrelatie was tussen de uitvoerende partijen en de lokale overheid, de inwoners en de belangengroepen?

HV: Ja dat denk ik absoluut, we hebben tijdens de bouw heel veel bewoners gehad. Op een gegeven moment hebben we dat wel even afgesloten met wat hekken, je zit wel met veiligheid he er wordt natuurlijk gewerkt. Maar als de tijd er was, na 5 uur of in het weekend, dan hebben we ook de lokale mensen laten zien van: Hé, kom even kijken. Dat ze vroegen van: wat gaan jullie doen? Ja, dat was enorm veel betrokkenheid. En ik weet niet of dat in elk dorp zo is, maar het hele dorp was betrokken.

LS: En in dat contact, had je het idee dat daar een soort van vertrouwen was naar jullie toe? Zovan: Het is in goede handen?

HV: Ja. Absoluut. Er was vertrouwen en een soort trots dat zij als dorp dit doen. En de dubbelfunctie was heel mooi hoor. Dat je een vuilstort, dat klinkt al negatief, dat je daar iets moois op zet. Iets wat energie opbrengt, iets wat duurzaam is. En dat werd echt heel breed gedragen door het dorp, dat weet ik zeker.

LS: Daarnet zei je dat het echt een Fries project was en dat er ook Fries werd gesproken. Zou je dan ook zeggen dat er ruimte is geweest voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis en tradities?

HV: Ja. Dit was in Friesland, daarom noem ik het Fries. Maar dit zou ook heel goed, als het bijvoorbeeld in Drenthe is, doe het dan met regionale partijen. Dat heeft ons hier heel erg geholpen, dat zie je ook. De constructie komt uit Leeuwarden, Mannen van staal heten die. De bouwers komen uit Franeker en Ried. Dus het is allemaal regionaal. Dat heeft ons heel erg geholpen he. Je ziet nu bij andere collega's die komen met heel veel Roemenen aan, die heel hard werken voor hun geld. Alleen dan heb je wel minder draagvlak. Dan zie je wel dat

het niet uit de regio komt. En dat speelt wel mee.

LS: Welke zijn dat dan bijvoorbeeld?

HV: Nou ik zal geen namen noemen, maar dat zijn heel veel andere bouwers, vooral ook Duitse bouwers, die gewoon harde werkers inhuren uit Roemenie of Polen en dat wordt natuurlijk ook gezien door de lokale mensen. Maar wat wij gedaan hebben, dat was een grondboer uit de buurt, die hebben we het gegeven. We hadden ook wel eens een keer, toen was het heel erg nat en toen moesten we een pomp hebben. Toen hebben we het regionale loonbedrijf gebeld van: Hé kan je ons helpen? Dat is heel belangrijk. En het was ook in ons voordeel want zo zijn we hier ook wel een beetje van: Hou het in de regio. Ik denk dat dat voor dit soort initiatieven heel belangrijk is. Dat je natuurlijk draagvlak onder je bevolking hebt maar ook dat je regionale partijen daarvoor benaderd.

LS: Weet jij precies het aantal hectares en precies de capaciteit in MW? Want het wisselt een beetje per website of per bron. 6 hectare en 7 MW?

HV: Nou, uit mijn hoofd..27 duizend en 60 panelen, die weet ik nog. Maar ik kan er zo even de bouwtekeningen bijzoeken he, dan weet ik het precies.

LS: En het type panelen dat gebruikt is? Dat zijn gewoon..

HV: Poly en 265 wp panelen. Dus dan kom je op 7.2 MW. Maar ik kan exact even voor je uitzoeken als je de exacte netto oppervlakte en vermogen wilt weten.

LS: Nouja, als het 7.2 is.

HV: Het is 7.2 ja.

LS: Oke. Ik heb in eerdere gesprekken gehoord, misschien is dat dat met die palen en die glooiing wat je net vertelde, dat jullie nog innovatieve technologische toepassingen hebben gedaan om het park mogelijk te maken. Is dat zo?

HV: Nou en en en en. Want een zonnepark, dat heeft ook met geld te maken, om het rendabel te maken doe je in principe bouw je dat op een boorpaal, dus dan boor je echt een paal in de grond. Dat was hier een uitdaging want het was hier absoluut niet toegestaan. Er ligt afval, er ligt een folie op en er ligt ongeveer een meter grond op. En als je dat wilt doen moet je 70-90 cm boren en dat zit je te dicht bij die folie, dus dat mocht niet. Toen hebben we betonplaten ontwikkeld die we er gewoon op hebben gelegd, waar een paal in kon die je kan stellen. En we hebben dat wel gecombineerd he, dus die betonplaat is omdat je niet mag boren en die paal die kun je zo afstellen op die glooiing. Het is wel, wat ik net ook zei, het is een gecombineerd verhaal. Het is wel uniek, want daarna hebben we nog 2 projecten gedaan maar dat was hier echt de eerste waar we dat voor bedacht hebben. En wat ik nog wel een heel mooi verhaal vind, als het park op een gegeven moment afgeschreven is, of niet meer rendabel, of weet ik veel wat. Je kan het ook heel makkelijk weghalen. Want je haalt die betonplaten heel makkelijk weg en dan is het in principe weer in de oorspronkelijke toestand terug. En met boren kan dat ook hoor, maar dan heb je het er allemaal ingeboord en dan moet je het er ook allemaal weer uitboren. En soms hebben we wel eens het idee op

bepaalde locaties vanwege ecologische dingen, dat is natuurlijk in Wirdum niet het geval hoor, als je een zonnepark gaat bouwen en al die palen moeten in de grond. Dan is dit wel een hele mooie want je legt het er gewoon op, het doet geen kwaad, je kan het er ook heel makkelijk weer opruimen en je roert eigenlijk de grond niet. Dus dat zou een andere functie kunnen zijn van deze constructie.

LS: Interfereert of irriteert het project voor zover je weet nog op enige manier met natuur, wildlife en of mensen? Bijvoorbeeld door geluid, flikkering of bouwactiviteit. Natuur is er misschien niet echt sprake van op een vuilstort.

HV: Nou in het begin was er nog wel eens een hertje, maar heel weinig. Maar het is een bijzonder project qua positiviteit. Ik heb daar nooit, je weet het nooit he misschien die mensen die nog iets van negativiteit hebben hoor je misschien niet, maar wat ik zeg de mensen zijn er wel geweest en die kwam ook echt gewoon naar boven lopen letterlijk. Met een verhaal. En eigenlijk altijd positief. Zovan: Wat mooi dat je op deze locatie dit krijgt. En, dat is jouw vraag niet, maar als ik het bruggetje met Wirdum mag maken, dit is een vuilstortlocatie waar een vuil locatie waar iets moois van komt. Dat is ook niet heel moeilijk qua draagvlak. Maar doe je een mooi stukje landbouwgrond dat is dat heel lastig. Ik kan niet zeggen dat ik hier negatieve`dingen.. schittering is volgens mij, later heb ik die wel eens bij andere projecten teruggekregen. En er is hier wel een onderzoek naar gedaan, maar doordat hij ook heel hoog staat, hij staat natuurlijk veel hoger, heeft niemand er last van gehad. Normaal, naast een woning en laag speelt dat veel meer als hier.

LS: Zou je zeggen dat dit project past binnen de landschaps context? Even los van dat het een vuilstort was.

HV: Doordat het een vuilstort is zeg ik meteen ja, het is veel mooier dan die vuilstort zelf. Maar inderdaad, als we dat even vergeten..Ik zie wel, het is een oost-west vorm en het lijkt wel een beetje schuur-achtig. En dat heb ik vaak terug gehoord. Als je zuid opstellingen neemt heb je allemaal losse rijen. Dit lijkt eigenlijk wel een schuur, een boer achtige iets. en dat is wel eens een keer tegen mij gezegd van: Goh, daardoor past hij goed in de omgeving. Wat wij wel in de bouw, dat is nog een andere en dat gaat nog wel veel verder, wij hebben natuurlijk de constructie bedacht en we hebben mooi oost-west 'daken'. En ik weet nog wel dat iemand tegen me zei, dat was best wel een commercieel iemand uit de buurt, van: achteraf had het misschien nog wel wat hoger gekund dan hadden we er misschien nog iets onder kunnen doen.

LS: Dan hadden ze er dingen onder kunnen stallen.

HV: Ja stallen. Zelfs misschien wel telen. Dat is ook nog maar de vraag of je dat wilt doen op een vuilstort. Maar ik heb ooit een keer, niet over de vuilstort hoor maar een heel ander verhaal, met een champignon-teler die zei van: goh, dat zou ik eronder kunnen doen. Die vraag hebben we wel een keer gehad van: goh het is wel heel mooi, maar is dat misschien een idee.

LS: En zou je zeggen dat het aansluit bij de identiteit of het karakter van een voormalige vuilstort?

HV: Dat vind ik wel en dat is ook het draagvlak daar geweest, zovan: Ja het was eigenlijk een vuilstort en nou ligt hij daar maar. Hij ligt er maar en hij is afgedekt maarja dat is allemaal onkruid wat af toe een keer wordt gemaaid. En nu heeft hij echt een functie. Dus ik heb letterlijk de opmerking gehad uit de omgeving van: Dan is het niet voor niks geweest. Het was natuurlijk jammer maar nu is het weer terug en het dorp heeft er wat aan en we hebben nu duurzame energie. Dat was nog een ander verhaal, er was een vrouw die zei: We hebben geen kernenergie, wat mooi dat we dit hier nu kunnen doen. Het was eerst best wel negatief en dat hebben we gecombineerd en dat is echt wat we heel vaak hebben teruggehoord.

LS: Is de informatievoorziening, aan lokale overheid, bewoners en belangengroepen, ook vanuit jullie gekomen of voornamelijk vanuit andere partijen?

HV: Nou een beetje uit het team eigenlijk maar ik moet wel echt zeggen dat de stichting daar het voortouw in namen. Ze hebben een lokale cameraman ingehuurd. En wat hebben ze gedaan, die heeft elke dag daar filmpjes gemaakt. Dus het leek weinig te veranderen maar elke dag heeft hij die gemaakt en hij heeft ze uiteindelijk aan elkaar gemonteerd En dat is wel heel leuk. En ik weet dat ze daar meer avonden voor.. Natuurlijk, het bestuur heeft het eerst gekregen. Toen hebben ze met de opening de hele omgeving uitgenodigd, de buurt, toen konden ze de film zien. En dat is wel heel leuk. Dat hebben we eigenlijk nooit meer gedaan, maar dat was heel goed. Dat viel heel goed. Aan het einde kregen we volgens mij bijna applaus van goHV: het was eigenlijk een rommeltje en nu is het in ieder geval mooi strak.

LS: En is er vanuit jullie informatievoorziening geweest?

HV: Ja bij dit project heeft volgens mij toch wel echt de stichting het voortouw genomen, omdat die daar echt lokaal is. Normaal, we hebben Maarten hier rondlopen onze marketeer, die laat wel heel vaak bij andere parken even, we nodigen wel eens mensen uit van: Heb je een vraag, oke dan gaan we een keer daarheen. Ik dacht ook nog dat hun hier bij de bewoners tussentijds twee momenten hebben gehad. Als je vragen had kon je je volgens mij melden, en dat doen wij ook wel hoor, dat doen we niet elke dag want het is ook niet altijd veilig en ze zijn gewoon aan het werk daar.

LS: En zijn dat dan opengestelde werkgroepen of inspraakmomenten? Of hoe moet ik me dat voorstellen?

HV: Ja dat moet je eigenlijk aan Michiel vragen. Wat ik nu noem, wat ik bedoel is eigenlijk gewoon tijdens de bouw. En ja, sorry maar dan is het eigenlijk al geen inspraak meer. Dan komt het er al. Maar wel mensen die komen informeren van: Oke dit is het. en Michiel die geeft wel, die heb je volgens mij al geïnterviewd, die geeft wel inspraakavonden. Dat is helemaal in het voortraject.

LS: Dus dat heeft bij dit project aan de voorkant wel plaatsgevonden?

HV: Ja dat is er wel geweest, maar dat weet ik dus niet want toen was ik er nog niet. Dat weten Gjalt of Sytse..Ik weet zeker dat er inspraakavonden of iets zijn geweest, dat ze dat meegenomen hebben. Maar hoe dat bij dit project gegaan is weet ik niet.

LS: Maar jouw indruk is dat het er wel is geweest?

HV: Ja, zeker.

LS: En was stonden daarbij alles al vast denk je? Of waren er ook nog dingen onderhandelbaar of bespreekbaar.

HV: Bij deze weet ik het echt niet. Maar bij het normale verhaal staan er altijd een aantal dingen vast maar zijn er ook een aantal dingen onderhandelbaar. Dus bijvoorbeeld over hoogtes, over de opstelling. Hè, als er nou iemand net zegt van: Ja ik woon daar en bij oost-west heb ik er last van. Dan hebben we heus wel eens gekeken of zuid voor ons ook mogelijk is. Dus ik weet het niet exact bij deze omdat ik er niet bij was. Maar in zijn algemeenheid uiteraard. Er komen inspraakavonden bij zovan: Dit zijn de constructies die wij op het oog hebben, dit zijn de hoogtes, maar natuurlijk worden er dingen soms gewijzigd als daar meer draagvlak voor is. Want dat is ons doel ook.

LS: En wat betreft de baten en de lasten? Zou je in dit geval zeggen dat de gemeenschap baten heeft gehad, dat ze er echt van hebben geprofiteerd? En zijn er ook nog lasten verdeeld en voor wie dan?

HV: Wat ik wel kan zeggen is dat wij als EPC, als aannemer, hebben wij ons echt heel netjes opgesteld. Dat is echt zo. We hebben er dan wel aan verdiend, maar het was niet heel commercieel. En waarom: We wouden het ook echt doen omdat we het een prachtig project vonden. Dat was echt zo en uiteindelijk zijn wel echt de baten bij de stichting gevallen. Maar wat ik jou wel kan vertellen, ik heb het wel van horen zeggen maar dat heeft Gjalt mij een paar keer bevestigd, het was een heel moeilijk traject. Als je subsidie gaat aanvragen moet je ook aantonen dat je daar financieel capabel voor bent. Op dat moment konden zij dat niet doen. Toen hebben wij voor hen de subsidie aangevraagd, met wel de opmerking van: Als jullie het niet gaan doen willen wij het wel doen. Dat is natuurlijk wel een stukje commercieel. Maar toen bleek dat hen het wel konden doen en toen hebben wij keurig netjes gezegd van: oke zo hebben we het afgesproken. En ze hebben die subsidie gewoon netjes gekregen. En wij hebben het toen tegen een super nette prijs gebouwd. Ja zij hebben wel echt de baten gekregen. Dat is echt zo geweest, want we hadden ook kunnen zeggen van: Hoor eens we hebben het voor jou aangevraagd, we hebben meegeholpen, we zijn een financieel sterk bedrijf, en vragen die subsidie voor je aan. Maar dat hebben we dan netjes overgedragen. En in principe hebben zij natuurlijk een heel mooi businesscase, ze hebben een hele goede subsidie en hij is tegen een goede kostprijs gebouwd dus hij is echt zeker goed rendabel.

LS: En denk je dat die baten ook doorvloeien naar de rest van de gemeenschap?

HV: Ja dat zouden ze eigenlijk wel moeten gaan want dat was absoluut de bedoeling. Want ik geloof dat mensen daar nu aandelen in kunnen kopen.

LS: Ik heb begrepen dat ze via de stichting lid kunnen worden en dan kunnen ze via een constructie tegen een voordeliger tarief de stroom afnemen. Maar aandeelhouderschap heb ik niet gehoord.

HV: Ja ik heb het natuurlijk gebouwd dan en toen was het klaar En dan zit je met wat afrondings dingen. Ik heb natuurlijk vaker met Gjalte en Jacob en die stichting gesproken. En er waren diverse ideeën. Ik heb volgens mij ook gehoord aandelen verkopen. Maar dat heb ik misschien verkeerd gehoord. Maar in ieder geval, ze willen wel, je kan deelnemen. En misschien heb jij de laatste update, dat die recenter is. Maar dat is wel het idee, ze zijn echt, als je goed kijkt er zijn een aantal mensen die in de stichting zitten, ja die maken heel veel uren voor hun ideaal. Dus het is absoluut niet zo dat hen daar zelf ook maar iets rijker van zijn geworden. Het blijft in die stichting zitten en in principe is het het idee om bij wijze van spreken in de omgeving te kunnen leven van 100% duurzame stroom tegen een zeer concurrerend tarief. Dat wel de omgeving daar voordeel van heeft.

LS: En zijn er nog lasten geweest? En voor wie dan geweest?

HV: Ja wat ik weet, je bouwt een project he en panelen zijn relatief duur. Dan zou je kunnen zeggen voor de bouwvergunning moet je bouwleges betalen. Dat is niet gebeurt. Dat zijn natuurlijk grote lasten en die zijn door de gemeente genomen.

LS: O ja dat is wel een goede invalshoek om ernaar te kijken.

HV: Ja dat is echt zo, als je het over laten hebt. Volgens mij is het zo gebeurt van: Ze hebben wel wat betaald, dat is ook wel reëel want de gemeente heeft er werk van. Ze hebben volgens mij gewoon gezegd van: Oke de constructie gaan we wel belasten maar we gaan niet de duurzame panelen waar de meeste waarde in zit doen. Ik heb daar een heel mooi voorbeeld voor jou voor. Als je nu vandaag panelen op je dak gaat leggen dan is dat vergunningvrij en zonder leges. Dus volgens mij wat ze toen hier gedaan hebben is van: Nou de constructie is belast, over de constructie daar hebben we leges over gehad en relatief is dat toevallig niet het hoogste bedrag. Maar daar heeft de gemeente, als je het echt over lasten hebt, die heeft wel die lasten genomen.

LS: Jij weet ook dat er bij dit soort projecten soms sprake kan zijn van compensatie voor de gemeenschap. Dat kan financieel zijn, dat kan individueel zijn. Het kan ook niet individueel zijn maar in de vorm van een project voor de gemeenschap of iets dergelijks. Is daar hier sprake van geweest?

HV: Dat soort dingen liggen meer bij de stichting maar, wat ik kan bedenken, ervoor is wel echt een beetje een bezoekerscentrum gecreëerd. Met een vijvertje en...

LS: Een imkerij heb ik gehoord?

HV: Ja er zou vanalles komen, ik weet de laatste update weer niet, maar er was een vijver gemaakt met een uitkijktoren waar mensen heen kunnen. Ze kunnen even komen kijken van hoe ziet het park eruit. En er zou inderdaad een imkerij bij komen en wat andere dingen. Dat was toch ook weer met als doel te laten zien, als compensatie, van: goh hoe zit dat. En misschien is compensatie dat de mensen uit Garyp en omgeving nu toch duurzame energie kunnen kopen voor een.. dat kun je ook zien als een soort compensatie. Alleen dan kun je zeggen van, dat kan iedereen dus dat is dan niet.. Wat wel heel mooi is, je hebt hier de stichting het Griene nest. Minder bededen zijn daar aan het werk en die doen het

onderhoud. Dat is ook zo iets daar hebben we ook weer voor gekozen. En ik bedenk me nu ook nog dat we daar in de bouw ook voor gekozen hebben. De bouwplaats moest opgeruimd worden en daar hebben we hen ook voor ingehuurd, dat soort dingen. En volgens mij hebben ze nu voor 10 jaar minimaal en daarna nog een keer te verlengen ofzo het onderhoud. Dat is wel iets, dat is ook wel mooi voor de omgeving he. Daar zitten jongeren die het moeilijk hebben en die zijn nu eigenlijk bezig met het onderhoud van het park. Dat is opzich ook wel een mooi aspect in deze.

LS: Heeft de lokale media, of de landelijke media, volgens jou veel invloed gehad op de beeldvorming en het draagvlak voor het project binnen de gemeenschap? Of was dat zonder de media precies hetzelfde geweest.

HV: Mijn antwoord is: Het heeft absoluut invloed de lokale media. Je hebt een lokale krant die is actief, daar heeft het een paar keer in gestaan met een mooi verhaal. Dat heeft ook geholpen. Omroep Fryslan is er twee keer geweest volgens mij. Zelfs RTL4 is toen geweest. Dat wel dus ik weet zeker dat het wel geholpen heeft. Ik weet alleen niet, als het er totaal niet was geweest, hoe het dan was geweest. Dat is heel lastig.

LS: Maar je indruk is dat het heeft bijgedragen?

HV: Ja, het is nooit negatief geweest. Het heeft altijd bijgedragen.

LS: En solidariteit? Heeft solidariteit veel invloed gehad op het draagvlak binnen de gemeenschap? Solidariteit met naasten, vrienden, collega's, maar ook met de buurt en de rest van het dorp.

HV: Absoluut.

LS: Je denkt dat er minder draagvlak was geweest dan nu als er geen solidariteit was geweest?

HV: Dat klopt. Die was er echt. Maar, en dat is niet het antwoord op jouw vraag, de kern is weLS: Als je nu op een vuilstort waar toch het hele dorp 30 jaar last van heeft gehad, iets bouwt met zijn allen heb je zoveel draagvlak en solidariteit met elkaar. Dat is echt zo he. Want je hebt het ook over Wirdum, dat is zo'n groot verschil. Was het in Garyp op een stuk landbouwgrond geweest, wat krijg je dan, dan is die landbouwgrond van 1 boer dus die krijgt die huur en die profiteert er dan van. Die heeft er mooie zakcenten aan. Dan heb je meteen al minder draagvlak. Het solidariteitsgevoel is dan minder. En deze locatie was natuurlijk van Holwerda, is natuurlijk de eigenaar, die heeft gezegd: Ik hoef niks. Die moest wel een bedrag hebben om, je moet altijd iets afspreken. Maar hij heeft altijd gezegd van: Ik hoef niks. En dat is wel het begin natuurlijk. Iedereen zei ook van: Ons zonnepark. Dat is echt zo. En dat waren echt mensen die er niks mee te maken hadden, maar zo werd het wel gezien.

LS: Gaaf!

HV: Ja.

LS: Wat zou je achteraf beschouwd graag anders hebben gezien aan het project?

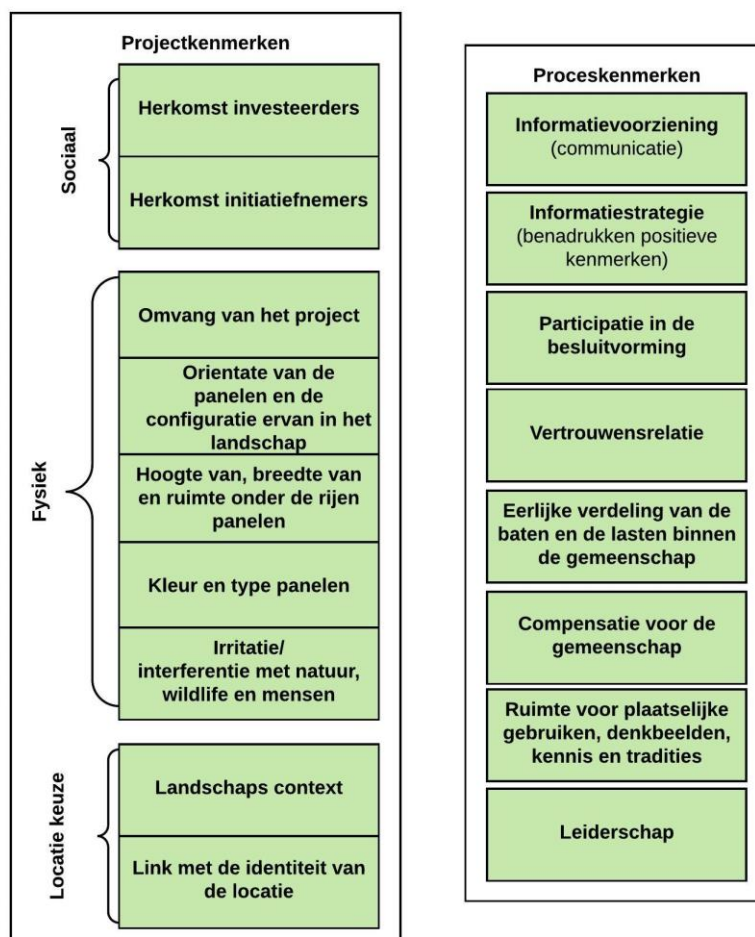
HV: Goeie vraag. Tja, dat is dan weer bouwtechnisch, we zijn in een hele late periode begonnen met bouwen uiteindelijk. En dat is dan wel weer onze solidariteit, als we ons heel commercieel op hadden gesteld, we hebben gezegd in mei gaan we bouwen. Maar die grond was toen nog lang niet klaar. Daar hebben we heel lang om ge-emmerd, met die grond. En toen zijn we uiteindelijk september-oktober begonnen. En dat heeft ons tijdens de bouw tot zulke extreme omstandigheden, dat het zo nat was. Dus als je mij puur als bouwer vraagt dan zeg ik van: Ja verdorie dat hadden we eerder moeten doen. Aan de andere kant was dat nou juist die solidariteit van: We gaan het gewoon doen, we kunnen wel gaan lopen piepen met z'n allen maar we gaan het gewoon doen. Nee het is een hele mooie groep geweest, het is een succesverhaal, we hebben het ook binnen de planning gebouwd. Voor de subsidie was er ook een bepaalde datum, dat hebben we ook allemaal gehaald.

LS: Een deadline waarop de subsidie verloopt?

HV: Ja. Dus dat was ook mooi. En we hebben enorm veel steun gekregen, enorm veel waardering. We hebben daarna nog een heleboel andere dingen gedaan maar nooit zoveel waardering gehad. Ik weet nog dat ik 's avonds een keer bezig was en dan kwam ook de voorzitter zelf, dat is ook zoiets, die kwam dan ook zelf van: Prachtig dat je hier bent en we zien elkaar morgen op de vergadering! Maarja dat is juist positief. Eigenlijk was het een succesverhaal. Er is niet iets echt helemaal misgegaan, dat is niet zo geweest nee.

LS: Tenslotte heb ik een afbeelding meegenomen met daarop een lijst met 17 kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. En het zijn kenmerken die volgens de literatuur invloed kunnen hebben op het draagvlak.

Theoretische factoren die draagvlak kunnen beïnvloeden

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

HV: Ik zag hier al staan, de herkomst van initiatiefnemers is absoluut belangrijk geweest. Want het was een regionale Friese partij. Als we daar een buitenlandse partij hadden gehad.

LS: Je doelt op de energiecoöperatie?

HV: Ja. Dat scheidt zoveel band. Investeerders is de Rabo geweest, ik weet niet of dat belangrijk is geweest. Nee ik denk het eigenlijk niet. En de locatie, dat is eigenlijk de belangrijkste. Doordat het een vuilstort was, die locatie was zo belangrijk. Ja ik denk dat dat de twee belangrijkste zijn. Het is een lokale stichting en het is een vuilstort, dat zijn echt, als ik de twee kei hardste moet aanwijzen dan zijn het die.

LS: En als je dan kijkt naar de proceskenmerken? Dat zijn er nog een aantal.

HV: Informatievoorziening, vertrouwensrelatie en ruimte voor plaatselijke gebruiken

denkbeelden, kennis en tradities. Dat zijn de belangrijkste.

LS: Zijn er wellicht nog andere kenmerken geweest die niet op de afbeelding staan, maar die volgens jou wel belangrijk zijn geweest voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor dit zonnepark?

HV: Nee je hebt het nu wel ondervangen. Het is een goede lijst.

LS: Als je 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/het meest essentieel voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

HV: Dat is die he, herkomst initiatiefnemers. Dit is gewoon de mensen, de voorzitter gaat naar de gemeente toe, daar gaat hij bij wijze van spreken op het fietsje heen. Het scheidt zo'n band. Als ik er 1 moet aanwijzen is het echt die.

LS: En als je nog een tweede zou moeten noemen?

HV: Nou dan noem ik die, de locatie. Dat is de vuilstort. Wat ik net al zei, was het een mooi stuk landbouwgrond dan was het heel anders geweest.

14. Interview Transcript Jacob van der Weij, Veehouder er en grondeigenaar

@ telefonisch

29 oktober - aanvullingen later ontvangen per mail

LS: Wie ben je precies en op welke manier was je betrokken bij de geplande zonneparken en de besluitvorming daarover?

JW: Ik ben een veehouder in het dorpje hier verderop. En we hebben daar in 2014 een perceel land gekocht achter Wirdum. Gewoon om voer te winnen en mest af te zetten zeg maar. En toen vorig jaar, 2017, zijn wij benaderd door verschillende zonneparken projectontwikkelaars. Twee. Zijn wij benaderd of we daar ook zonnepanelen op wilden hebben. Nou ja het eerste antwoord is nee, zo simpel is dat. Maar dan begin je na te denken, wat houdt het allemaal in. En vooral, wat kan het allemaal opbrengen. Maar het eerste antwoord was wel nee, dat gaan we niet op landbouwgrond doen.

LS: En je werd benaderd door twee partijen, waren dit ook Kronos solar en Groenleven?

JW: Ja.

LS: En uw boerderij is, voor zover ik begrepen heb, tussen Wytgaard en werpsterhoek(?)?

JW: Ja daar wonen mijn ouders. Wij zitten tussen Wytgaard en rode huizen(?) in zeg maar, op 5 km afstand van die percelen.

LS: U noemde net dat u ook grond heeft aan de andere kant bij Wirdum?

JW: Dat klopt, ja. Aan beide kanten. Beide kanten van de A32.

LS: Dus u heeft eigenlijk van doen gehad met beide projectontwikkelaars in die zin? Dus zowel met Kronos als met Groenleven.

JW: Nee, Kronos zeker niet. Kronos die had een hele vreemde benadering van ons. Een beetje agressief-achtig. Daar wouden we ook niet mee in zee, want die vertelden ook dingen die niet klopten. Maarja, toen hebben zij dus wel, en dat is dus ook in dit project een beetje fout gegaan, daarom is het ook fout gegaan dat weet ik eigenlijk wel 100% zeker. Kronos heeft een vergunning aangevraagd op ons land zonder toestemming. Dus dat is wel heel knap, vind ik dat. Kronos die, ik denk dat ik wel met 5 verschillende mensen aan de telefoon gehad heb en ook bij me is geweest. Nou ja, dan weet je op het laatst niet weer met wie. Het zijn gewoon van die cowboys, ja zo noem ik ze maar. Om dat land maar in te pakken zeg maar. Maar dat mag, je mag, bij jouw huis mag ik ook wel een dakterras vergunning aanvragen zonder toestemming van jou. En de gemeente wist er direct wel van dat het niet klopte. Maarja dan komt het in de vergunningaanvraag te staan. En dat pakte de Leeuwarder krant op. En dan gaat het balletje zegmaar een beetje rollen.

LS: Wat is precies uw rol geweest als grondeigenaar bij de geplande projecten? Met Kronos gaf je aan dat het nooit verder is gegaan dan een paar keer contact. Hoe is het contact verder verlopen met Groenleven?

JW: Nou met Groenleven hadden wij wel een heel goed contact. Wij zijn nooit tot een optietekening geweest. Want voor ons was ook wel van belang, wij wilden ook weten hoe het dorp erover dacht. Maar hoe Groenleven er mee omgaat dat is heel anders dan Kronos. Dat is echt een wereld van verschil. En Cnossen dat was wel wat jammer, die boer dat die wel getekend had. Want daar is wel een beetje, ja toen zijn wel een beetje de hakken in het zand gekomen door het dorp. En sindsdien zijn er heel veel die zeggen, er komt een zonnepark op het land en dat is vervuiling, of dit of dat. Maarja, dan moet je eerst wel weten hoe het eruit komt te zien. En zover waren we nog niet. Want het ging hierdoor eigenlijk wat sneller dan wij eigenlijk wouden. Ook Groenleven wou nog niet zo snel. Maar doordat het hele dorp in rep en roer was, moesten wij zegmaar wel wat sneller. Want er waren eigenlijk nog geen tekeningen, hè want er komt een landschapsarchitect en alles komt eraan te pas, hoe komt het eruit te zien. Want ja, ze kleden dat helemaal aan en op zich hadden ze dat niet eens uit het dorp gezien. We hebben wel foto's gezien en we hebben wel plekken bezocht om te kijken hoe leggen zij dit aan. Dan had het hele dorp er geen last van gehad. Ja we stonden eigenlijk gewoon 3-0 achter. En dat is eigenlijk wel een beetje door Kronos gebeurt.

LS: En over de fysieke kenmerken van het park zeg jij: het dorp had het nooit gezien?

JW: Nee, want we zijn wel met dorpsbelang om de tafel geweest, die heb ik gebeld zo van hé die 40 hectare wat Kronos aangevraagd heeft, dat is helemaal niet zo. Toen zijn we met Groenleven zijn we met dorpsbelang om de tafel gegaan. Om dat toch nog even een andere...Maarja.

LS: Van Wirdum?

JW: Ja van Wirdum. Wytgaard had daar ook helemaal niks mee te krijgen. Helemaal niet, dat zit er zo ver af. Daar heeft het dorp Wytgaard helemaal geen last van.

LS: En de fysieke kenmerken van het plan van Groenleven, om welke omvang ging dat dan precies?

JW: Nee, op die kant van Wirdum 17. En daar moesten misschien nog een paar percelen bij. Want de gemeente had een bestemmingsplan gemaakt, daar hebben ze heel lang over nagedacht, en het moest dicht bij het dorp liggen. Want de mensen moeten kijken waar de stroom wekomt. Dus ja als het bestemmingsplan daar ligt, en die projectontwikkelaars duiken daarop. Ja, dan kunnen ze dit ook verwachten, de gemeente en de provincie. En de gemeente en de provincie Friesland wilden 200 hectare rondom Leeuwarden heen hebben. Ja dat zijn hun ideeën. Dan gebeurt dit wel. En als het dan aangevraagd wordt dan moeten ze niet schrikken toch. Nou ja en dan leer je wat over de politiek en over bepaalde mensen. Tja dan komt de aap wel uit de mouw. Dus de gemeente en de provincie hebben die projectontwikkelaars heel erg benaderd, zo van: Ga aan de gang. Ga kijken om die zonnepanelen rondom Leeuwarden te krijgen. En dan is het zover, en dan gaan ze in een keer in een sporthal in Wirdum verkondigen: Ga maar naar de rechtbank want dit kan zo niet, dit is veel te groot.

LS: Het is een bijzondere geschiedenis.

JW: Ja dan moet je wel een beetje lachen. Zo gaan sommige mensen gewoon met de waarheid om. Maarja toen is natuurlijk gewoon alles uit de kast gehaald om dit niet door te laten gaan. Maar ten eerste, ze wisten helemaal niet hoe dit eruit kwam te zien. Wij hebben er nu maïs staan dat wordt 3 meter hoog. En als het zonnepark er had gelegen was dat 2.5 meter en daar hadden boompjes omheen gestaan en niemand had dat gezien.

LS: En hoeveel ruimte zou er nog onder die panelen zijn geweest?

JW: Een halve meter ofzo.

LS: Dus het zou gaan om 17 hectare, misschien ietsje meer aan de kant van Wirdum, en er zou nog een lap komen aan de kant van Wytgaard.

JW: Ja.

LS: En hoeveel hectare zou dat worden?

JW: 14 ofzo.

LS: En is eigenlijk bij Groenleven ooit verschil wat voor kleur de panelen zouden hebben, blauw of zwart?

JW: Nou we hebben het nooit over de kleur gehad, maar het zou niet schitteren.

LS: En is er nog gesproken om de oriëntatie van de panelen, ging het om rijen of om dakjes?

JW: Poeh, ik denk..zover waren we nog niet he. Die landschapsarchitect die zou ermee aan de gang. En die zou dan wel zeggen hoe het het mooiste staat. Dus die hele optie die hebben wij nooit getekend omdat wij precies wilden weten hoe het eruit kwam te zien. En we wilden ook niet dat het heel erg in het gras, dat je in die grond ging graven enzo. Daar waren we wel een beetje.. Maarja, toe maar, ze willen allemaal duurzame energie, dat komt er ook wel weer uit natuurlijk. Maar o wee als het dicht bij hen komt.

LS: Wat voor afspraken ging het om precies met Groenleven? Ging het om een opstalcontract of een optie voor een huurcontract voor 15 jaar?

JW: 25 jaar. 20 tot 25 jaar. Ja 15 jaar en met een verlenging tot 25 jaar.

LS: En dat was een huurcontract?

JW: Ja.

LS: Hoe heeft Groenleven jullie eigenlijk benaderd, hoe ging dat?

JW: Gewoon aan de deur.

LS: En dat contact verder was goed gaf je al aan.

JW: Ja. Ja, die vertelden gewoon eerlijk hoe het was. Met die procedures en de aanvragen aan die subsidies, die moesten eerst klaar en dan kon het doorgaan.

LS: En vanuit Kronos was het contact en de informatievoorziening wat minder. Dat was een beetje onduidelijk?

JW: Nouja die zeiden gewoon, ik weet niet meer wat voor tijdsbestek dat was, dat ze over 2 maanden gewoon konden beginnen. Dan hebben ze de vergunning wel klaar. "Ja we hoeven niet te wachten op de beschikking van die subsidie want we bouwen gewoon zonder". Zo praten ze. Dat was helemaal niet zo.

LS: En vanuit de lokale overheid dan, hoe zou je zeggen dat de informatievoorziening was?

JW: Nou die heb ik wel even rechtstreeks gebeld om te horen hoe dat zit. Maarja, dat is ook gewoon summier en dat moest afwachten. Want toen belde ik even over die vergunning. Nouja dat komt er wel uit, toen heb ik ze even op de hoogte gebracht daarover. Dat die aanvraag helemaal niet klopte. Maarja.

LS: Zou je zeggen dat de informatievoorziening vanuit de lokale overheid over deze geplande parken goed was?

JW: Misschien wel naar de projectontwikkelaars, maar niet naar ons. Nee. Maarja, eigenlijk hadden wij daar ook niks meer te krijgen. Wij hoorden wel eens wat en ze zouden er graag voor de culturele hoofdstad hadden ze het het liefst klaar gehad. Als je van Heerenveen af komt dan zit er zo'n viaduct en dan stond het zo mooi tegen het viaduct aan. Op zich was de locatie zo mooi. En dat vond iedereen wel. En dan kon iedereen naar de culturele hoofdstad kwam zien van: Goh, Leeuwarden doet veel aan zonne-energie. Dat wouden ze en daarom hadden ze wel een beetje druk erop, van: Kom op jongens, gaan, want we willen graag dat klaar hebben.

LS: En zou je zeggen dat er in de informatievoorziening nog een strategie is gehanteerd door deze partijen? Bijvoorbeeld door het benadrukken van bepaalde positieve kenmerken.

JW: Nou dat weet ik zo niet. Daar had ik niet zoveel mee te krijgen.

LS: Nee maar misschien dat Groenleven in de communicatie naar u toe nog een bepaalde..

JW: Nou ze wilde deze locatie wel heel graag hebben. Dat weet ik wel.

LS: Past een zonnepark volgens jou binnen de landschaps context op die locatie?

JW: Ja wij zagen het gewoon als economisch he. Ik moet er helemaal niets van hebben, die hele zonneparken niet. Met die windmolens in het land, die er staan dat is mooi, klaar en zet de rest maar op zee. Maar al die grond moeten we in de landbouw houden. Maarja, dat is economisch is het natuurlijk heel belangrijk hè. Want je bent ondernemer he en je moet verder. Ik bedoel, wij hebben daar een perceel land liggen aan de kant van Wirdum. Ja, daar moeten wij elke keer wel naar toe. Dat hebben wij ook gekocht en klaar. Maar de ontsluiting

ernaar toe dat wordt wel steeds moeilijker gemaakt voor de landbouw, door zo'n dorp heen. Want ze maken alles maar smal en je kunt er bijna niet meer doorheen.

LS: Dus eigenlijk waren jullie niet meer heel tevreden met het huidige gebruik van dat stukje grond?

JW: Nouja ik bedoel, dat is overal. De doorgang van de dorpen waar je met het landbouwverkeer door moet is beneden alle peilen natuurlijk. Ze willen allemaal maar drempels en allemaal versmallingen erin, om de tempo er maar uit te halen. Maarja diegenen die te hard rijden die rijden toch te hard en de landbouw zit er maar mee. Nouja dat is daar ook het geval. Ik bedoel, dat zijn allemaal smalle weggetjes. Wij doen er nu mais in, we hebben er nu gras in gezet, maar maïs en dan gaan we er een keer per jaar heen en dan moeten we maar even doorzetten. Maar qua vriendelijk natuurlijk door zo'n dorp heen zie je steeds meer weerstand. Vind ik overal, zo'n gevoel krijg ik een beetje. Van: Nou, je bent hier niet echt meer welkom met de machines. De machines worden ook breder, maarja de auto's worden ook breder. Ik bedoel, die kant die moeten we toch uit. Of ze het nou willen of niet.

LS: Je had niet het idee dat je welkom was?

JW: Nee, en nou hadden we een oplossing daarvoor gevonden. Dachten wij. Dat iedereen daar een beetje baat bij had. Maar dat is helemaal een beetje onderbelicht gebleven.

LS: En je zou je zeggen dat het zonnepark daar past op die plek in de landschaps context?

JW: Kijk, ik vind landbouwgrond mooi. Het zit wel mooi tegen, daar zit een heel hoog viaduct, het had daar wel mooi tegen die kant aangelegen. Mensen willen allemaal groen en willen allemaal duurzame energie. Nouja dan kunnen ze het wel zien. En niemand had daar last van. Vind ik. En de paar omwonenden die er op zitten die hebben zelf ook zonnepanelen. Zelfs de tegenstanders die hebben zelf zonnepanelen.

LS: En voorheen was het land op de locatie ook gewoon agrarisch denk ik?

JW: Ja.

LS: En zou je zeggen dat zonnepanelen samengaan met agrarisch als functie? Dat het uitslaat.

JW: Nouja we laten wel als boerenstand ook eens zien dat wij wel duurzaam willen en al doen.

LS: En je gaf aan dat jullie niet meer heel gelukkig waren met dat stukje land bij Wirdum...

JW: Ik ben er nog wel gelukkig mee, zo niet. Het is hele goede grond. Dat is het punt ook een beetje, misschien is de grond er wel te goed voor.

LS: Voor zonnepanelen?

JW: Ja.

LS: Is er ooit nog sprake geweest van concurrentie met een andere functie voor die grond, behalve zonnepanelen?

JW: Nee, op dit moment niet. Maarja, dat kan zo komen.

LS: Zouden die zonneparken voor zover je weet op enige manier nog gaan irriteren of interfereren met de natuur of wildlife of mensen door, ik zou willen vragen schittering maar dat gaf je al aan dat dat misschien niet zou gebeuren..

JW: Nee, dat hebben ze mij goed verteld dat dat niet zou gaan gebeuren.

LS: En geluid of bouwactiviteit of iets dergelijks? Dat dat zou gaan storen met natuur of wildlife voor zover je weet?

JW: Nee, ik bedoel, dat moet even gebouwd worden in een paar maanden.

LS: Maar behalve die bouwactiviteit zeg je dat dat je daar niet echt een indruk van had?

JW: Nee.

LS: En je gaf net aan dat je dacht dat eigenlijk op deze manier iedereen er wel wat beter van zou worden?

JW: Ja het dorp, ze hadden ook de mogelijkheid om het dorp mee te laten doen. Maarja dat was gewoon geen gesprek meer, niet meer mogelijk zeg maar. Je zegt het wel en ze luisteren wel, maar er werd niets meer mee gedaan. Ze stonden meer in die rechtszaken, daar waren ze meer mee bezig. Om dit tegen te houden.

LS: Op welke concrete manieren zou de gemeenschap er profijt bij hebben gehad als dit wel was doorgegaan?

JW: Ja meedelen in dat ze daar ook panelen op naam kregen. Zulke mogelijkheden. Daar was Groenleven, stond daar wel open voor. En postcoderoos.

LS: Zijn er voor zover je weet mogelijkheden geboden aan de gemeenschap om te participeren of mee te beslissen over het zonnepark? Dan denk ik aan inspraakavonden, opengestelde werkgroepen.

JW: Ja dat is allemaal wel voorgesteld maar het is er nooit van gekomen. Ook hoe het er uit komt te zien, daar zou eerst openbaar worden. Daar mocht iedereen over, vooral de omwonenden. We hebben later ook nog een avond met de omwonenden, een stuk of 15 mensen zijn daar op komen dagen. Hebben daarna, Groenleven, nog een voorstelling gedaan ervoor. Toen zeiden ze wel van: Goh, dit komt wel heel anders over. Maarja, dat gaf toen niet zoveel. Er zijn een paar mensen toen in actie gekomen en die hebben het allemaal tegen gehouden. Ik weet zeker dat, normaal gesproken had het wel doorgegaan denk ik.

LS: Waren dan denk je tijdens die bijeenkomst, of sowieso in het proces, waren dan denk je nog kenmerken van die parken onderhandelbaar geweest voor de mensen? Bijvoorbeeld de omvang of de verdeling van de inkomsten in het dorp. Waren die dingen dan denk je ook bespreekbaar geweest met de ontwikkelaar?

JW: Ja. Groenleven had ook geen 40 hectare hoor, die hadden, nouja dat van ons en dan misschien nog 5 hectare erbij. Dus eerder 22-23 ofzo.

LS: Zou je ook kunnen bedenken wat de lasten of de nadelen zouden zijn geweest voor de gemeenschap als het door was gegaan? Waren er lasten of nadelen? Misschien is je destijds ter oren gekomen waar de mensen zich het meeste zorgen over maakten?

JW: Het zicht. En schittering.

LS: Is er volgens jou nog ruimte geweest voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis en tradities?

JW: Nouja dat heeft Groenleven ook en dat staat Groenleven ook voorop. Dat de mensen die het aanleggen uit de regio komen. Dat is wel bekend. In Drenthe doen ze het met Drentse aannemers en in Friesland doen ze het met Friese aannemers. Dat staat echt wel hoog bij hun in het vaandel.

LS: En waar ik eigenlijk benieuwd naar ben, in hoeverre zou je zeggen dat er een vertrouwensrelatie bestond tussen de betrokken partijen? Bijvoorbeeld tussen jou als grondeigenaar en Groenleven? Maar misschien ook tussen jou en Kronos. Of misschien tussen deze partijen en de overheid.

JW: Nou ik denk alleen met Groenleven. Ik bedoel, we hadden de optie nog niet getekend dus we gingen wel door met, meestal willen ze gewoon normaal eerst de optie getekend hebben voordat ze verder gaan om kosten te maken. Maar die hadden wij nog niet getekend en ze gingen wel door. Dus ja dan is het vertrouwen wel goed denk ik. Wederzijds.

LS: En met Kronos was dat vertrouwen..

JW: Nee, nee dat was helemaal niks. Direct al.

LS: En naar de overheid toe?

JW: Nee heb ik niet. Nou, ik vind die wethouder zo weetje, die ken ik wel van dingen, of kennen maar daar hoor ik wel vaker wat van, maar daar heb ik totaal geen vertrouwen in.

LS: Hoe zat met het vertrouwen tussen deze partijen en de rest van de gemeenschap voor zover jij kunt zeggen?

JW: Nou ik denk dat deze wethouder wel een dubieuze rol gespeeld heeft. Groenleven en Kronos hebben altijd die wethouder en politiek iets nodig. Dus die zal daar geen uitspraken over doen. En die zijn dat gewend. En ik kan daar niet zo goed aan wennen.

LS: Is er volgens jou eigenlijk leiderschap getoond bij het hele proces van de geplande zonneparken? Dus door de ontwikkelende partijen, plaatselijke politici.

JW: Nouja, natuurlijk Groenleven die zet dat dan voor ons uit. Die nam de leiding wel.

LS: Je zou zeggen dat die wel leiderschap hebben getoond.

JW: Jazeker, die hebben dat echt wel geprobeerd. Met een avond en toen het in de krant stond gingen ze met dorpsbelang om de tafel, samen met ons. Want ja, iedereen keek wel naar ons als boer zijnde. En ik weet dat Cnossen daar ook wel echt moeite mee had.

LS: Dat herinner ik me ook van mijn gesprek met Cnossen, die zei dat dat een tijdje niet zo prettig was.

JW: Weet je, je moet alles om kunnen draaien hè. Mensen moeten, als iemand die beslissing neemt, moet je ook kijken van: Waarom neemt die man die beslissing. Het is gewoon, je moet als boer zijnde altijd openstaan voor andere dingen. Je bent wel ondernemer.

LS: Hoe zat het dan met het vertrouwen tussen jouzelf en de rest van de gemeenschap? Van Wirdum en Wytgaard.

JW: Nouja ik heb dat, wij hebben, toen het uitkwam, direct naar het dorpsbelang gestapt en gezegd hoe wij erover dachten. En hoe dit nou kwam. En ook later nog wel een avond, en daar hebben we gewoon uitgelegd hoe of wat. Nou toen zijn ze wel een beetje positiever geworden. Daar heb ik geen last meer van nee.

LS: Was er in de plannen voor zover je weet sprake van compensatie voor de gemeenschap? Danwel individueel en financieel of niet individueel?

JW: Ja nouja, dat was nog niet zo ver. Zover waren wij nog niet met Groenleven en het dorp zeg maar. Het is wel zo van, postcoderoos en hoe dat allemaal precies werkt, dat is mij ook niet helemaal bekend, maar iedereen kon daar wel aan mee doen. Maar zover is het nooit gekomen. De compensatie voor mij, voor ons, dat was natuurlijk gewoon zoveel per hectare en klaar. En er komt nog wel eens wat landbouwgrond te koop en ik denk, dan kan ik het op een andere locatie weer erbij kopen. Het is gewoon financieel aantrekkelijk. En dan over 25 jaar dan kunnen de kinderen die het overnemen weer beslissen, gaan ze er weer landbouwgrond van maken of gaan ze door met de panelen.

LS: 25 jaar gegarandeerde inkomsten is natuurlijk echt een luxe.

JW: Ja. Dat kun je als landbouwer, zeker op het ogenblik wel gebruiken zeg maar. Iets zekers.

LS: Heeft eigenlijk, volgens jou, de media veel invloed gehad op het draagvlak? Het draagvlak was eigenlijk laag, in ieder geval in Wirdum was het laag.

JW: Nouja, er is ook wel eens een enquête gedaan. Ook door de RVO is er een enquête

gedaan in de Nieuwe oogst. Maar dat is maar net hoe je de vraag stelt. Je kunt het antwoord ook, door de vraag te stellen dan krijg je altijd nee. Als je gewoon de vraag stelt: Vindt u dat zonnepanelen op landbouwgrond moet. Als je dat in de Nieuwe oogst voorstelt dan krijg je n natuurlijk altijd nee. Maar als je daar nou vraagt: Als u landbouwgrond kunt verhuren voor 25 jaar, voor pak en beet 5 en 7 duizend euro per jaar per hectare, gaat u dat doen? En dat is met alle mensen natuurlijk ook, alle bewoners natuurlijk die er geen belang bij hebben in eerste instantie, denken ze. Die zeggen natuurlijk overal nee tegen.

LS: Daarmee wil je zeggen eigenlijk dat de media op een manier heeft bericht..

JW: Ja natuurlijk, dit is helemaal door de media opgeklopt.

LS: In negatieve zin?

JW: Ja. Ik bedoel er staat op de voorkant van de Leeuwarder Courant heel groot: Megapark onder Leeuwarden. Zo staat het in de krant. Misschien kunnen ze ook anders berichten maarja, de krant is toch altijd een beetje negatief. Je kunt ook zeggen: Goh wat een project voor duurzame energie wordt er hier gebouwd. En we gaan steeds meer op de duurzame energie over, wat mooi dat het hier gestalte kan krijgen.

LS: En zou je dan denken dat, zonder die media invloed, het draagvlak in de media wat hoger was geweest?

JW: Zeker weten. Ik weet zeker dat als wij, zoals we met Groenleven afgesproken hadden over de procedures zoals wij dat wilden hebben met die avonden en inspraak, dan weet ik zeker dat het doorgegaan was. De gemeente en de provincie natuurlijk die hebben natuurlijk de rug niet recht gehouden. Want met het bestemmingsplan dat er was, de inwoners kunnen wel bezwaar maken maar het was allemaal ongegrond geweest. Niemand had daar last van gehad. Dat had voor de rechter, als je dan toch voor de rechter moet, had niemand een poot gehad om op te staan. Maarja de gemeente en de provincie die hebben de rug niet recht gehouden. Daar komt het eigenlijk op neer.

LS: In hoeverre heeft solidariteit, met vrienden, familie, burens en de rest van het dorp, volgens jou invloed gehad op het draagvlak?

JW: Daar heb je toch zelf niet in de gaten wat er allemaal gebeurt en wat er allemaal besproken wordt natuurlijk hè. Je weet toch niet hoe het dorp er echt over praat.

LS: Dat is voor u moeilijk om in te schatten?

JW: Ja, want ze durven het toch niet recht in je gezicht te zeggen.

LS: Ja, dat kan ik me wel voorstellen, dat is lastig.

JW: Nou dat weet ik niet, waarom is dat zo moeilijk? Mensen moeten toch gewoon zeggen wat ze willen, maar dat mogen ze toch ook wel tegen mij zeggen?

LS: Nee maar dat bedoel ik niet hoor, ik bedoel dat het moeilijk is voor jou om in te schatten

hoe anderen erover praten. Maar ik vraag het omdat het kan zijn dat mensen die in het dorp wonen maar geen direct belang hebben, er niet tegenaan kijken ofzo, toch besluiten om tegen te zijn omdat hun vrienden en dorpsgenoten fel tegen zijn. Dat ze er in meegaan uit solidariteit.

JW: Ja het hele dorp, zoals ik een beetje verneem, de inwoners van Wirdum die waren eigenlijk wel 90% tegen.

LS: En heeft daar denk je die solidariteit nog een rol gespeeld of vind je dat echt moeilijk te zeggen?

JW: Nou dat is moeilijk. Misschien had het voor hun ook wel kansen geboden he. Als daar een zonnepark ligt dan komt Leeuwarden daar niet tegen Wirdum aan hè, met huizen.

LS: Waren er eigenlijk überhaupt nog veel voorstanders in Wirdum en Wytgaard?

JW: Nee, dat heb ik niet gehoord zo op dat moment nee. Maarja dat is toch met alles zo. Voorstanders hoor je niet.

LS: En achteraf beschouwd als je terugkijkt, wat zou je nou graag anders hebben gezien aan de twee geplande zonneparken?

JW: De rol van de overheid.

LS: En dan bedoel je vooraf bij het maken van de plannen of achteraf?

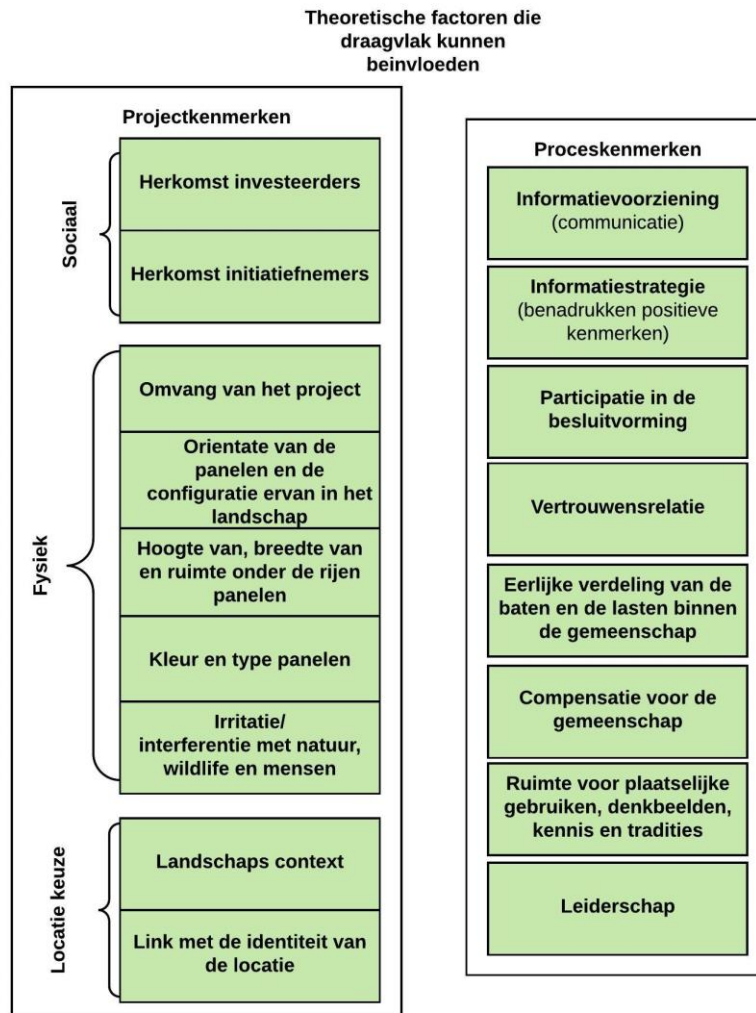
JW: Nouja, ik bedoel, hoe kan je nou een vergunning aanvragen op iemand anders land? Zonder toestemming. Kronos had die vergunning nooit aan mogen vragen. Dat had nooit gemogen.

LS: Je denkt dat het misschien anders was gelopen als dat niet was gebeurd?

JW: Nouja dat denk ik wel he. En dan waren er ook wel tegenstanders geweest, maar dat mag ook. Daar heb ik geen moeite mee. Ik bedoel, en ik blijf er nu nog vrolijk onder hoor, als het niet door gaat. De LTO heeft mij ook wel eens een keer gebeld, van de zomer een keer, zovan: Wat vindt u er nou van? Nou ik word er niet anders van. We gaan er gewoon weer maïs in leggen en we gaan gewoon door. Maarja, je leert weer wat he.

LS: Op deze afbeelding staat een lijst met 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen. Het zou voor mij heel waardevol zijn als

je de volgende 3 vragen over deze afbeelding zou willen beantwoorden.

LS: Welke van de kenmerken op deze afbeelding zijn volgens jou allemaal belangrijk geweest voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

JW: Omvang van het project en informatievoorziening.

LS: Zijn er wellicht nog andere kenmerken geweest die niet op de afbeelding staan, maar die volgens jou wel belangrijk zijn geweest voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor dit zonnepark?

JW: Onwetendheid van de tegenstander over het traject van zonneparken aanleg.

LS: Als je 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/het meest essentieel voor het gebrek aan draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark?

JW: De tijd en mogelijkheden om het goed uit te leggen aan de omwonenden van dit project en verkeerde informatievoorzieningen van bepaalde partijen.

Appendix B. Survey questions

1. Short Survey: Local social acceptance of ground mounted solar PV projects.
2. Figure: Theoretical factors that contribute to social acceptance
3. What was your involvement in the ground mounted solar PV project?
4. Has the ground mounted solar PV project been realised?
5. Which of the factors on the figure that was provided are, according to you, important for social acceptance for the ground mounted solar PV project within the local community?
6. Name one or two factors that were of the greatest importance/ the most essential for social acceptance for the ground mounted solar PV project within the local community?

1. Korte Survey: Lokaal draagvlak voor zonneparken

Dit is een korte vragenlijst die betrekking heeft op het draagvlak voor zonnepanelenparken binnen de lokale gemeenschappen. De vragenlijst maakt deel uit van mijn afstudeeronderzoek aan de Universiteit Utrecht (<https://www.uu.nl/masters/en/sustainable-development>).

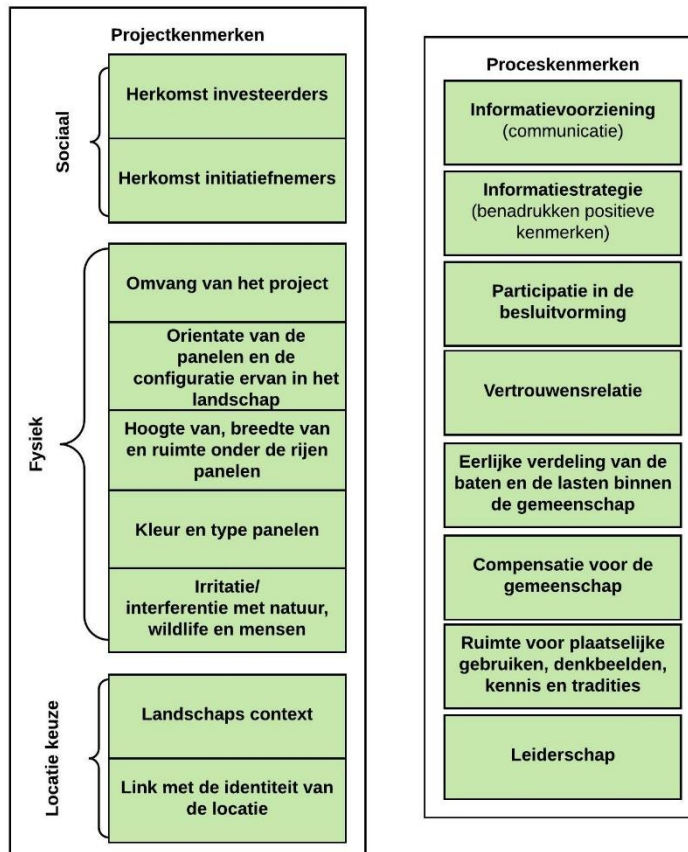
De lokale gemeenschappen worden in dit onderzoek gedefinieerd als: de lokale (gemeentelijke) overheid, de lokale inwoners en lokale belangengroepen.

Deze survey bestaat uit 4 vragen die specifiek betrekking hebben tot het zonnepark project waarbij u betrokken bent (geweest).

Vragen 3 en 4 zijn meerkeuze vragen aan de hand van de volgende afbeelding met daarop 17 wetenschappelijk onderbouwde kenmerken van zonnepark projecten, verdeeld in 2 kolommen:

2. Afbeelding: Factoren die in theorie bijdragen aan draagvlak

Theoretische factoren die draagvlak kunnen beïnvloeden

3. In welke functie of hoedanigheid was u betrokken bij het zonnepanelenpark?

In de functie of

hoedanigheid

van:

4. Is het zonnepark al gerealiseerd?

Het zonnepark is al gerealiseerd en operationeel

Het zonnepark is nog in de bouwfase

Het zonnepark is nog in de planfase

Anders (geef nadere toelichting)

5. Welke van de kenmerken op de bijgevoegde afbeelding zijn volgens u allemaal belangrijk voor het draagvlak voor het zonnepark binnen de lokale gemeenschap?

☐ Herkomst investeerders	☐ Informatievoorziening (communicatie)
☐ Herkomst initiatiefnemers	☐ Informatiestrategie (benadrukken positieve kenmerken)
☐ Omvang van het project	☐ Participatie in de besluitvorming
☐ Oriëntatie van de panelen en de configuratie ervan in het landschap	☐ Vertrouwensrelatie
☐ Hoogte van, breedte van en ruimte onder de rijen panelen	☐ Eerlijke verdeling van de baten en de lasten
☐ Kleur en type panelen	☐ Compensatie voor de gemeenschap
☐ Irritatie/interferentie met natuur, wildlife en mensen	☐ Ruimte voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis en tradities
☐ Landschapscontext	☐ Leiderschap
☐ Link met de identiteit van de locatie	
☐ Overige (kenmerken die niet op de afbeelding staan, maar die volgens u wel belangrijk zijn voor het draagvlak voor het zonnepark binnen de lokale gemeenschap)	

6. Als u 1 of 2 kenmerken zou moeten noemen, welke waren dan van het grootste belang/ het meest essentieel voor het draagvlak voor het zonnepark binnen de lokale gemeenschap?

☐ Herkomst investeerders	☐ Informatievoorziening (communicatie)
☐ Herkomst initiatiefnemers	☐ Informatiestrategie (benadrukken positieve kenmerken)
☐ Omvang van het project	☐ Participatie in de besluitvorming
☐ Oriëntatie van de panelen en de configuratie ervan in het landschap	☐ Vertrouwensrelatie
☐ Hoogte van, breedte van en ruimte onder de rijen panelen	☐ Eerlijke verdeling van de baten en de lasten
☐ Kleur en type panelen	☐ Compensatie voor de gemeenschap
☐ Irritatie/interferentie met natuur, wildlife en mensen	☐ Ruimte voor plaatselijke gebruiken, denkbeelden, kennis en tradities
☐ Landschapscontext	☐ Leiderschap
☐ Link met de identiteit van de locatie	
☐ Indien van toepassing (kenmerken die niet op de afbeelding staan maar die volgens u het meest essentieel zijn voor het draagvlak binnen de gemeenschap voor het zonnepark)	

